

T.C
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**PEYAMİ SAFA’NIN ROMANLARINDA
DEĞERLER EĞİTİMİ VE TÜRKÇE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

AYDIN SÜRMELİ

Malatya-2015

T.C.
İNÖNÜ ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANA BİLİM DALI
TÜRKÇE ÖĞRETMENLİĞİ BİLİM DALI

**PEYAMI SAFA'NIN ROMANLARINDA
DEĞERLER EĞİTİMİ VE TÜRKÇE**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Aydın SÜRMELE

Danışman: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ

Malatya-2015

T.C.
İnönü Üniversitesi
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı
Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı

Aydın Sürmeli tarafından hazırlanan Peyami Safa'nın Romanlarında Değerler Eğitim ve Türkçe başlıklı bu çalışma, .../.../..... tarihinde yapılan sınav sonucunda başarılı bulunarak jürimiz tarafından Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Başkan:
Üye (Tez Danışmanı):
Üye :
Üye :
Üye :

O N A Y

...../...../201..

Prof.Dr.Celal ÇAKAN
Enstitü Müdürü

ONUR SÖZÜ

Yrd. Doç. Dr. Ramazan Çiftlikçi danışmanlığında yüksek lisans tezi olarak hazırladığım **Peyami Safa'nın Romanlarında Değerler Eğitimi ve Türkçe** başlıklı bu çalışmanın bilimsel ahlak ve geleneklere aykırı düşecek bir yardıma başvurmaksızın tarafımdan yazıldığını ve yararlandığım bütün yapıtların hem metin içinde hem de kaynakçada yöntemine uygun biçimde gösterilenlerden oluştuğunu belirtir, bunu onurumla doğrularım.

Aydın SÜRMEİ

ÖN SÖZ

Edebiyat ve eğitim birey ve toplumla ilgilenip onları belirli bir yetkinliğe ulaştırmayı hedefleyen ve bu açıdan birbirini tamamlayan iki alandır. Edebiyat ve eğitimin ortak konusu bireydir. Bu iki alan, bireyin doğal ve toplumsal çevreyle olan ilişkileriyle ilgilendiği gibi insan davranışlarına kaynaklık eden değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında birbirlerine yardımcı olur. Bireyin eğitimle özümsemiştiği değerler, edebiyat ile nesilden nesile aktarılır.

Romancı toplumun ortak duygularını, düşüncelerini ve değerlerini eserleri aracılığıyla okuyucuya sunduğu gibi bunların bir sonraki kuşağa aktarılmasında da önemli rol oynar. Peyami Safa da insanımızın ortak duygularını, düşüncelerini, hayallerini eserlerinde ustaca işlemiş bir romancıdır. Bu bakımdan Peyami Safa'nın romanlarında eğitim değerlerine sıkça rastlanılacağı düşünülerek bu çalışmaya girişilmiştir.

Bu çalışmada Peyami Safa'nın romanları eğitim değerleri ve Türkçenin kullanımını açısından incelenmiştir. Çalışmanın amacı romanlarda değerler eğitimi ve Türk dilinin kullanımının tespiti olduğundan esas olarak bu iki konu üzerinde durulmuş bunun yanında romanlar tema, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcı açısından da incelenmiştir. Çalışmada Safa'nın sadece romanları üzerinde durulmamış, değerler açıklanırken fikir eserlerinden de yararlanılmıştır.

Tezin hazırlanma aşamasında büyük bir sabır ve özveriyle bana yardımcı olan danışman hocam Yrd. Doç. Dr. Ramazan Çiftlikçi'ye, ders aşamasında bilgilerinden faydalandığım Prof. Dr. Hasan Kavruk, Doç. Dr. Nesrin Sis, Doç. Dr. M. Akif Çeçen, Yrd. Doç. Dr. İlhan Erdem hocalarıma ve desteklerini her zaman yanımda hissettiğim eşim ve oğluma teşekkürlerimi sunarım.

Aydın SÜRMEİ

ÖZET

PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARINDA DEĞERLER EĞİTİMİ VE TÜRKÇE

SÜRMEĒİ, Aydın

Yüksek Lisans, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Türkçe Eğitimi Ana Bilim Dalı

Türkçe Öğretmenliği Bilim Dalı

Tez Danışmanı: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ

Haziran-2015 xxiii + 324 Sayfa

Bu araştırmada Peyami Safa'nın romanları, değerler eğitimi ve dil özellikleri açısından incelenmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, Peyami Safa'nın incelenen romanlarında “Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar”, “Sosyal Hayatla İlgili Telkinler, “Vatan ve Millet Sevgisi” ve “Din Duygusu ve Allah İnancı” ile ilgili değerlerin tespit edilmesi ikinci bölümde ise romanlarda kullanılan dilin zenginliğinin ortaya çıkarılması amaçlanmıştır.

Araştırmada betimsel tarama modeli ve doküman incelemesi teknikleri kullanılmıştır. Araştırmanın evreni Peyami Safa'nın romanlarıdır. Peyami Safa'nın 12 romanının eğitim değerleri açısından incelenmesi ve romanlarda kullanılan dilin zenginliğinin ortaya çıkarılması çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Çalışmanın bulgular kısmında Safa'nın romanları yapı olarak incelenmiştir. Bu kısımda Safa'nın romanları basım tarihlerine göre sıralanmıştır. Çalışmanın yorum kısmında, eserlerdeki değerler tespit edilerek alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. Dil bölümünde ise romanlar basım tarihleri esas alınarak söz varlığının zenginliği açısından incelenmiştir.

Safa'nın romanlarında "Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar"ın daha çok işlendiği görülmüştür. İncelenen romanlarda "Toplumsal Yozlaşmaya Karşı Çıkma", "Aile Sevgisi ve Ailenin Önemi" ve "Nefisle Mücadele" en çok işlenen değerler olarak tespit edilmiştir. Romanlar incelenen bölümlerinde oransal olarak deyim en fazla Sözde Kızlar romanında; ikileme ise en fazla Canan romanında kullanılmıştır. Safa, romanlarında % 69.75 Türkçe kelime kullanmış; Türkçe kelimeyi en fazla tercih ettiği romanı Matmazel Noraliya'nın Koltuğu iken en az kullandığı romanı Şimşek'tir.

Hayatının büyük bir bölümünü toplumla iç içe geçirmiş bir yazar olan Peyami Safa, insanımızın yaşam tarzını, değerlerini, düşünce dünyasını eserlerine yansıtmıştır. Safa'nın çalışmamızın konusunu teşkil eden romanları, eğitim açısından önemli bir yere sahip olduğu gibi Türkçenin zenginliklerini göstermesi açısından da önemlidir.

Anahtar Sözcükler: Peyami Safa, Eğitim, Edebiyat, Değer, Türkçe.

ABSTRACT

VALUES EDUCATION AND TURKISH IN PEYAMI SAFA'S NOVELS

SÜRMEĒĒ, Aydın

Master Thesis, İnönü University, Institute of Educational Sciences

Turkish Language Teaching Department

Advisor: Yrd. Doç. Dr. Ramazan ÇİFTLİKÇİ

June-2015 xxiii + 324 page

In this study, the novels of Peyami Safa, values education and in terms of language features were examined. In the first part of the study is intended to Peyami Safa studied in the novels of “Desired Behaviors for Individuals”, “Incilcations About Social Life”, “Love of Country and Nation”, and “Sense of Religion” with the determination of value, in the second chapter the use reveal the richness of language in the novel.

In research were used descriptive scanning model and document review techniques. Peyami Safa's novels the universe of the research. constitute the sample of the study. Peyami Safa's novel in 12 examination in terms of educational values and novels to reveal the richness of the language that is used to constitute the sample of the study.

In the findings part, Safa’s novels are analyzed in terms of structure. In this part, his novels are listed by their published year. In comment part of the study, the values are identified and ordered according to alphabetical order. In the language section the novels were investigated based on the dates in terms of the richness of the vocabulary in my head.

It was seen that “Desired Behaviors for Individuals” were often used in Peyami Safa’s novels. In the analyzed novels, “oppose corruption social”, “The Love of Family and the Importance of Family”, “Contest with Temptation” have been identified as the

most used values. The novels examined in the sections proportionally to the maximum statement “Sözde Kızlar” in the novel; the novel was used in most “Canan” repetitions. In novels Turkish word used %69.75. Safa, used a maximum of Turkish words used in Matmazel Noraliya’nın Koltuğu; used a minimum of Turkish words in Şimşek.

Peyami Safa society lived together, the values of our people has committed in novels. Therefore, Safa’s novels as subject of this study have a significant role on education.

Key words: Peyami Safa, Education, Literature, Value, Turkish Language.

TABLolar:

Tablo 1: Peyami Safa'nın Romanlarında Tespit Edilen Eğitim Değerleri (s.210)

Tablo 2: Peyami Safa'nın Romanlarında Kullandığı Cümleler (s.294)

Tablo 3: Peyami Safa'nın Romanlarında Kullanılan Cümlelerin Kipleri (s.295)

Tablo 4: Peyami Safa'nın Romanlarında Türkçe ve Yabancı Kelimelerin Kullanım Oranları (s.303)

KISALTMALAR

S : Sayı

C : Cilt

s : Sayfa

Çev. : Çeviren

Prof. : Profesör

Dr. : Doktor

İÇİNDEKİLER

KABUL ve ONAY SAYFASI	i
ONUR SÖZÜ	ii
ÖN SÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT	vi
TABLolar LİSTESİ	viii
KISALTMALAR LİSTESİ	ix
İÇİNDEKİLER	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Problem Durumu	1
1.2. Araştırmanın Amacı	2
1.3. Araştırmanın Önemi	2
1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları	3
1.5. Varsayımlar	3
1.6. Tanımlar	3
2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR	5
2.1. Peyami Safa'nın Yaşamı, Edebi Kişiliği ve Eserleri	5
2.1.1 Yaşamı	5
2.1.2. Edebi Kişiliği	8
2.1.3. Eserleri	10

2.1.3.1. Romanları	11
2.1.3.2. Hikâyeleri	11
2.1.3.3. Server Bedi İmzalı Eserleri	12
2.1.3.4. Fikir Eserleri	12
2.1.3.5. “Kimdir, Nedir?” Serisi	13
2.1.3.6. Biyografiler (Eski Harfle Tarihsiz)	13
2.2. Eğitim	14
2.3. Edebiyat	18
2.4. Değer	20
2.5. İlgili Araştırmalar	26
3. YÖNTEM	30
3.1. Araştırmanın Modeli	30
3.2. Evren ve Örneklem	31
3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi	31
4. BULGULAR VE YORUM	32
4.1. Bulgular	32
4.1.1. Sözde Kızlar	32
4.1.1.1. Tema	32
4.1.1.2. Olay Örgüsü	32
4.1.1.3. Zaman	35

4.1.1.4 Mekân	35
4.1.1.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	36
4.1.1.6. Şahıs Kadrosu	37
4.1.1.6.1. Başkişi	37
4.1.1.6.2. Norm Karakterler	37
4.1.1.6.3. Kart Karakterler	38
4.1.1.6.4. Fon Karakterler	38
4.1.2. Şimşek	38
4.1.2.1. Tema	38
4.1.2.2. Olay Örgüsü	39
4.1.2.3. Zaman	40
4.1.2.4. Mekân	41
4.1.2.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	42
4.1.2.6. Şahıs Kadrosu	42
4.1.2.6.1. Başkişi	42
4.1.2.6.2. Norm Karakterler	43
4.1.2.6.3. Kart Karakterler	43
4.1.2.6.4. Fon Karakterler	43
4.1.3. Mahşer	43
4.1.3.1. Tema	43

4.1.3.1. Olay Örgüsü	44
4.1.3.3. Zaman	45
4.1.3.4. Mekân	45
4.1.3.5. Bakış Açısı Ve Anlatıcı	46
4.1.3.6. Şahıs Kadrosu	47
4.1.3.6.1. Başkişi	47
4.1.3.6.2. Norm Karakterler	47
4.1.3.6.3. Kart Karakterler	47
4.1.3.6.4. Fon Karakterler	48
4.1.4. Bir Akşamdı	48
4.1.4.1. Tema	48
4.1.4.2. Olay Örgüsü	48
4.1.4.3. Zaman	49
4.1.4.4. Mekân	50
4.1.4.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	51
4.1.5.6. Şahıs Kadrosu	51
4.1.5.6.1. Başkişi	51
4.1.5.6.2. Norm Karakterler	51
4.1.5.6.3. Kart Karakterler	52
4.1.5.6.4. Fon Karakterler	52

4.1.5. Canan	52
4.1.5.1 Tema	52
4.1.5.2. Olay Örgüsü	52
4.1.5.3. Zaman	53
4.1.5.4. Mekân	54
4.1.5.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	55
4.1.5.6. Şahıs Kadrosu	55
4.1.5.6.1. Başkişi	55
4.1.5.6.2. Norm Karakterler	55
4.1.5.6.3. Kart Karakterler	56
4.1.5.6.4. Fon Karakterler	56
4.1.6. Dokuzuncu Hariciye Koşuşu	56
4.1.6.1. Tema	56
4.1.6.2. Olay Örgüsü	57
4.1.6.3. Zaman	59
4.1.6.4. Mekân	59
4.1.6.5. Bakış Açısı Ve Anlatıcı	60
4.1.6.6. Şahıs Kadrosu	61
4.1.6.6.1. Başkişi	61
4.1.6.6.2. Norm Karakterler	61

4.1.6.6.3. Kart Karakterler	62
4.1.6.6.4. Fon Karakterler	62
4.1.7. Atilla	62
4.1.7.1. Tema	62
4.1.7.2. Olay Örgüsü	63
4.1.7.3. Zaman	64
4.1.7.4. Mekan	64
4.1.7.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	65
4.1.7.6. Şahıs Kadrosu	65
4.1.6.7.1. Başkişi	65
4.1.6.7.2. Norm Karakterler	66
4.1.6.7.3. Kart Karakterler	66
4.1.6.7.4. Fon Karakterler	66
4.1.8. Fatih-Harbiye	66
4.1.8.1. Tema	67
4.1.8.2. Olay Örgüsü	67
4.1.8.3. Zaman	69
4.1.8.4. Mekân	70
4.1.8.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	70
4.1.8.6. Şahıs Kadrosu	71

4.1.8.6.1. Başkişi	71
4.1.8.6.2. Norm Karakterler	71
4.1.8.6.3. Kart Karakterler	71
4.1.8.6.4. Fon Karakterler	72
4.1.9. Bir Tereddüdün Romanı	72
4.1.9.1. Tema	72
4.1.9.2. Olay Örgüsü	72
4.1.9.3. Zaman	73
4.1.9.4. Mekân	73
4.1.9.5. Bakış Açısı Ve Anlatıcı	74
4.1.9.6. Şahıs Kadrosu	75
4.1.9.6.1. Başkişi	75
4.1.9.6.2. Norm Karakterler	75
4.1.9.6.3. Kart Karakterler	75
4.1.9.6.4. Fon Karakterler	75
4.1.10. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu	75
4.1.10.1. Tema	76
4.1.10.2. Olay Örgüsü	76
4.1.10.3. Zaman	78
4.1.10.4. Mekân	79

4.1.10.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	80
4.1.10.6. Şahıs Kadrosu	81
4.1.10.6.1. Başkişi	81
4.1.10.6.2. Norm Karakterler	82
4.1.10.6.3. Kart Karakterler	83
4.1.10.6.4. Fon Karakterler	83
4.1.11. Yalnızız	83
4.1.11.1. Tema	83
4.1.11.2. Olay Örgüsü	84
4.1.11.3. Zaman	86
4.1.11.4. Mekân	87
4.1.11.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	88
4.1.11.6. Şahıs Kadrosu	88
4.1.11.6.1. Başkişi	88
4.1.11.6.2. Norm Karakterler	89
4.1.11.6.3. Kart Karakterler	89
4.1.11.6.4. Fon Karakterler	90
4.1.12. Biz İnsanlar	90
4.1.12.1. Tema	90
4.1.12.2. Olay Örgüsü	90

4.1.12.3. Zaman	92
4.1.12.4. Mekân	92
4.1.12.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı	93
4.1.12.6. Şahıs Kadrosu	94
4.1.12.6.1. Başkişi	94
4.1.12.6.2. Norm Karakterler	94
4.1.12.6.3. Kart Karakterler	95
4.1.12.6.4. Fon Karakterler	95
4.2. Yorum	95
4.2.1. Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar	95
4.2.1.1. Aşırı Kıskançlıktan Kaçınma	95
4.2.1.2. Çalışkanlık	96
4.2.1.3. Doğruluğun Önemi, Yalanın Çirkinliği	98
4.2.1.4. Fedakârlık	103
4.2.1.5. Güçlü, Dayanıklı ve Sağlıklı Olmak	107
4.2.1.6. Güzel Giyinmek ve Bakımlı Olmak	113
4.2.1.7. İhtiyatlı ve Tedbirli Olmak	115
4.2.1.8. İnsanları Kınamaktan Kaçınmak	118
4.2.1.9. Kanaatkârlık	118
4.2.1.10. Kararlılık	125

4.2.1.11. Kibirleşmekten Kaçınmak	129
4.2.1.12. Kötü Sanıştan Kaçınmak	130
4.2.1.13. Nefisle Mücadele	131
4.2.1.14. Nezaket	141
4.2.1.15. Sabırlı Olmak	144
4.2.1.16. Sevgi ve Acıma Duygusuna Sahip Olma	148
4.2.1.17. Sorumluluk	154
4.2.1.18. Ümitli Olmak	155
4.2.1.19. Vefalı Olmak	156
4.2.1.20. Yardımseverlik	157
4.2.1.21. Zeki ve Kavrayışlı Olmak	162
4.2.2. Sosyal Hayatla İlgili Telkinler	164
4.2.2.1. Adaletli Olmak	164
4.2.2.2. Ahlak Kurallarına Uyma	166
4.2.2.3. Aile Sevgisi ve Ailenin Önemi	171
4.2.2.4. Arkadaş Seçiminin Önemi	179
4.2.2.5. İyi Bir Eğitim Sisteminin Taşınması Gereken Vasıflar	183
4.2.2.6. Misafirperverlik	186
4.2.2.7. Özgürlük	188
4.2.2.8. Toplumsal Yozlaşmaya Karşı Çıkma	189

4.2.2.9. Yanlış Batılılaşma İle Savaş	198
4.2.3. Vatan ve Millet Sevgisi	202
4.2.4. Din Duygusu ve Allah İnancı	206
4.3. Peyami Safa'nın Romanlarında Türkçe	214
4.3.1. Peyami Safa'nın Romanlarında Türkçenin Zenginlikleri	214
4.3.1.1. Sözde Kızlar	214
4.3.1.1.1. Deyimler	214
4.3.1.1.2. İkilemeler	215
4.3.1.1.3. Tamlamalar	215
4.3.1.1.4. Cümle Türleri	215
4.3.1.2. Şimşek	222
4.3.1.2.1. Deyimler	222
4.3.1.2.2. İkilemeler	222
4.3.1.2.3. Tamlamalar	223
4.3.1.2.4. Cümle Türleri	223
4.3.1.3. Mahşer	228
4.3.1.3.1. Deyimler	230
4.3.1.3.2. İkilemeler	230
4.3.1.3.3. Tamlamalar	230
4.3.1.3.4. Cümle Türleri	231

4.3.1.4. Bir Akşamdı	236
4.3.1.4.1. Deyimler	236
4.3.1.4.2. İkilemeler	237
4.3.1.4.3. Tamlamalar	237
4.3.1.4.4. Cümle Türleri	237
4.3.1.5. Canan	243
4.3.1.5.1. Deyimler	243
4.3.1.5.2. İkilemeler	244
4.3.1.5.3. Tamlamalar	244
4.3.1.5.4. Cümle Türleri	244
4.3.1.6. Dokuzuncu Hariciye Koşuşu	250
4.3.1.6.1. Deyimler	250
4.3.1.6.2. İkilemeler	251
4.3.1.6.3. Tamlamalar	251
4.3.1.6.4. Cümle Türleri	251
4.3.1.7. Attila	256
4.3.1.7.1. Deyimler	257
4.3.1.7.2. İkilemeler	257
4.3.1.7.3. Tamlamalar	257
4.3.1.7.4. Cümle Türleri	258

4.3.1.8. Fatih-Harbiye	263
4.3.1.8.1. Deyimler	263
4.3.1.8.2. İkilemeler	263
4.3.1.8.3. Tamlamalar	264
4.3.1.8.4. Cümle Türleri	264
4.3.1.9. Bir Tereddüdün Romanı	269
4.3.1.9.1. Deyimler	270
4.3.1.9.2. İkilemeler	270
4.3.1.9.3. Tamlamalar	270
4.3.1.9.4. Cümle Türleri	271
4.3.1.10. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu	276
4.3.1.10.1. Deyimler	277
4.3.1.10.2. İkilemeler	277
4.3.1.10.3. Tamlamalar	278
4.3.1.10.4. Cümle Türleri	278
4.3.1.11. Yalnızız	283
4.3.1.11.1. Deyimler	283
4.3.1.11.2. İkilemeler	284
4.3.1.11.3. Tamlamalar	284
4.3.1.11.4. Cümle Türleri	284

4.3.1.12. Biz İnsanlar _____	290
4.3.1.12.1. Deyimler _____	290
4.3.1.12.2. İkilemeler _____	290
4.3.1.12.3. Tamlamalar _____	291
4.3.1.12.4. Cümle Türleri _____	291
4.3.2. Peyami Safa'nın Romanlarında Türkçe Kelimelerin Kullanım Oranı _____	299
5. SONUÇ VE ÖNERİLER _____	307
6. KAYNAKÇA _____	317
6.1. İncelenen Romanlar _____	317
6.2. Yararlanılan Kaynaklar _____	318

1. GİRİŞ

Bu bölümde, problem durumu, araştırmanın amacı, araştırmanın önemi, araştırmanın sınırlılıkları, varsayımlar ve tanımlar bulunmaktadır.

1.1. Problem Durumu

Değerler, insan davranışlarına kaynaklık eden ve onlara yön veren anlayışlardır. Sosyal yaşantıların temelini oluşturan değerler, toplumların ayakta durmasını sağlayan en önemli dinamiklerdendir. Bu sebeple toplumlar değerleriyle var olur diyebiliriz.

Toplumların kendilerine özgü değerleri dışında tüm insanlığa mal olmuş değerler de bulunmaktadır. İnsanlığın bir birikimi olan bu değerler nesilden nesile aktarılır. Bu aktarmanın en iyi şekilde gerçekleştirilmesi şüphesiz eğitim ile olur (Atabek, 1999: 10).

Değer, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi olarak da tanımlanabilir. Değerler, davranışlara kaynaklık eden ve onları yargılamaya yarayan anlayışlardır. Değerler ayrıca, bireylerin önemli gördükleri durumları tanımlayarak onların istedikleri, tercih ettikleri, arzu ettikleri ve arzu etmedikleri durumlar hakkında bilgi verir (Erdem, 2003: 56).

Edebiyat ve eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Çünkü edebiyatın da, eğitimin de konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşayış özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur (Kavcar, 1999: 2).

İnsanların davranışlarına kaynaklık eden değerlerin kuşaktan kuşağa aktarılmasında en sağlıklı yöntem eğitimidir. Eğitim ile edebiyat arasında sıkı bir bağ vardır. Edebiyat sadece kafaya değil kalbe de etki ettiği için duygular insandan insana ve nesilden nesile aktarılabilir (Kaplan, 2005: 160). Aktarılan bu duyguların içerisinde toplumun temel dinamiklerini oluşturan değerler en önde gelmektedir.

Edebiyat eğitimi bilimsel, eleştirici, yaratıcı düşünme yollarını kazanmış, arayan, sorgulayan, eleştiren, karşılaştırmalar yapan, sebep-sonuç ilişkilerini bulan,

çözümleyen, birleştiren, kazandığı davranışları ve birikimi gündelik hayata aktarabilen, millî değerlere saygılı, evrensel değerleri özümsemiş, yurttaşlık bilincine sahip kendisini rahatlıkla ifade edebilen bireyler yetişmesine hizmet eder (Güzel, 2006: 104).

Romancı toplumun ortak duygularını, düşüncelerini eserleri aracılığıyla okuyucuya sunar. Peyami Safa da insanımızın ortak duygularını, düşüncelerini, hayallerini romanlarında ustaca işlemiş bir yazardır. Bu bakımdan Peyami Safa'nın romanlarında eğitim değerlerine sıkça rastlanılacağı düşünüldüğünde, romanlarında mevcut eğitim değerlerinin tespit edilmesi problem edilmiştir.

1.2. Araştırmanın Amacı

Peyami Safa'nın 12 romanının incelenip değerlerin tespit edilmesi ve romanlarda kullanılan Türkçenin zenginliklerinin ortaya çıkarılması bu araştırmanın amacıdır. İncelenen eserlerde “Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar”, “Sosyal Hayatla İlgili Telkinler”, “Vatan ve Millet Sevgisi” ve “Din Duygusu ve Allah İnancı” ile ilgili telkinlerin belirlenmesi amaçlanmıştır. Dil özellikleri açısından da incelenen romanlarda belli sayfalar incelenerek sayfa başına kullanılan deyim, ikileme, tamlama ve cümle türlerinin saptanması bunun yanında Türkçe kelimelerin kullanım oranının tespit edilmesi araştırmanın amaçlarındandır.

1.3. Araştırmanın Önemi

Peyami Safa yazdığı eserleriyle ülkemizin yakın tarihine ışık tutmuştur. Yazar olmanın yanı sıra gazeteci hüviyetiyle de ön plana çıkan Peyami Safa, farklı alanlardaki düşünce ve yazılarıyla kendine özgü bir fikir ve anlam dünyası kurmuştur. Bir ara öğretmenlik yapan Peyami Safa gençlerle bire bir muhatap olma imkânını da yakalamıştır. Yazar toplumun sosyolojik yapısı üzerinden, gençlerin hangi nitelikleri taşıması gerektiğini eserlerinde ve yazılarında sıkça dile getirmiş; bunu yaparken de Türkçeyi ustalıkla kullanmıştır. Bu bakımdan yazarın, çalışmamızın konusunu teşkil eden romanları, eğitim açısından olduğu gibi Türkçenin zenginliğini ortaya çıkarması açısından da önemli bir yere sahiptir. Peyami Safa'nın romanlarında tespit edilen değerler ve Türkçenin zenginlikleri ilgili araştırmalara kaynaklık etmesi bakımından yol gösterici olacaktır.

1.4. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışma Peyami Safa'nın 12 romanıyla sınırlıdır. Romanlar yapı olarak incelenirken amaç okuyucunun ön bilgi sahibi olmasıdır. Bu yüzden romanlar tema, olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcı açısından incelenirken fazla ayrıntıya girilmemiştir.

1.5. Varsayımlar

Safa ideal gençlikle ilgili kavramlar üzerinde sıkça durmuştur. Sanatçı romanlarıyla okuyucusuna edebi zevki tattırırken vermek istediği eğitsel iletileri de usta bir şekilde okuyucusuna ulaştırmıştır. Peyami Safa, özellikle lise eğitimine devam eden gençler tarafından okunması gereken bir yazardır. Yazarın romanları, gençlerin eğitiminde önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

1.6. Tanımlar

Roman: İnsanın veya çevrenin karakterlerini, göreneklerini inceleyen, serüvenlerini anlatan, duygu ve tutkularını çözümleyen, itibari veya gerçek olaylara dayanan uzun edebiyat türüdür (TDK, 2005: 1660).

Anlatıcı: Destan, masal, hikâye, roman gibi türlerde sesini; şu veya bu tonda duyduğumuz; gizli veya açık kimliğine tanık olduğumuz bir varlıktır (Tekin, 2003: 18).

Karakter: Olaylar, zaman, hayat, dünya, varlık, yokluk gibi öğeler karşısında ferdî tavır alan roman kişisine denir (Çiftlikçi, 2000: 46). Çalışmamızda karakter, romandaki kişi veya kişiler için kullanılmıştır.

Vaka: Herhangi bir alaka ile bir arada bulunan veya birbirleriyle ilgilenmek zorunda kalan fertlerden en az ikisinin karşılıklı münasebetlerinin tezahürüdür (Aktaş, 2005: 46).

Bakış Açısı: Anlatma esasına bağlı metinlerde vaka zincirlerinin ve bu zincirin meydana gelmesinde kullanılan mekân, zaman, şahıs kadrosu gibi unsurların kim tarafından görüldüğü, idrak edildiği ve kim tarafından, kime nakledilmekte olduğu sorularına verilen cevaptır (Aktaş, 2005: 78).

Tanık Anlatıcı: Vaka içinde yer alan şahıs kadrosunu teşkil eden fertleri bir kamera tarafsızlığıyla izleyen ve okuyucuya aktaran anlatıcıdır (Aktaş, 2005:105).

Geriye Dönüş: Romanda bir kahramanın veya bir olayın geçmişi hemen romanın başında anlatılmaz. Aradan bir süre geçtikten, okuyucunun merak duygusu kamçılandıktan sonra, bahse konu olan kahraman veya olayla ilgili bilgilerin geçmişe dönülerek verilmesine geriye dönüş tekniği denir (Tekin, 2003: 234).

Başkişi: İç dünyaları ve hayatları en ayrıntılı bir şekilde belirtilen karakterlere başkişi denir (Stevick, 1988: 182).

Norm Karakter: Romanda amaç olmaktan ziyade, bir amacı gerçekleştirmek için kullanılan bir araçtır (Stevick, 1988:184).

Kart Karakter: Romanda kart karakter genelde statik ve her zaman kendisidir (Stevick, 1988: 187).

Fon Karakter: Roman başkişisinin içinde yaşadığı sosyal ortamı somut bir şekilde sunmaya yarayan karakterlerdir (Stevick, 1988:183).

Hâkim Bakış Açısı: Anlatıcı romanda vaka ve şahıs kadrosu ile ilgili geçmişe ve geleceğe ait her şeyi en ince ayrıntılarına kadar bilmekte; anlattıklarını nasıl, nerede, kimden öğrendiğini söylemek zorunda değildir. Bütün bu özellikleri taşıyan anlatıcı, eser vasıtasıyla dikkatlere sunduğu vaka, şahıs kadrosu ve mekân ile ilgili hususları kendisine has bir bakış açısından nakletmektedir (Aktaş, 2005: 88).

Kahraman Anlatıcının Bakış Açısı: Anlatma esasına bağlı itibarî metinlerde vaka, şahıs kadrosu ve mekâna ait hususiyetler kahramanlardan biri tarafından anlatılır. Bu durumda anlatıcı, söz konusu kahramanın müşahede kabiliyeti, tecrübesi ve bilgi seviyesi ile sınırlıdır. Anlatıcı kahramanlardan birisiyle aynileşir. Böylece metnin yapısı ve üslûbu üzerinde kahramanın kültür seviyesi, mizacı, dikkati ve içinde bulunduğu sosyolojik ve psikolojik şartlar etkili olur (Aktaş, 2005: 93).

2. KURAMSAL BİLGİLER VE İLGİLİ ARAŞTIRMALAR

Bu bölümünde Peyami Safa'nın yaşamı, sanatı, eserleri; eğitim, edebiyat ve değer konuları incelenmiş sonrasında, Peyami Safa ve değer kavramı üzerine yapılan bazı çalışmalarla ilgili bilgi verilmiştir.

2.1. Peyami Safa'nın Yaşamı, Sanatı ve Eserleri

2.1.1. Yaşamı

Peyami Safa, 1899 yılında İstanbul'da doğdu. Ünlü şair İsmail Safa ve Server Bedia Hanım'ın dördüncü çocuğu olarak dünyaya gelen yazara ismi Tevfik Fikret tarafından konulmuştur (Ayvazoğlu, 2000: 11). Edebiyatla ilgilenen bir ailenin bireyi olarak dünyaya gelen Safa ailesi üzerine sonraki yıllarda yaptığı bir araştırmayla, aile şeceresinin, Fatih'in hocası Akşemsettin'e kadar uzandığını ortaya çıkarmıştır. Milliyet gazetesinde kaleme aldığı "Bir Hatıra Bir Düşünce" adlı yazısında aile şeceresini şöyle aktarmıştır:

- Şehy Akşemseddin (Fatih'in hocası),
- Emrullah İbni Akşemseddin,
- Ömer İbni Emrullah,
- Oğlu Şemseddin (Sultan Selim'in hocası),
- Kızı Mollazade Şemseddin,
- Oğlu meşhur Şükufizade Mehmet Efendi,
- Kızı Safiye Hatun,
- Oğlu Mehmed Emin Efendi,
- Oğlu Abdülkerim Efendi,
- Oğlu Mehmed Efendi,
- Kızı Safiye Hatun,
- Oğlu Mektubi Abdullah Efendi,
- Oğlu Mehmet Abdullah Efendi,
- Oğlu Abdullah Efendi,
- Oğlu Mehmed Esat Efendi,
- Kızı Ayşe Samiye Hanım,
- Oğlu İsmail Safa Bey,
- Oğlu Peyami Safa (Safa, 1956)

Peyami Safa'nın ailesinde belirli bir sanat ve fikir birikimi mevcuttur (Göze, 1987: 7). Yazarın hayatını şekillendiren olaylardan biri, II. Abdülhamit tarafından Sivas'a sürgüne gönderilen babasının henüz o, iki yaşında iken vefat etmesidir. O günleri yazar şöyle aktarır: "Benim şuurum bir facia atmosferi içinde doğdu. Ben iki yaşında iken, babam ve kardeşim Sivas'ta on ay içinde öldü. Böyle kısa bir fasılayla hem kocasını, hem çocuğunu kaybeden bir kadının hıçkırıkları arasında kendimi bulmaya başladım." Böylece Safa ailesinin, Sivas'a "sürgün" edilmesi ailenin yaşamını derinden etkilemiştir. Nitekim Sivas'ta yaklaşık on bir ay yaşayan İsmail Safa, 24 Mart 1901'de ölmüş ve eşi tarafından Sivas'taki Garipler Mezarlığı'na gömülmüştür (Tekin, 2003: 27). Bu olayların neticesinde annesi Server Bedia Hanım, Sivas'tan çocuklarını alıp İstanbul'a dönmüştür (Göze, 1987: 8). Peyami Safa'nın çocukluğu anlatılırken her şeye rağmen son derece meraklı bir yapıya sahip olduğundan söz edilmektedir. Evde konuşulanları büyük bir merakla dinlediği ve çabuk öğrendiği söylenmektedir. Altı yedi yaşlarında iken babasının arkadaşlarından Abdullah Cevdet'in hediye ettiği Petit Larousse'u yutarcasına okuyup kendi kendine Fransızca öğrenmeye başlamıştır. "Menbau'l İrfan" adlı ibtidai mektepteki ilk tahsili sırasında yakalandığı bir hastalık yüzünden kendini birden doktorların, hastabakıcıların, ilaç kokularının, psikoloji ve tıp kitaplarının arasında bulmuştur. Henüz dokuz yaşındayken sağ kolunda, on yedi yaşına kadar acılar, psikolojik buhranlar içinde kıvrandıran bir mafsal iltihabı başlamıştır (Ayvazoğlu, 2000: 12-13).

Safa, iki yaşında babasını kaybetmesi, fakirlik, kimsesizlik ve hastalık yüzünden çocukluğunu mutlu bir şekilde geçirememiştir. Hayatının bu döneminde hastalığı yüzünden yeterli gelişim gösteremeyen Peyami Safa, 1910 yılında başladığı Vefa İdadisi'ni ailesinin maddi imkânsızlıkları nedeniyle yarım bırakmak zorunda kalmış ve bu durum kendine güvenini yitirmesine yol açmıştır. Bu durumun onda aynı zamanda itici bir güç ve çalışma azmine dönüştüğü de söylenebilir. Sünnetinde Abdullah Cevdet'in hediye ettiği Petit Larousse'u okuyarak başladığı Fransızcası hızla ilerlerken, tıp, psikoloji ve felsefe meselelerine, dolayısıyla hummalı bir okuma faaliyetine yönelmiştir. On yedi yaşına doğru, insan ruhunun mahiyetine dair merakı, hayatına mana kazandırmak ihtiyacıyla büsbütün artmıştır. Peyami Safa'nın kendi ifadesiyle felsefe, tecessüslerini yatıştırmak şöyle dursun, şüphelerini büsbütün ayaklandırmıştı (Ayvazoğlu, 2000: 13-14).

Peyami Safa, Vefa İdadisi'nden ayrıldıktan sonra geçim sıkıntısı çeken annesinin yükünü hafifletmek amacıyla Posta Telgraf Nezareti'ne müracaat etmiş ve küçük yaşına rağmen imtihanda büyük bir başarı göstererek burada göreve başlamıştır. Bir süre sonra buradan ayrılarak Boğaziçi'ndeki Rehber-i İttihad Mektebi'nde muallimlik yapmış, Vefa İdadisi'nde okuduğu yıllarda Keteon Matbaası'nda şarkı istinsah etmiş ve para kazanmak için ilginç yollar denemiştir. Piyano Muallimesi adlı bir hikâye, sonra da Eski Dost adlı bir roman denemesi yapmıştır. Aynı yıllarda şiir de yazmıştır. Dedesi, babası ve amcaları şair olan Peyami Safa, şair olması için aşağı yukarı bütün şartlar hazır olduğu halde, şiirde ısrar etmemiştir. İlk kitabını Vefa İdadisi'ndeki öğrenciliği yıllarında çıkartmıştır (Ayvazoğlu: 2000: 13-14).

Peyami Safa, bir yazı vasıtasıyla tanıştığı Nebahat Safa Hanımla evlendi. Bu evlilikten sadece bir çocuk sahibi olan Safa, 1939 yılında dünyaya gelen oğlunun adını İsmail Merve olarak koymuştur. Safa, “eşine annesinin, oğluna kendisinin bildiği eşsiz ve babasız sofrayı ızdırabını yaşatmak istememiştir (Bürün, 1978: 49). Bu hassaslığından dolayı geçerli bir sebep olmadıkça mutlaka akşam sofrasında bulunmuştur. Merve her zaman yapıcı zayıf bir çocukmuş, askere gitmiş ve orada vefat etmiştir (Göze, 1987: 15).

Peyami Safa'nın eşi Ayşe Nebahat Hanım'ın, oğlu Merve'yi doğurduktan sonra aniden hastalanması ve bu rahatsızlığının hayatının sonuna kadar devam etmesi, Peyami Safa'yı hem duygusal hem de ekonomik açıdan zor durumda bırakmıştır. Safa, yaşadığı bu ekonomik sıkıntılardan dolayı birçok yayın kuruluşunda çalışmak zorunda kalmıştır. Ayrıca eşinin bitmeyen sağlık sorunlarının yarattığı psikolojik sıkıntılardan dolayı özlemine çektiği aile huzurunu uzun yaşamadan “yalnız” kalmıştır. Peyami Safa karısını tedavi ettirmek için bütün imkânlarını seferber etmişse de hiçbir fizyolojik sebebe bağlanamayan bu hastalık ikisinin de hayatını cehenneme çevirmiştir. Safa, bu sebepten ötürü bir bakıma yalnızlık duygusunun gölgesinde kalarak yaşamını sürdürmüştür (Özbaş, 2002: 19).

Yazar Peyami Safa'nın çok sevdiği oğlu İsmail Merve Erzincan'da askerliğini yaparken 27 Şubat 1961'de aniden rahatsızlanarak hayatını kaybetmiştir. Bu durum Safa'yı derinden sarsmıştır. Bu arada sağlığı iyice bozulan Safa, 15 Haziran 1961 gecesi Çifte Havuzlar'da bulunan bir dostunun evinde yemekten sonra öksürük nöbetine tutulur ve tüm müdahalelere rağmen kurtarılamaz ve orada hayatını kaybeder (Kösoğlu,

2002: 38). 17 Haziran Cumartesi günü Şişli Camii'nde kılınan namazını müteakip cenaze namazından sonra Edirne Kapı Mezarlığı'na oğlu Merve'nin yanına gömülmüştür (Özbaş, 2002: 20).

2.1.2. Edebi Kişiliği

Peyami Safa'nın edebi kişiliği dönemindeki diğer yazarlardan çok farklıdır. Çünkü Peyami Safa, bakış açısı geniş olan bir yazardır (Göze, 1987: 19). Peyami Safa düzgün bir tahsil görmemiş ve Fransızca'yı kendi gayreti ile öğrenmiştir.

Yazarın yetişmesinde ve fikir dünyasının şekillenmesinde Abdullah Cevdet Bey'in emeğinin payı büyüktür. Nitekim Cevdet tarafından sünnetinde kendisine hediye edilen *Petit Laurousse'u* iyi şekilde okuyan Peyami, kendi olanaklarıyla Fransızca öğrenmeye çocuk yaşta başlamıştır. Safa, gazetecilik yaşamına atıldığında da kısmen Abdullah Cevdet'in fikrî atmosferinde bulunmuştur ve onu fikrî olarak iyi analiz edebilmiştir. Ancak kendisi diğer fikir akımlarına da kayıtsız kalmamıştır. Nitekim *Sözde Kızlar* ve *Gençliğimiz* adlı eserlerinde milliyetçi bir tavır takındığını görmekteyiz. *Sözde Kızlar*, Anadolu'da cereyan eden mücadele devam ederken devrin yüksek İstanbul tabakasında yaşanan kokuşmuşluğu anlatır. Bu tabakanın kendi zevklerinden ve menfaatlerinden başka bir şey düşünmeyen ve hiçbir değer yargısı olmayan Behiç karakteri, Millî Mücadele aleyhindeki kesimleri temsil ederken, Yunan işgali sırasında kaybolan babasını bulmaktan başka bir şey düşünmeyen Mebrure ise Anadolu'yu temsil eder. Yaratılan karakterler aynı zamanda Doğu-Batı çatışmasını yaşayan çevrelerin içinde bulunduğu kültürel çatışmayı yansıtmaları bakımından önemlidir. Bu çatışmayı Safa sanki kendi yaşadığı çatışmayı anlatmak istercesine yazar. Safa'nın romanlarında işlediği konular ve yaratılan karakterler üzerinden ifadesini bulan anlatım aynı zamanda Safa'nın fikrî dünyasının biçimlenmeye de başladığının göstergesidir.

Safa'nın düşünce dünyasının oluşmasında ve gelişmesinde erken yaşta kardeşi İlhami Safa ile başladığı gazetecilik serüveni etkili olmuş ve bu serüven onun kalemini güçlendirmiştir. Kalemî sayesinde etkinliği artan Safa böylelikle birçok gazetede çalışma imkânı bulmuştur. Şair bir aileden gelmenin mirasını kendisinde taşıyan Safa, daha çocuk yaşta *Piyano Muallimesi* adlı bir hikâyeye ve on üç yaşındayken *Eski Dost* (1912) adlı bir roman yazmıştır. Birer deneme olan bu eserleri *Bir Mekteplinin Hatıratı*, *Karanlıklar Kralı* adlı hikâyeleri izlemiştir. Çocukluk döneminin birer denemeleri olan

bu eserlerden sonra isminin duyulmasında 1919'da kardeşi İlhami Safa ile günlük akşam gazetesi olarak çıkartılan *Yirminci Asır*'da imzasız olarak *Asrın Hikâyeleri* başlığı altında yayımlanan hikâyeleri büyük ilgi gördü. Kısa sürede Safa'nın adı edebiyat çevrelerinde yayıldı. Halk için yazdığı bu hikâyelerle adını duyurmaya başlayan Safa, "*Alemdar Gazetesi*'nin açtığı hikâye yarışmasına katılarak birincilik kazanmıştır. Çalışmakta olduğu *Yirminci Asır* kapandıktan sonra *Son Telgraf*, *Tasvir-i Efkâr* (1921) ve *Tercüman-ı Hakikat* gazetelerinde çalıştı (Ayvazoğlu, 2000: 14). Bu çalışmaları ardında *Cumhuriyet Gazetesi*'nde çalışmaya başlamıştır. Cumhuriyet'te makale ve fıkra yazarlığı ile Safa hem kendini yetiştirmiş, hem bu uğraş neticesinde dönemin düşünürleri arasında yer almayı başarmıştır. Nitekim gazetecilik yaşamında hızla adını duyuran Safa, edebiyat çevrelerinde de adını duyurmaya başlamıştır. Erkenden, *Sözde Kızlar* ve *Mahşer* adlı romanlarıyla tanınmıştır. Bu çalışmalar kendisini Cumhuriyet gazetesinin devamlı fkracısı yapmıştır (Ülken, 2005: 447).

Peyami Safa, Osmanlı Devleti'nin son zamanlarının ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş yıllarının sancılarını yaşamıştır. I. Dünya Savaşı ve mütareke yılları onun kişiliğinin ve fikirlerinin belirgin çizgilerini oluşturan yıllardır. Bu yıllarda İttihat ve Terakki'nin başarısızlığı, özellikle Enver Paşa'nın yetmiş bin Türk'ün donarak ölmesine sebep olduğu Sarıkamış macerasının dehşet verici hatırası yüzünden "Büyük Türk Birliği" hülyasının öldüğü yıllardır. Arapların isyanı ve Arnavutluk'ta Müslüman Arnavutların isyancıları desteklemesi yüzünden İslam kardeşliği ideali de zeminini kaybetmiştir. Garpcılığın ise artık hiçbir cazibesi yoktur. İçinde bulunulan bu durum, büyük savaş yıllarında gerileyen milliyetçilik duygularının yeniden, fakat farklı bir muhteva ile yükselişine yol açmıştır (Ayvazoğlu, 2000: 17). Ardından Trablus ve Balkan Savaşı, Birinci Dünya Savaşı, Milli Mücadele ve Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu, Cumhuriyet yönetimi, Halifeliğin kaldırılışı ve Batı toplumunun ilerleyişine ayak uydurma çabaları birbirini takip etmiştir. Bir anda baş döndürücü bir hızla Türk toplumunun çehresi değişmiştir. Batılılaşma yanlış algılanmış, Batı'nın bilimsel ilerleyişi yerine kültürel öğeleri benimsenmeye çalışılmıştır. Dönemin bütün çalkantıları bu topraklarda yaşayan her insan gibi Peyami Safa'yı da etkilemiş ve onun dünya görüşünü şekillendirmiştir. Peyami Safa, "Nereye gidiyoruz?", "Biz kimleriz?", "Bu gençlik ne yapıyor?" gibi sorular sormaya ve cevaplarını aramaya başlamıştır. Ömrü boyunca düşüncelerinin mücadelesini vermiştir. Necip Fazıl, Peyami Safa'yı kendine has üslubu ile şöyle anlatmıştır:

“Kafası vardı.
 Kültürü vardı.
 Cümlesi vardı.
 Üslubu vardı.
 İç dünyası vardı.
 Hafakanları vardı.
 Çilesi vardı.
 Metafizik arayıcılığı vardı.
 İmanı vardı, şüphesi vardı.
 Nefs murakabesi vardı.
 Diyalektiği vardı.
 Cesareti vardı.

Hâsılı, bir fikir ve sanat adamında bulunması gereken özelliklerden pek çoğu vardı.”
 (Kösoğlu, 2002: 45)

Kendi kendine öğrendiği Fransızcasıyla bir taraftan karnını doyuracak parayı kazanmak için okuyup yazarken diğer taraftan da aklını doyurmak için araştırmacı bir ruhla okuyup kendini yetiştirmiştir. Her kitap onun için ayrı bir ufuk olmuştur. Fikirlerine yön vermesi kolay olmamıştır. Uzun müddet bitaraf kalmıştır. Karar vermemiş, verememiştir. Bunu, “Her fikir yüzde elli doğru yüzde elli yanlıştır.” diye ifade ettiği günler olmuştur (Göze, 1987: 20). Peyami Safa, durmadan hakikate ve daha güzele koşan bir düşünce gücü, ışıklı bir zekâ örneği oluşu ve sistemci olmayışı, inançlı bir insan oluşu ile tanınmıştır. Kendisi de inançlı olduğunu yazmıştır (Safa, 2013: 27). Bu düşünce tarzı Peyami Safa’nın şahsiyetini ve fikirlerini doğal olarak da eserlerini etkilemiştir. Ahlâk anlayışı bu düşünceleri etrafında şekillenmiştir.

2.1.3. Eserleri

Edebiyatımıza birçok roman kazandıran Peyami Safa aynı zamanda gazetecilik alanında da önemli işlere imza atmıştır. Safa kendi imzasıyla yayımladığı romanların yanı sıra sayısı 10’u geçen Server Bedii imzalı romanları da yazmıştır. Yazarın düşünce alanında imza attığı eserler de azımsanmayacak kadar fazladır. Peyami Safa’nın “Kim, Nedir?” serisi ve biyografik eserleri de mevcuttur.

2.1.3.1. Romanları

- 1-Sözde Kızlar (1923)
- 2-Şimşek (1923)
- 3- Mahşer (1924)
- 4-Bir Akşamdı (1924)
- 5-Canan (1925)
- 6- Dokuzuncu Hariciye Koğuşu(1930)
- 7- Atilla (1931)
- 8- Fatih-Harbiye (1931)
- 9- Bir Tereddüdün Romanı (1933)
- 10- Matmazel Noraliya'nın Koltuğu (1949)
- 11- Yalnızız (1951)
- 12-Biz İnsanlar (1959)

2.1.3.2. Hikâyeleri

- 1-Bir Genç Kız Kalbinin Cürmü (1925)
- 2-Süngülerin Gölgesinde (1924)
- 3-İstanbul Hikâyeleri (eski harf, tarihsiz)
- 4-Bir Mekteplinin Hatırası, Karanlıklar Kralı (1914)
- 5- Gençliğimiz (1932)
- 6-Siyah Beyaz Hikâyeler (1923)

2.1.3.3. Server Bedi İmzalı Eserleri

- 1- Hey Kahpe Dünya (1922)
- 2- Cingöz Tehlikede (1924)
- 3- Seni Seviyorum (1924)
- 4- Yürü Yavrum Yürü (1924)
- 5- Uçurumda İnsanlar (1925)
- 6- Unutulmayan Sevgili (1925)
- 7- Cingöz Recai'nin Harikulade Sergüzeştları (1935)
- 8- Cingöz Recai'nin Maceraları(1935)
- 9- Cumbadan Rumbaya (1936)
- 10- Cingöz Kafeste (1944)
- 11- Cingözün Ziyafeti (1944)
- 12- Cingöz Recai'nin En Son Maceraları (1962)

2.1.3.4. Fikir Eserleri

- 1- Büyük Avrupa Anketi
- 2- Türk İnkılabına Bakışlar
- 3- Felsefi Buhran
- 4- Millet ve İnsan
- 5- Mahutlar
- 6- Mistisizm
- 7- Nasyonalizm
- 8- Sosyalizm
- 9- Doğu Batı Sentezi

- 10- Osmanlıca-Türkçe Uydurmaca (Objektif 1)
- 11- Sanat-Edebiyat-Tenkit (Objektif 2)
- 12- Sosyalizm-Marksizm-Komünizm (Objektif 3)
- 13- Din-İnkılâp-İrtica (Objektif 4)
- 14- Kadın-Aşk-Aile (Objektif 5)
- 15- Yazarlar-Sanatçılar-Meşhurlar (Objektif 6)
- 16- Eğitim-Gençlik-Üniversite (Objektif 7)
- 17- 20. Asır Avrupa ve Biz (Objektif 8)

2.1.3.5. “Kimdir, Nedir?” Serisi

- 1-Atatürk Kimdir?
- 2-Faşizm Nedir?
- 3-Karl Marks Kimdir?
- 4-Liberalizm Nedir?
- 5-Marksizm Nedir?
- 6-Mussolini Kimdir?
- 7-Rousseau Kimdir?

2.1.3.6. Biyografiler (Eski Harfle Tarihsiz)

- 1- Büyük Halaskarımız Mustafa Kemal Paşa
- 2- Mübeccel Serdarımız Fevzi Paşa
- 3- Anadolu Gazalarındaki Mühim Hizmetler
- 4- Resmi Tercüme-i Hali ve Şahsiyeti
- 5- İsmet Paşa – Çocukluğu ve Gençliği- Orduda ve Anadolu’daki Hayatı (Göze ve Timurtaş, 1976: 19-20).

2.2 Eğitim

İnsanın var oluşu ile başlayan ve insanlık var oldukça devam edecek olan eğitimin kökeni topluma dayanır, temelinde ise insan ve insan davranışları vardır. İnsan olmanın ve toplumda yaşamının zorunlu bir sonucu da gerek ailede gerek toplumda olsun belli bir öğrenme süreciden geçmektir. Savater'a göre insan olmak için doğmuş olmak yeterli değildir, bilakis öğrenmek de zorunludur (Uludağ, 2005: 93).

Eğitimin belli bir yaşla sınırlı olmadığını söyleyen Kavcar, eğitimi en geniş ve genel anlamıyla çocuk olsun, genç olsun, yaşlı olsun insanlarda sosyal hayata ve çağa uygun tutum ve davranış değişikliği sağlamak şeklinde tanımlamaktadır(Kavcar, 1999:1).

Eğitim sözcüğü Türkçe Sözlük'te, çocukların ve gençlerin toplum yaşayışında yerlerini almaları için gerekli bilgi, beceri ve anlayışları elde etmelerine, kişiliklerini geliştirmelerine yardım etme, terbiye anlamlarında kullanılır (TDK, 2005: 606). Eğitim “eg-/eğ-” fiil kökünden türetilmiştir.

Batı dillerinde ise “education” olarak geçen eğitim sözcüğü, Latince kaynaklı olup iki orijini bulunmaktadır:

1. Educare: Beslemek, yükselmek, desteklemek,
2. Educere: Yükselmek, düzey kazanmak (Varış, 1991: 24).

Eğitim kelimesi hem dilimizde hem de Batı dillerinde genellikle şekillendirmek, değiştirmek, iyi yönde geliştirmek gibi anlamlarda kullanılmıştır.

Eğitim, geçmişten günümüze üzerinde çalışılan bir alandır. Bu yüzden eğitim ile ilgili tanımların sayısı da bir hayli fazladır. Tanımların temelinde insan, toplum ve davranış değişikliği yer alır. Bu tanımlardan bazıları şunlardır:

Eğitimi, bireyin yaşadığı toplumun kültürüne ve yaşamına tanıştırılma süreci olarak gören Büyükdüvenci, gerçek anlamda eğitimi, bir kültürleşme, yetişkin olsun veya olmasın eğitilenin içinde varlık gösterdiği kültüre, toplumsal olarak gelişmiş ve onanmış yaşama, çalışma yöntemlerine tanıştırılması süreci olarak görür. Ayrıca eğitimin kültürleşme aracı olmasına vurgu yapar (Büyükdüvenci, 1987: 51).

Eğitim bilim adamlarının ve filozofların üstünde çokça durduğu bir konudur. Geçmişten günümüze her toplum kendi insanını eğitmeyi amaçladığı için eğitimin nasıl olması gerektiği, mükemmel eğitime ulaşmak için yapılması gerekenler hep tartışma konusu olagelmıştır. Eğitim konusunu ele alan, sorgulayıcı yönüne dikkat çeken Sokrates'e göre insan ruhunda, herkes için geçerli olan doğrular saklıdır, bunlar üzerinde sorup sormayla, üzerinde durup düşünmeyle bu doğrular bilinir hale getirilebilir. Sokrates'in öğrencisi Platon bir insanın bütün eğitiminin karakter eğitimi, beden eğitimi estetik eğitim, meslek eğitimi, felsefe eğitiminden oluştuğunu iddia etmektedir. Aristoteles ise sosyal bir varlık olan insanı içinde yer aldığı toplumun ya da devletin erdemli bilgili bir üyesi durumuna getirmeyi eğitimin temel görevi olarak görür. İnsanın ancak bu şekilde eğitildiğinde mutlu olacağını söyler (Maboçoğlu, 1995: 1-2).

18. yüzyıl aydınlanma filozoflarından olan Locke insan aklının doğuştan üstünde hiçbir şey yazılmamış düz beyaz bir kâğıt gibi (tabula rasa) olduğunu, insanların zihinsel ve ahlaksal farklılıklarının aldıkları eğitimle ilgili olduğunu söyler (Maboçoğlu, 1995: 6).

Russell, eğitim sürecini amaca götüren bir araç olarak görür, Russell'e göre eğitim kendi içinde bir amaç değildir. İyi bir eğitimden beklenen, bireyin zihinsel gelişimi sağlanarak karşılaştığı bütün problemleri kendi çabası ile çözebilme alışkanlığını kazanması ve uygun bir dünya görüşünü geliştirmesidir (Maboçoğlu, 1995: 21).

İslam filozofu Farabi, eğitimi uygulamalı gerçekleştirilen davranış değişikliği olarak görür. İbn-i Sina da bütün çocukların eğitilmesi gerektiğini ve eğitimde yetenek ve ilgilerin göz önünde tutulması gerektiğini düşünür (Maboçoğlu, 1995: 5).

Eğitim konusunda görüşlere sahip önemli kişilerden biri de Kant'tır. Kant, Rousseau'nun etkisi altındayken onun insan doğasının iyi olduğu yönündeki görüşünü benimser. Buna göre insan doğasında kötülük yoktur. İnsanda ancak iyiliğin tohumları vardır. İnsandaki iyiliği geliştirecek olan ise eğitimidir. Bu bağlamda insan doğasının iyi olduğu görüşü, başlangıçta, Kant'ın eğitim anlayışının çıkış noktasını oluşturur (Yayla, 2005: 77).

Eğitimi, insan doğasını disiplin altına alma, toplumsallaştırma, medenileştirme ve ahlakileştirme süreci olarak tanımlayan Kant, eğitim konusunda şu görüşlere sahiptir:

Eğitim insanları;

1. Disipline etmelidir. Disipline etmek, gerek bireysel, gerekse toplumsal yaşamda insandaki hayvani olan özelliklerin insani olan özelliklere üstün gelmesini engellemek demektir.
2. Eğitim insanı ayrıca kltrlendirmelidir. Bu kültürlenme bilgi ve ğretimi içerir, insanın yeteneğini ve gizil gücünü (potansiyelini) ortaya çıkarır.
3. Eğitim kişiye şahsi karar verebilme yetisi sağlamalı, toplum içinde kendini sevdirek yaşama yeteneği kazandırmalıdır.
4. Ahlak eğitimi, eğitimin bir parçası olmalıdır. İnsanın birçok amacının olması yeterli değildir. Kendisini bu amaçlara ulaştırabilecek ilkelerinin de olması gerekir (Yayla, 2005: 79).

Yukarıdaki tanımlardan da anlaşılacağı üzere eğitim; kişinin yaşadığı topluma uyum sağlamasına yardımcı olan, kendisinde bulunan yetenekleri geliştiren ve toplumda belirli bir konuma getiren en önemli süreçtir. Bireyi, yaşadığı topluma kazandırmak eğitimin asıl hedefidir. Toplumlar ayakta durmak ve gelecekte de devam etmek isterler. Toplumun bir arada tutan o toplumun kültürel mirasıdır. Eğitim, bu kültürel mirası genç kuşaklara aktarır. Toplumların görevi olan kültürlerini sürdürmek ve geliştirmek, yetişmekte olan gençlerin eğitimi ve öğrenimiyle olur (Yavuzer, 2003: 145).

Bireyler yaşadıkları toplumlara belirli normlarda ayak uydurmak zorunda olduğundan ailede başlayıp toplumda devam eden eğitim sürecine katılmak durumundadırlar. Eğitim sürecinden geçmeyen bireyler kendileri ile beraber toplumun da mutluluğuna engel olur. Toplumda meydana gelen huzursuzluklar ise istenmeyen durumlara, toplumsal kargaşaya yol açar. Bu kargaşa toplumların geçmişiyle bağlarını koparıp geleceklerini devam ettirememelerine neden olabilir. Bireylerin mutluluğu ve toplumun devamlılığı buna bağlıdır. Eğitim bir taraftan bireyin topluma uyumuna yardım ederken, diğer taraftan bireyi geliştirerek toplumun gelişmesini sağlamayı amaç edinmektedir (Gültekin, 1990: 775).

Bireyin başkalarıyla birlikte yaşayabilmesi onun ne kadar toplumsallaştığı ile ilintilidir. Toplumsallaştırma, bireye özellikle çocuğa, üyesi olduğu topluluğun ya da içinde yaşadığı toplumun töre, gelenek ve kültürel değerleri ile ölçülerini öğretme, benimsetme işidir (Oğuzkan, 1993: 148).

Sosyal bir varlık olan birey toplumdan ayrı yaşayamaz. Gözlerini toplumsal bir kurum olan ailede açan birey, eğitime sürecini de ilk olarak bu kurumda yaşar. Toplumsallaşma sürecinin ilk ortaya çıktığı ve karşılıklı ilişkilerin belirli kurallarla birbirine bağlandığı aileler bireyi eğiterek ortak yaşama hazırlar (Yalvaç, 2000: 14).

Eğitim, kişinin yetiştirilmesine, doğa ve toplumla uyum içinde yaşamasına yardımcı olur. İnsanın eğitilmesi, terbiye edilmesi, tecrübe kazandırılması ve yetiştirilmesi asıl görevidir. Kişinin doğuştan sahip olduğu yeteneklerin ortaya çıkarılması, işlenip geliştirilmesi; mensubu bulunduğu topluma ve insanlığa ait değerlerin kazandırılması; yeteneklerini en üst seviyede kullanabilen, kendi ayakları üzerinde durabilen bir insanın yetiştirilmesi eğitimin işidir (Çetişli, 2006: 78).

Ailede verilen eğitim genel olarak kültürel değerler, gelenek ve göreneklerin çocuğa aktarılması şeklinde olur. Çoğu zaman systemsizdir. Belirli bir yaştan sonra bireyin eğitime işini devlet, okullar ve çeşitli kurumlar aracılığıyla üstlenir. Sistemli bir şekilde devam eden bu eğitimde önemli olan taraf ise toplumsal değerlerin bireye ne kadar aktarıldığıdır. Her toplum kendi ulusal değerlerini eğitim yoluyla fertlerine aktarmak ister (Alkan, 1983: 61).

Toplumların hayatında çok eskiden beri büyük bir yer tutan eğitim, günümüzde daha fazla bir öneme sahip olmuş durumdadır. Bir toplumun kalkınmasında veya geri kalmasında eğitim çok önemli bir yer tutmaktadır (Kavcar, 1988: 9).

Ulusal yönü olan eğitimin evrensel yönü de önemlidir. Eğitimin amacı insanın kişisel gelişimi insanlık kültürünün birikiminin paylaşılması, insanlığa yararlı bilgi ve becerilerin kazanılması ve bunların insanlık yararına kullanılması eğitimin evrensel yönünü ortaya koyar (Atabek, 1999: 138).

Türk Millî Eğitiminin genel amaçlarında ailesini, vatanını ve milletini seven; Türk toplumunun oluşturduğu Türkiye Cumhuriyeti devletine karşı sorumlu fertler yetiştirme ön plandadır.

Türk Millî Eğitiminin genel amacı: Türk Milletinin bütün fertlerini, Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmektir (MEB, 2004: 720).

2.3. Edebiyat

Edebiyat sözcüğü eğitim, terbiye anlamına gelen “edeb” sözcüğünden türetilmiş bir sözcüktür (Kavcar, 1999:2). Edeb sözcüğü iyi ahlak, incelik ve terbiye anlamına gelmektedir (TDK, 2005: 600). Edeb sözcüğünün kökeni üzerine çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bu görüşlerden biri; Arapça bir sözcük olan ve “sünnet, terbiye” anlamlarında kullanılan “de’b” sözcüğüdür. Diğeri ise ilk okuryazar topluluk olan Sümerlerin “tabletler evi” diye adlandırdığı, arşiv ve dokümanların çamur tabletlerde depolandığı “öğrenme yeri, bilginin okulu, bilginin kaynağı” anlamlarında kullanılan “edubba” sözcüğüdür. Ayrıca eski zamanlarda edeb sözcüğünün bugünkü manadan farklı olarak yalnızca “nesir” anlamı taşıdığını, edîb sözcüğünün ise bugünkü anlamda olduğu gibi şairi karşıladığını söyleyen görüşler de vardır (Serdaroğlu, 2007: 25).

Edeb kelimesinin “e-d-b” kökünden mastar olarak geldiği “hayret etme, çok beğenme”, “ahlaki güzelliği dolayısıyla insanı şaşırta, takdirini kazanan şey” manalarında kullanıldığını belirtilmektedir (Hökelekli, 2007: 33).

Edeb sözcüğünden türetilen; “sözü, bir kural, bir ölçü dâhilinde söylemek”, “sözün edebi” şeklinde kullanılan edebiyat sözcüğü Türkçede, “ahlâk, dil ilimleri, güzel yazma sanatı, edebî yazılar, bir konu hakkındaki neşriyat, lüzumsuz yere sözü uzatmak, sanat yapmaya çalışmak” anlamlarda da kullanılır (Serdaroğlu, 2007: 27).

“Edebiyat” kelimesinin ülkemizde kullanılmaya başlanması Tanzimat Dönemi’ne rastlamaktadır. Bu dönemde “littérature”nin karşılığı olarak dilimizde kullanılmaya başlanmış ve daha sonraki dönemlerde bu kullanım yaygınlaşmıştır.

Bir terim olarak dilimizde Tazimattan sonra kullanılmaya başlanan edebiyat kelimesi, “bilgi, gözlem ve deneyişlere dayalı duygular, düşünceler, hayaller yardımıyla, güzel söz ve yazı eserleri meydana getirme sanatı” anlamlarına gelmektedir (Kabaklı, 2008: 24).

Edebiyat, toplumun aynasıdır. Toplumun hayatını etkileyen olaylar edebî eserlere yansır. Edebiyat toplumda yaşanan bu önemli olayları okuyucuya aktararak ders çıkarmasını ve doğruyu bulmasını sağlar. Çetışli edebiyat için “dille yapılan güzel sanat dalı, yani yazar ve şairin dili/kaleminden çıkan ve estetik değere hâiz olan eserler ifadesini kullanır (2006: 76).

Her zaman insani değerlerle ve erdemlerle ilişkili olan ve toplumda gözetilmesi gereken iyi ve güzel tutum ve davranışları içinde barındıran “edeb” sözcüğünden türeyen edebiyatın toplumu göz ardı etmesi düşünülemez. Davranışlar eğitim yolu ile insanlara aktarılır. Kendi içinde güzel davranışı ihtiva eden “edeb” sözcüğü de her zaman eğitim ve değer kavramlarıyla iç içe olmuştur (Hökelekli, 2007: 34).

Edebiyat toplumsal bir kurumdur ve toplumun yapısındaki değışime bağılı olarak da değışir. Çünkü edebiyat ürünleri sadece yaşamı yansıtmakla kalmaz, aynı zamanda yaşamı biçimlendirir. Böylece okuyucuları dolayısıyla toplumu derinden etkileme başarısını gösterir (Kavcar, 1999: 4).

Edebiyat, çağlar boyunca ve her çağ içinde insanoğlunun duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en tesirli şekilde ortaya koyan bir sanattır. Edebiyat ve terbiye arasında sıkı bir münasebet vardır. Edebiyat kelimesinin kökünü teşkil eden “edep” kelimesi bu durumu açıkça göstermektedir (Kaplan, 2005: 160).

Edebiyat ve eğitimin ortak noktaları insandır. Ortak noktaları insan olan edebiyat ve eğitim, insan davranışlarını iyi olana yöneltme konusunda birleşirler. Edebiyat ve eğitim, insanla ve insan topluluklarıyla ilgilenip uğraşma bakımından birbirini tamamlayan, birbiriyle yakından ilişkili olan iki alandır. Çünkü edebiyatın da, eğitimin de konusu insandır. İnsanoğlunun yeryüzündeki serüvenleri, doğal ve toplumsal çevresiyle ilişkileri, sağlıklı bir yaşayış özlemi, bu iki alanın ortak konusunu oluşturur (Kavcar, 1999: 2).

Bireyin duyduğu, düşündüğü ve yaptığı her şeyi en zengin ve en etkili bir biçimde ortaya koyan bir sanat olan edebiyat, bireye çok çeşitli duyma, düşünme ve hareket etme örnekleri verir. İnsanlar ancak böyle bir geniş ortam içinde kendisine uygun olan yolu seçme özgürlüğünü kazanır. Tek bir roman okumak bile, insanların duygu dünyasında, karakter yapısında ve sosyal durumunda birçok farklılık yaratırken, insanlara sonsuz sayıda duygu ve düşünce kazandıran edebi eserlerin eğitime katkısı yadsınamayacak kadar fazladır (Kavcar, 1999: 4).

Birey, eğitim sürecinden geçerken toplumun kültürel değerleriyle donatılır. Kültür, “bir topluma ya da bir halk topluluğuna özgü düşünce ve sanat eserlerinin tümü” (Oğuzkan, 1993: 91); “tarihsel, toplumsal gelişme süreci içinde yaratılan bütün maddi ve manevi değerler ile bunları yaratmada, sonraki nesillere iletmede kullanılan, insanın doğal ve toplumsal çevresine egemenliğinin ölçüsünü gösteren araçların bütünü” (TDK, 2005: 1282) şeklinde tanımlara sahiptir. Hem eğitimin hem de edebiyatın kültürle iç içe ve çok boyutlu bir ilişkisi vardır. Bir milletin kültürel değerlerini içinde barındıran edebiyat, kültür aktarımında eğitimin en büyük yardımcısıdır. Kültür taşıyıcısı olan edebiyat sayesinde toplumlar millî birlik ve beraberliklerini koruyabilir, insanî değerlere sahip olabilir ve sağlıklı nesiller yetiştirebilirler. Edebiyat eğitimi aracılığıyla evrensel değerler öğrencilere kazandırılabilir; bilinçli, vatanını milletini seven ve insan sevgisine sahip bireyler yetiştirilebilir.

Sanat, insanoğlunu yücelten, kişilerin düşünce ve duyguları arasında yakınlıklar kurarak ruhları birbirine ısındıran ulu bir kavramdır. Edebiyat ise güzel sanatlar arasında, ifade gücü ve tesiri en geniş olandır (Kabaklı, 2008: 24). Eğitimciler, edebiyatın bu gücünü göz ardı etmemeli ve sağlıklı nesiller yetiştirmede en iyi araçlardan biri olan edebiyattan yeterince faydalanmalıdır (Salar, 2011: 20).

2.4. Değer

Birey davranışlarının temelinde yer alan ve davranışlarını yönlendiren değerler, toplum ve insan üzerine çalışan bütün bilim dallarının konusu olmuştur. Değerler hakkında birçok tanım yapılmıştır. Bütün tanımların ortak noktası ise değerlerin birey davranışlarına kaynaklık etmesidir.

“Bir şeyin önemini belirlemeye yarayan soyut ölçü, bir şeyin değdiği karşılık, kıymet” şeklindeki iktisadi tanımın yanında “bir ulusun sahip olduğu sosyal, kültürel,

ekonomik ve bilimsel değerlerini kapsayan maddi ve manevi öğelerin bütünü” şeklinde “kültür” sözcüğüyle yakın anlamlı olarak da tanımlanan “değer” sözcüğü, Türkçede karşılık olmayı dile getiren “değ-” fiil kökünden türetilmiştir. Kelime bir sıfat olarak kullanılarak bir şeyin değerli yahut değersiz oluşundan söz edilebilir; bir isim olarak kullanılarak da doğrudan o şeyin yüklendiği kıymet kastedilebilir. Kelime, sıralanan bu anlamların yanında “yüksek ve yararlı nitelik” ve “üstün yararlı nitelikleri olan” şeklinde anlamlara da sahiptir (TDK 2005: 483).

Genellikle çoğul olarak “değerler” ifadesi ile kullanılan kelime, “sosyal değerler”, “evrensel değerler”, “manevi değerler”, “cumhuriyetin değerleri”, “folklorik değerler”, “kurumsal değerler”, “demokratik değerler”, “millî değerler”, “dini değerler” gibi tamlamalar içerisinde kullanılıyor. Bu anlamda kelime, doğru ve güzel olan, kabul edilen, erişilmek istenen ve savunulabilir olma özelliğini haiz olan anlamı ifade için kullanılır (Arslan ve Yaşar, 2007: 8)

Bir varlığın ruhsal, toplumsal, ahlaksal yönden taşıdığı düşünülen yüksek ya da yararlı nitelik (Oğuzkan, 1993: 33) olan ve ilk defa Znaniecki tarafından sosyal bilimlere kazandırılan değer kavramı Latince “kıymetli olmak” veya “güçlü olma” anlamlarına gelen “valere” kökünden türetilmiştir. Değerler, genelde inanılan, arzu edilen ve davranışlar için bir ölçek olarak kullanılan olgulardır. Sosyolojik açıdan değer; kişiye ve gruba yararlı, istenilen ve beğenilen şey olarak da tanımlanmaktadır (Aydın, 2003: 122).

Değerler konusunda birçok sistemli araştırma yapan Rokeach değeri kalıcı bir inanç olarak tanımlamaktadır (Akbaş, 2004: 43). Değer hükümleri, bir şeyin arzu edilen iyi veya arzu edilmeyen kötü olduğu şeklinde de belirtilmektedir (Güngör, 2000: 27). Değerler, insanların değer verdiği ve ulaşmak için peşinden koştuğu, elde etmeyi şiddetle arzu ettiği şeylerdir. Bunlar mal, mülk, servet gibi maddi değerler olduğu gibi; mutluluk, huzur, Allah sevgisi, vatan sevgisi ve özgürlük gibi tamamen manevî değerler de olabilir (Bolay, 2007: 14).

İnsan ilişkilerinde ortaya çıkan sevgi, dürüst olma, bağlılık, saygı, adil olma, açık düşünebilme, doğru bağlantılar kurabilme (Kuçuradı, 1998: 41) olarak da bilinen değerler, bireylerin ve toplumların karakterlerini biçimlendirerek, ahlaksal ilkeler

sağlayarak, amaçlara yön vererek yaşama derinliğine nüfuz etmektedir (Büyükdüvenci, 1990: 584).

Değerler, bireysel anlamda güdü, karar verme, tutum, inanç, ihtiyaç gibi kavramlarla iç içe geçen bir şekilde kullanılmaktadır. Toplumsal anlamda ise değerler, toplumca en iyi, en doğru ve en faydalı olduğu kabul edilen, belirli bir durumu bir diğerine tercih etme eğilimi şeklinde tanımlanabilir. Değerler aynı zamanda davranışlara kaynaklık eden, davranışları yönlendiren ve yargılamaya yarayan anlayışlardır (Erdem, 2003: 56).

Sosyal yaşantıların ölçütünü önemli oranda oluşturan değerler, bir davranış biçimini öbürüne tercih etmede önemli bir rol üstlenmektedir. Değerler hem davranışların kaynaklarını oluştururlar hem de ölçütlerini belirler. Belirli bir davranışı oluşturmada etkin olan değer onun nasıl oluştuğunda da etkilidir (Sarı, 2005: 76).

Değerler kalıtsal olmayıp çevreden öğrenme sonucu birey tarafından edinilir. Değer oluşumu çocuklukta başlar. Ortak değerlerin oluşumunda bireyin sosyo-ekonomik düzeyi çok önemli rol oynamaktadır. Bireyler içinde bulunduğu ortamın özelliklerine uygun değerler geliştirir. Toplumsal yapı değiştiğinde değer sistemleri de değişerek yeni yapıya ayak uydurur. Toplumdaki sanayileşme ve ekonomik gelişmeler sonucunda değerler gelişmekte, eski değerler yeniden yorumlanmakta, değer sistemindeki hiyerarşi değişmektedir. Kimi değerler hızlı değişirken kimi değerler de değişime direnir. Din ve aile kurumlarına ait değerlerdeki değişimler diğer değerlere oranla daha yavaş olmaktadır (Akbaş, 2004: 47).

Değerler, sosyal yaşantılar ve bireyin içinde olduğu rol sayesinde öğrenilerek bir sonraki nesle aktarılır. Sosyal rollerle biçimlenen kimlik yapılarının oluşmasında değerler önemli bir yere sahip bulunmaktadır. Belirli bir sosyal rolde kişilerin neler yapıp, neler yapmaması ve nelere değer verip nelere değer vermemesi öğrenilir. Bunlar bir yaptırım da olabilir (Sarı, 2005: 77).

Değerler üzerinde yapılan araştırmalarda değerlerin sınıflandırılması önemli bir yere sahiptir. Bu araştırmaları etkili bir biçimde sürdürebilmek için birçok sınıflandırma yapılmıştır. Bu sınıflandırmalardan en çok bilinen ve kabul edilenlerin; Nelson, Rokeach, Spranger ve Schwartz'a ait olanlardır. Nelson'a göre değerler; bireysel

değerler, grup değerleri ve sosyal değerler olarak üçe ayrılır. Rokeach da değerleri temel değerler ve araç değerler olarak ikiye ayırır. Spranger ise değerleri altı temel gruba ayırmıştır. Bunlar: estetik, teorik (bilimsel), ekonomik, siyasi, sosyal ve dini değer gruplarıdır. Schwartz ise değerleri; bireysel ve kültürel olmak üzere, iki düzeyde incelemiştir (Yazıcı, 2007: 501).

Scheler de değerler arasında belli bir sıralama olduğunu ve bir değerın bir başka değerden yüksek oluşunun “tercih” ile ortaya çıktığını belirtir (Akarasu, 1962: 87). Scheler, değerleri kişisel, yaşamsal ve olgusal olarak üçe ayırmaktadır. Kişisel değerler, insanın kendisinin şekillendirdiği iyi, kötü, saygı, sevgi ve nefret gibi değerlerden oluşmaktadır. Yaşamsal değerler sağlam, hasta, cılız, dinç, bitkin, gürbüz gibi canlı varlık dünyasının niteliksel değerleridir. Olgusal değerler ise yararlılık, ekonomiklik, estetiklik ve kültürel uygunluk gibi değerlerdir (Sarı, 2005: 78).

Güngör; Allport, Vernon ve Lindzey’den sonra değerleri altı grup halinde toplamanın adet olduğunu belirtir (2000: 84-85). Bunlar; estetik, teorik (ilmî), İktisadi, siyasi, sosyal ve dini değerlerdir. Güngör bu değerlere ahlaki değerleri de ekleyerek sayıyı yediye çıkartır.

Değerlerin belli işlevleri vardır. Her değerın doğurduğu bir sonuç vardır. Sosyal değerler de belli sosyal sonuçlara yol açarlar. Sosyal değerlerin işlevleri şu şekilde ifade edilmiştir:

Değerler, kişilerin ve birlikteliklerin sosyal değerinin yargılanmasında hazır birer araç olarak kullanılır. Tabakalaşma sistemini mümkün kılar. Bireyin çevresindekilerin gözünde nerede durduğunu bilmesine yardım eder.

Değerler, kişilerin dikkatini istenilir, yararlı ve önemli olarak görülen maddî kültür nesnelere üzerinde odaklar. Bu değerli nesne, her zaman birey veya grup içinde en iyi olmayabilir. Fakat o nesne için çaba gösterilmesine yol açtığı da bir gerçektir.

Her toplumdaki ideal düşünme ve davranma yollarına, değerler tarafından işaret edilir. Sosyal olarak kabul edilebilir davranışın adeta şemasını çizerler. Böylece kişiler de hareket ve düşüncelerini en iyi hangi yolda gösterebileceklerini kavrayabilirler.

Değerler, kişilerin sosyal rollerini seçmesinde ve gerçekleştirilmesinde rehberlik ederler. İlgi yaratırlar, cesaret verirler. Böylelikle de kişilerde çeşitli rollerin gerekliliklerinin ve beklentilerinin bir takım değerli hedefler doğrultusunda işlemekte olduğunu kavramış olurlar.

Değerler, sosyal kontrol ve baskının araçlarıdır. Kişileri törelere uymaya yöneltir, doğru şeyleri yapmaya yüreklendirir. Değerler ayrıca onaylanmayan davranışları engeller, yasaklanmış örüntülerin neler olduğuna işaret eder ve sosyal ihlâllerden kaynaklanan utanma ve suçluluk duygularının kolayca anlaşılabilmesini sağlar.

Değerler, dayanışma araçları olarak da işlevde bulunurlar. Sosyal bilimlerin aksiyomlarından biri de, grupların yüksek düzeyde bazı değerlerin paylaşılması amacıyla buluştuğudur. Kişiler aynı değeri güden kişilere doğru çekimlenirler. Ortak değerler sosyal dayanışmayı yaratan ve sürekli kılan en önemli faktörlerden biridir (Özensel, 2003: 231-232).

Toplumsal yapının çözüldüğü dönemler Durkheim tarafından “anomi” olarak tanımlanır. Bu dönemlerde intihar oranlarında bir artışın yaşandığını belirtir. Genellikle toplumsal değerler hakkında bir karmaşanın yaşandığı ve değerlerin anlam içeriklerinin kişilere göre izafleşip belirsizleştiği dönemlerde yaşanan karmaşa, değerlerin toplumlar için ne kadar önemli olduğu, değerlerin toplumun ve toplumda yaşayan bireylerin tutunacakları kulplar ve toplumsal yapıyı ayakta tutan direkler vazifesi gördüğü belirtilir. Durkheim, toplumsal yapı, kurumlar ve değerler arasındaki uyumun önemini ortaya koymaya çalışır (Özensel, 2003: 221-222).

Toplumsal bir kurum olarak eğitim, “toplumsallaşma” sürecini kullanarak bireylere toplumun bazı değer ve anlayışlarını yüklemektedir (İnal, 1991: 511). İnsanları hayata hazırlama, karşılaşılan problemleri çözmeyi öğretme, kendisi ve çevresiyle barışık bireyler yetiştirmeyi temel alan eğitimin bu hedeflerine ulaşması toplumun değerlerini toplumu oluşturacak bireylere aktarması ile başarılı olur. Toplumun değerlerini içselleştiren birey, saygı, sevgi, bağlılık, yaşama özgürlüğü, kendini gerçekleştirme gibi bireysel değerlerle birlikte insanlık sevgisi, bilgisizlikle savaş, vatan millet sevgisi gibi toplumsal değerleri benimser ve sadece kendi mutluluğu için değil toplumun mutluluğu için mücadele eder. Millî ve evrensel kültür değerlerini benimseyen, topluma ve çevreye faydalı, sorunları çözebilen, ailesini ve toplumun sağlığını koruyan bireyler yetiştirmek ilköğretimin hedeflediği amaçlardandır (MEB, 2004: 722).

Değerlerden arınmış bir eğitim sistemi tam anlamıyla görevini yerine getiremez (Dilmaç, 1999: 26). Değerlerden arınma ve tümüyle teknolojik olmaya çalışma, yalnızca geleneksel ve alışlagelmiş olana tutunma, eğitimi sadece fikirlerin aşılması gibi basit bir biçimde algılama değerler karmaşasını ortaya çıkarabilir. Eğitimin değer aktarmadaki önemini Dilmaç şu sözlerle belirtir: Bireyler eğitim yoluyla ahlâki

konulardaki sorunların çözümü konusunda düşünmeye teşvik edilebilir ve en uygun ahlâki tutum ve davranışın ne olduğu konusunda akıl yürütülmeye zorlanabilir (Dilmaç, 1999: 77).

Ülkemizde son yıllarda eğitim değerlerinin sistemli bir şekilde öğrencilere aktarılması için çalışmalar yapılmaktadır. 17 Aralık 2010’da yapılan Millî Eğitim Şurası’nın tavsiye niteliği kararları, bu bakımdan önemlidir. “Spor, Sanat, Beceri ve Değerler Eğitimi” başlığı altında alınan kararların 20. Maddesinde, “Değerler ve Eğitimi Projesi hazırlanarak uygulamaya konulmalıdır” (MEB, 2010: 1832) tavsiyesinde bulunulmuştur. Bu kararlardan bazıları şunlardır:

29. Millî Eğitim Bakanlığı tarafından, çocuklarımızın ve gençlerimizin sahip olduğu değerleri belirlemeye yönelik ülke çapında alan araştırması yapılmalı ve bu araştırma her 4 yılda bir güncellenmelidir.

30. Öğretim programlarında, değerler eğitiminde değer aktarımı yerine ulusal ve evrensel değerler birlikte düşünülerek farkındalık kazandıracak yaklaşımlara öncelik verilmelidir.

31. Değerin bir tercih olduğu ve toplumların benzer tercihlere sahip kişilerden oluştuğu vurgulanarak öğretmenlere değer eğitimi bilinci kazandırılmalıdır.

32. Öğretmen yetiştiren tüm programlara değerler eğitimine yönelik bir ders konulmalı ve sistemdeki öğretmenlerin hizmet içi eğitim programlarında değerler eğitimine yer verilmelidir.

33. Ortak değerlerin vurgulanması ve değer farklılıklarının zenginlik olduğu bilincinin kazandırılması için gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

34. Tüm eğitim-öğretim kademelerinde değerler eğitimine yönelik, STK’larla iş birliği yapılarak alan öğretmenlerinin ortak kullanabileceği program ve materyal geliştirilmelidir.

35. Değerler eğitimine, okul öncesinden başlayarak yaygın eğitim dâhil olmak üzere eğitim öğretimin her kademesinde, tüm dersler ve okul kültürü içerisinde yer verilmeli ve bu konuda öğretmen, yönetici, öğrenci, aile ve çevre ile iş birliğine gidilmeli, farkındalık oluşturulması için kitle iletişim araçlarından faydalanılması amacıyla gerekli düzenlemeler yapılmalıdır.

36. Ödüllendirme kriterlerinde, değerler eğitimi açısından örnek davranışlar sergileyen öğrencilere yönelik düzenlemeler yapılmalıdır.

37. Medya ve değerler eğitimi ilişkisi konusunda farkındalık kazandırmaya yönelik araştırma ve eğitim çalışmalarına önem verilmeli; bu konuda gerekli yasal düzenlemeler yapılmalıdır.

38. Öğrencilerin akademik başarıları yanında değerlerin oluşumunda önemli yeri olan duygusal, sosyal ve ruhsal zekâ gelişimlerine yönelik de yatırım yapılmalıdır.

39. Değerler eğitimi konusunda önemli işlev gören “Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi” dersi çoğulcu bir anlayışla tüm öğretim kurumlarında daha etkin olarak okutulmalıdır (MEB, 2010: 1833).

2.5. İlgili Araştırmalar

Ayvazoğlu'nun (2008); “Peyami – Hayatı, Sanatı, Felsefesi, Dramı” adlı eseri Peyami Safa üzerine yazılmış bir biyografidir. Eserde Safa'nın hayat hikâyesinin yanı sıra dünya görüşü ve sanat anlayışı hakkında da geniş bilgiler yer almaktadır.

Tekin (1999); “Romancı Yönüyle Peyami Safa” adlı eserinde Peyami Safa'nın roman sanatına bakış açısıyla ilgili bilgi vermiş ve Attila dışındaki romanlarını konu, bakış açısı ve anlatıcı, zaman, mekân, olay örgüsü açısından tahlilini yapmıştır.

Göze (1987); başka hayatlardan farklı olduğunu düşündüğü Safa'nın hayatını “Peyami Safa Hayatı, Şahsiyeti, Te'siri” eseriyle kaleme almıştır. Eserde Safa'nın hayatının yanında fikir eserleriyle ilgili genişçe bilgiler bulunabilir.

Gülendam (2006); “Eğitim Öğretim Anlayışıyla Peyami Safa” adlı eserinde Safa'nın eserlerinin edebî değeri üzerinde pek durmamış, onun eğitim ve öğretim hakkındaki görüşleri el almıştır. Gülendam bu çalışmasını gerçekleştirmek için yazarın bütün çalışmalarını incelemiştir.

Özbaş (2002), “Peyami Safa” adlı eserinde sanatçının hayatı, sanatı, eserleri hakkında bilgiler vermiştir. Özbaş bu çalışmasında yazarın eserlerinde örnekler verirken Peyami Safa imzalı eserlerinin yanı sıra Server Bedi imzalı eserlerine de yer vermiştir.

Akbaş (2004); doktora tezinde ilköğretim okulları 8. sınıf öğrencilerinin ilköğretim okulları genel hedeflerinde belirtilen değerlere ulaşma düzeyleri öğrenci ve öğretmen görüşlerine göre değerlendirmiş ve öğretmenlerin değer eğitimi konusundaki görüşlerini almıştır. Öğrenci değerlerini ölçmek amacıyla, geleneksel değerler ölçeği, demokratik değerler ölçeği, çalışma-iş değerleri ölçeği, bilimsel değerler ölçeği ve temel değerler ölçeği kullanmıştır.

Güngör (2000); “Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar” adlı eserinde insanın sosyal gelişmesinin ahlaki gelişmesi ile paralel olduğunu belirtir. Ahlaki değerlere önem verdiği çalışmasında ahlaki değerler ile diğer değerler arasındaki ilişkiye değinir. Yazar toplumun belli kesimlerinden alınan örnek gruplar üzerinde karşılaştırma yapar.

Kılınç ve Akyol (2009), “İlköğretim Altıncı Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Yer Alan Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı makalede 2008-2009 eğitim-öğretim yılında okutulmakta olan altıncı sınıf ders kitabındaki sevgi temasının anlama anlatma etkinliklerini değerler eğitimi açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda temadaki kazanımların dil ve zihin becerilerini karşılarken değerler ve tutumlar konusunda özel amaçlara inilmediği görülmüştür. Ayrıca 155 kazanımdan hiçbirinin içinde doğrudan sevgiyi ifade eden bir kazanıma rastlanmamış, duyuşsal alana oturtulması gereken kazanımların bilişsel hedeflerin çatısı altında kaldığı görülmüştür.

Yazıcı (2006), “Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış” adlı makalesinde eğitimde yalnızca bilişsel ve psikomotor kazanımların verildiği bir anlayışın toplumu oluşturan fertlere değerleri kazandıramayacağını, dolayısıyla toplumsal bütünlüğün sağlanmasının imkânsız hale geleceğini, bu durumun değerler eğitiminin okullarımızda sistemli ve etkili biçimde yapılması zorunluluğunu ortaya çıkardığını, bunun ise ancak değerlerle ilgili konu ve kavramların öğretmenler tarafından özümsemesiyle sağlanabileceğini ifade etmiştir.

Demir (2006), “Muzaffer İzgü’nün Hikâyelerinde Çocuk ve Eğitim Teması” adlı yüksek lisans tezinde İzgü’nün öykülerindeki çocuk ve eğitim anlayışını tespit edebilmek amacıyla yetişkinler (30) ve çocuklar (35) için yazılan toplam 65 öykü kitabını tarama modeli ile incelemiştir. İncelenen hikâyelerde yazarın çocukları eğitmeyi ve onlara iyi alışkanlıklar kazandırmayı hedeflediğini tespit etmiştir. Öykülerin paylaşma, yardımlaşma, fedakârlık, üretkenliğin değeri, boşa zaman geçirmeme, emeğe saygı, güçsüzden yana olma, ülkesini sevmeye, Atatürk ilkelerine sahip çıkma, çevreye ve büyüklere saygılı olma gibi değerleri aşıladığını; gelenek ve görenekleri çocuklara aktarmak için kimi öykülerinde eski bayramları, bayram âdetlerini, hamamları, komşuluk ilişkilerini, geleneksel yemeklerin tariflerini anlattığını ifade etmiştir.

Kılıç (2009), “Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler” adlı tezinde Samsun ilindeki altı ilköğretim okulu içerisinde seçilen toplam 373 öğrenciye anket uygulamıştır. Anket sonucuna göre belirlediği Yüz Temel Eser içerisinde yer alan on kitabı, dini ve ahlaki değerler açısından incelemiştir. Araştırma sonucunda incelenen eserlerde dini değerler olarak din olgusu, Tanrı, peygamber, ahiret ve melek inancı, dua, yemin, ölüm, şükür, batıl inançlar, dini terim ve semboller gibi değerler tespit edilmiştir. Ahlaki değerler olarak ise hem olumlu hem de olumsuz nitelikler tespit edilmiştir. Türk klasiklerinde saygı, cesaret, cömertlik, sorumluluk ve doğruluk gibi değerlerin övüldüğünü, Batı klasiklerinde ise daha çok sevgi, yardımseverlik, dostluk, adalet ve alçakgönüllülük gibi değerlerin ön plana çıktığı gözlenmiştir. Yerilen olumsuz özelliklerin genel olarak ortak olmakla birlikte Türk klasiklerinin yalan, hırsızlık ve dedikodu, Batı klasiklerinin ise bencillik, aldatmak ve başkalarına özenme konularında yoğunlaştığı görülmüştür. Kılıç, araştırmasının sonuç kısmında değerlerin aktarımında bu eserlerin gerekli olmakla birlikte yeterli olmadığını ifade etmiştir.

Gökçe (2008), “Gülten Dayıoğlu’nun Öykülerinde Değer Eğitimi ve Öykülerinin Türkçeye Katkısı” adlı tezinde yazarın 12 hikâye kitabında yer alan 67 hikâyeyi değerler açısından incelemiştir. Araştırma sonuçlarına göre Dayıoğlu, hikâyelerinde en çok duyarlılık, dürüstlük, yardımseverlik, arkadaşlık ve paylaşma, çalışkanlık, doğa ve hayvan sevgisi, yaşama sevinci, aile sevgisi, özveri, komşuluk ve hoşgörü değerlerine yer vermiştir. Ayrıca yazar yalancılık, bencillik, kıskançlık, büyük sözü dinlememe, ön yargı, batıl inançlar acelecilik ve telaş gibi olumsuz tutumları eleştirerek çocukların bu tutumlardan uzak durmasını amaçlamıştır. Gökçe yapmış olduğu inceleme sonucunda çocuğa görelilik ilkesi doğrultusunda hareket eden Dayıoğlu’nun, birbirinden anlamlı ve önemli değerleri öyküleri içinde eriterek okuyucusunu eğitmeyi başardığını ifade etmiştir.

Biçer (2008), “Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy’a Ait Safahat Adlı Eserin İncelenmesi” adlı tezinde eseri değerler eğitimi açısından ele alıp eserde yer alan şiirlerin MEB’in belirlemiş olduğu değerler açısından incelemiştir.

Selek (2014), “Osman Yalçın’ın Hayvan Hikâyelerinde Değerler Eğitimi” adlı tezinde Burdur Milli Eğitim Müdürlüğü’nün 2011- 2014 yılları arasında okullarda uygulanması istediği 21 değerın yazarın eserlerinde yer alıp almadığını tespit etmeyi amaçlamıştır.

Yılmaz (2012), “Ziya Gökalp’in Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı tezinde içinde Ziya Gökalp’in şiirlerinin bulunduğu, Fevziye Abdullah Tansel’in “Ziya Gökalp Külliyyatı- 1, Şiirler ve Halk Masalları” adlı eseri incelemeye almıştır. Çalışmada Ziya Gökalp’in 103 şiirinden yer alan değerler tespit edilmiştir.

Erol (2014), “Tarık Buğra’nın Hikâyelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi” adlı tezinde Tarık Buğra’nın hikâyelerinin tamamını incelemiş ve eserlerdeki değerleri tespit etmiştir.

Akkaya (2013), “Mevlana’nın Mensur Eserlerinde Değerler Eğitimi” adlı tezinde Mevlana’nın Fihi Mafih, Mecalis-i Seba ve Mektubat adlı mensur eserlerini incelemiş ve eserlerdeki değerleri tespit etmiştir.

Memiş (2013), “Âşık Şeref Taşlıova’dan Derlenen Halk Hikâyelerinde Değerler Eğitimi” adlı tezinde yaşayan halk şairleri arasında halk hikâyesini en iyi anlatanlardan biri olan Âşık Şeref Taşlıova’dan derlenen halk hikâyelerinde değerler eğitimine ait unsurları tespit edip değerlendirmiştir.

3. YÖNTEM

Çalışmada Peyami Safa'ya ait 12 romandayer alan değerler tespit edilmiş; bunun yanında dilin zenginliklerinden kabul edilen deyimler, ikilemeler ve tamlamaların ne kadar sıklıkla kullanıldığı incelenerek romanlarda kullanılan Türkçenin zenginlikleri ortaya çıkarılmıştır.

Bu bölümde çalışmanın amacına ulaşabilmesi için kullanılan araştırma modeli, araştırma için seçilen evren ve örneklem ile verilerin toplanması, analizi ve yorumlanması süreci hakkında bilgi verilmiştir.

3.1. Araştırmanın Modeli

Bu çalışmada betimsel nitelikte tarama yöntemi esas alınmış, Peyami Safa'nın 12 romanında değerlerle ilgili iletileri saptamaya yönelik nitel bir çalışma ortaya konmuştur. Karasar (2006: 77), tarama modelini şu şekilde tanımlanmıştır:

Tarama modelleri, geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekilde betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. Araştırmaya konu olan, birey ya da nesne, kendi koşulları içinde ve olduğu gibi tanımlanmaya çalışılır. Onları herhangi bir şekilde değiştirme, etkileme çabası gösterilmez. Bilinmek istenen şey vardır ve ordadır. Önemli olan, onu uygun bir biçimde gözleyip belirleyebilmektir.

Çalışmanın konusu olan romanlar yapı olarak incelenmiş, romanlardaki değerler “Fertlerde Gerçekleştirilmesi İstenilen Davranışlar, Sosyal Hayatla İlgili Telkinler, Vatan ve Millet Sevgisi, Din Duygusu ve Allah İnancı” ana başlıkları altında toplanmıştır.

Romanlardaki Türkçenin zenginliklerini ortaya koymak amacıyla “deyimler, ikilemeler, tamlamalar ve cümle türleri” tespit edilmiş ve romanlardaki dil zenginlikleriyle ilgili sonuçlara ulaşılmıştır. Eserlerde Türkçe kelimelerin kullanım oranını tespit etmek için romanların belli sayfalarından alınan kelimeler yoluyla sonuçlara ulaşılmış ve bu sonuçlar tablolastırılmıştır. Romanların belli sayfalarından alınan kelimelerin hangi dile ait olduğunu tespit etmede Gülensoy (2011) ve Eren'in (1999) eserlerinden bunların yanında Türkçe Sözlük'ten yararlanılmıştır.

3.2. Evren ve Örneklem

Araştırmanın evreni Peyami Safa'nın romanlarıdır. Peyami Safa'nın 12 romanının eğitim değerleri açısından incelenmesi ve romanlarında Türkçeyi nasıl kullandığının tespit edilmesi çalışmanın örneklemini oluşturmaktadır.

3.3. Verilerin Toplanması ve Analizi

Çalışmaya yön veren veriler kaynak taraması yoluyla elde edilmiştir. Değerler eğitimi, edebiyat-eğitim ilişkisi, çocuk edebiyatı, roman türü, Peyami Safa ile ilgili kaynaklar için kütüphanelerden ve internet ortamından yararlanılmıştır. Konuyla ilgili doğrudan ya da dolaylı olarak ilgisi bulunan tezlere Yüksek Öğrenim Kurulu'nun elektronik tez tarama arşivi vasıtasıyla ulaşılmıştır.

Peyami Safa'nın 12 romanı satın alınarak bir araya getirilmiştir. Romanlar baştan sona okunmuş; değerler on iki romanda taranarak fişlenmiştir. On iki roman için ayrı ayrı okuma, not alma, ileti çıkarma, değerlendirme işlemi yapılmıştır. Her değerlendirme ile ilgili sonuçlar ayrı başlık altında toplanmış, değerlerle ilgili iletilerin romanlarda nasıl verildiği ve değerlerin nasıl işlendiği tespit edilmiştir. ardından yorumlama yapılmış ve sonuçlara ulaşılmıştır. Romanlar öncelikle tema, olay örgüsü, zaman, mekân, şahıs kadrosu, bakış açısı ve anlatıcı açısından incelenmiştir. Eserler tefrika tarihlerine göre değil basım tarihlerine göre incelenmiştir. İncelenen bu romanlarda değerlerin sınıflandırılmasında Kavcar'ın "Eğitim ve Edebiyat" (1999: 22) adlı eserindeki sınıflandırma esas alınmış bu sınıflandırma dışında romanda tespit edilen diğer eğitim değerleri de çalışmada yer almıştır. Verilerin analizinde değerler esas alınmış olup bulunan değerlerin hangi eserde ve nasıl geçtiği belirtilmiştir. Araştırmanın sonunda ise yazarın Türkçeyi nasıl kullandığı üzerinde durulmuştur. Romanların belli bölümleri incelenerek deyimler, ikilemeler, söz sanatları, tamlamalar, cümle türlerinin tespiti yapılmış ve romanlarda Türkçenin zenginliklerinin nasıl kullanıldığı üzerinde durulmuştur.

4. BULGULAR VE YORUM

4.1. Bulgular

Bulgular bölümünde Peyami Safa'nın romanları hakkında bilgi verilmiş olup romanlar tema, olay örgüsü, zaman, mekân, bakış açısı ve anlatıcı, şahıs kadrosu başlıkları altında değerlendirilmiştir. Romanların yapı olarak incelenmesinde amaç ön bilgi kazandırmak olduğu için fazla ayrıntıya girilmemiştir.

4.1.1. Sözde Kızlar

Sözde Kızlar, yazar tarafından Serâzâd imzasıyla 1922 yılında Sabah gazetesinde tefrika edilmeye başlanmıştır. Gazetenin kapanması üzerine tefrika yarım kalmıştır. Roman, kitap olarak ilk basım yılı olan 1923 yılında tamamlanmış ve okuyucu ile buluşturulmuştur. Ayrıca roman iki kere de filme alınmıştır (Tekin, 1999: 61).

4.1.1.1. Tema

Genel olarak ahlaki çöküntü teması üzerine şekillenen bu roman, Mütareke'nin bunalımlı günlerinde babasını aramak amacıyla Anadolu'dan İstanbul'a gelen genç bir kızın hikâyesini konu edinir.

Sözde Kızlar romanında yanlış batılılaşma eleştirilmektedir. Bilinen bilinmeyen her şeyin sadece görüntüsü güzel olduğu için hayata sokulmasının toplumda bir bozukluk yaratacağı yazar tarafından savunulmaktadır. Sırf vitrininin güzel olması sebebiyle insanımızın batıya yönelmesi ait olduğumuz doğunun eksikliklerini gidermeyecek; iki medeniyet arasında ne olduğu belli olmayan bir toplumun ortaya çıkmasına sebep olacaktır. Türk milletinin bu durumda olmasını Peyami Safa, bir felaket olarak görmektedir.

4.1.1.2. Olay Örgüsü

Mebrure küçük yaşta annesini kaybetmiş, hayatta en sevdiği yakını babasına ve namusuna düşkün bir genç kızdır. Tuhafiyeci İhsan Efendi küçük bir mağazada kendisi ve tek varlığı olan kızı için çalışan bir ticaret adamıdır. Yunanlılar babasını casus diye

yakalamak isteyince kimseye haber vermeden mağazasını bırakmış ve kızını arkadaşlarına emanet ederek ortadan kaybolmuştur.

Mebrure babasını bulma umuduyla Bursa'dan ayrılır. İstanbul'a gider. Romanın olay örgüsü Mebrure'nin İstanbul'a gelişiyle başlar (Tekin, 1999: 69). İstanbul'da uzaktan akrabaları olan Nazmiye Hanım'ın köşküne sığınır. Nazmiye Hanım'ın köşkü herkes tarafından kötü olarak bilinen ve içinde bulunan kızların "sözde kızlar" diye adlandırıldığı bir köşktür.

Mebrure köşke girdiği ilk günden itibaren Nazmiye Hanım'ın oğlu olan Behiç'in dikkatini çeker. Behiç onu beraber olduğu kızlar gibi sandığından kendi yöntemleriyle elde etmeye çalışır. Behiç'in kız kardeşi Nevin, Mebrure'ye yardım eder. O günlerde yapılacak eğlence için Mebrure'yi hazırlar. Bu eğlence Nevin'in doğum günüdür. Hem de köşkün klasikleşmiş eğlence günlerindedir. Nevin'in sevdiği Siyret, Behiç'e aşık olan Belma ve ağabeyi Salih, Naciye Hanım ve onların sınıfından olan diğerleri köşkte davete katılır.

Mebrure için bu köşk büyükten küçüğe, kadından erkeğe kadar hep sefih, zevk düşkünü, hafif meşrep insanlarla doludur. Nevin yirmi beşine yaklaşan bir genç kız, fakat gözlerini dolayan çürüklü boşluklarla adeta beş çocuk doğurmuş bir kadına benzemiştir. Cerahpaşa'da oturan ve Behiç'e âşık olan Belma ve ağabeyi Salih ve Nevin'in âşık olduğu Siyret ve diğer arkadaşları ve arkadaşlarının aileleri eğlencede bulunan kalabalık bir gruptur. Mebrure, bu köşktekilerin yalnızca birbirlerine eğlence ve heyecan vermek için yan yana gelen İstanbul'un iğrenç ailelerden olduğu daha önce de işitmiştir.

Mebrure, ertesi gün eğlencede tanıştığı ve babasını bulmak için ona yardım etmeye söz veren Nadir'le Muhacirîn'de buluşurlar. Muhacirin müdürüne gerekli bilgiler verildikten sonra büyük bir heyecan ve umutla oradan ayrılır. O gün Mebrure, Nadir'in annesi Hayriye Hanım ve Fahri ile tanışırlar. Mebrure ve Fahri birbirlerinden etkilenirler.

Asıl adı Hatice olan Belma ve ağabeyi Salih'in babası Mustafa Efendi, mahallede açık fikirliliği ile tanınmış, hovardalığı müsrifliği, dik kafalılığıyla meşhur biriydi. Ayrıca evlatlarının terbiyesine karşı ilgisizliği onları pek serbest bırakması

evinde çalgı dernek yapması Mustafa Efendi'nin şöhretini artırmıştı. Mustafa Efendi eğlence yüzünden eve gelmeyen Belma ve Salih'i azarlamak ister, ama ikisi de babalarını yumuşatır.

Mebrure'yi kendi yöntemleriyle elde edemeyeceğini anlayan Behiç kendini değişmiş gibi göstermeye çalışır. Çünkü Behiç'in Mebrure'yi sahtekar, yalancı, nankör" kişiliğiyle elde etmesi mümkün değildi. Kendini tamamen değiştirmiş gibi göstermeye çalışan Behiç'e Nevin ve annesi Nazmiye Hanım da yardımcı olur.

Nevin'in âşık olduğu Siyret'in partide Güzide ile beraber olduğu öğrenilir. Güzide henüz 16 yaşındadır. Annesi bu durumun temizlenmesi için evlenmeleri gerektiğini söyler. Aksi takdirde Siyret'i itibarına leke sürmekle tehdit eder. Siyret buna hiç itiraz etmeden kabul eder. Siyret Güzide ile evlenmediği takdirde Güzide'nin annesi Necmiye Hanım'ın her türlü rezaleti çıkaracağını bilir. Nevin'e evlendikten hemen sonra boşanacağını söyleyerek onu da rahatlatır. Böylece olay örtbas edilmiş olur.

Nadir, Mebrure'ye babasının izini bulduğunu fakat bulunduğu babasının bulunduğu yerden ayrıldığını söyler. O gün Nadir ve Mebrure Fahri'ye giderler. Sohbet esnasında köşk konusu da geçer. Köşktekiler için "sözde kızlar" ismini kullanan Nadir, onları "serbest kaldıkları zaman hiçbir şey yapmaktan çekinmeyen mahlûklar koca aramaya başlayınca da sıkılgan, utangaç varlıklar" olarak niteler.

Fahri büyük kalpli, hassas ve coşkun bir insandı. Mebrure, Fahri'ye biraz sempati beslese de gönlü Behiç'ten yanadır. Çünkü Behiç, medeni ve rahat yaşamının tek kelimeyle imkânın kapısıdır. Hâlbuki samimi ve idealist olmaktan başka meziyeti bulunmayan Fahri, eksik ve silik bir şahsiyettir. Ancak bütün bunlara rağmen Mebrure, Behiç'in evlenme teklifine olumlu cevap veremez. Mebrure'nin Behiç'le ilgili şüpheleri olumlu bir cevap vermesini sürekli engeller.

Mebrure'nin kafası karışıktır. Behiç, eski Behiç değildir. Mebrure'yi elde etmeye çalıştığından namuslu, erdemli, dürüst bir insan rolü oynamaktadır. Belma ve Salih, iki kardeş kötü günler geçirmeye başlarlar. Zaten konaktan da ellerini eteklerini çekmişlerdir. Salih delirmiş, Belma da yataklara düşecek derecede hastalanmıştır. Nadir, Mebrure'yi Belmaların yaşadığı eve götürür. Belma, Mebrure'ye başından geçen her şeyi, Behiç'ten hamile kaldığını, çocuğun doğduğunu ve Behiç'in çocuğu canlı canlı

gömdüğünü anlatır. İşte bundan sonra Belma artık ölümcül derecede hastalanmıştır. Bunu öğrenen Salih delirir. Belma tüm gerçekleri görür, Behiç ve ailesinin kötü insanlar olduklarını anlar. Tek korktuğu Mebrure'nin de bu ailenin içerisinde tükenmesidir. Belma, Mebrure'ye bunları anlattığı sırada zehir içer ve ölür.

Artık konakta hiçbir şey eskisi gibi olmayacaktır. Behiç tevkif edilmiş, sözde kızların yuvasına bu son olay büyük bir darbe indirmiştir.

Mebrure babası İhsan Efendi'yi bulur. Birbirine kavuşan baba kızın tek arzusu buralardan gitmek, ait oldukları Anadolu topraklarına geri dönmektir. Baba kızın yanında bir de Fahri olacaktır.

4.1.1.3. Zaman

Sözde Kızlar romanı, Yunanlıların Batı Anadolu'yu işgali üzerine Mebrure'nin İstanbul'a gelişi (1919) ve Millî Mücadele'nin kazanılıp Anadolu'ya geri dönmesine kadar geçen zamanı kapsar. Bu durumda romanın olay zamanı yaklaşık üç yıllık bir süreyi kapsamaktadır.

Romanda zaman, ülkenin bunalımlı günlerden geçtiği bir sürece rastlar. Yazar eserde bu bunalımlı günlerden pek bahsetmez, bunu arka plan olarak kullanır. Yazarın asıl anlatmak istediği Anadolu'nun içinde bulunduğu trajik duruma rağmen, gününü gün etmeye çalışan İstanbul'un kozmopolit çevreleridir (Tekin, 1999: 66).

Eserde üç yıllık zaman içerisinde geçen olaylar anlatılmasına rağmen kahramanların yaşadığı olayların anlatılma süresi yirmi yedi gündür.

4.1.1.4 Mekân

Romanda genel mekân İstanbul'dur. Şişli, Cerrahpaşa, Şehzadebaşı, Vefa, Davutpaşa, Zeytinburnu, Vaniköy, Çamlıca, Harbiye ve Üsküdar İstanbul'da bulunan mekânların yer aldığı semtlerdir. Romandaki kötü olayların tümü İstanbul'da gerçekleşmekte Anadolu ise bir kurtuluş mekânı gibi gösterilmektedir. Mebrure babasını İstanbul'da bulacak ve yaşaması gereken asıl yer olan Anadolu'ya gidecektir. Ancak Mebrure İstanbul'da çöküşü görmüştür.

Roman Pangaltı'da başlar. İstanbul'u bilmeyen Mebrure, bir at arabası ile Şişli'deki Nazmiye Hanım'ın köşküne gider. Romanda alt mekân olarak ev de önemlidir. Bundan dolayı romanda ev içi tasvirleri de bulunur fakat çok fazla yer tutmaz. Yazar Nazmiye Hanım'ın köşkü için Mebrure'nin gözünden şöyle der:

Burası yeni mefruşatla döşenmiş, zarif bir yatak odası. İlk bakışta göze iki büyük resim çarpıyor. Üniformalarını giymiş, bir ferikin divan halinde fotoğrafisi ve yağlı boya bir baş (s.13)!

Annesi ile yaşayan Fahri ve Nadir'in evleri ise çok mütevazıdır. Vefa semtinde bulunan Fahri'nin evi neredeyse eşyasızdır. Mebrure'nin gözünde bu semtler yoksulluğu ve çaresizliği simgelediği için önceleri köşke kendisini daha yakın hisseder. Ancak romanın sonunda Mebrure, amaçsız ve insanların bulunduğu renkli ve eğlenceli köşk hayatını değil, yokluklara rağmen klasik değerlere bağlı olan fakir semtleri tercih eder.

Romanda Çamlıca da yer alır. Fahri ve Mebrure Çamlıca'ya giderler fakat bu gezi ayrıntılı olarak anlatılmaz.

Sözde Kızlar romanında Anadolu büyük bir önem taşır. Fakat o, ulaşılamayan bir hayal beldesi gibidir. Özellikle Mebrure ve Fahri Anadolu'ya dönme isteği içerisindedir. Babası İhsan Efendi'ye kavuşan Mebrure, Fahri'yi de yanına alarak Anadolu'ya, o cennet beldeye geri dönecektir.

4.1.1.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Sözde Kızlar romanında anlatıcı üçüncü şahıstır. Yani yazar romanın genelinde anlatıcı olarak her şeyi bilen ve gören, olayların seyri hakkında bilgi veren hakim bakış açısı kullanılmıştır.

Yazar hakim bakış açısının yanı sıra başkişi konumunda bulunan Mebrure'nin bakış açısına da zaman zaman yer verir. Böyle bir uygulama seçmesiyle yazar okuyucuya eserin dünyasını, içten ve dıştan olmak üzere iki cepheden tanıma imkânı verir (Tekin, 1999: 63).

4.1.1.6. Şahıs Kadrosu

4.1.1.6.1. Başkişi

Sözde Kızlar romanı kalabalık bir şahıs kadrosuna sahiptir. Romanda bulunan şahısların bir kısmı renkli, eğlenceli ve sefih bir hayat süren amaçsız insanlardan; diğer kısmı ise fakir ve yokluk içinde bulunan ancak değerlerine bağlı samimi ve idealist insanlardan oluşur.

Romanın başkişisi Mebrure mütareke yıllarının idealist Türk kızını temsil eden bir karakter olarak karşımıza çıkar. Anadolu'dan İstanbul'a gelen Mebrure'yi yazar İstanbul'da ahlak çöküntüsü içinde bulunan diğer bayanlardan ayrı tutar. Romanda Mebrure de sözde kızların arasına girer ancak onlardan biri olmaz (Narlı ve Kaya, 2012:138).

Mebrure bu dünyaya ve maddiyata bağlı olmayan erdemli bir kız olarak karşımıza çıkar. Anadolu'dan babasını aramaya gelen Mebrure, Behiç ve ailesinin içinde bile namusunu korumayı başararak ve başına gelen pek çok kötü olaya rağmen babasına aramaktan vazgeçmeyerek kararlı bir Türk kadını olarak karşımıza çıkar.

4.1.1.6.2. Norm Karakterler

Romandaki norm karakterler Fahri, Nadir ve Belma'dır. Fahri büyük kalpli hassas ve coşkun bir insandır. Her itimada layık fakat sefalet içinde yaşayan bir gençtir. Bazen günlük nafakasını bile bulmakta zorlanan Fahri samimi, idealist ancak fakir bir gençtir.

Nadir'le Nazmiye Hanımların köşkünde tanışan Mebrure babası aramak için Nadir'in yardımına sıkça başvurmuştur. Nazmiye Hanımların köşküne gelen tek iyi insan olarak karşımıza çıkan Nadir, karşılık beklemezsizin babasını bulması için Mebrure'ye yardım etmiştir. Nadir bunların yanında Mebrure'nin İstanbul'un sefih hayata bulaşmasını engellemek için ona nasihatte bulunmuştur.

Behiç'in kurbanlarından biri olan Belma, serbest yaşamayı seven bir kadındır. Kendi adı olan Hatice'yi beğenmeyip kendisine bu ismi seçmiştir. Belma aslında kötü bir kadın değildir. Sadece kötü bir hayat yaşayan kadındır. Behiç'i maddi veya manevi

bir varlığı için kullanmaz ona sadece âşıktır. Behiç'in ona yaptığı kötülükten sonra aklı başına gelmiştir. Mebrure'yi Behiç'in tuzağından kurtarmak istemesi de erdemli bir düşüncedir. Belma ne Nazmiye Hanım ve ailesi gibi tümüyle kötü ne de Fahri, Nadir ve Mebrure gibi tümüyle iyi olarak gösterilmiştir.

4.1.1.6.3. Kart Karakterler

Eğlenceye, kadına, bu dünyaya hayli düşkün olan Behiç, romanın en önde gelen kart karakterlerindedir. Kötülükleri kolayca yapabilecek bir karakterdedir. Mebrure'yi elde etmek için ahlakını değiştirmiş gibi gösteren Behiç, Mebrure'yi belli bir süre bu haline inandırabilmiş ancak Belma'nın Mebrure'ye Behiç'le ilgili gerçekleri anlatması ile Mebrure, Behiç'in gerçek yüzünü görebilmiştir.

Behiç ve Nevin'in annesi olan Nazmiye Hanım, çocuklarının yaptığı uygunsuz davranışlara göz yummaktadır. Eğlenceye düşkün olan Nazmiye Hanım, romanda nefesine hâkim olamayan kötü bir karakter olarak karşımıza çıkar.

Nevin romanda yanlış batılılaşmayı sembolize etmektedir. Batılılaşmayı sadece biçimce gerçekleştiren bu genç kadın da annesi ve kardeşi gibi kötü bir karakterdedir.

4.1.1.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler: Siyret, Güzide, Salih, Nafi Bey, Naciye Hanım ve Evdoksiya adlı kişilerdir.

4.1.2. Şimşek

Şimşek romanının ilk basımı 1923'te gerçekleşmiştir. Eser ayrıca 1926 yılı içerisinde Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir.

4.1.2.1. Tema

Roman, babadan kalma mirasla gününü gün eden, bencil, haz düşkünü, ahlaksız bir karaktere sahip olan Sacid ile aşırı duygusal, çekingen, nezih ve kibar bir mizaca sahip Müfid arasında şekillenmektedir. Bunların yanında romana asıl şekil veren kumarbaz ve çapkın bir baba ile kendi havasında bir annenin kızı olan, dışarıdan gelen telkinlere ve her an değişmeye eğilimli, zekâsı iptidai mantığın dışına çıkamayan Pervin adlı kahramandır. Pervin bu özellikleriyle eserin eksen kahramanı olup iki farklı

mizacın çatışmasında önemli rol oynamaktadır. Aile ortamında başlayan gayri meşru bir ilişkinin bireyler arasında huzursuzluğa, çatışmaya ve nihayet bir aile faciasına yol açma, konusu üzerinden toplumun içerisinde bulunduğu ahlaki çöküntü anlatılmaktadır.

4.1.2.2. Olay Örgüsü

Pervin, kocası Müfid ve Müfid'in dayısı Sacid, babadan kalma köşkte hep birlikte yaşamaktadırlar. Pervin ve Sacid, Müfid'in farkında olmadığı yasak bir aşk yaşamaktadırlar. Müfid konuyu başlangıçta bilmediği halde, Sacid ile karısının aynı mekânda bulunmalarından bilmekten son derece rahatsızdır ve başka bir eve taşınmak istemektedir. Bu nedenle evde çeşitli huzursuzluklar yaşanır. Bu huzursuzlukların yaşamasında en önmeli etken Pervin'dir (Tekin, 1999: 86). Eserin olay örgüsü Sacid, Pervin ve Müfid gibi üç ayrı mizacım çatışmasıyla şekillenir. Bu üç ayrı mizacın çatışması Pervin ve Müfid'in evliliği ile başlamıştır.

Bir gün evde arkadaşlar arası, her zaman yapılageldiği şekilde bir toplantı olur. Müfid, Sacid ve Pervin'in bu arkadaşlarının durumlarını az da olsa bilmekte ve karısının onlarla aynı ortamı paylaşmasına hiç tahammül edememektedir. Onların sohbetinden de hoşlanmamakta, buldukları toplantıları bir bahaneyle terk etmektedir. İlk kez bu toplantıda geçen bazı imalı konuşmalardan, Müfid'in içine korkunç bir şüphe düşer. Etrafa hissettirmeden durumu araştırmaya başlar. İlk olarak Pervin'in çantasında Arif'in telefon numarasını bulur ve Pervin-Arif ilişkisine dair bulgular elde eder. Ancak hiçbir zaman konuyu sonuna kadar araştırmaz ve karısının kendisini aldattığına tam olarak inanmaz.

Bir süre sonra Pervin-Sacid ilişkisine dair emareler de baş göstermeye başlar. Bir gün köşke döndüğünde Sacid ve Pervin'i beraber görmesi Müfid'in şüphelerini arttırmıştır. Müfid bu şüphelerini Ali ile paylaşır, Ali hiçbir sır vermez ancak kendisi şüphelerinde haklı olduğunu anlar. Pervin'in, Sacid ile ilişki yaşadığından daha çok şüphelenmeye başlayan Müfid, Pervin'le kavga eder, köşkten ayrılır ve halasının evine yerleşir. Burada aşk ve şüphenin bir araya gelmesinden doğan acıya ve ayrılığa dayanamayarak verem olur. Müfid, aylarca bu hastalıkla mücadele eder, hastalığı ilerler ve iyice yatağa bağımlı hale gelir. Ali ve başkaları Pervin ile Müfid'in aralarını yeniden yapmaya çalışsalar da başarılı olamazlar. Bu arada Pervin, derin bir vicdan azabı duymakla birlikte, aynı şekilde yaşamaya devam etmektedir.

Müfid'in artık iyice zayıf düştüğü sıralarda; sırlarını paylaştığı arkadaşı Ali, sırf insani düşüncelerle, Pervin, Sacid ve diğer arkadaşları Müfid'in kaldığı yerde toplar. Hastanın artık son zamanlarının geldiği iyice belli olmaktadır. Sohbetten ve yemekten sonra herkes bir odaya dağılır. Pervin ile Sacid Müfid'in yanında kalırlar. Şimşekli, yağmurlu bir gecedir. Pervin ile Sacid, Müfid ile bir süre ilgilendikten sonra bir kanepeye çekilirler. Şimşekler çakmaktadır. Pervin'in vicdanî duyguları nedeniyle istememesine rağmen Sacid, Müfid'in kendilerini göremeyeceği düşüncesinin verdiği rahatlıkla, malum eylemlerini hastanın odasında da yapmaya başlar. Müfid şimşeklerin etkisiyle ve seslerle uyanır, doğrulur ve bir daha şimşek çakmasıyla, gerçeği bütün çıplaklığıyla görür. Onlar da onu görürler ve hemen dışarı kaçarlar.

Gerçeğin bu şekilde görülmesi ile birlikte, sanki bir mucize olur ve Müfid aylardır kalkamadığı yataktan kalkar, odasından aşağı inerek karanlıkta eline bir bıçak alır. Sacid ile Pervin evin dışındadırlar. Sacid, merakından karanlıkta evin içine girer ve elinde bıçakla bekleyen Müfid canının ve enerjisinin son damlasıyla Sacid'i öldürür, kendisi de beraber ölür. Olayın vahametini görür görmez Pervin “aklî hercümerce” girer, şuurunu, benliğini kaybeder, gecenin bir vakti çılgınlık içinde gecelikleriyle ortadan kaybolur. İsmi bile hatırlayamaz halde ertesi gün mahalle sakinleri tarafından ancak bulunabilir. Dost ve arkadaşları hemen tedavisi için gereğini yapmaya çalışırlar ama bütün gayretler nafiledir. Çünkü hiç kimse o gece orada neler olduğunu bilmemektedir ve bu hastalığa hiçbir teşhis konamaz.

Romanın son paragrafında ve arka kapağında şu satırlar yazılıdır: “Hiç kimse, bir şimşek aydınlığı gördükçe Pervin'in niçin haykırdığını, niçin saçını başını yolduğunu, kendini yerlere attığını niçin kafasını taşlara vurduğunu, niçin tepindiğini anlamıyor, çünkü bu anda hastanın gözleri önüne gelen manzarayı bilmiyor, bu onlar için edebi bir meçhuldür, bunu yalnız biz, bu haileyi en yakından, bu haileyi içinden seyredenler, bunu yalnız biz (yani bu romanı okuyanlar) biliyoruz.”

4.1.2.3. Zaman

Romanda vak'a zamanının yirmi altı senelik geniş bir zaman dilimini kapsamasına rağmen üç aylık bir zamanda cereyan eden olaylar romanın anlatma süresini kapsamaktadır. Romandaki olaylar Mütareke döneminde yaşanmıştır. Ancak romanın terkinde Mütareke döneminin karakteristik çizgilerine yer

verilmemiştir(Tekin, 1999: 80). Roman zaman olarak en geriye, Müfid'in dedesi Mahmud Paşa'ya Sultan Abdulhamid tarafından nazırlık verilmemesi ve Mahmud Paşa'nın çekilmesi olayına yani 1897 yılına kadar gider. Yine romanda zaman ağırlıklı olarak gün içerisinde akşam ve gece vakitleri tercih edilmiştir.

4.1.2.4. Mekân

Romanda genel olarak mekânlar Bağlarbaşı'ndaki köşk ve Çengelköy'deki yazlık ev ile sınırlıdır. Romanda olayların ağırlıklı olarak geçtiği köşk şöyle anlatılır:

Mahmut Paşa'nın kendi tarifıyla yapılan bu köşk, İstanbul'un o büyük ve nadir binalarından biriydi ki içine böyle üç kişilik bir aileyi değil, birkaç nesli barındırabilirdi. Cephesi şose üstünde, arka tarafı Çamlıca'ya kadar geniş bir arz parçasını görerek bağlara, bostanlara nazırdı, binanın sağ tarafında büyücek bir kuru vardı. Köşk üç katlıydı fakat en alt kat, bir bahçenin seddi hizasına geldiği için fazla karanlık olduğundan, Paşa'nın zamanından beri eşyasız, metruk bırakılmıştı. Şoseden binanın ikinci katına giriliyor, büyük bir sofa bu katı, biri birinin aynı iki daireye ayrılıyordu. Bu binanın garabetlerinden biri de iç içe geçme birçok dehlizleri bulunmasıydı (s.25).

Pervin ile Sacid arasındaki ilişkiden şüphelenen Müfid çareyi Çengelköy'deki yazlık eve sığınmakta bulur. Burası köşke kıyasla daha güzel ve hele Müfid gibi huzura ihtiyacı olan birisi için ideal bir yerdir (Tekin, 1999: 85). Romanda yazlık ev şu şekilde tasvir edilmektedir:

Bir tepeye giden yol üstünde, her tarafı tellerle çevrili büyük bir bahçe, pencereleri sarmaşıklarla örtülü, odalar yeşil ışıklarla dolu, sessiz ev. İnce rüzgâr ürperişleri ve tatlı yaprak sesleri, çiçek, sıcakta usareleri tebahhur ederek havaya dağılan ot, ıhlamur yaprakları. Denizde, ufukta, havada, ağaçlar ve yapraklar arasında renkli ışıklar. Doğarken ve batarken güneş. Saf hava. Derin sükût bir cigara külü düştüğü vakit sesi duyulur. Öğle güneşinde kiremitleri parlayan, seyrek, dağınık, tek tük evlerin arasından kıvrıla kıvrıla tepeye giden sarı yollar. Bu kimsesiz yerde geçen bir iki yolcunun kızarıklık, terli, yanık yüzlerine serin gölgeler bırakan ve bahçe duvarından sarkan büyük, yaşlı dalları biri birine dolanarak gökyüzünü kapatmış ağaçlar. Uzakta bostanların yeşil aralıklarında gümüşlü parıltısı geçen deniz. Rüyalı geceler. Sarhoşluk sızıntısı veren mehtap. Gözleri ürperten yıldızlar (s.175).

Müfid'in vefatına kadar burada kalmasını tercih etmesinin en önemli sebebi ezici şüphelerin getirdiği psikolojik sıkıntılardan kurtulmak istemesidir.

4.1.2.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Roman genel itibariyle 3. şahsın ağzıyla ve bakış açısıyla kaleme alınmıştır. 3. Şahıs anlatıcı, klasik anlamda her şeyi bilen, gören, yeri ve zamanı geldikçe okuyucuya bilgi veren “tanrısal” karakterli bir anlatıcıdır.

Hiç kimse, bir şimşek aydınlığını gördükçe Pervin’in niçin haykırdığını, niçin saçını başını yolduğunu, kendini yerlere attığını, niçin kafasını döşemelere vurduğunu anlamıyor, çünkü bu anda hastanın gözleri önüne gelen manzarayı bilmiyor, bu onlar için ebedi meçhuldür, bu haileyi içinden seyredenler, bunu yalnız biz seyrediyoruz (s.320).

Romandan alınan yukarıdaki bölümde anlatımın 3. şahıs yani yazar tarafından yapıldığı açıkça görülmektedir. Safa romanda tanrısal bakış açısının yanında yer yer anlatımı kahraman bakış açısıyla gerçekleştirmiştir. Romanda entelektüel kimliği ile yer alan Ali, aynı zamanda yazar adına konuşan, yazar adına bazı düşünce ve felsefeleri savunan bir sözcü olarak karşımıza çıkar (Tekin, 1999: 79).

4.1.2.6. Şahıs Kadrosu

4.1.2.6.1. Başkişi

Romanın başkahramanı olan Pervin yirmi dört yaşında ve kimsesizdir. Alımlı, güzel bir kadın olan Pervin erkek kahramanlardan Müfid ile evlidir. Eşini sevmesine rağmen sağlıklı bir ortamda yetişmemesi, anne ve babasının yasak ilişkiler içinde bulunması, kendisini de rahatsız edecek derecede değişken bir kişiliğe sahip olmasına neden olmuştur. Sacid babasının, Müfid annesinin, birtakım özelliklerini taşıırken Pervin hem kumarbaz ve çapkın olan babasının hem de kendi havasında olan bir annesinin özelliklerini taşımaktadır.

Pervin kendisini büyük bir aşkla seven duygulu, ince ruhlu kocası Müfid’e karşı içten şefkat ve vefa duygularıyla doludur, ama yaşam tarzının normal olduğunu zannetmektedir. İçinde yaşadığı arkadaş çevresinin çarpık ilişkiler yumağını tasvip etmemektedir, ancak kendisi istemeyerek de olsa bu zincirin halkalarından birini oluşturmaktadır.

4.1.2.6.2. Norm Karakterler

Peyami Safa'nın ifadesiyle Müfid, kendisinde hüzünde başka bir hissin tavrı olmayan melül bir adamdır. Pervin'e körü körüne aşık olan Müfid hastalıklardan bir türlü kurtulamaz. Müfid aşırı duygusal ve çekingen bir yapıya sahiptir. Böyle bir durumun ortaya çıkmasında annesi Tabende Hanım'ın etkisi büyüktür.

Eserdeki diğer bir norm karakter Ali, romanın bilge kahramanıdır. Yazarın kendisini yansıttığı bu karakter dürüst, mantıklı bir insandır. Herkesin sırlarını bilir ama kimsenin sırrını bir başkasına vermez. Başlı sıkışan, depresyona giren ona gelir, rahatlar, ondan tavsiyeler alır.

4.1.2.6.3. Kart Karakterler

Sacid orta yaşlarda, hiç evlenmemiş, babadan kalma mirasla gününü gün eden bencil, mağrur, haz düşkünü ahlaksız bir kişiliğe sahiptir. Pervin'le ve başkalarıyla sırf zevk için beraber olan, acımasız, şüpheli, insanları kontrol altına alan, mefkûresi olmayan, sadece kendini düşünen bir insandır. Sacid'in bu kişiliği edinmesinde babası Mustafa Paşa etkili olmuştur.

4.1.2.6.4. Fon Karakterler

Arif, Behire, Melike, Suat ve birkaç kişi daha Sacid ile Pervin'in kendilerine benzer arkadaş çevresi olup, fon karakterlerdir.

4.1.3. Mahşer

Çanakkale Savaşı'nda gazi olup ümitle İstanbul'a dönen ve hayal kırıklığına uğrayan Nihad'ın hikâyesinin anlatıldığı Mahşer romanı ilk olarak 1924 yılında okuyucu ile buluşmuştur.

4.1.3.1. Tema

Mahşer romanında Birinci Dünya Savaşı sırasında Çanakkale'de gazi olup İstanbul'a gelen bir gencin, buradaki ahlaksız, çıkar, düşkünü ve basiretsiz insanların arasında verdiği yaşam savaşı anlatılmaktadır. Savaşta askerlerin bulunduğu trajik

durumun içerisinde “ümit dolu bir adam” olarak İstanbul’a gelen Nihad’ın hayal kırıklığı ve Nihad- Muazzez ilişkisi çerçevesinde roman şekillenmektedir.

4.1.3.1. Olay Örgüsü

Çanakkale Savaşı’nda gazi olup vapurla İstanbul’a gelen Nihad uzun zamandır İstanbul’u görmemiştir. İlk olarak arkadaşı Faik’in yanına gider. Daha sonra iş aramaya başlar. Gaziliğine de güvenerek iş arayan Nihad, gittiği bütün kapılardan olumsuz cevap alır. İş ararken bir anda tesadüfen Seniha Hanım adında bir kadınla tanışır.

Ertesi gün Seniha Hanım’ın Beyoğlu’ndaki apartmanına gider. Nihad Seniha Hanım’ın kızı Perizad’ın özel öğretmenliğini üstlenir. Bu arada Nihad, Muazzez ile tanışır ve kısa sürede ona ilgi duyar. Bir gün bir davette Nihad ve Muazzez tesadüfen Seniha Hanım ve Alaaddin Bey arasında geçen konuşmaya şahit oldular. Nihad bu olaydan sonra Seniha Hanım ve ailesinden soğur. Nihad, yıllardır kendileri için savaştığı bu insanların her türlü yolsuzluğun ve ahlaksızlığın en alasını yaptıklarını görür.

Muazzez, Nihad’la buluşmalarının birinde Seniha ve kocası Mahir Bey’in tüm yaptıklarını, ikisinin ne kadar sahtekar insanlar olduklarını, Seniha Hanım’ın vücudunu kullanarak erkekleri nasıl kandırdığını ve daha sonra onları nasıl kullandığını Nihad’a aktarmıştı. Sürekli beraber vakit geçirdikleri için Nihad, Muazzez’e iyice alışmıştı. Ancak Seniha Hanım ve Mahir Bey Muazzez’i Alaaddin Bey ile evlendirmeyi düşünüyorlardı. Fakat bunu Muazzez istemiyordu. İlk başlarda Seniha Hanım’da buna izin vermiyordu ama Nihad ile Muazzez arasında bir yakınlaşma olduğunu anlayınca o da bunu kabul etti.

Bir akşam eğlencesinde mebus kendini kaybetti ve Muazzez’e saldırdı. O da Nihad’dan yardım istedi. Nihad’ın mebusu engellemesi üzerine Seniha Hanım ve Mahir Bey Nihad’ı evlerinden kovdu. Muazzez ’de bu saldırılara katlanamayacağını ve kaçmak için Nihad’ın dışarıda beklemesini istedi. O akşam ikisi beraberce apartmandan kaçtılar. Birlikte Nihad ’ın arkadaşı Faik’in yanına gittiler ve bir kaç gün orda kaldılar. Bu zaman içerisinde Nihad bir ev aramaya Muazzez ise iki üç ev eşyası almaya başladı. Neticede Nihad ile Muazzez birlikte bir eve taşındılar. Nihad iş aramış fakat İstanbul’da iş bulamamıştı. Maddi sıkıntı içerisinde olduklarından aktör olan Rıza’nın

tiyatroda çalışma teklifini kabul etti. Nihad memleketin tiyatrosunun da asli görevini yerine getirmediğini ve çıkar amaçlı kullanıldığını gördü.

Toplumun her müessesinin bozuk olduğunu anlayan Nihad bu durumun düzelmesi için tek çıkar yolun ihtilal olduğunu düşünür. Bu sebeple arkadaşlarıyla siyasi toplantılara katılır. Toplantıları haber alan polis Nihad'ı ihtilale teşebbüs suçundan tutuklar ancak bir süre sonra serbest bırakırlar.

Nihad ile Muazzez'in maddi durumlarındaki sıkıntı devam etmektedir. Bir gün yolda karşılaştığı Seniha Hanım'ın ısrarı üzerine Muazzez, Beyoğlu'ndaki apartmana gideceğini Nihad'a söyler ancak Nihad buna karşı çıkar. Buna rağmen Muazzez Nihad'a bir mektup bırakıp gider. Yalnız kalan Nihad hayli bunalımlı günler geçirir. İntihara teşebbüs eder ancak başaramaz. Sonraki günlerde ise Nihad, Muharrir Kerim Bey'in vasıtasıyla Muazzez'le tekrar birleşir ve mutlu olurlar.

4.1.3.3. Zaman

Mahşer romanı tahminen 1919 senesinin “Teşrinisâni ortaları” (s.10) nda Çanakkale'den İstanbul'a gelen Nihad'ın yaklaşık altı aylık macerasıyla şekillenmektedir. Olayın anlatılma süresi ve tarihi belli olmasına rağmen anlatımın kronolojik zaman çizgisinde bir belirsizlik söz konusudur.

Alman askerlerinin bazı Türk aileleriyle ilişkileri, devlet dairelerindeki birtakım sorumsuzluk, suiistimaller ve yolsuzluklar, yine toplumda yaygın olarak var olan rüşvet, 1919 senesinin karakteristik olaylarından (Tekin, 1999: 97).

4.1.3.4. Mekân

Roman Nihad'ın geri dönüşlerle hatırladığı Çanakkale'deki savaş anıları dışında tamamen İstanbul'da geçmektedir.

Romanda İstanbul'un içerisinde iki ayrı dünya bulunmaktadır. Bunlardan biri para ve ferahın bulunduğu ancak bununla birlikte ahlaki çöküntü içerisinde olan Beyoğlu; diğeri ise muhafazakârlık ve vatanperverlik gibi özellikleri bulunmasına rağmen başlarını sefalet ve fakirlikten kaldıramayan insanların bulunduğu Fatih ve Beyazıt semtleridir.

Nihad'ın özel öğretmenlik yaptığı Mahir Bey'in apartmanı da romanda öne çıkan mekânlardan biridir. Kendine özgü bir yaşam biçimi olan bu apartmandan romanda şu şekilde bahsedilmektedir:

Garip bir cemiyet. İlk bakışta hüviyetlerini tayin edemediği birçok adamlar, çoğu yaşlı, çirkin resmi siyah elbiseleri içinde yakışsız ve hantal, dellal kılıklı insanlar mihanikî ve büyük tavırlarla konuşuyor, lüzumundan fazla bağıyorlardı. İki Alman zabiti, bir Türk hanımı karşısında dimdik durarak, güldürücü bir Fransızca söylüyor, içeriki odadan bir piyano sesi geliyordu. Sonra bir alkış koştular. Nihad'ın tam karşısında duran bir masanın yanında genç bir kız kalktı. Ayağını küçük bir iskemlenin üstüne koydu ve yanındaki genç onun iskarpinini bağladı (s.45-46).

Mahir Bey'in Beyoğlu'ndaki apartmanının anlatıldığı yukarıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere bu mekân, ecnebilere ve İstanbul sosyetesine açıktır.

Beyoğlu'nun eğlenceli günler geçirdiği anlarda Fatih-Beyazıt çevresi yoksulluğun pençesindedir. Metnin kadın kahramanı Muazzez'in bakış açısıyla bu muhit şu şekilde anlatılmaktadır:

Muazzez çoktandır görmediği bir viran Türk evini gözden geçiriyordu: Toprak zeminli bir hol. Sol rafta ve dipte bir merdiven. Trabzanları kopmuş, parmaklıkları kırılmış, mukavva ve gazete kâğıtları ile yamanmış küçücük bir pencere, duvarlar dökük, rutubetten kireçlerin beyazı dalga dalga morarmış. Sağ tarafta ve dipte bir merdiven. Trabzanları kopmuş, parçalanmış bazı tahtalar ip gibi sarkıyor (s.141-142).

Nihad'ın arkadaşı Faik'in evinin anlatıldığı yukarıdaki bölümde o yıllarda sefalet içerisinde olan İstanbul'un fakir semtleri anlatılmaktadır. Romanın birinci bölümü Beyoğlu çevresinde geçerken ikinci bölümü ise Fatih çevresinde geçmektedir.

4.1.3.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Mahşer romanında anlatıcı 3. şahıstır yani romancının kendisidir. Yazarın bakış açısının hâkim olduğu romana onun sağladığı imkânlar doğrultusunda bakabilir roman kahramanlarını onun verdiği ipuçlarıyla tanıyabiliriz. Yazar romanın herhangi bir yerinde, şahsi düşüncesini söylemekten de çekinmemektedir.

Romanda olaylar genelde yazarın bakış açısıyla sunulmasına rağmen zaman zaman Nihad ile Muazzez'in bakış açılarına da yer verilmiştir. Beyoğlundaki mekanların tasvirlerinde Nihad'ın bakış açısından yararlanılırken, Fatih çevresindeki mekanların tasvirlerinde Muazzez'in bakış açısından yararlanılmıştır. Bunların yanı sıra yazar, romanda kendi adına konuşacak sözcü olarak muharrir Kerim Bey'i seçmiştir

(s.96). Yazar, Kerim Bey aracılığı hem kendine ait düşünceleri ortaya koymakta hem de Nihad'ın içinde bulunduğu sıkıntılı durumdan telkinleriyle kurtulmasını sağlamaktadır.

4.1.3.6. Şahıs Kadrosu

4.1.3.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Nihad, Çanakkale'de gazi olduktan sonra İstanbul'a gelen 26 yaşında bir gençtir. Nihad, bir gazi olmanın yanı sıra, idealist bir öğretmen ve millî menfaatleri bireysel menfaatlerinin üstünde tutan bir vatanseverdir.

Nihad Çanakkale'den ümit dolu bir adam psikolojisiyle İstanbul'a gelir. Ancak buradaki olayların olumsuz bir şekilde gelişmesi Nihad'ı hayal kırıklığına uğratar. Bir müddet sonra Seniha Hanım'ın evinde iş bulan Nihad, burada Muazzez'le tanışır. Nihad burada kaldığı süre içerisinde yüksek makamlarda olan insanların her türlü yolsuzluğa, ahlaksızlığa ve rüşvete bulaştığına şahit olur. Mebus Alaaddin Bey'in Muazzez'e tacizleri neticesinde bir akşam Nihad'la Muazzez apartmandan kaçır ve evlenirler.

Evlilikten sonraki hayatlarında da Nihad devletin bütün kurumlarının ciddiyetsizlikle ve rüşvetle yürüdüğüne şahit olur. Bir gün Muazzez'in Seniha Hanım'ı ziyaret için apartmana gitmesi Nihad'ın ciddi bir şekilde bunalıma girmesine sebep olur. Romanın sonunda ise Nihad, Kerim Bey'in telkinleriyle Muazzez'le yeniden birleşirler.

4.1.3.6.2. Norm Karakterler

Genç, güzel ve iyi aile terbiyesi almış birisi olarak karşımıza çıkan Muazzez romanın en önemli karakterlerinden biridir. Metin ve seciyeli bir kız olan Muazzez, hayatın önüne çıkardığı seçenekler karşısında hak olan tarafı seçmesini bilmiştir.

Bir diğer norm karakter Kerim Bey'dir. Muharrir olarak romanda yer alan Kerim Bey telkinleriyle Nihad'ın bunalımdan kurtulmasını sağlar.

4.1.3.6.3. Kart Karakterler

Zengin bir mebus olarak romandaki yerini alan Alaaddin Bey romandaki en belirgin kart karakterlerdendir. Ahlaksız, çıkar düşkünü ve basiretsiz bir adam olan Alaaddin Bey, Muazzez'le birlikte olmak istemektedir. Ancak Muazzez'in nazarında

“terbiyesiz, çapkın, beceriksiz ve adi bir adam olan Alaaddin bey bu emeline ulaşamamıştır.

Diğer kart karakterler ise Seniha Hanım ve Mahir Bey çiftidir. Evleri yüksek rütbeli bürokratlara ve ecnebilere açık olan bu çift kendi ticari çıkarları uğruna namuslarını bile ayaklar altına almaktan çekinmemektedirler.

4.1.3.6.4. Fon Karakterler

Romandaki fon karakterler: Faik, Emine Hanım, Şükriye Hanım, Perizad, Rıza adlı kişilerdir.

4.1.4. Bir Akşamdı

Romanın ilk baskısı 1924 senesinde gerçekleşmiştir. Romanın üçüncü baskısı ve sonraki baskılarında romanda daha önce yer alan bazı bölümler çıkarılarak basılmıştır. Romanda anlatılan olaylar Birinci Dünya Savaşı'nın sonlarında ve devam eden üç yıl içerisinde gerçekleşmiştir.

4.1.4.1. Tema

Başka türlü yaşama arzusu içerisinde olan bir genç kızın evinden kaçması sonucu karıştığı olaylar ve bu olaylar neticesinde yaşadığı hayal kırıklığı anlatılmaktadır. Roman kahramanı evden kaçarken hesap edemediği hatta hayal bile edemediği birtakım olaylar yaşamış, başka türlü yaşama arzusunun bedelini maddî manevî çok büyük kayıplar yaşayarak ödemiştir.

4.1.4.2. Olay Örgüsü

Önceleri İstanbul'da yaşayan Meliha ve ailesi, Meliha'nın babasının hastalığı ve annesin müsrifliği sebebiyle İzmit'e taşınırlar. İstanbul'dan sonra İzmit'e alışamayan Meliha, buradaki yaşamından çok sıkılır.

Bir akşam vakti evlerinin kapısı çalınır. Gelen Melihaların uzaktan bir akrabaları olan Kamil Bey'dir. Orduda zabıt olarak görev yapan Kamil, Kafkas Cephesi'nden İstanbul'a dönerken İzmit'e uğramıştır. Kamil, hayatı yalnızlıkla geçmiş, kadın düşkün

bir adamdır. Evlerinde kaldığı süre içerisinde Meliha'nın aklını çelerek onu kaçıtır ve İstanbul'a giderler.

Meliha ile Kamil İstanbul'da evlenirler ve Şişli'de bir apartmanda yaşamaya başlarlar. Zaten hasta olan Meliha'nın babası, kızının evden kaçıp evlenmesine üzülerken daha çok hastalanır ve sonunda ölür. Meliha'nın babası öldükten sonra annesi Yozgat'a kardeşi İbrahim'in yanına gider. Kamil ve Meliha İstanbul'daki yaşamlarına devam ederler. Olaylar Meliha'nın hayal ettiği gibi gitmez ve Kamil, Meliha'yı başka kadınlarla aldatmaya başlar. Aldatıldığını öğrenen Meliha, kocasından intikam almak için başka erkeklerle ilişki kurmaya başlar. Kamil'in arkadaşları Ferdi ve Cevat Meliha'yla birlikte olmaya çalışırlar ve başarılı olurlar.

Kamil, Millî Mücadele'ye katılmak amacıyla Anadolu'ya geçer. Bunun üzerine Meliha Yozgat'ta yaşayan annesini yanına aldırır ve onunla yaşamaya başlar. Meliha bir gün Beyoğlu'nda çocukluk arkadaşı Sermet ile karşılaşır. Sermet psikolojik açıdan pek sağlıklı değildir. Meliha'nın evine sık sık gelen Sermet ondan hoşlanmaya başlar ve yanından ayrılmak istemez.

Kamil Anadolu'da şehit olur. Sermet hastaneye yatar. Artık Meliha'nın bütün kolları kırılmıştır. Bütün bu yaşananlardan sonra büyük bir pişmanlık ve hayal kırıklığı ile Şişli'deki evlerini terk ederek annesiyle birlikte İzmit'e döner.

4.1.4.3. Zaman

Romanda olaylar 1917 ile 1921 yılları arasında yaşanmıştır. Romanın başlarında Kafkas cephesinden (1917) dönen Kamil'in romanın sonlarında Birinci İnönü Savaşı'na (1921) katılmak üzere Anadolu'ya geçmesi, bu tarihlerin tespit edilmesi sağlamaktadır. Romanın olay örgüsü Meliha'nın yaşadığı bu dört yıllık macera ile şekillenmiştir.

Romanda olaylar kronolojik bir sırayla verilmediği gibi yaşandığı yılların genel havasından pek izler taşımaz. Roman zaman olarak Mütareke yıllarında geçmiş olmasına rağmen o yılların sosyal hayata etkisi eserin yapısında pek yer almayıp geri planda kalmaktadır (Tekin, 1999: 116).

Eserde Meliha'nın Kamil'le İstanbul'a kaçtığı ana kadar zaman, gün gün hatta saat saat ilerlemekteyken bu olaydan sonra zaman birimi genişleyerek yerini ay

ölçüsüne bırakır. Romanın ilerleyen bölümlerinde ise zaman mefhumu tamamen belirsizleşir.

4.1.4.4. Mekân

Eserde olaylar İzmit'te başlamakta, İstanbul'da gelişmekte ve yine İzmit'te neticelenmektedir. İzmit Meliha için monoton bir yerdir. İzmit Meliha için renksiz olmakla beraber sıkıntılı dolu zamanların yaşadığı bir yerdir. Yazar Meliha'nın gözünden İzmit'i şöyle anlatmaktadır.

Eski İzmit. Sabahları baba çiçekleri sulayacak ve öksürecek. Öğleleri Meliha okuyacak veya uyuyacak. Akşamları baba minderin köşesine oturacak ve öksürecek. Aşağı kattan annesinin şarkıları gelecek. Sonra yemek, sıkıntılı gece, yatak. Sonra güneş doğuşu. Pencere. Körfez. Bu böyle ne vakte kadar sürecek (s.43)?

Meliha'nın kaderi, Kamil'le birlikte İstanbul'a kaçmasıyla değişir. İzmit'in monoton ve sıkıcı ortamından İstanbul'a gelmek, Meliha'nın psikolojisini de değiştirir. Meliha, İstanbul'da Kamil'le Şişli'de oturmaya başlar. Şişli, İstanbul'un en kozmopolit semtlerinden biridir. Kamil'in burada Meliha'ya ayırdığı oda Meliha'yı etkileyecek kadar güzeldir. Romanda bu oda şu şekilde tasvir edilmiştir:

Dehlizin sonundaki bir küçük oda. Ama ne güzel küçük oda. Bir karyola, bir uzun koltuk, bir küçük dolap, bir aynalı dolap. Eşyası bu. Fakat hepsi cici şeyler. Uzun koltukta küçücük, türlü türlü, renk renk yastıklar; küçük dolabın üstünde mini mini bir kadın kafasından abajur. Ve zarif tuvalet şeyleri. Duvarda hep kadınlık resimleri, güzel eserler. Ufacık ve güzel oda. İnce bir kadın eliyle düzölmüş gibi (s.41).

Meliha, önceleri burada yaşamaktan memnundur. Ancak Meliha, Kamil'in apartmanının aynı zamanda gayri meşru ilişkilerin merkezi olduğunu öğrenince bu düşünceleri değişmiştir. Daha önce Meliha'ya çok güzel gelen bu yer artık onun için bir hapisten farksızdır. Denilebilir ki Peyami Safa, Meliha'nın bulunduğu ruhsal yapıya göre mekâna şekil vermiştir.

4.1.4.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Bir Akşamdı romanında anlatıcı genel olarak üçüncü şahıstır. Bunun yanında yazar, anlatıcı olarak birinci şahıs anlatıcıya da yer vermiştir. Eserde bakış açılarından biri yazara ait iken diğeri ise birinci şahsa yani romanın başkişisi Meliha'ya aittir.

Romanın başlarında olaylar Meliha'nın bakış açısından yansıtılır. Bu bölümlerde Meliha ön plandadır ve merkez kişi konumundadır. Eserin ilerleyen bölümlerinde Meliha'nın bakış açısına son verilerek anlatıcı olarak yazar ön plana çıkar, olaylar onun bakış açısından sunulur.

Peyami Safa diğeri romanlarında pek rastlanılmayan bir şekilde Bir Akşamdı adlı romanda, esere gerçekçi nitelik kazandıran mesafe koyma ilkesine uymamakta, kimi zaman okuyucunun kimi zaman kahramanın yanında yer almakta bazen de eser ile okuyucu arasına girerek müdahaleci bir tutumla olayların doğal akışını engellemektedir. Bu sebepten dolayı denilebilir ki Bir Akşamdı romanın ilk büyük problemi anlatım tekniği üzerindedir (Tekin, 1999: 114-115).

4.1.5.6. Şahıs Kadrosu

4.1.5.6.1. Başkişi

Başka türlü yaşama arzusu içinde olan Meliha, bu arzusunu gerçekleştirmek için Kamil'le İstanbul'a kaçar. Ancak olaylar Meliha'nın hayal ettiği gibi gitmez. Önce Kamil'in kendisini aldattığını öğrenir. Sonrasında ise kendisi intikam için Kamil'i aldatır ve birçok erkekle beraber olur. İstanbul'da bütün değerlerini kaybeden Meliha, annesiyle tekrar İzmit'e döner.

4.1.5.6.2. Norm Karakterler

Meliha'nın babası Şükrü Bey, hasta bir adamdır. Bu hasta adam Meliha'nın evden kaçmasıyla daha çok kötüleşir ve yaşadığı üzüntülü günlerin sonunda vefat eder.

4.1.5.6.3. Kart Karakterler

Kamil, Melihaların uzaktan akrabaları olan bir subaydır. Roma tarihi ile ilgili kitaplar okuyan Kamil annesi ve Meliha ile aynı anda ilişki kuracak kadar

dejenere/yozlaşmış bir tiptir. Sürekli farklı kadınlarla beraber olan zevk düşkünü bir insandır.

Melihan'nın annesi, ailesine pek düşkün değildir. Gençliğinde hiçbir eğlentiye kaçırmayan anne, evdeki sıkıntılara ve hastalıklara rağmen sürekli şarkı söylemekteydi. Meliha evden kaçtıktan sonra annesinin eski kişiliği değişir ve kızını çok özlemeye başlar. Kızının yaşadığı kötü durumlardan o da üzüntü duyar.

Kamil'in arkadaşı olan Ferdi, kendi zevkine düşkün, çapkın bir kişidir. Kamil'in arkadaşı olmasına rağmen onun karısına karşı ilgi duyar ve zevkini aldıktan sonra Meliha'yı terk eder.

Bert, Kamil'le Balkan savaşları esnasında tanışır. Kamil'den bir çocuğu olur. Altı yıl sonra Kamil'in evine tekrar gelir.

4.1.5.6.4. Fon Karakterler

Romanda yer alan fon karakterler şu şekilde sıralanabilir: Emine, Selçuk, Sermet Bey, Cevat Bey, Fahrettin.

4.1.5. Canan

İlk defa 1924 yılında okuyucu ile buluşan Canan adlı roman Peyami Safa'nın ilk dönemki romanlarından biridir.

4.1.5.1 Tema

Canan adlı romanda tutkularının esiri olan, birtakım geçici hevesler peşinde koşan ve bu uğurda kutsal değerleri çiğnemeyi göze alan sonuçta da hüsrana uğrayan bir kadın anlatılmıştır.

4.1.5.2. Olay Örgüsü

Bir Çerkes kızı olan Canan, küçük yaşta esirciler tarafından satın alınır ve saraya satılır. Sarayda güzelliği ile dikkatleri üzerine çeken Canan, daha sonra, zengin bir aile olan Şakir Beylere verilir. Burada, evin diğer çocuklarıyla beraber ve farklı hiçbir muameleye tâbi tutulmadan büyütülür, gelinlik çağına gelince de Kâzım Bey adında bir

binbaşıyla evlendirilir. Evlendikten sonra kocasıyla beraber Edirne'ye giden Canan, kocasıyla anlaşamayınca, tekrar İstanbul'a döner.

Canan Edirne'den döndükten sonra Şakir Bey'in şirketinde çalışan Lâmi ile tanışır, kısa sürede onu kendine bağlar. Aradaki ilişkinin aşka dönüşmesi üzerine, Lâmi beş seneden beri evli olduğu Bedia'dan ayrılarak Canan ile evlenir. Lâmi'nin Bedia'dan ayrılmasında Canan'ın cazibesi kadar, Lâmi'in Bedia da dâhil olmak üzere yalı ve çevresine duyduğu nefretin payı da vardır. Çünkü o, Vaniköy'deki yalının tekdüze dekoru içinde sürdürülen hayat tarzını sevmemekte, beğenmemektedir.

Lâmi ile Canan evlendikten sonra Kalamış'da bir evde otururlar. Ancak oturdukları ev, köşke kıyasla hayli sönük bir yerdir. Canan, evliliklerinin ilk günlerinden itibaren bu evi mesele yapar ve Lâmi'ye birtakım şikâyetlerde bulunur. Lâmi'den umduğunu bulamayan, onun aylık maaşıyla isteklerini karşılayamayacağını anlayan Canan, başka erkeklerle ilişki kurmaya başlar. Lâmi karısıyla ilgili bazı sözler duysa da bunların dedikodudan ibaret olduğuna inanır ve bunlara pek önem vermez.

Evlilikleri böyle devam ederken, bir gün, Canan'ın annesi olduğunu iddia eden yaşlı bir kadın çıkagelir. Ancak Canan, onu reddeder ve evden kovmak ister. Lâmi kadına acıdığı için eve alır. Evde düzenlenen alışılmış toplantıların birinde, Canan'ı bir erkekle gören kadın, olayı Lâmi'ye anlatır. Bunun üzerine karısından şüphelenen Lâmi, daha sonra arkadaşı Selim ile onun gizli konuşmalarını duyar. Olayı izleyen günlerde Selim, Canan ile olan ilişkisini itiraf eder. Hatta onun sadece kendisi ile değil, birçok erkekle ilişkisi olduğunu söyler. Bu durum Lâmi ile Canan arasında kavgaya sebep olur. Kavga esnasında araya giren, ancak kızı tarafından bir kez daha reddedilen kadın, bunun üzerine kızı Canan'a saldırır ve onu öldürerek evden kaçar.

Lâmi, Canan'ın ihanetlerinden ve ölümünden sonra yalıya döner. Yalının eskiye oranla daha viran olması bile, Lâmi için bir anlam ifade etmez. Çünkü yalı, Kadıköy-Kalamış çevresinin sahteliğine karşı, kaybolmayan güzelliklerin, saadet ve huzurun mekânıdır.

4.1.5.3. Zaman

Canan romanında anlatılanlar 1916-1917 yıllarına denk gelir. Bunu romanda geçen "Rusya'da bir şeyler oluyor Lami Bey, Çar yolcu galiba." cümlesinden anlıyoruz.

Bu cümleden, romanda yaşanan olayların genel olarak Bolşevik İhtilali öncesine rast geldiğini çıkarabiliyoruz. Olayın zamanı 1916-1917 yıllarına denk gelse de Canan'ın doğumu olan 1897 Osmanlı- Yunan muharebesine kadar geriye gidilebilmektedir.

Romanın birinci bölümünde yani Vaniköy'de Lami ile Bedia'nın beraber yaşadığı zamanlarda kronolojiye uyulsa da daha sonraları kronoloji yazar tarafından ihmal edilmiştir (Tekin, 1999: 133).

4.1.5.4. Mekân

Abdullah Bey'in Vaniköyü'ndeki yalısı romanda önemli bir mekân olarak yer almaktadır. Bu yalı, Lami ile Bedia'nın önceleri mutlu olduğu ancak sonraları bu mutluluklarının bozulduğu yerdir. Lami, tekdüze hayatın simgesi olarak gördüğü Vaniköyü ve yalıyı şu şekilde anlatmaktadır:

Karakış. Akşamları son vapurun iki üç kişisiyle Vaniköyü'ne çıkar. (Bu تنها köyün vapur yolcusu hep iki üç kişidir.) Kemeraltı'ndan geçerek o kapkara insansız yola girince heybetli bir sükût. Ve taş gibi karalık. Yürüebilmek için bu karanlıkla göğüs göğüse gelmek ve onu itmek lazım. Bu çok güçtür. Yürü. Bahçenin yer altından gelir gibi uğuldayan demir kapısını aç. Yalının görünüşü bile korkunç, pencerelerde ışık yoktur, ona doğru yürürken adımlar isyan ederler. İçeriye gir, bir hayalet: Bedia. Sakin yüzünde ince titrek bir tebessüm vardır. Bu da hüznün verir. Çıt yok. Sofra kurulur. Koltuk değneklerine dayana dayana bir kötürüm kadın gelir. Yemeği yer yemez uykuya hazırlanan bir ihtiyar daha. Sofrada konuşulacak şey o kadar azdır ki çenelerin kilidini ancak lokmalar açar (s.35).

Vaniköyü'ndeki yalıyı bu şekilde değerlendiren Lami, bir haşyet hatırası olarak gördüğü bu yerin bunaltıcılığından kurtulmuş ve Şakir Bey'in köşkünde soluğu almıştır. Şakir Bey'in köşkü Kadıköy-Kalamış çevresinde sürdürülen modern hayatın dikkat çeken merkezi durumundadır (Tekin, 1999: 136). Lami'yi, Bedia'dan uzaklaştırıp ve Canan'a yaklaştıran bu köşk içerisinde Canan'ın odası Lami için ayrı bir önem arz etmektedir. Lami kendisinde hayranlık uyandıran bu odayı şu şekilde tasvir eder:

Duvarda çerçevesiz yahut çarpık asılmış resimler yok. Boş bir çivi görülüyor. Ne karyolanın altına atılmış gelişi gelişi güzel iskarpinler ne de kapı arkasına dolap topuzlarına asılmış etekler, bluzlar hatta küçük bir kurdela parçası. Karyolanın kenarında üstü kadifeli tabure bile düz konulmuş. Perdeler bir hizaya çekilmiş, köşe raflarında birbirlerine nisbetleri gözetilerek sıraya dizilen biblolar da bile itina var. Eşyanın bu intizamında kuvvetli bir şuurun, hatta riyaî bir dikkatin hakimiyeti hissediliyor (s.78).

Canan romanı genel hatlarıyla Vaniköyü'ndeki yalı, Kadıköy'deki köşk ve çevresinde gerçekleşmiştir.

4.1.5.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Canan romanında anlatıcı her şeyi bilen, gören, olayların seyri hakkında bilgi veren anlatıcıdır. Hâkim bakış açısı denilen bu bakış açısında anlatıcı 3. şahıstır, yani bizzat yazarın kendisidir.

Yazar eserde hâkim bakış açısının kullanmasının yanı sıra kahraman bakış açısını da kullanarak karakterlerin olaylara nasıl baktığı ile ilgili okuyucunun bilgi sahibi olmasını sağlar. Romanın başlarında Bedia için kullanılan bu yöntem sonralarında ise Lami için kullanılır.

Canan romanında yazar diğer eserlerine göre nispeten değişik bir tutum sergiler. Yazar, mesafe ilkesine bağlı kalmadan birtakım tasarruflarda bulunarak okuyucunun kanaatini yönlendirmeye çalışır (Tekin, 1999: 130).

4.1.5.6. Şahıs Kadrosu

4.1.5.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Canan, küçük yaşta esirciler tarafından satın alınıp saraya satılan sonra saraydan Şakir Beylerin köşküne verilen Çerkes bir kızdır. Şakir Bey tarafından Canan, diğer çocuklarından ayrı tutulmadan büyütülmüştür.

Yaratılışı itibarıyla mağrur ve ihtiraslı olan Canan aynı zamanda süse ve mücevherata düşkün güzel bir kadındır. Bu özellikleriyle o, Şakir Bey'in köşkünde bir mıknaş gibidir. Köşke gelen hemen her erkek ona kavuşmak, en azından onunla ilişki kurmak istemektedir. Canan paranın vaat ettiği bu istekleri geri çevirmez ve bu uğurda bazı kutsal değerleri de zedelemekten çekinmez. Neticede ise yaptıklarının hüsrana uğrar.

4.1.5.6.2. Norm Karakterler

Hislerine ve tutkularına hâkim olamayan Lami, romanın önemli karakterlerindedir. İyi niyetle gerçek aşkı arayan Lami, Canan'ın büyüüne kapılır ve

gerçeklerden uzaklaşarak hayal âlemine dalar. Ancak roman sonlarında karısının kendisini birçok kişiyle aldattığını öğrendikten sonra hayal âleminden sıyrılabilen Lami, bulunduğu ortamdan tiksinererek eski ortamına yeniden döner. Lami'nin uzun bir aradan sonra tekrar Bedia'ya dönmesi, muhafazakârlığın modernliğe, geleneksel hayatın Batı hayat tarzına karşı üstünlüğü olarak görülebilir (Tekin, 1999: 141).

Muhafazakâr ve iyi bir ev hanımı olan Bedia romandaki bir başka norm karakterdir. Namusuna ve ailesine düşkün olan Bedia dış görünüşüne pek önem vermemekte ve sade bir hayatı tercih etmektedir.

4.1.5.6.3. Kart Karakterler

Romanda kendi çıkarlarını her şeyden üstün tutan Şakir Bey, kendi ifadesiyle kadın işlerinde ustadır. Bir kocanın karısını aldatmasının normal olduğunu, kadının da kocasını aldatması gerektiğini düşünür.

4.1.5.6.4. Fon Karakterler

Romanda yer alan diğer şahıslar ise şunlardır: Selim, Binbaşı Kazım Bey, Abdullah Efendi, Orhan Bey, Şemsi, Perihan, Faik, Renknaz Hanım, Canan'ın annesi.

4.1.6. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanı 1929 yılında tefrika edilmiştir. 1968 ve 1986 yıllarında filme alınan roman filme alınmıştır. Romanın ayrıca Kissling tarafından Almancaya tercüme edilmiştir (Necatigil 2006: 300).

4.1.6.1. Tema

Romanda küçüklüğünden beri bacağından rahatsız olan fakir bir delikanlının kendisinden dört yaş büyük bir kıza âşık olması konu edilmiştir. Beraberliğe dönüşmeyen bu aşkın getirdiği sıkıntı ve heyecanlardan en önemlisi de roman kahramanının umursamazlığından dolayı hastalık ilerlemiştir. Neticede roman kahramanı ameliyat olmuş ve sağlığına kavuşmuştur.

4.1.6.2. Olay Örgüsü

On beş yaşında bir çocuk olan roman kahramanı annesi ile kenar mahallelerin birinde mütevazı bir evde oturmaktadır. Kahramanın çocukluğundan beri dizinden çektiği rahatsızlık onu hastanelerden tiksindirmiştir. Birkaç kere ameliyat olmasına rağmen dizindeki ağrılar dinmemiştir. Bunun üzerine muayene için tekrar hastaneye gider. Muayene sonunda hastalığın ilerlediği, doktorların heyecansız hayat, iyi beslenme tavsiyesinde bulunduğu kendisine bildirilir. Bu tavsiyeye uymadığı takdirde bacağının kesilme ihtimaliyle karşı karşıya kalacağı kendisine bildirilir.

Bunu izleyen günlerde kahraman, uzaktan akrabaları Paşa'nın köşküne gider. Paşa ilk olarak kendisine sağlık durumunun nasıl olduğunu sorar kahraman da kaçamak cevaplar vererek olayı geçiştirir. Daha sonra odaya çocukluğundan beri sevdiği hatta âşık olduğu Nüzhet gelir, yazardan getirmesini istediği kitapları alır. Kızı gidince Paşa, kahramana hastalığının tedavisi için bir de Doktor Ragıp Bey' e görünmesini tavsiye eder.

Paşa'nın uzaktan akrabası olan kahraman küçük yaşlardan beri onunla konuşur, ona kitap okur. O akşam yine bir roman okumaktadır fakat paşa uyuyunca Nüzhet'le birlikte bahçeye gider ve muhabbet ederler. Kahraman on beş yaşında ve aralarında dört yaş olmasına rağmen Nüzhet'i sevmektedir. Ancak onun da aynı duyguları hissettiğinden emin olmaz. Bahçede konuşurken Doktor Ragıp'ın Nüzhet' i istediğini duyunca önce üzülür ama Nüzhet oralı olmayınca, duyduğu şüpheye rağmen keyfi yerine gelir. Daha sonra Nüzhet annesinin isteği üzerine uyumaya gider ve kahraman da kendine olan tüm güvenini kaybeder.

Hastalığı onu normal yaşından çok daha olgun davranmaya sevk etmiştir. Doktorun ikazlarına rağmen baston kullanmayan kahraman, o gece yatakta yorgun ve acı içinde kıvrılmaktadır. Kahraman odasında uyumaya hazırlanırken Nüzhet onun odasına uğrar ve uyuyamadığını bahane ederek kahramanı bahçeye çıkarır ve koyu bir muhabbete başlarlar. Ertesi gün erkenden doktora gideceğinden Nüzhet onun uyumasını ister. Fakat o, Nüzhet'e karşı olan sevgisini daha fazla saklayamaz, onu kendisine çekip bir kere öper ve Nüzhet şaşkınlık içerisinde koşarak eve gider.

Sabah olunca kahraman Kadıköy'e gider ve paşanın istediği kitapları alır ve sonra da annesine bir ay içerisinde gelemeyeceğini yazar. Oradan da doktora gider fakat operatörün dersi olduğundan görüşemezler. Operatörle akşama görüşebilir, ondan baston kullanması, iyi yemesi ve dinlenmesi konusunda uyarı alır. İşi bitip köşke dönen kahraman, içeriye girdiğinde kendisinden gizli bir şey konuşulduğunu anlar ve üzüntü içerisinde bahçeye oturmaya çıkar. Daha sonra Nüzhet gelir ve onu içeri girdiğinde annesinin dolabın arkasında çıplak olduğunu söyleyerek onu rahatlatır. Fakat akşam Nurefşan ona gerçekleri yani Nüzhet ile Doktor Ragıp'ın durumlarını konuştuklarını söyler. Kahraman hayal kırıklığına uğrar ve Nüzhet'in odasına konuşmaya girer. Nüzhet yine onu ikna eder. Daha sonra ikisi de uyurlar.

Ertesi günü Nüzhet'le bahçede geçiren kahraman, Nüzhet'le cinsel yakınlaşmalara girer. O akşam Doktor Ragıp yemeğe gelir ve yazar hiç orali olmaz. Konukları gidince Paşa hasta çocuğa doktor hakkında görüşlerini sorar, o da Ragıp'ı, Nüzhet'e yakıştıramadığını söyler bunu duyan yengesi de içinden hasta çocuğa karşı kin tutmaya başlar.

Bir gün kahraman yengesinin Nüzhet'i mikroplara karşı uyardığını ve eşyalarımızı ayırdım dediğini duyar ve bunun üzerine evi terketme kararı alır. Ancak annesinin de o gün Paşalara geleceğini duyması kararını değiştirmesine neden olur.

Hızla geçen günlerden sonra nihayet evine dönen kahramanın ağrıları gün geçtikçe arttığından annesi onu fakülteye götürür. Operatör ona durumun ciddiyetini hatırlatır ve yerinden bile kıpırdamamasını ister. Evi birden kalabalıklaşan kahramanın yakınları onu teselli etmeye çalışır. Tekrar fakülteye gittiğinde operatör bacağın kesilmesi gerektiğini söyler fakat buna razı olmayan yazar birden bayılıverir. Bundan etkilenen operatör kasaplardan farklı olmaları gerektiğini söyleyip yazara, üç aylık bir sürede bacağını kurtarmak için hastanede kalması gerektiğini söyler. Yazar bunu kabul etmek zorunda kalır ve Dokuzuncu Hariciye Koğuşuna yatırılır. Burası ona hapisane gibi gelir ve ilk gecesi olaylı biter. Zor geçen günlerin sonunda ameliyat günü gelir.

Ameliyatı bitince yedinci pansumanda doktor bacağın kurtulduğunu ancak yere basamayacağını söyler. Sağlığına kavuşan kahraman, hastanede bulunduğu günlerde, Paşa'ya felç indiğini, Nüzhet'in de nikâh hazırlıklarına başladığını öğrenir.

4.1.6.3. Zaman

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanında anlatılanlar 1915 yılında geçmektedir. Bu, kahramanın romanının sonunda defterine kaydettiği 5 Teşrinievvel 1915 tarihinden açıkça anlaşılmaktadır. Yine Doktor Mithat'ın roman kahramanına söylediği “Harp bitince bir güzel takma bacak yaptırırınız.” cümlesi romanın savaş yıllarında yapıldığının bir delilidir.

Romanda olay Birinci Dünya Savaşı yıllarında yaşanmış olmasına rağmen bu dönemin karakteristik olaylarına pek yer verilmemiştir. O yıllarda kenar mahallelerde yaşanan fakirlik ve hastanelerdeki insanlık dramları romanda yer almıştır. Ancak yazar bunları romana yansıtmış olmasına rağmen savaş döneminin genel fotoğrafının anlatmamıştır. Çünkü yazarın maksadı çocuğun bireysel macerasını yansıtmaktır (Tekin, 1999: 149).

Eserde anlatılanların ne zaman kaleme alındığı, yani anlatma zamanı, romanın ilk neşredildiği Cumhuriyet gazetesindeki tefrikada “Son Safha”da yazılan aradan on iki sene geçti sözünden anlaşılıyor. Bu da 1927 yılına karşılık gelmektedir (Tekin, 1999: 152).

4.1.6.4. Mekân

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanında dış mekân İstanbul'dur. Roman boyunca olayların yaşandığı üç ana mekân vardır: hasta çocuğun İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde annesiyle beraber oturduğu “ev”, Uzak akrabaları olan emekli bir Paşa'nın Erenköy'deki “köşk”ü ve hasta çocuğun dizindeki hastalığın tedavisi için gidip geldiği “hastane”.

Romanın olay örgüsü büyük ölçüde kapalı mekânlarda geçmektedir. Aşağıda romandan alınan bölümde bu durum görülmektedir:

Karanlık dehliz. Kapalı kapıların mustatil buzlu camlarından gelen soğuk ışıkların buğusu, yüksek ve çıplak duvarlara vurarak donuyor.

...

Dehlizin sonlarında, görünmeden açılıp kapanan bir kapının gıcirtısı. Muşambalara sürtünen bir ayak sesi. Köpüklenerek uçan ve uzaklarda kaybolan bir

beyaz gömlek ve iyod, eter, yağ, ifrazat ve saire kokularından mürekkep, terkibi tamamiyle anlaşılmayan bir hastane kokusu (s.5).

Yazılanlardan da anlaşılacağı üzere bir türlü iyileşmeyen meçhul hastalıktan kaynaklanan karamsar, ümitsiz ve mutsuz bir çocuğun ruh hali vardır. Yazar mekânı, Hasta Çocuğun iç dünyasındaki değişimler doğrultusunda yansıtır. Çocuğun dizindeki hastalık, ruhsal durumunu da olumsuz bir biçimde etkilemiştir.

Kapalı mekânların böyle çarpıcı bir şekilde sunulması hem okuyucunun ilgisini eser üzerine çeker hem de kahramanın bakış açısının yeni bir boyut kazanmasını sağlar (Tekin, 1999: 153). Roman kahramanı olumsuz atmosferlerde böyle tasvirlerle başvururken olumlu atmosferlerde moralinin iyi olmasıyla çevreyi daha güzel betimlemiştir. Romandan aşağıdaki bölümde bu durum açıkça görülmektedir.

Başımızın ucunda, ta uzaklara kadar sıralanarak ötüşen ağustos böcekleri, bütün Erenköyü'nü uzun bir ses zinciriyle çeviriyordu. Sıcak bir rüzgâr. Sanki ilkbahardan yaza geçilen mevsim çizgisinin üstündeyiz, etrafımızda gizli bir coşkunculuk var (s.21).

4.1.6.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanı, kahraman anlatıcı tekniğiyle yazılmıştır. 1.tekil şahıs anlatım kullanılmıştır. Yazar, anlatma işini romanın başkahramanı olan on beş yaşındaki hasta Çocuğa vermiştir. Okuyucu, romanın diğer kişilerini, romanda yaşanan olayları anlatıcı konumundaki Hasta Çocuğun penceresinden, dar ve kısıtlı bir bakış açısıyla takip eder. Hasta Çocuğun iç dünyası ayrıntılı bir biçimde verilir fakat diğer kişiler için aynı şeyi söyleyemeyiz.

Romanın bir diğer özelliği “otobiyografik roman” olmasıdır. Romanın başkahramanı Hasta Çocuk ile yazarı arasında ciddi manada benzerlikler vardır. Romanda Hasta Çocuk küçük yaşta babasını kaybetmiş, annesiyle beraber yaşamaktadır. Romanın başlangıç kısımlarından alınan aşağıdaki bölüm, eserin kahraman anlatıcı tekniği ile yazıldığını ve otobiyografik özellik taşıdığını açıkça göstermektedir:

Ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm. Ben de onların arasındaydım ve onların arasında büyüğüm de yoktu. Yalnız bende meçhul bir hastalık vardı, sekiz yaşımdan beri çekiyordum. Ben de o muayene odasının ve nice muayene

odalarının önünde senelerce bekledim. Benim yanımda büyüğüm de yoktu. Yalnız başıma demir parmaklıklı kapıdan içeriye girerdim, dokuzuncu hariciye koğuşuna doğru ağaçların bile sıhhatine imrenerek yürürdüm, camlı kapıların garip bir beyazlıkla gözlerime vuran ve içimde korku ile karışarak yuvarlanan parıltıları arasında o dehlize girerdim ve yalnız başıma bir köşeye ilişirdim, kımıldamazdım, susardım, beklerdim, korkudan büzülürdüm, rengimin uçtuğunu hissederdim (s.7).

4.1.6.6. Şahıs Kadrosu

4.1.6.6.1. Başkişi

Romanın anlatıcısı, aynı zamanda romanın başkişisidir. Adı belirtilmeyen on beş yaşındaki başkişinin, yazarın kendisi olduğu anlaşılmaktadır. İstanbul'un kenar mahallelerinden birinde annesiyle beraber yaşayan on beş yaşındaki başkişi sol dizinde çıkan meçhul bir hastalık yüzünden yedi yıl hastane köşelerinde iyileşme umuduyla türlü acılara katlanan talihsiz bir çocuktur. Roman kahramanı, uzun müddetten beri çektiği hastalığın ruhunda uyandırdığı buhranlar içerisinde ve dolayısıyla bedbaht, aşırı derecede kuruntulu, hassas, on beş yaşında olmasına rağmen 40-50 yaşındaki insanların tecrübesine ve çok kuvvetli sezilere sahip ciddi bir gençtir. Aslında bu durum anlatıcı üzerinde yazarın büyük etkisinin olduğunu göstermektedir.

4.1.6.6.2. Norm Karakterler

On dokuz yaşında olan Nüzhet, Emekli bir Paşa'nın kızıdır. Uzaktan akraba oldukları için hasta çocuk ile beraber büyümüşlerdir. Olgun bir kişiliğe sahip değildir; şımarık, basit, alaycı, sorumsuz bir kızıdır. Hasta çocuğa karşı kalbinde küçük de olsa birtakım duygular uyanır, fakat annesinin karşı çıkması, kahramanın hastalığı, sakat kalma tehlikesi, kendisinden dört yaş küçük olması, zengin bir doktor tarafından istenmesi gibi etkenler kafasını karıştırır ve duygularının değişmesine neden olur. Nüzhet, romanın sonunda Doktor Ragıp'la evlenir.

Hasta çocuğun uzaktan akrabası olan Paşa, Nüzhet'in babasıdır. Hasta çocuğa romanlar aldırır, bu romanları sesli bir şekilde okutur. Maceralı ve eğlenceli romanları dinlemekten hoşlanır. Disiplinli ve yardımsever bir kişiliği olmasına rağmen dediğim dedik, inatçı birisidir.

4.1.6.6.3. Kart Karakterler

Doktor Ragıp, Nüzhet'i istetip hasta çocuğun mutlu dünyasını bir anda cehenneme çeviren kişidir. Otuz beş yaşında, zengin ve sağlıklı bir doktordur. Hesapçı, kültürsüz, millî değerlerden uzaklaşmış, kurnaz, çıkarıcı, basit bir insandır. Romanın sonunda Nüzhet'le evlenir.

Romanda başka bir kart karakter olarak karşımıza çıkan Nüzhet'in annesi, hasta çocuğa sahte bir şefkat gösteren kadındır. Kızı Nüzhet ile hasta çocuk arasında bir yakınlaşma olduğunu sezer ve kızını hasta çocuktan soğutmak için çok ağır laflar eder. Kızını azarlar, onun bir "mikrop" olduğunu, her tarafa hastalık bulaştırdığını söyler. Kızının Doktor Ragıp'la evlenmesini ister, bu evliliğin gerçekleşmesi için elinden geleni yapar.

4.1.6.6.4. Fon Karakterler

Romanda yer alan diğer şahıslar şunlardır: Doktor Mithat, Operatör, hasta çocuğun annesi, Nurefşan.

4.1.7. Atilla

Türk edebiyatında Hun Türkleri ve Attila hakkında ilk roman olan Attilâ, 1928 yılında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmeye başladıktan sonra, 1931'de Resimli Ay Matbaası tarafından basılmıştır (Gür, 2012: 54). Eser, Peyami Safa'nın tek tarihi romanı olma özelliğine sahiptir. Beşinci yüzyıl Hun ve Roma medeniyetlerine ışık tutan eserde yer yer yabancı kaynaklara ve tarihi belgelere de yer verilmektedir.

4.1.7.1. Tema

Peyami Safa bu eseriyle Attila gibi büyük bir kahramanın kişiliğine ve o dönemdeki Türk medeniyetine ilk kez bir Türk gözüyle bakmıştır. Yazar, yabancı kaynaklardan ve özellikle Bizans tarihçilerinin verdiği bilgilerden yola çıkarak Attila'nın siyasi ve askeri hayatında çelik iradeli, demir disiplinli; şahsi hayatında ise yumuşak huylu, alçak gönüllü, kendisine sığınanlara karşı merhametli biri olduğunu ortaya koymaktadır. Eserde ayrıca Türk cihan hâkimiyeti düşüncesinin izlerini ve bozulmuş bir dünyaya yeniden nizam verme iradesi de görülmektedir.

4.1.7.2. Olay Örgüsü

Doğu Roma İmparatoru Teodos, Attila'yı öldürmek maksadıyla Hun ülkesine bir elçi heyeti gönderir. Bu heyette Attila'nın adamlarından olan ve Kostatiniyye'de oturan Odekon da bulunur. Doğu Roma, Odekon sayesinde Attila'ya yapılacak suikastı gizlemek istese de bu durum Attila'nın adamları tarafından kısa zamanda ortaya çıkarılır ve Attila bu suikast planını gerekçe göstererek Doğu Roma'ya karşı bazı şartlar ileri sürer.

Attila kendisine yapılacak olan suikastı planlayan Krizafyüs'ün başını ve vatan haini Hunların gönderilmesini Doğu Roma İmparatorluğundan talep eder. Attila Roma ile yapılan müzakerelerin cevabını bekler. Bu arada Gol seferinin hazırlıkları devam ederken Onorya adında Romalı güzel bir kıza âşık olur. Onunla gizlice bir kulübede buluşur. Onorya Attila'yı güzelliği ve zekâsıyla kısa sürede kendine bağlar. Fakat araya kraliçe Kerka'nın kıskançlığı girer. Bir plan kuran kraliçe Onorya'ya iftira atar ve Attila'nın bu kızı sınır dışı etmesini sağlar. Onoya sınır dışı edilmek amacıyla sınıra doğru götürülür. Bu arada Onorya, yanındaki Hun askerlerinden birini kendisine âşık eder ve bu askerinin yardımıyla tekrar, gizlice Hun ülkesine girer. İlk günlerini bir köylü kadının yanında geçiren Onorya yine bu kadının yardımı vasıtasıyla saraya girer ve kraliçenin en gözde nedimelerinden biri olur. Bu arada Attila Gol seferinden zafer kazanmış olarak sarayına döner. Sarayda nedimeler arasında gördüğü Onorya'yı hemen tanır. Onunla tekrar buluşmaya başlar. Onorya, Attila'ya kraliçe ve cüce Zerkon'un daha önce kendisinin Hun ülkesinden atılmasıyla ilgili gerçekleştirdiği bütün planları anlatır. Attila, Onorya'ya atılan iftirayı cüce Zerkon'a itiraf ettirir, sonrasında onu Afrika'ya sürer.

Attila bu kez yeni bir toprağı yani İtalya'yı kendi ülkesine katmak için sefere çıkar. Kaleleri birer birer fetheden Attila, Akile kuşatmasını da tamamladıktan sonra Roma'ya yönelince, kendisini burada bir heyet karşılar. Papa Attila'ya Roma'yı kuşatmaması için yalvarır. Kuşatmadan vazgeçerse Hunlara bazı imtiyazlar vereceğini vaat eder. Bu olaydan sonra Roma kuşatmasından vazgeçilir. Bu arada Hun ülkesinden Attila'ya gelen haberlerde Kraliçe Kerka'nın öldüğü ve kendisi savaşırken Hun ülkesinden ayrılan Onorya'dan kendisine mektup geldiği kendisine bildirilir.

Roma kuşatmasının kaldırılmasından sonra Attila ordusuyla birlikte Alp dağları üzerinden ülkesine yönelir. Yolda rastladığı İldiko adında güzel bir kızı da yanına alarak, sarayına gelir. Bir müddet sonra onunla evlenir. Fakat evlendiği gecenin sabahında Attila yatağında ölü bulunur. Hayatı boyunca erkeklerin sırtını yere getiren insan kadınlara mağlup olur.

4.1.7.3. Zaman

Romanda anlatılan olan beşinci yüzyılda geçmektedir. Eser, Doğu Roma İmparatorluğu elçilerinin Attila'ya suikast planlamasıyla başlar; bu da 449 yılına denk gelir (Güneş, 2005: 99). Zamanı 449 yılında başlayan eser, Attila'nın Gol seferini ve İtalya seferini kapsamakta ve yaklaşık üç sürüp 451 yılında Attila'nın ölmesiyle sona ermektedir.

Attilâ romanında kahraman, bir masal havasında yüceltilmiş ve bu anlayışa uygun olarak roman esnek bir zaman kavramı ile kurgulanmıştır (Argunşah, 1990: 86).

4.1.7.4. Mekân

Attila romanında mekânlar tarihsel özellikler taşımaktadır. Romanın başlarında Kostantiniyye'de bulunan Bizans saraylarından bahsedilmektedir. Buranın serveti ve güzelliği insanların aklını başlarından almaktadır. Bizans imparatorları Kostantiniyye'de bulunan sarayları kullanarak insanları kendi istekleri doğrultusunda kullanmaktadır.

Eserde Attila'nın sarayı başka bir mekân olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Attila'nın sarayı, o zaman hükümdarlarının sarayları gibi görkemli olmayıp çadıra benzeyen bir yapıdadır. Attila'nın sarayı romanda şu şekilde tasvir edilmiştir:

Ertesi sabah erkenden atlara binerek yola çıktılar. Budrog ile Nais arasındaki sahaya gelmişlerdi. Dik bir tepe üstünde Attila'nın büyük bir çadıra benzeyen açık renkli ahşap sarayını ve etrafını çeviren çitin arkasında isten simsiyah kesilmiş çadırlarıyla ordugâh görünüyordu. Tepenin eteklerinde de çadırlar vardı. Elçiler, atları üstünde bunların aralarından geçmeye başladılar. Romalılar ve Hunlar bütün dikkatleriyle birbirlerine bakıyorlardı (s.22-23).

Romandan alınan yukarıdaki bölümden de anlaşılacağı üzere Attila'nın sarayı gösterişten uzaktır. Türk milletinin beşinci yüzyılda göçebe bir millet olduğunu

düşünürsek yapıların ahşap binalardan ve çadırlardan ibaret olması normal karşılanacaktır.

Eserde yer alan mekânlar, göçebe hayatın birçok özelliğini gözler önüne sermektedir. Yine bu mekânlardan biri de Attila'nın sevgilisi Onorya'nın kaldığı küçük kulübedir. Roman bu kulübe şu şekilde tasvir edilmektedir:

Hun İmparatoru sedirin yanında, yerde duran bir posta boylu boyuna uzanarak başını Onorya'nın dizleri kenarında sedirin üstüne koydu (s.55).

4.1.7.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Attila romanında anlatıcı her şeyi bilen, gören, olayların seyri hakkında bilgi veren anlatıcıdır. Hâkim bakış açısı diye adlandırılan bu bakış açısında anlatıcı üçüncü şahıstır, yani yazarın kendisidir.

Yazar eserde hâkim bakış açısının kullanmasının yanı sıra kahraman bakış açısını da kullanmıştır. Romandan aşağıdaki bölümde bu durum açıkça görülmektedir:

... Şark'ın Teodos'u beni öldürmeği kurmuş; vaktiyle yanımda bulunan Romalı Vijilas'ı bu işe memur etmiş; namuslu bir elçinin maiyetinde bana gönderdi; aralarında buluna bir adam bana suikastı haber verdi; yarım saat evvel onları yakalattım. Cürümlerini itiraf ettirdim ve imzalattım, artık dünyaya karşı bundan sonraki hareketlerimden tamamiyle gayrimesul sayılacağım...

Yazar, yukarıdaki gibi kahraman bakış açısını kullanmıştır ancak kullandığı bu bakış açısında kahramanları sadece olay içerisinde konuşturmuş, diğer eserlerinde olduğu gibi olduğu gibi kahramanların iç monolog yapmasına imkân tanımamıştır.

4.1.7.6. Şahıs Kadrosu

4.1.6.7.1. Başkişi

Romanda Attila, bütün dünyaya korku salan bir kahraman olarak tanıtılır. Attilâ, Hunlar için sıradan bir lider değildir. Onların ve bütün dünyanın gözünde bir devdir.

Başkişi Attila eserde her zaman için haktan yana olan, zayıflara hücum etmeyen, bütün insanların kudretlerinin tamamını kendisinde taşıyan, insanlardan ziyade ilahlara yakın bir kişi olarak karşımıza çıkar. Hileden ve kendisine oyunlar oynanmasından

nefret eden Attila yağmaya ve savunmasız insanların öldürülmesine şiddetle karşı çıkmaktadır.

4.1.6.7.2. Norm Karakterler

Attila'nın sevgilisi Onorya norm karakterlerdendir. Esmem tenli, uzun siyah saçlı ve parlar siyah gözleriyle ve en önemlisi zekâsı ve ihtirasıyla Attila'nın kendisine âşık olmasını sağlamıştır. Bu güzel kadın kraliçenin kendisine attığı iftira neticesinde Hun ülkesinden sınır dışı edilmiştir. Fakat sonra bir yolunu bulup tekrar saraya girebilmiştir.

Aslen Romalı olan Ojenes, Hunlara iltihak etmiş ve harika zekasıyla kısa zamanda Attila'nın ve tebaasının teveccühünü kazanmıştır. Ojenes zeki olmasının yanı sıra sadık bir baş vezirdir.

4.1.6.7.3. Kart Karakterler

Attila'nın eşi Kerka kocasına delicesine âşıktır. Ancak bu aşk, önu alınamayan bir kıskançlığı doğurduğu için hem kendisine hem de Attila'ya zarar vermekteydi. Kraliçe Kerka kıskançlığı neticesinde Attila'nın sevgilisi Onorya'ya iftira atmış ve onun Hun topraklarından sınır dışı edilme kararı verilmesine sebep olmuştur.

Doğu Roma İmparatoru Teodos ve Başvekil Krizafyüs, savaş meydanlarında dış geçiremedikleri Attila'ya suikast planlayıp onu öldürmek istemişlerdir. Bu iş için de namuslu bir elçi başkanlığında bir heyeti kullanmışlardır. Ancak başarılı olamamışlardır.

4.1.6.7.4. Fon Karakterler

Attila romanının şahıs kadrosu oldukça kalabalıktır. Yukarıda bahsettiğimiz kahramanlar dışındaki bazı karakterleri şu şekilde sıralayabiliriz: Vijilas, Maksiminyen, Prisküs, Zerkon, Rustiçyüs, İldiko, Papa Leon, Serkas, Valantinyen, Aetyüs, Marsiyen, Metropolit Nikasyüs, Ötropi, Başvezir'in zevcesi, Fletra, Fletra'nın halası.

4.1.8. Fatih-Harbiye

Eser ilk kez 1931 yılında okuyucu ile buluşmuştur. 1999 yılında on dokuzuncu baskıya ulaşan eser, Doğu-Batı kültürleri arasındaki çatışmasını konu edinmektedir.

Fatih-Harbiye romanı Otto Baxa tarafından “Zwischen Ost und West” adıyla 1943 yılında Almancaya tercüme edilmiştir (Necatigil, 2006: 300).

4.1.8.1. Tema

Peyami Safa, romanda Doğu medeniyetiyle Batı medeniyeti arasındaki çatışmayı işlemiştir. Eserde, insanımız tarafından Batılılaşma meselesinin yanlış anlaşılması neticesinde genç neslin ciddi bunalımlara ve bunalımlar birlikte birçok yanlış sürüklendiği anlatılmaktadır.

4.1.8.2. Olay Örgüsü

Romanın başkahramanı Neriman, lise yıllarından beri tanıdığı Şinasi ile Darülelhan'a gitmektedirler. Fatih'te oturan bu iki genç sözlüdürler. Aradan geçen zaman sonrasında Neriman değişmeye, gittikçe çevresinden uzaklaşmaya başlamıştır. Artık Neriman, Şinasi'nin ve çevresindekilerin tanıdığı Neriman değil giyimi, zevkleri, derslerine ve çevresine karşı olan tavırları tamamen değişmiş biridir.

Bu süreçten sonra Neriman, Doğu medeniyeti ve ona ait her şeyden rahatsızlık duymakta buna karşın Batı medeniyetine ait her şeye hayranlık duymaktadır. Bu sebeple İstanbul'da Batı'nın bütün etkilerini üzerinde taşıyan Beyoğlu semtine karşı aşırı sevgi beslemekte ve her fırsatta evlerinin bulunduğu Fatih'ten tramvayla oraya gezmeye gitmektedir.

Neriman bu düşüncelerinin de etkisiyle Beyoğlu'ndan tanıdığı zengin aile çocuğu Macit'le arkadaş olur. Macit, Neriman'ın gözünde Batıyı ve medeniliği temsil eden bir gençtir. Bu sebeple ona karşı bir hayranlık duyar. Hatta Neriman bir gün Şinasi ile okuldan birlikte çıkarken belki de Şinasi'ye ilk kez yalan söyleyerek yanından ayrılır ve Macit'le buluşmaya gider. Ancak Şinasi Neriman'ın söylediği bu yalanın farkına varmıştır.

Neriman Batı'ya karşı hayranlık duymaya başladığı andan beri sürekli Beyoğlu'na giderdi. Beyoğlu'na gidince kendisini hapisten çıkmış özgürlüğe kavuşmuş gibi hissedirdi. Yine Neriman, bir gün Fahriye'yle birlikte Beyoğlu'nda gezerlerken Macit'e rastlarlar. Macit Neriman'ı zengin insanların katılacağı büyük bir baloya davet eder. Neriman'da bu baloya katılmayı çok

istemektedir. Bu sebeple hem baloya gitmek için izin alabilmek hem de gerekli parayı temin edebilmek için, son zamanlarda değişen tavırlarından dolayı kendisine kızmakta olan babası Faiz Bey'in gözüne girmeye çalışır. Bu yüzden şimdiye kadar mutfağa girmekten nefret eden Neriman, o akşam mutfağa girer ve babasının gözüne biraz da olsa girmeyi başarır. Neriman yine babasının hoşuna giden davranışlar yaparak babasının gözüne iyice girmiş ve babasını kandırmıştır.

Neriman, babasına karşı iyi kız rolünü oynamak zorunda olsa da bulunduğu semtte yaşamaya tahammül edemez bir duruma gelir. Yaşadığı yerde Doğu kültürüne ait ne varsa onlardan nefret etmektedir.

Bu arada Neriman Şinasi'yi gerçekten sevip sevmediğini, onunla arasındaki ilişkilerinin bir aşk mı yoksa çocukluktan gelen bir sevgi mi olduğuna karar veremez. Macit'le tanıştıktan sonra Şinasi'ye karşı tutumu da değişmeye başlamıştır. Bir gece Şinasi'nin Neriman'a son zamanlardaki yaşantısı nedeniyle acı sözler söylemesi üzerine araları bozulur.

Faiz Bey kızıyla bir gün konuşurken evlilik konusunu ona açar. Neriman, Şinasi'yle uzun zamandan beri birlikte olduğunu, onu çok sevdiğini ve bu evliliğin elbette olacağını babasına söyler. Ancak bir iki ay babasından müsaade ister. Buna sebep olarak ta karışık duygular içinde olduğunu, kafasını toparladıktan sonra bu işin olacağını söyler. Arkasından balo fikrini açmak için en uygun zaman olduğuna karar verir ve babasına böyle bir balo olduğunu bütün arkadaşlarının katılacağını kendisinin de bu baloya katılmak istediğini söyler. Faiz Bey de kızının uysal bir şekilde konuşmasından dolayı Şinasi ile gitmesi şartıyla baloya katılmasına müsaade eder.

Şinasi Neriman'ın çok değiştığını arkadaşı Ferit'e söyler. Ferit de Şinasi'ye Neriman'ın Macit'le görüşmemesini engellemesi gerektiğini anlatır. Bu konuşma neticesinde Şinasi Neriman'ı Macit'le görüştürmemeye ve baloya gitmemesini engellemeye karar verir. Akşam da Neriman'ı Feritlere çağırıp orada bu düşüncelerini Neriman'a söyler.

Neriman baloya gitmekte kararlı olduğundan Şinasi'yi dinlemez ve hazırlıklara başlar. Elbiseye ihtiyacı olduğunu bildiği için birçok baloya gitmiş olan dayısının

kızlarına danışmaya Şişli'ye gider. Fakat burada dinlediği bir olay Neriman'ın hayatını değiştirir.

Anlatılan olay şudur: “Fakir bir Rus gitaristiyle yaşayan bir Rus kızı, az parayla yaşamak kendisine ağır geldiği için onu terk ederek tanıştığı zengin bir Rum ile evlenir. Fakat bu zenginlik içindeki hayatta eskisinden çok daha mutsuz olur. Bu hayattaki her şeyi ve çevresindeki insanların davranışlarını basit ve yapmacık bulur. Pişman olarak tekrar fakir Rus gitariste döner.Fakat adam kendisini kabul etmez.Buna dayanamayan Rus kızı intihar eder.”

Neriman, dinlediği bu olayla kendi hayatı arasında büyük bir benzerlik bulur. Gittiği yolun yanlış olduğunu, mutlu olmak için sadece paranın ve medeniyetin yeterli olmadığını, iç huzurun da gerektiğini anlar. Balodan da Macit'ten de vazgeçer. Neriman düşüncelerinin değiştiğini bir mecliste Şinasi, Faiz Bey ve diğerlerine ağlayarak anlatır. Neriman'ın eski haline dönmesi başta Şinasi ve Faiz Bey olmak herkesi çok sevindirir. Nihayet eski huzurlu günlerine dönerler.

4.1.8.3. Zaman

Eserde zaman 1920-1930'lu yılları kapsamaktadır. Bu yıllarda özellikle Beyoğlu gibi semtlerde Batı kültürünün etkisi oldukça fazladır. Tanzimat'la başlayan Batılılaşma hareketlerinin Cumhuriyet'in ilanı ile iyice alevlendiği bu dönemde, Türk tipinde ve cemiyetinde farklılıklar oluşmaya başlamıştır. Bazı Türklerin Batı medeniyetini, Doğu medeniyetinden üstün görmeye başladığı, Doğu medeniyetine ait olan şeylerin çirkin görülme, Batı'ya ait olanların benimsenmeye başladığı dönemdir. Özellikle “Lozan Sulhü” bireysel ve toplumsal planda bir dönüm noktası olarak görülür (Tekin, 1999: 169). Eserde bu durum şu şekilde belirtilmiştir.

Lozan sulhüandan sonra, resmî Türkiye'nin de kanunla herkese kabul ettirdiği bu asrileşme, Neriman'ın ruhunda gizli gizli yaşayan bu iştihaya en kuvvetli gıdasını vermişti. Akrafa ve arkadaşlarından, örneklerden, gittikçe medenileşen İstanbul'un dekorundan, kitaplardan, resimlerden, tiyatro ve sinemalardan gelen bu telkinler, yeni kanunlarda müeyyidesini bulmuş oluyordu (s.56).

Roman zamansal olarak Neriman'ın hayat hikâyesiyle paralel olarak gider. Neriman'ın çocukluğuyla ilgili geri dönüşlerle zaman 1909 yılına kadar gider (Tekin, 1999: 168).

Fatih-Harbiye romanında olaylar büyük ölçüde kronolojik sıraya uygundur. Eserde kahramanların yaşadığı olaylar altı günlük bir süreyi kapsamaktadır. İlk beş günde Neriman'ın batılılaşma tutkusu ve bu tutkunun tesiriyle davranışlarında olan değişiklikler anlatılırken son bir günde de Neriman'ın bu tutkudan nasıl vazgeçtiği anlatılır.

4.1.8.4. Mekân

Olaylar Fatih, Harbiye, Şişli ve Beyoğlu'nda geçmektedir. Fatih, genellikle Müslümanların oturduğu, doğuyu temsil eden evleri, sokakları, camileri, mescitleri ile tam anlamıyla geleneksel bir Türk mahallesidir. Harbiye, Şişli ve Beyoğlu genelde gayrimüslimlerin ve Avrupa kültürüne özenen Türklerin oturduğu, Batı'yı temsil eden yerdir. Batılı yaşam tarzının ağır bastığı bu yerler bu türden insanlarla ve mekânlarla doludur. İstanbul'un Avrupa yakasında bulunan Fatih ve Harbiye semtleri, mesafe olarak birbirlerine çok uzak bulunmalarına rağmen yaşam tarzları olarak birbirlerinden çok uzak yerler gibidir. Oysa Fatih'ten Beyoğlu'na tramvayla kısa bir sürede gidilebilmektedir. İstanbul içinde doğu ve batı kültürlerini barındıran, iki farklı medeniyeti temsil eden bu semtler, romanda olayların yaşandığı mekânlardır.

Romanda mekânlar genellikle dar ve kapalı mekânlardır (Tosun ve Koç 2012: 41). Darülfünun, Darülelhan, Maksim, Löbon, tramvay ve Ferit'in evi, Fatih'teki kahvehaneler ve konak birer kapalı mekân örneğidir.

4.1.8.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Fatih-Harbiye romanında anlatıcı üçüncü şahıstır. Gözlemci yani yazar roman kahramanlarının düşüncelerini okuyup okuyucuya aktarır. Tanrısal bakış açısı diye de adlandırılan bu bakış açısı esere hâkimdir. Aşağıda alıntı yapılan bölümde de göze çarpmaktadır.

Hemen bir zihin gayretiyle muhakeme etmek istedi: "Mademki ben Neriman'ın değiştiğini çoktandır fark ediyordum..." diye başladı. Fakat kendi kendini itham etmeye mecbur olmak korkusuyla muhakemesine devam edemedi. Zaten şuurunda büyük çatlaklar peyda oluyor, oralardan içeriye birçok insicamsız hatıralar boşalıyordu. Kendini bir daha toplayarak, yeni bir zihin gayretiyle muhakemesine devam etmeye çalıştı. İçindeki sesi yükselterek tekrar ediyordu: "Mademki ben Neriman'ın değiştiğine çoktandır dikkat ediyordum." Fakat araya gene birçok hatıralar girdi ve mantıkî silsileyi bozdu (s.10).

Yazar eserden alınan bu bölümde Şinasi'nin duygularını ve zihninden geçen her şeyi okuyucuya aynen aktarmıştır. Ayrıca didaktik ve telkin edici bir üsluba sahip olan roman, okuyucuyu yönlendirmektedir.

4.1.8.6. Şahıs Kadrosu

4.1.8.6.1. Başkişi

Romanın başkahramanı Neriman'dır. Neriman, Darülelhan'da müzik eğitimi alan bir genç kızdır. Batı kültürü ve ona ait her şeye merak salmış ve merak saldığı bu andan itibaren kıyafetleri, tavırları, zevkleri ve beğenileri değişmeye başlamıştır. Batılı yaşam tarzının büyüüne kapılan Neriman, doğup büyüdüğü geleneksel Türk mahallesinin yaşam tarzı ile Batı medeniyetinin yaşam tarzı arasında sıkışıp kalmış ve sinir krizleri geçiren bir kız haline gelmiştir. Doğu ve Batı kültürü arasında bocalayan bu genç kız romanın sonunda "Batı" sevdasından vazgeçip ait olduğu "Doğu"yu tercih etmiştir.

4.1.8.6.2. Norm Karakterler

Neriman'ın sözlüsü olan Şinasi, Fatih'teki kültür ortamında yetişen terbiyeli, karakterli ve eğitimli bir gençtir. Yine Neriman gibi Darülelhan'da müzik eğitimi alan ve kemeçe çalmayı çok seven Şinasi, Doğu kültürünü temsil eden bir kişiliğe sahiptir. Batılı yaşama ve zevklere yönelmeyen, ayakları yere sağlam basan Şinasi, az konuşan, saygılı, kararlı sağlam karakterli ve görünüşe fazla önem vermeyen biridir.

Faiz Bey, Neriman'ın babasıdır. Ney çalmayı seven ve Türk kültürüne son derece bağlı olan Faiz Bey, kızına son derece düşkün birisidir.

4.1.8.6.3. Kart Karakterler

Macit bakımlı, giyimine dikkat eden nazik biridir. Romanda Batı'yı temsil eden karakterdir. Keman çalabilen Macit, Darülelhan'da bir süre müzik eğitimi almıştır. Neriman'la Darülelhan'da tanışıp arkadaş olmuşlardır. Bu arkadaşlık Neriman'la Şinasi'nin arasının açılmasına sebep olmuştur.

4.1.8.6.4. Fon Karakterler

Romanda yer alan fon karakterler şu şekilde sıralanabilir: Gülter, Fahriye, Nezahet, Ferit, Muammer, Ulviye, Neriman'ın dayısının kızları, Neriman'ın büyük annesi.

4.1.9. Bir Tereddüdün Romanı

Bir Tereddüdün Romanı adlı eser Cumhuriyet gazetesinde 1932 yılında tefrika edilmiştir. İlk baskısı 1933 yılında yapılan eser, 1920'lerde insanlar arasında yaygın olan şüphe ve tereddüt krizlerini konu edinmektedir.

4.1.9.1. Tema

Eser, Birinci Dünya Savaşı sonrasındaki dönemde tereddüt ve şüphe krizine müptela olan insanların problemlerini anlatmaktadır. Romanda insan hayatında kararsızlığın ne denli engelleyici bir faktör olduğu anlatılmaktadır. Yazar, eserde insanın bu problemlerinden kurtulabilmesi için bazı geleneksel değerlere inanıp sarılmasının gerekli olduğunu vurgulamıştır.

4.1.9.2. Olay Örgüsü

Mualla kendisine yakın bir dostu tarafından tavsiye edilen “Bir Adamın Hayatı” adlı kitabı uzun tereddütlerden sonra sayfalarını rastgele çevirerek okumaya başlar. Mualla hanım kendisine yakın bir dostu tarafından tavsiye edilen kitabı tereddüt içinde okur. Kitapta anlatılanlar Mualla'nın ilgisini çok çeker. Kitabı elinden bir türlü bırakamaz. Kitapta zehirlenen, ölüm ile yaşam arasında mekik dokuyan bir adamın hiç geçmeyen zamanı, yalnız bir şekilde ölüm korkusu anlatılmaktadır. Mualla kitabın yazarını merak eder ve daha sonra bir aile dostu olan Raif Bey tarafından yazarla tanıştırılır. Raif Bey Mualla'nın saf, temiz ve iyi bir aile kızı olduğunu, bekâr olan yazarın onunla evlenmesinin uygun olacağını söyler. Kızla tanışan yazar kızı çok beğenir ve kıza evlenme teklif eder. Mualla bir takım tereddütlerinden dolayı olumlu cevap veremez ve yazardan düşünme süresi ister.

Yazar, Mualla'nın cevabını beklerken karşısına Vildan adında bir bayan çıkar. Vildan, İtalya'daki kocasından ayrılıp yazar için İstanbul'a gelen, yazarın eserlerini

hayranlıkla okuyan ve yazara âşık, dejenere/yozaşmış, kimliği meçhul birisidir. Mualla'nın aksine Vildan, yazarı hem şahsen hem de eserleriyle tanımakta ve onunla enlenmek istemektedir. Yazar, kültürlü ve sanatkâr ruhlu bir kadın olmasından dolayı Vildan'a ilgi gösterse de ona bağlanmayı düşünmez hatta ondan uzak durur. Çünkü yazar, Vildan'ın güven duygusu vermediğini düşünür.

Mualla'dan beklediği cevabın gelmemesi üzerine yazar yalnızlığa düşer. Yazar, bu yalnızlığını Vildan ile telafi etmeyi düşünse de birtakım tereddütleri onu bu düşüncesinden vazgeçirir. Sonrasında tekrar Vildan'a dönmek istese de Vildan'ın İstanbul'dan habersizce ayrıldığını öğrenir.

4.1.9.3. Zaman

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında şüphe ve tereddüt krizlerine yakalanan insanlar konu edinmektedir. Romanda anlatılanlar 1920 ile 1930 yılları arasını kapsamaktadır. Ancak romanda anlatılanlar sadece bu dönemle sınırlandırılmaz. Eserde, yazar olarak karşımıza çıkan kahramanın çocukluğu ile ilgili bilgiler verilirken asıl anlatılan olayın zamanından yaklaşık 20 yıl gerilere gidilmektedir. Bu durumu romandaki şu bölümden anlayabiliyoruz:

Evela müphem bir sancının etler arasında yürüyen gizli nefesi halinde bu hastalık, onun ince tenli, narin kemikli, pembe ve körpe vücuduna dadandığı zaman, kendisi yedi yaşında var yoktu (s.155).

Eser, 1932 senesinde kaleme alınmıştır. Yazar olayları bulunduğu günden geriye dönerek, geçmişten bulunduğu zamana kadar cereyan eden bir takım olayları anlatmaktadır. Romanda olaylar anlatılırken kronolojiye pek uyulmamıştır.

4.1.9.4. Mekân

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde dış dünyanın ve mekân öğelerinin tasvirine çok az rastlanır. Romanda karakterlerin psiko-sosyal durumlarını yansıtmak amacıyla mekân tasvirlerinden yararlanılmıştır (Tekin, 1999: 189). Yazarın Mualla'ya evlenme teklifi sonrası ruhsal durumunu yansıtan aşağıdaki satırlar bu durumu ortaya koymaktadır:

Apartmandan çıkınca تنها ve geniş caddede yapayalnız, ağır ve sakin adımlarla yürüyordum; gecenin o saatinde bomboş kaldırımlar beni kendime daha

çok yaklaştıracakları halde, şahsiyetimin garip bir tarzda parçalanmasına ve dağılmasına sebep oluyor gibiydiler.

Romanda olaylar genellikle kapalı mekânlarda geçmektedir. Romandaki kapalı mekânlar Raif'in apartmanı, Mualla'nın yaşadığı konak ve yazarın kaldığı otel olarak sıralanabilir. Kapalı mekânlarda genelde karakterlerin arasındaki ilişkiler anlatılırken, açık mekânlarda kahramanların psikolojik durumları anlatılmaktadır.

Eserde olaylar İstanbul'da yaşanmıştır. İstanbul şu semtleri romanda yer almaktadır: Boğaziçi, Beyoğlu, Hürriyet Tepesi, Şişli, Taksim, Tepebaşı, Tokatlıyan ve Tünel.

4.1.9.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Peyami Safa, diğer romanlarının aksine Bir Tereddüdün Romanı adlı eserinde, hakim bakış açılı anlatıcı ile kahraman bakış açılı anlatıcı tarzını bir arada kullanmıştır. Romanda iki bakış açısına birlikte yer verilmesiyle okuyucunun olaylara çift cepheden bakması amaçlanmıştır. Yazar hakim açılı anlatıcı tarzını esere müdahale etmekten çok okuyucuya bilgi verme amaçlı kullanır (Tekin, 1999: 183). Mualla'nın yazarın eseriyle tanıştığı zamanı anlatan aşağıdaki bölüm bu kullanıma örnektir:

Sahifeleri çevirdi. Gözlerine ilişen satırların uyandırdığı parça parça hayalleri birbirine ekliyor ve kitapla kendisi arasındaki yabancılığı azaltmak için mevzuu biraz kavramağa müsait, umumi bir fikir edinmeğe çalışıyordu. Fakat cüzlerden külle doğru ilk hamlede gitmek isteyen tecessüs birdenbire hızını alamamıştı (s.5).

Romanda birinci şahıs anlatıcı olarak karşımıza roman kahramanı yazar çıkar. Bakış açısının bu şekilde romanda yer yer bulunması romana otobiyografik bir özellik kazandırır (Tekin, 1999: 184). Eserin birinci şahıs anlatıcının kullanıldığı bölümlerine bakıldığında yazarın kişiliğinde izler görmek mümkün olmaktadır. Özellikle roman kahramanlarından Vildan'ın "Senin bir kitabında genç bir kız İzmit'ten kaçar, babası ölür." cümlesiyle Peyami Safa'nın bir başka romanına işaret etmesi kitabın yazarının, romandaki kahraman yazarla kendisini özdeştiirdiğini göstermektedir.

4.1.9.6. Şahıs Kadrosu

4.1.9.6.1. Başkişi

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin başkişisi eserde ismi zikredilmeyen yazardır. Romanda yazarın ailesinden bahsedilmemektedir. Bu durumdan onun ailesi ile bir bağının olmadığı anlaşılmaktadır. Entelektüel bir mizaca sahip olan kahraman bohem bir hayat yaşamaktadır. Yazarın bohem bir hayat sürmesinde tereddütlerinin esiri olması etkindir.

4.1.9.6.2. Norm Karakterler

Mualla, muhafazakâr bir aileye mensuptur. Mualla'nın yazarla tanışmasını Raif aracılığıyla gerçekleştirmiştir. Yazarın evlilik teklifine ihtiyatla yaklaşan Mualla yazarın bohem yaşantısından dolayı bu teklife hep şüphe ile bakar. Mualla'nın böyle düşünmesinde, yazarın yaşantısı etkili olduğu kadar o zamanda insanların her olaya tereddütle yaklaşma hastalıkları da etkilidir.

4.1.9.6.3. Kart Karakterler

Yazarı önceleri eserleriyle tanıyan Vildan, yazarla tanışmak maksadıyla İtalya'daki kocasından ayrılıp Türkiye'ye gelmiştir. Vildan, mizacı ve tutarsız davranışlarıyla yazarda olumsuz bir etki bırakmıştır. Bu sebeple yazar ondan uzaklaşmak ister ancak Mualla'dan beklediği cevap gelmeyince yalnızlığını gidermek için tekrar Vildan'la yakınlaşmaya çalışır. Fakat bu sefer de Vildan ortadan kaybolmuştur.

4.1.9.6.4. Fon Karakterler

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde yer alan fon karakterler şunlardır: Raif Bey, Vildan'ın İtalya'daki eski kocası, şoför, otel görevlisi.

4.1.10. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu

Eserin ilk baskısı 1949 senesinde gerçekleşmiştir. Peyami Safa'nın olgun eserlerinden biri olan Matmazel Noraliya'nın Koltuğu, psikolojik ve sosyal tahlilleri ile Türk Edebiyatı'nın önemli eserlerden biri olarak sayılmaktadır.

4.1.10.1. Tema

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yayımlanmış olan bu romanda, savaşın son demleri, romanın dış siyasal ve toplumsal atmosferini de oluşturmaktadır. Eserde karşılaştığı birtakım olayları, benimsemiş olduğu materyalist düşünce ile açıklamaya çalışan bir gencin bunu başaramayınca şüpheye düşmesi ve bu şüphelerden bazı karakterlerin telkin ve açıklamalarıyla kurtulup ve huzura kavuşması romanın konusunu teşkil etmektedir. Romanda arayış içerisinde olan karakterler düşünsel anlamda ruhçu ve maddeci iki karşıt uç olarak yer almaktadır.

4.1.10.2. Olay Örgüsü

Ferit, vahim hadiselerin birbiri ardı sıra gelmesiyle psikolojik olarak bunalıma düşer. Babasının Avrupa'ya gitmesinden sonra, kendisinden bir haber alamaz. Tıp Fakültesi'nden ayrılıp felsefe okumaya başlar ancak psikolojik bunalımları neticesinde felsefe tahsiline de son verir.

Ferit'in kız kardeşi Nilüfer'e, teyzesi Necmiye Hanım bakmaktadır. Kendisi de bir pansiyon odasında kalmaktadır. Kaldığı bu pansiyonda hemen hemen herkesin psikolojik rahatsızlığı vardır. Ferit'in pansiyonda karşılaştığı olaylar ruh dünyasının iyice allak bullak olmasına sebep olur. Sokakta siyah bir köpeğin kendisini takip ettiğini zanneden Ferit, bu vehimle geceleri uyuyamaz.

Ferit, kaldığı bu pansiyonda, gece çıplak gezenlerle, gaipten haber verenlerle, uyurgezer ve hasta tiplerle karşılaşır. Pansiyona girdiği ilk günden itibaren karşılaştığı bu olaylar, onu ruhen iyice sarsar. Bir gece boğazının sıkıldığını duyarak haykırır. Oda komşusu olan Zehra'nın önceden haber verdiği olayların dehşetiyle ürperir. Kaldığı pansiyon kadrosunda bulunanların içinde yalnız Yahya Aziz akli başında birisidir. O da odasından dışarı çıkmaz, sandıklar dolusu kitaplarını okumakla meşgul olur. Kuvvetli kültürü ve dengeli mantığı ile Ferit'in sınırları üzerinde yatıştırıcı bir rol oynar.

Ferit'in pansiyon dışında görüştüğü kişiler; hasta kız kardeşi Nilüfer, farklı arayışlar içerisinde olan sevgilisi, sevgilisinin arkadaşı ve biri milliyetçi diğeri komünist iki arkadaşdır. Bunlar da çağımızın yetiştirdiği, içgüdülerine düşkün tiplerdir. Bir başka çevre ise, Seza olan adını Suzy, Cevat olan adını Joe olarak değiştiren tiplerdir.

Sevgilisi Selma ile kavga eden Ferit, ondan ayrılır. Sonrasında bu ayrılığa katlanmanın zor olacağını anlasa da bir türlü onuruna yedirip ondan özür dilemeye gidemez. Kız kardeşi Nilüfer ise zaman zaman Ferit'i ziyaret etmekte; teyzesinin kendisine yaptığı eziyetlerden yakınmaktadır. Teyzesinin kız kardeşine yaptığı eziyetlere çok kızan Ferit, Nilüfer'e teyzesini öldürebileceğini söyler. Kardeşinin durumundan çok etkilenmiş olan Ferit, o gece çılgık atarak bütün pansiyon sakinlerinin uyanmasına sebep olur.

Yaşanan bu olaydan birkaç gece sonra bazı olayları önceden haber veren Zehra, birden çılgık çılgıca uyanır; işaretlerle ve yazıyla o anda birinin bıçaklanarak öldürüldüğünü, öldürülmekte olduğunu haber verir. Buna Ferit dâhil kimse inanmaz ama, iki üç saat sonra Necmiye Hanım'ın öldürüldüğü haberi alınır. Aynı zamanda kadının bütün paraları ve mücevherleri çalınmıştır. Ertesi gün; aslında profesyonel bir katil olan Tosun, Ferit'i odasına çağırarak, çekmece içindeki Necmiye Hanım'a ait para ve mücevherleri teslim eder. Necmiye Hanım'ı, Ferit'e ve kız kardeşine acıdığı için kendisinin öldürdüğünü de itiraf eder.

Necmiye teyzenin öldürülmüş olması, sevgilisi ile yaşadığı ayrılık ve en önemlisi Nilüfer'in hastalığının artarak artık hastanelik olması Ferit'i daha çok sarsmış, biraz da bunaltmıştır. Şimdi kendisi de odasında birtakım göze görünmez varlıkların dolaştıklarına, kilitli kapısından bir şeyler söylemek istediklerine, hatta bazen kendisini çağırınların bulunduğu inanmaktadır. Artık son derece vehimli, sinirli, kuşkucu, korkak olmuştur.

Ferit, Tosun vasıtasıyla ve zahmetsizce ele geçirdiği para ile Büyüka'da Matmazel Noraliya'nın evine taşınır. Matmazel Noraliya, aslında babası Türk, annesi İtalyan olan Nuriye Hanım'dır. Bir kazasker soyundan olan babaannesi ve mutaassıp bir Katolik olan annesinin birbirine karşı tesiri altında, fikir burhanları geçirerek büyür. Ancak babaannesinin telkin ettiği Müslümanlık üstün gelmiştir. Matmazel Noraliya Müslüman olmasına rağmen hangi dinden olursa olsun muhtaçlara yardım edilmesi gerektiği düşüncesindedir.

Ferit yeni taşındığı bu evde, daha ilk gecesinde korku verici hadiselerle karşılaşır. Gece kilitli kapısı açılarak birisi "gel" diye kendisini yukarıya, Matmazel Noraliya'nın odasına çıkarır. Bu odada bir koltuğa oturmuş, koltuğun iki kolundan iki

beyaz el nur damlaları halinde hafif bir duruşla sarkıyordu. Ferit içinden “Matmazel Noraliya” der. Fakat o, “hayır Nuriye” diye düzeltir. Noraliya olarak bilinen Nuriye o gece Ferit’e bir şeyler söyler. Bu bir uyku hali midir, kâbus mudur, Ferit bunu bir türlü çözemez.

Bu olayın ertesi günü Ferit, Yahya Aziz’le evin her tarafını dolaşırken, odalardan birinin kilitli olduğunu görürler. Bu odayı Fotika’ya açtırdıklarında Ferit hayret ve dehşet içerisinde kalır. Bir gece önce görmüş olduğu dekor aynen karşısında duruyordu. Ferit, Fotika’dan Matmazel Noraliya hakkında bilgi alır. Onun anlattığına göre, Matmazel Noraliya çok acı çekmiş, çok mutsuz olmuş, bu yüzden genç yaşında kendisini dine ve Allah’a adanmış birisidir. Son yıllarında ise, hiç odasından dışarı çıkmamış, geçmişten ve gelecekte haber vermeye başlamıştır. Hizmetçi, Matmazel Noraliya ile ilgili bildiği her şeyi anlattıktan sonra, onun özel hatıra defterini de Ferit’e verir. Yahya Aziz’le birlikte, Matmazel Noraliya’nın hatıra defterini okuyan Ferit, bir inanma ve bağlanma ihtiyacı içerisinde girdiğini hisseder.

Birkaç gece sonra Ferit, Matmazel Noraliya’nın ruhu ile konuştuktan sonra büyük bir moral ve iman gücüne ulaşır. Artık dine karşı saygılı ve inançlıdır. Artık Ferit ruhunda bir ışığın yandığını hissetmektedir. Ferit’in barıştığı sevgilisi Selma ve iyileşmeye başlayan kardeşi Nilüfer de bu durumdan oldukça memnundur.

4.1.10.3. Zaman

Matmazel Noraliya’nın Koltuğu adlı romanda olayların yaşandığı zaman İkinci Dünya Savaşı’na rastlamaktadır. Eserde doğrudan savaşa ilgili bilgiler verilmemekte, kahramanların gazete haberleri ile ilgili konuşmalarından zaman tayin edilebilmektedir. Romandan aldığımız aşağıdaki bölüm zamanı belirlememize yardımcı olmaktadır.

Günün askeri ve siyasi hadiseleri ile bir çocuğun kazancı ve kaderi arasındaki münasebetten ihracın muhtemel neticelerine kadar uzayan bir düşünce zincirlemesi içinde Ferit, Mussolini’nin bir iddiasını hatırladı: İngilizler Sicilya’ya çıkabilirler fakat ufkî olarak. Şimdi akıbetine ufkî olarak varmak tehlikesi Düçe’ye yaklaşıyordu. Sicilya’nın ihracı demek İtalya’nın tasfiyesi demektir (s.106).

Gazete haberinden alınan bu bilgiler vaka zamanını kesin olarak belirlememizi sağlar ki bu zamanda 1943 yılının ilk yarısına rastlamaktadır (Tekin, 1999: 232).

Romanda gün içindeki zamandan yararlanma roman kahramanı Ferit'in düşüncelerindeki ve psikolojisindeki değişime paralel olarak şekillenir. Romanın başlarında Ferit'in pansiyonda yaşadığı zamanda günün genellikle gece saatleri seçilir. Romanın sonlarına doğru yani Ferit'in Matmazel Noraliya'nın evinde yaşadığı zamanda ise, Ferit'in kaldığı ilk gece gördüğü rüya hariç genellikle gündüz saatleri seçilir.

Eserde genellike yaşanan zaman aktarılmaktadır. Ancak yer yer yapılan geri dönüşlerle okuyucunun anlatıcıya gerek duymadan kahramanların geçmiş yaşantıları ile ilgili bilgi sahibi olmasını sağlamaktadır.

4.1.10.4. Mekân

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında mekân, olay örgüsünün şekillenmesinde önemli bir işleve sahiptir. Yazar, mekân ögesini sadece olayların gerçekleştiği sahne olarak kullanmamış karakterlerin psikolojik özelliklerini ve genel durumlarını yansıtmakta da kullanmıştır.

Romanda olaylar birbirlerinden farklı iki ayrı mekânda gerçekleşmektedir. Bu mekânlardan biri Vafi Bey idaresinde bulunan Yüksekaldırım'daki pansiyon diğeri ise adadaki pansiyondur.

Yüksekaldırım'daki pansiyon insana tiksinti verecek bir muhitte bulunmaktadır. İçine bir damla güneşin girmediği bu pansiyon sarhoşların mesanelerini boşalttığı mundar bir sokağa bakmaktadır. Pansiyon bu özelliği ile insan ve psikolojisi üzerinde olumsuz bir tesir bırakmaktadır. Vafi Bey'in ağzından bu muhit okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

Sen, dedi, içine girdiğin bu evin taife-i cin yatağı olduğunu bilesin. Ben buraya geldim geleli iki bin üç yüz doksan iki ayet-i kürsi okudum ve taifeyi bir nebze teskine muvaffak oldum. Yedi ay evveline kadar bu ev Kasım'ın idaresindeydi. Ben o zamana kadar iki sene Fettah'ın karşısındaki odada oturdum. Ev dört senedir Kasım'da imiş. Git ona sor. Dört sene içerisinde kiracılardan ikisine selamun kavle yani nüzul indi. Birinin ağzı birinin yüzü çarpıldı (Eda Hanım'ın). Biri çıldırdı. Altı kişiden ikisini bacağından ikisini başından yaraladılar. İkisini öldürdüler. Senin odanda oturan çilingirin karısı Mannik kayboldu. Bir sabah Hırant baktı karısı yok. Evin her tarafı arandı, akraba ehlibasına koşuldu, polis İstanbul'un her köşesini mıncıkladı. Mannik bulunamadı. Sekiz aydan beri de ne olduğu Allahualem bissevap (s.98).

Bu satırlardan da anlaşılacağı üzere Yüksekaldırım'daki bu pansiyon, bir insanın ruh sağlığını bozabilecek bütün özellikleri barındırmaktadır.

Roman kahramanı Ferit'in Ada'da kaldığı pansiyon eskisine kıyasla oldukça farklıdır. Eski kaldığı pansiyonda muhit, insanı hayattan bıktıracak derecede pis ve köhne iken, yeni pansiyondaki muhit insanı hayata bağlayacak derecede güzel ve iç açıcudur. Yine Ferit'in kalmaya başladığı bu yeni pansiyon eskisine nispeten eşya bakımından zengindir. Ada ferah ve iç açıcı özelliği ile romanda şu şekilde anlatılmaktadır.

Ferit hasır koltuğa oturdu. Çam ve deniz kokan taze ve tertemiz bir sabah havası genzinden göğsüne kadar açılan büyük bir boşluğu dolduruyormuş gibi ona ferahlık veriyordu. Bahçeyi yoldan ayıran demir parmaklığın kenarındaki sarı, pembe ve kırmızı güller, kendilerini kuşatan aydınlık hava halelerini boyayacak kadar parlak birer küçük renk yangını halinde gözleri aldıktan sonra dikkati yakalayıp kendilerine çekiyorlardı. Karşıdaki denizin üstüne bir şimşek aydınlığı yapışıp kalmıştı (s.225).

Yazar iki farklı çevrede bulunan pansiyonların özelliklerini anlatarak okuyucunun Ferit'in ruh halindeki değişimin farkına varmasını sağlamıştır. Eserde mekân unsuru, hem olayların seyri için bir ortam hazırlamakta hem de Ferit'teki manevi değişimin başarılı bir şekilde vurgulanmasını sağlamaktadır.

4.1.10.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında, olaylar genellikle hâkim bakış açısı ile anlatılmıştır. Romanda kullanılan üçüncü şahıs anlatıcı yazarın kendisidir. Yazar bu anlatıcı kimliği ile roman üzerinde tasarrufunu asgari düzeyde tutmuş, birtakım kısa tanım ve tasvirlerden öteye geçmemiştir (Tekin, 1999: 225).

Romancı eserde hakim bakış açısını kullanmasına rağmen eserle kendisi arasındaki bağı en aza indirerek kişi ve olayların sunulmasını bir veya birkaç roman kahramanına yaptırmaktadır. Olaylar, başkarakter Ferit'in izlenimleri ve değerlendirmeleri aracılığıyla sunulmaktadır. Roman boyunca, Ferit'in gözüyle, her biri bir inanç dünyasını ve yaşama biçimini temsil eden roman kişileri ile tanışırız. Romandaki karakterlerin hemen hepsi bireysel olarak ya da gruplar hâlinde belli bir fikri/inancı, temayı ve toplumsal tabakayı simgelemektedir.

Roman genel olarak hâkim anlatıcı zemininde aktarılmasına rağmen, zaman zaman da ben anlatıcıya dönerek bizzat Ferit'in ağzından, bir iç monologa, ya da bir izlenimin aktarımına sahne olmaktadır. Bu anlarda, neredeyse iradesi dışındaymışçasına yazarın Ferit karakteri "ben"leşerek romanda yer almaktadır. Bu durum romandan alınan aşağıdaki bölümde açıkça görülmektedir:

Babam Londra'da. Ya bombardımanda öldü, ya peşinde koştuğu parayı kazanıp İstanbul'a milyoner dönecek. Mektup yollamıyor ve sefarethane onu bulamıyor. Oturduğu mahalle yıkılmış. Kendisi de ölmüş olacak, muhakkak. Anamı ve ablalarımı sorma. Onlar çoktan sizlere ömür. Benim bir teyzem var, ihtiyar, senden ihtiyar; cimri, senden cimri; Müslüman senden Müslüman; fakat hain. Onun evine sığınmış bir kız kardeşim var. Ölen ablaları gibi veremli ve ölen ablaları gibi ölecek galiba. Yapyalnızım ben. Ve cebimde dört küsur liradan başka üç kat elbisemden, bir kaç takım çamaşırdan başka hiç bir şeyim ve hiç kimsem yok. Tahsili bitirmeye niyetim ve çalışmaya kabiliyetim de yok. Elimden hiç bir iş gelmez. Kaderim irademe haciz koyuyor ve kaderlerine borçlanan sefih bir ana babadan alacaklarını benden istiyor. Arada bir, işte böyle, müthiş bir bilanço ile karşıma dikiliyor. Bak, şunu sana nasıl anlatayım? Anlamasan bile sezeceksin: Benden evvel kim bilir kaç batının belki bende son dejenerelik mümessilini yakaladığı bir tarla mirasının hesabını benden istiyor (s.64).

4.1.10.6. Şahıs Kadrosu

4.1.10.6.1. Başkişi

Ferit, Tıp Fakültesi'ni yarıda bıraktıktan sonra felsefe tahsiline başlamıştır. Bu yüzden, insanı psikolojik ve fizyolojik bakımdan tanıma imkânı olmuştur. Ciğerlerinden rahatsızdır. Megaloman ve psikopattır. Aynı zamanda temizlik hastalığı vardır. Ferit romanda kendisini ve ailesini şöyle tarif eder:

Ben Türk değilim, insan değilim, hayvan değilim, tıbbiyeli değilim felsefeci değilim, âşık değilim, zengin değilim, fertçi değilim, cemiyetçi değilim, milliyetçi değilim, Vafi Bey'in ecinnileri arasında oturan, iradesi çarpılmış, bir hafta sonra ne yapacağını bilmeyen, tembel, hiçbir şeye yaramaz ve ömrünün yarısı Avrupa'da hariciye memurluklarında geçmiş, ayyaş, zampara, hedonist, ciddiyetin yalnız hayvanlara yakıştığına inandığı için dünyanın bütün dramlarına kahkahayı basan ve bunun için "Gülenler" soyadını alan bir baba ile yarı sanatkar, yarı deli, erkek düşününü, veremli ve veremden iki yetişkin kızını kaybetmiş, ayyaş kokainman, Paris'te okuduğu için kültürlü, genç yaşında ölmüş bir ananın disencharte, demesuer, desoriente, deracine, degenere bir oğluyum (s.61).

Ferit, romanın ilerleyen kısımlarında çeşitli kişi veya olaylardan gelen etkilerle nihilizmden sıyrılır ve mistisizme varma eğilimi gösterir (Tekin, 1999: 242). Eserin başlarında pozitivist olan Ferit, ilerleyen bölümlerde karşılaştığı olayların çelişmesi

sonucu tereddüde düşer, son bölümde de Matmazel Noraliya'nın evinde yaşadığı mistik tecrübelerin de etkisiyle mistisizme yönelir.

4.1.10.6.2. Norm Karakterler

Yahya Aziz Bey lisede felsefe öğretmenidir. Odasında sandıklar dolusu kitaplar bulunmaktadır. Gece gündüz durmadan kitap okumaktadır. İnsanlarla pek konuşmayan Aziz Bey tasavvufa yabancı değildir. Aziz Bey, Ferit'in mistisizme yönelmesinde etkili olmuştur.

Matmazel Noraliya'nın babası Mecit Bey, Sultan Aziz'in subaylarından. Babaannesini kazasker soyundan olan Noraliya (Nuriye), hayatta çeşitli mutsuzluklarla karşı karşıya kalmış, otuz iki sene aynı koltukta oturmuş biridir. Babası Mecit Bey, görevli olarak gittiği Paris'ten dönmek üzere yola çıkar. Bu esnada Matmazel Gianetti'yi tanır. Birbirlerini seven bu iki insan, bir türlü evlenemezler. Fakat ilişkileri buna rağmen devam etmektedir. Bu arada çocukları Matmazel Noraliya dünyaya gelmiştir. Önce babası tarafından adı Nuriye konan Noraliya, annesinin bu ismi telaffuz edememesi yüzünden, Nurya, daha sonra da Nuralya ve en sonunda Noraliya oluverir. Ferit'in taşındığı bu evde onun hayatının dönüm noktası olan Matmazel Noraliya, ufak tefek bir vücut yapısına sahiptir. Anlatıldığına göre geçirdiği dayanılmaz acı ve buhranlar, onu kendi içine kapanmaya, insanlardan kaçmaya ve özünü dine ve Allah'a adanmasına sebep olmuştur.

Yüksekkaldırım'daki pansiyonda odabaşı olan Vafi Bey, çok titiz bir temizlik hastasıdır. Mevlevi tarikatından olan Vafi Bey, geceleri üç dört saatten fazla uyumaz, pansiyonun cinlerle dolu olduğuna inanır ve her gece bir kaç defa Ayet-i Kürsî'yi okur. Vafi Bey, çevresindeki insanları ve pansiyonda yaşayanları gayet iyi bilmektedir.

Asıl adı Baha olan Babuş sekiz yaşlarında olup, gazete satarak ailesinin geçimini sağlamaktadır. Siyah dağınık saçlı, göz kapakları şişmiş, yüzünde tırmık izleri vardır. Ortası basık burnu, çıkık elmacık kemikleri ve geniş şakakları, ona Çinli ile Tatar arası bir özellik vermektedir.

Ferit'in sevgilisi Selma, üniversite öğrencisidir. Babası Türk, annesi ise Selanik dömnesidir. Babası Tahsin Bey eşinin kendisini aldattığını öğrendikten sonra Selma'yı da yanına alarak ondan ayrılır. Kısa bir müddet sonra da ölür. Bu yüzden annesinin

yanında kalmak mecburiyetinde olan Selma, onun kötü tesirinden kurtulmaya çalışmaktadır. Bu yüzden, annesinin ve babasının kötü tesirinden kurtulmaya çalışmaktadır.

Ferit'in kızkardeşi Nilüfer ciğerlerinden rahatsızdır. Anne ve babasına benzeyen Nilüfer kardeşi Ferit gibi, ırsiyetin tesiri altındadır. Teyzesi Necmiye Hanım'ın yanında kalmaktadır. Kendisine baskı uyguladığı gerekçesiyle, teyzesine karşı kindar bir tavır içerisinde.

4.1.10.6.3. Kart Karakterler

Ferit'in teyzesi olan Necmiye Hanım, Nilüfer'e bakmaktadır. İhtiyar ve cimri olan Necmiye Hanım'dan Ferit nefret etmektedir. Oldukça zengin olan Necmiye Hanım, Tosun tarafından öldürülmüştür.

4.1.10.6.4. Fon Karakterler

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserdeki fon karakterler şunlardır: Ahmet Tosun, Fatma, Eda Hanım, Zehra, Tahir Bey, Suzy, Cevat Ferman, Muhtar, Saim, Fotika.

4.1.11. Yalnızız

Yalnızız romanı 1950 senesinde Yeni İstanbul gazetesinde tefrika edilmiştir. Eserin ilk basımı 1951 yılında gerçekleşmiştir. Romanın genel yapısı yalan-gerçek, mana-madde, iyi-kötü, duygu-akıl gibi zıt kutuplar üzerine kurulmuştur. Bu durum romana felsefi bir özellik kazandırmıştır.

4.1.11.1. Tema

Yalnızız, fikri ve felsefi yönü ağır basan bir romandır. Peyami Safa, romanını çift kutupluluk düşüncesi üzerine kurgulamış, romandaki figürleri de o düşüncenin bir taşıyıcısı olarak donatmıştır. Eserde manevi değerlerin zayıflaması sonucunda, insanın sürükleneyeceği açmazın, materyalist yaklaşımlarla çözümlenemeyeceği anlatılmaktadır.

4.1.11.2. Olay Örgüsü

Yanya'nın eski valilerinden birinin çocukları olan Samim, Besim ve Mefharet, babalarının servetiyle varlıklı bir hayat sürmektedirler. Mefharet, kocasını genç yaşta kaybetmiştir, yetişkin bir kızı, eğitimine devam eden bir oğlu, bekâr olan ağabeyi ve erkek kardeşiyle birlikte oturmaktadır.

Roman, Mefharet'in, Selmin'in hamile olup olmaması konusunda şüpheleri ile başlar. Mefharet şüpheli kişiliğinden dolayı kızını hamile bırakanın ağabeyi Samim olduğunu düşünür ve bu şüphesini Besim ile paylaşır. Ancak Besim her zamanki rahat davranışını takınarak Mefharet'e sakin olması konusunda telkinlerde bulunur. Ancak Mefharet şüphelerini gidermek için Samim'in odasına giderek ve onun Simeranya ile ilgili notlarını okur. Okuduğu yazılar şüphelerini daha da arttırır. Samim bir kadından bahsetmektedir. Mefharet gibi Besim de bu durumdan şüphelenmeye başlamıştır. Bu şüpheler uzun bir süre devam etmiş sonrasında Simeranya'da bahsedilen kadının Meral olduğunu anlamışlardır.

Selmin, ailesine ilk önce hamile olduğunu ama bir süre sonra da hamile olmadığını söylemişti. Selmin'in bu şekilde davranmasının nedeni annesinin yani Mefharet'in baskıcı tutumundan bunalması, annesine özgür bir kız olduğunu hissettirmek istemesi ve annesinin nişanlısı Ferhad'a olan tutumunu yanlış bulmasından dolayıdır. Bu şekilde bir oyun oynayarak kendi iradesinin varlığını annesine kabul ettirmek onun bu hareketinin en önemli sebebidir.

Ferhad, Selmin'in nişanlısıdır. Bir gün Ferhad, Selmin ve Mefharet otururken, Ferhad'ın Arnavutlar hakkında olumsuz sözler söylemesi, Arnavut kökenli olduğunu ve bir Paşa torunu olduğunu düşünen Mefharet'i kızdırmış ve Ferhad'ı evden kovmuştur. Selmin bunun üzerine annesine karşı bir cephe almıştır. Ona oynadığı hamilelik oyununda bunun da bir payı vardır.

Selmin'in okuldan arkadaşı olan Meral, Samim'in sevgilisi aynı zamanda Samim'in eski sevgilisi olan Necile'nin de kızıdır. Necile evli iken eşini aldatarak Samim ile birlikte olmuştur.

Samim, Meral'in hareketlerinden ve konuşmalarından yalan söyleyip söylemediğini ve ne istediğini anlayan birisidir. Durumun böyle olması Samim'in

sürekli bir muhakeme içinde olmasına sebep olur. Olayları ve sonuçlarını kendi zihninde değerlendirir.

Romanın ilerleyen safhalarında Samim'in Meral'de iki farklı kişilik tespit etmesi ve bu iki farklı kişiliğin birbiri ile sürekli mücadele içinde oluşu kitapta dikkati çeken unsurlardan birisidir. Samim, Meral'in ilk kişiliğinin öz'e ait olduğunu, doğuda olduğunu, mistik bir ruhunun, maddeden arınmış, mânâya önem veren bir kişilik olduğunu söyler. Diğer kişiliğinin ise, Paris'e ve batıya ait her şeye hayran olduğunu düşünür. Bu hayranlık sadece mekânsal bir hayranlık değildir. Meral'in ikinci kişiliği, Batı'nın ülkeye getirdiği bütün yeniliklere özellikle de sefahatine hayrandır.

Meral'in istek ve arzularını sürekli kamçılayan ve tetikleyen bir unsur olan Feriha, onun mektepten arkadaşıdır. Feriha genç yaşta Nusret ile evlenmeden metres hayatı yaşayarak Paris'e yerleşen bir kişidir. Yani para ve gösteriş için gençliğini yaşlı bir adama satmıştır. Nusret zengin ve paralıdır. Feriha da gösteriş merakını Nusret sayesinde Paris'te gidermiş ve İstanbul'a döndüğünde Paris'in ihtişamını Meral'e anlatarak onu da bu yaşantıya özendirmiştir. Feriha cemiyet tarafından sevilmemektedir. Çünkü Feriha babası yaşında bir adamın sırf parası için metresi olmuş ve Paris'e gitmiştir. Ahlâki değerler ise buna karşı çıkmaktadır.

Feriha, Şakir adında birisinin de Meral'e talip olduğunu her geldiğinde Meral'e söylemektedir. İlk başlarda Şakir'le evlenmek istemeyen Meral, artık evlenmek istemektedir. Şakir de Nusret gibi yaşlı birisidir. Meral bu evlilik konusunda sürekli bir tereddüt yaşar. Meral bir yandan Samim, bir yandan Paris ikilemi içerisinde kalır.

Meral, Samim'in, babası Nail Bey'in, ağabeyi Ferhad'ın baskıcı tutumlarından gün geçtikçe bunalmaktadır. Samim onun için cemiyeti temsil eden birisidir. Fiilen baskıcı bir tutum izlemese de, Samim'in Meral'deki varlığı, hayali ve yansıması cemiyetin yansıması ile eş değerdir. Bu sebeple Meral, kendini sorgularken Samim'i üste koyar ve Samim'in değerlerini bir cemiyet değeri olarak görür.

Kitabın son kısımları Meral'in bu tereddüdü ile geçer. Meral Paris ile Samim arasında gidip gelmektedir. Bu durumdan bunalan Meral için artık tek çözüm Paris'e kaçmaktır. Bir gece tüm hazırlıklarını yapar ancak ağabeyi Ferhad onun kaçmasını engellemek için kapıyı kilitlemiştir. Bunun üzerine odasına giden Meral, bir depresyon

geçirir. Bu depresyon sırasında tek kurtuluşun intihar etmek olduğunu anlayan Meral bir kâğıda aynen şu cümleleri yazar:

İntihar ediyorum. Kendi kendimden nefretimin çevrelediği ve çirkinleştirdiği bir dünyada yalnızım (s.351).

Bu kâğıdı yazdıktan sonra Meral, çakmağına benzin doldurmak için benzin şişesini açar ve bu sırada bir kaza çıkar ve Meral o anda çılgık çılgığa yanarak ölür. Meral'in yandığı sırada Samim ve annesi Necile farklı bir mekânda yanık kokusu duymaktadır. Ayrıca Meral'in dadısı Renginaz'da garip garip hayaller görür. Çılgık atar ve adeta Meral'in saat kaçta yandığını görür.

Necile Meral'in yandığını öğrendikten sonra Samim'i yanına çağırır. Oraya bir süre sonra gelen Samim, Necile'nin de bir koltukta öldüğünü görür. Bunun üzerine geçmişe dair hayaller görür. Ama bu hayallerde Meral değil hep Necile vardır. Çünkü Samim Necile'yi çok sevmiştir.

Roman, iki kişinin farklı yerlerde ve yalnız ölmeleri ile sona erer.

4.1.11.3. Zaman

Yalnızız romanın olayların gerçekleştiği zaman İkinci Dünya Savaşı sonrasında rastlamaktadır. Elli yaşlarında bulunan Samim'in, "Nietzsche'nin öldüğü gün ben doğmuşum" cümlesinden hareketle ve Nietzsche'nin 1900 senesinde öldüğü göz önünde bulundurularak romandaki olayın 1950'li yıllarda geçtiği söylenebilir. Ancak eserin genel yapısına baktığımızda 1950 yılların karakteristik bir özelliği ile karşılaşmamaktayız.

Romancı zaman zaman geriye dönüş tekniğini kullanarak roman karakterlerinin kimliğinin okuyucu tarafından daha iyi anlaşılmasını sağlamıştır. Okuyucu özellikle Samim'in hatıralarının anlatıldığı bu tür bölümlerde Meral'in nasıl bir şahsiyete sahip olduğundan ve geçmiş dönemlerde Samim'le Necile Hanım arasındaki ilişkiden haberdar olmaktadır.

Yalnızız adlı romanda olayların anlatılma süresi anlatılmadan geçen günler de sayılacak olursa yirmi altı gün olarak gerçekleşir. Selmin'in hamile olduğu ve

Simeranya'ya ait bazı bilgilerin verildiği birinci bölüm iki günlük bir zamanı kapsamaktadır. Romanın ikinci bölümü ise on üç günlük bir zaman dilimini kapsamakla birlikte bazı günler anlatılmadan geçilmiştir. Ancak anlatılmadan geçen günlerde yaşanan olaylar daha sonra yapılan geriye dönüşlerle okuyucuya aktarılır. Romanın üçüncü bölümü ise anlatılmadan geçen on günün ardından sadece bir gecelik süreyi kapsar. Meral'in intiharının anlatıldığı bu bölüm romanın en yoğun faslını meydana getirir (Tekin, 1999: 252-253).

4.1.11.4. Mekân

Yalnızız romanında gerçek ve gerçeküstü mekânlar bir arada bulunmaktadır. Olay, İstanbul Yeşilköy'de bir köşkte cereyan etmeye başlamıştır. Romanın en büyük mekân unsuru bu köşktür. Bu köşk haricinde Samim ile Meral'in buluşma yerleri, Meral'in evi de belirli mekânlardandır. Ayrıca romanın sonunda Necile'nin evi yani Meral'in küçükken yaşadığı ev de mekân unsuruna dâhil edilebilecek bir yerdir.

Peyami Safa birçok romanında olduğu gibi bu romanında da mekân ögesini karakterlerin psikolojilerini yansıtmak amacıyla kullanmıştır. Romanın birinci bölümü kapalı bir mekân olan Yeşilköy'deki köşkte geçerken ikinci bölümü ise genellikle açık mekânlar da geçmektedir. Yine romanın son bölümü kapalı bir mekân olan Meral'in can verdiği evde geçmektedir.

Eserde genel olarak üç ayrı mekân zikredilmiştir. İstanbul, semtleriyle birlikte olayların yaşandığı gerçek mekândır. Paris, Batı hayranı bazı kahramanlar tarafından özlenen genel mekân olarak okuyucunun karşısına çıkmaktadır. Simeranya ise Samim'in hayal dünyasında mükemmel düzeniyle bütün insanların kaçıp sığınacağı ütöpik bir mekandır (Tekin, 1999: 266).

Simeranya, Samim'in hayal dünyasında yarattığı bir mekândır. Hayatın gerçeklerinden kaçıp sığındığı bu mekâna insanlar sadece bedenleri ile değil hem beden hem de ruhları ile vardır. Tüm sorunlar ruh iyileştirmeleri ile çözülür. Yazarın böyle bir ütöpik mekanı anlatmasındaki maksat hem toplumun işleyişindeki aksaklıkları dolaylı olarak gözler önüne sermek hem de bu aksaklıklara çözüm önerisi sunmaktır.

4.1.11.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Romanda anlatım birinci ve üçüncü kişi ağzından yapılmıştır. Romanın genelinde üçüncü anlatıcı hâkim olmakla birlikte bazı yerlerde birinci anlatıcı ön plândadır. Örneğin, Samim ütopyasını anlatırken birinci anlatıcı kullanılmıştır. Bu değişim yazarın tarafsızlığından kaynaklanmaktadır. Bazı yerlerde Mefharet ağzından anlatıldığı için birinci kişi anlatıcı vardır.

Romanın geneline üçüncü şahıs anlatıcı hâkim olmasına rağmen yazar hiçbir zaman romana doğrudan müdahale etmemiştir. Yazarın üçüncü şahıs anlatıcılığı kullanırken karakterlere mesafeli yaklaşımı okuyucunun anlatıcının etkisinden sıyrılarak olayların bizzat tanığı olmasını sağlar. Romandan alınan aşağıdaki satırlarda bu durumu görmek mümkündür:

Kapının önüne gelince, sinirli bir el hareketiyle kulpu cevirdi ve şaşırdı. Kapı kilitliydi ve anahtar üzerinde değildi. Nerede anahtar? Kilitlemişler kapıyı ve anahtar almışlar. Hemen portmantonun kenarına baktı. Bazan oraya asarlar. İyice baktı, yok. Ferhad'ın pardesüsünün bütün ceplerine baktı, bulamadı. Felaket. Eğer ağabeyisi anahtar saklamışsa dışarı çıkmak mümkün değildi. Kıramaz ya kilidi. Ferhat uyanır. İmkânı yok. Anahtar bulması lazım (s.320).

Yazar üçüncü şahıs anlatıcının eser üzerindeki tasarrufunu azaltmak için çağdaş anlatım tekniklerinden geniş bir şekilde yararlanmış, sözcü konumundaki birinci şahıs anlatıcıya da şahsiyet kazandırarak, onunla kendisi arasındaki bağı en aza indirmiştir. Anlatım tekniğinde kaydedilen bu başarı romana gerçekçi bir nitelik kazandırmıştır (Tekin, 1999: 260).

4.1.11.6. Şahıs Kadrosu

4.1.11.6.1. Başkişi

Romanın başkişisi Samim'dir. Eserin genelinde ele alınan doğu-batı çatışmasında yazar doğunun değerlerini Samim'in ağzından savunur.

Samim ellili yaşlarda kendine özgü felsefesi olan entelektüel bir kişidir. Yaşı gereği değişik tecrübelerle sahip olan Samim olaylar arasındaki neden-sonuç ilişkisini fark eden ve ayrıntıları görebilen bir zekâ yapısına sahiptir. Dünyadaki kötü düzene alternatif olarak zihninde hayalî bir dünya oluşturmuştur. Simeranya adını verdiği bu hayali dünyada hiçbir kötülüğe yer yoktur. Simeranya'da insanlar hep mutludur.

Eserde Samim'in fiziki görüntüsüyle ilgili ayrıntılı bilgi olmamakla beraber geniş alınlı, zayıf ve gözlerinin ela renkli olduğu anlaşılmaktadır.

4.1.11.6.2. Norm Karakterler

Samim'in sevgilisi olan Meral tereddütlü davranışlarıyla ön plana çıkmaktadır. İçinde bulunduğu baskıcı ortam sebebiyle Paris'i bir kurtuluş olarak görmektedir. Meral'de bulunan ve kendisinin de farkında olduğu iki ayrı kişiliği Samim de anlamıştır. Meral çoğu zaman kendisinin hangi kişiliğe ait olduğunu sorgular ancak karar veremez. Bazen içe ait olan manevi kişiliğinin gerçek kişiliği olduğunu bazen de Paris'e hayran olan gösterişli bir hayatı, maddi, maddeci dünyayı isteyen kişiliğinin gerçek kişiliği olduğunu düşünür.

Ferhat, Selmin'in nişanlısı aynı zamanda Meral'in ağabeyidir. Ferhat eğlenceye düşkün biri olmasına rağmen manevi değerlere özlem duymaktadır. Ferhat, toplumun etik ve ahlaki değerlerini yok sayacak kadar vahim bir duruma düşmemiştir.

Semlin romanda özgürlüğünü arayan bir genç kız olarak karşımıza çıkar. Annesinin baskıcı tutumu karşısında özgürlüğünü ispatlamak için hamilelik yalanını söylemiştir.

4.1.11.6.3. Kart Karakterler

Olaylar karşısında sergilediği alaycı tavırlarla Besim kart karakterdir. Romanda Besim'in midesine çok düşkün olduğu ve yemeklerin onun için adeta bir sevgili gibi olduğu özellikle vurgulanmaktadır. Bu durum onun maddi değerlere düşkün birisi olduğunun simgesidir. Eserde maneviyatı temsil eden Samim karşısında Besim maddiyatçı kimliği ile yer alır. Aynı zamanda açık sözlü biri olan Besim, kendinde gördüğü olumsuz özellikleri samimi bir şekilde ifade eder.

Mefharet eserde şüpheciliği ve meraklılığı ile ön plana çıkar. Selmin'in hamileliğinden Samim'i sorumlu tutması üzerine odasını karıştırması ve kapalı bir çekmecede bulunan Simeranya'yı okuması şüpheciliğinin yanı sıra meraklı oluşunun da göstergesidir.

Meral'in mektepten arkadaşı olan Feriha ailesine karşı gelerek yaşlı bir adamla Paris'e kaçmış ve orada onunla metres hayatı yaşamaya başlamıştır. Meral'i Paris'e gitmek ve Şakir Bey'le evlenmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Eserde ahlaki değerlerden yoksun ve zevkleri peşinde koşan birini karakterize etmektedir.

4.1.11.6.4. Fon Karakterler

Yalnızız romanında yer alan fon karakterler şunlardır: Hasibe, Nail Bey, Necile Hanım, Renginaz, Aydın ve aç adam.

4.1.12. Biz İnsanlar

Eser 26 Şubat 1937 ile 27 Haziran 1937 tarihleri arasında Cumhuriyet gazetesinde tefrika edilmiştir. Romanın bu tarihte tefrika edilmesine rağmen kitap olarak ilk baskısı 1959 yılında gerçekleşmiştir.

4.1.12.1. Tema

Romanda Orhan adında bir öğretmenin hayat hikâyesi ve Vedia ile yaşamış olduğu bir aşk anlatılmaktadır. Varlıklı olmamasına rağmen saygın bir kişilik ortaya koyan Orhan, bilgiye önem veren düşünceli bir karakter olarak karşımıza çıkar. Romanda mütareke yıllarında İstanbul ve çevresindeki insanların işgal karşısındaki tutumları ele alınmıştır. Maneviyatçı Türk milliyetçiliğinin materyalist Avrupa zihniyetinden üstün tutulduğu eserde Kurtuluş Savaşı savunulmuştur.

4.1.12.2. Olay Örgüsü

Anadolu'da Kurtuluş Savaşı'nın yaşandığı yıllarda İstanbul'un zengin kesimlerinden bazıları kendi çıkarları doğrultusunda işgalci devletler ile yakınlaşma içerisine girmiştir. O dönemde Orhan, Boğaziçi'nde bulunan yatılı bir okulda öğretmenlik yapmaktadır. Okulda meccanen yani ücretsiz okuyan talebelerinden Tahsin, sınıf arkadaşı Cemil'in kaşını taş atarak patlatır. Orhan, Cemil'in tedavisini yaptırıp annesinin yanına götürür. Tahsin'in Cemil'e taş atmasının nedeni kendisine 'eşek Türk' diye hakaret etmesidir.

Orhan, köşkte Cemil'in akrabası olan Vedia'yı görür. Orhan Vedia'yı beğenir ve ona karşı sevgi duymaya başlar. Orhan Tahsin olayından sonra okuldan istifa eder. Çünkü Orhan'a göre Cemil'in bilmeyerek bütün Türk halkına hakaret ettiğini düşünür.

Artık Orhan'ı açlık ve yoksulluğun hüküm sürdüğü günler beklemektedir. Kar fırtınasının olduğu bir akşam Orhan yatağında soğuktan yatamaz. En yakın caddeye çıkıp son parasıyla sıcak bir çay içmek ister. Gittiğinde kahvehane kapalıdır ve olduğu yere düşer. Kahvecinin erken gelmesiyle hayatı kurtulur. Kahvede ısınıp kendine geldikten sonra öğretmenken en iyi anlaştığı arkadaşı Necati'nin evine gider. Necati Orhan'a bir arkadaşının çevirmen aradığını söyler. Artık Orhan'ın da bir işi ve parası vardır.

Orhan, Necati ile pastacıda buluştukları bir gün Vedia ile karşılaşır. Vedia'nın daveti üzerine köşke gider. Vedia'ya karşı sevgi besleyen Orhan'ın köşkte birçok rakibi bulunmaktadır.

Tahsin'in babası bu arada hapisneden çıkmıştır. Hapishaneye girmesinin nedeni Vedia'nın yengesi Samiye Hanımdır. Samiye Hanım köylüler tarafından sevilmemektedir. Çünkü işgal günlerinde evine Fransız bayrağı asmıştır. Köylülerin Samiye Hanım'ı sevmemelerinin bir başka nedeni ise köşke sürekli ecnebilerin misafir olarak gelmesidir.

Vedia ile Orhan'ın arasındaki ilişki gelişmiş ve her akşam buluşmaya başlamışlardır. Bir gün Vedia hastalanır ve hastaneye kaldırılır. Hastalığı ağırdır. Doktorlar, yaşayacağı hakkında pek fazla ümit vermezler. Orhan her gün onun yanında kalır. Daha sonra arkadaşı Necati onu ziyarete gelir. Vedia'nın bilinci yerinde değildir. Orhan ile sohbet eder ancak Orhan birden kalp krizi geçirir. Necati doktorları çağırır ve Orhan'ı Vedia'nın odasındaki şezlonga yatırır. Bir gece Orhan, aniden fenalaşır. Ayağa kalkar ve bağırmaaya çalışır ancak bağıramaz. Birden gözleri kararır ve merdivenlerden yuvarlanır. Sabahleyin onun cansız vücudunu görenler onun ölmüş olduğunu anlar ve cesedini morga kaldırır. Doktorların iyileşemez dediği Vedia ise iyileşmiştir. Doktorlar ona kendini nasıl hissettiğini sorarlar ve umulmadık bir biçimde hastalığı atlattığını söylerler. Vedia gülümser ve Orhan'ı sorar ancak hiç kimse bu soruya cevap veremez.

4.1.12.3. Zaman

Biz İnsanlar romanı üç buçuk senelik bir zaman diliminde cereyan etmektedir. Romandaki olaylar Orhan-Vedia ilişkisi ekseninde şekillenmiştir. Romanda olayların başlangıcı 1919 senesinin sonlarına rastlamaktadır (Tekin, 1999: 202). Bunu romanda geçen “Orhan Şakir, Vedia’yı mütarekenin ikinci senesinde, bir kış günü tanıdı (s.28).” cümlesinden anlayabiliyoruz. Romanda olayların bitiş zamanını Vedia’nın anı defterine kaydettiği “5 Teşrinisâni 1922 (s.376)” tarihi ile belirleyebiliyoruz.

Romanda yaşanan olaylar yaklaşık üç yıl sonra yapılan geriye dönüşle okuyucuya sunulmaktadır. Bu tarih 1925 senesine rastlamaktadır. Romanda yer alan aşağıdaki ifadeler bu geriye dönüşü ortaya koymaktadır:

Orhan bu satırları, yazıldıkları tarihten üç sene sonra hususi hastanede, Vedia’nın yattığı odada ve onun bakan fakat gördüğü belli olmayan gözleri önünde kendi kendine okuyordu (s.357).

Sonuç olarak mütarekenin ikinci senesinden 5 Teşrinisani 1922 tarihine kadar uzanan zaman dilimi içinde yer alan olaylar, daha sonraları (1925) Orhan tarafından hatırlanarak sunulur (Tekin, 1999: 202). Romanın anlatma zamanı, vaka zamanından çok sonradır. Eser yazar tarafından 1937 yılında kaleme alınmıştır. Bu açıdan bakıldığında romanın anlatma zamanı ile vaka zamanı arasında on beş yıllık bir süre vardır.

4.1.12.4. Mekân

Biz İnsanlar adlı eserin olay örgüsünün şekillenmesinde temel olarak üç mekân rol oynamaktadır. Bu mekânlar Orhan’ın öğretmenlik yaptığı okul, Halim Bey’in Boğaziçi’ndeki yalısı ve hastanedir. Romanda bu ana mekânların haricinde küçük çapta olayların geçtiği Küçükayasofya, Şehzadebaşı ve Beyoğlu gibi diğer mekânlar da bulunmaktadır.

Orhan’ın Boğaziçi’nde öğretmenlik yaptığı okul romandaki olay örgüsünü yönlendirmesi sebebiyle ana mekân konumundadır. Eserdeki olay örgüsünün doğuşu ve şekillenmesi burada gerçekleşen “taş atma” hadisesiyle olmuştur.

Halim Bey'in yalısı romanda yer alan önemli mekânlar arasında yer almaktadır. Orhan ile Vedia'nın tanışması bu konakta gerçekleşir. Daha sonra Orhan ile Vedia Beyoğlu'nda karşılaşır. Pastanede Vedia ile polisler arasında meydana gelen likör hadisesi Orhan ile Vedia'yı birbirlerine yakınlaştırır. Yaşanan bu olay neticesinde Vedia Orhan'ı yalıya davet eder. Romanda Halim Bey'in yalısı okuyucuya şu şekilde tanıtılmaktadır:

Salon çok büyüktü: bahçeden deniz tarafına kadar yalının bütün enince uzanıyordu. Misafirler biri deniz, biri de bahçe üstündeki pencereler önünde iki gruba ayrılmışlardı. Hem gölgeleri uzakta kaldığı hem de salon az aydınlık olduğu için Orhan ilk önce eşyaya ve insanlara ait sarı hiçbir şey göremedi. Önüne açılan mesafe kadar büyüyen utancı da gözlerini bulandırıyor (s.173).

Halim Bey'in yalısı, yukarıda anlatılanların dışında İstanbul'un sosyete kesimiyle işgalci ülkelerin askerlerinin bir araya gelip eğlenmelerine zemin hazırlayan bir yerdir (Tekin, 1999: 210). Yalı bu yönüyle köy halkı ile sürtüşme yaşar.

Orhan'ın kalp krizi geçirip öldüğü hastane ise romanda kendine özgü dekoruyla yer alır.

4.1.12.5. Bakış Açısı ve Anlatıcı

Biz İnsanlar adlı eser okuyucuya üçüncü şahıs ağzından sunulmuştur. Eserde hakim bakış açısı kullanılmasına rağmen bu bakış açısının gerektirdiği anlatıcının her şeyi bilmesi, okuyucunun bilemediği ve göremediği noktaları görmesi gibi bir durum tam anlamıyla yoktur. Yazar, hakim bakış açısını bu şekilde kullanarak okuyucunun bizzat olaylara tanıklık etmesini ve kendini romanın tabii akışı içinde hissetmesini sağlar.

Eserin bazı bölümlerinde hakim bakış açısının yanı sıra kahraman bakış açısına da yani Orhan'ın bakış açısına da yer verilmiştir. Orhan'ın olayları bizzat yaşayan kişi olması sebebiyle yazarın olayları Orhan'ın bakış açısıyla sunması doğal ve yerinde bir uygulamadır (Tekin, 1999: 198). Romandan alınan aşağıdaki bölümde bu durum açıkça görülmektedir:

Tahsin'in attığı taş hakiki bir sebep midir? O taş atılmasaydı belki de ben sizi hiç tanımayacaktım, burada hiç bulunmayacaktım. Bakınız bir taş insanın hayatına yeni bir istikamet veriyor. Ben mektebi de bu taş yüzünden terk ettim. Taş yerine Tahsin'in elinde daha yumuşak bir şey, bir mukavva parçası geçseydi

Cemil'in kaşı yarılmayacaktı; ben onu buraya kadar getirmeğe mecbur olmayacaktım, tanışmayacaktık. Hayatımızda kim bilir böyle ne kadar ehemmiyetsiz maddeler yolumuzu çiziyorlar (s.213).

Romanda kullanılan bir diğer anlatım tekniği de montajdır. Bu tekniği kullanarak yazar, okuyucuyu olaylarla ilgili bilgilendirmeyi amaçlar. Süleyman'ın şark milletlerinin katılımıyla düzenlenen kongrede okunan hitabenin ve Bahri'nin intihar olayı ile ilgili gazetede yazının aynen aktarılması montaj anlatım tekniğine birer örnektir (Tekin, 1999: 199).

4.1.12.6. Şahıs Kadrosu

4.1.12.6.1. Başkişi

Biz İnsanlar adlı romanın başkişisi Orhan'dır. Orhan, Boğaziçi'nde bir okulda görev yapan idealist bir öğretmendir. Roman kahramanı mutaassıp ve müsamahasız bir ortamda yetişmiş. Bir süre sonra bu ortama ve ona bu ortamı hazırlayan ailesine isyan ederek uzun yıllar ailesinden ayrı kalmıştır. Romanın başında materyalist bir çizgide bulunan Orhan ilerleyen bölümlerde idealist bir çizgiye gelmiştir.

Orhan'ın Vedia ile ilişkisi esere hissi ve estetik bir boyut kazandırdığı gibi Orhan'ın felsefi ve manevi çizgisinde de köklü bir değişimin meydana gelmesini sağlamıştır (Tekin, 1999: 218).

4.1.12.6.2. Norm Karakterler

Romanın en önemli norm karakteri Vedia'dır. Psikolojik bakımdan sıkıntılı, aşırı derecede tereddütlü olan Vedia karşısındakine güven vermeyen bir tiptir. Yaşadığı ortam gereği alafrağa bir kültürle yetişmiş olmasına rağmen bu kültürü daha çok şekil itibarıyla yansıtmaktadır. Bulunduğu ortam gereği tercih edilen bir bayan olan Vedia, kararsızlığı nedeniyle bazılarının hayatlarını karartırken bazılarını ise umutsuzluğa düşürmüştür.

Romanda Orhan'ın en yakın arkadaşı olan Necati, karşımıza edebiyat öğretmeni olarak çıkar. Necati gerek şahsiyeti gerekse kişiliği ile aydın bir tiptir. Necati yazarın, İdealizm'i Marksizm'den daha üstün tutmak tezini savunan biridir.

Subay olan Bahri, Vedia'yı gördüğü ilk günden beri ona âşıktır. Bakımlı ve yakışıklı olan genç duygusal bir kişiliğe sahiptir. Çevresi tarafından sevilmesine rağmen Vedia'dan aşkına cevap bulamaz.

4.1.12.6.3. Kart Karakterler

Vedia'nın yengesi olan Samiye Hanım Batı hayranıdır. Çocuğunu da Batı kültürü ile yetiştirmeye çalışan Samiye Hanım'a, işgal günlerinde yalının bahçesine Fransız bayrağı asması sebebiyle köy halkı düşmandır. Genç yaşta kocasını kaybeden Samiye Hanım geceleri yalıda ecnebi askerlerin de katıldığı eğlenceler düzenlemektedir.

4.1.12.6.4. Fon Karakterler

Romanda yer alan fon karakterler şu şekilde sıralanabilir: Tahsin, Cemil, İclal, Mustafa, Süleyman, Ayıboğan İbrahim, Madam Sofi, Besi Teyze, Safiye Hanım, Rüştü, Ali Haydar, Selahattin Bey (Okul Müdürü), Celal Bey, Hüsnü Bey, Fazıl Bey.

4.2. Yorum

Bu bölümde Peyami Safa'nın romanlarda tespit edilen eğitim değerleri eserlerden örnekler verilerek yorumlanmıştır. Eserlerde bulunan eğitim değerleri alfabetik sıraya göre sıralanmıştır. Eğitim değerlerinin eserlerden örneklerle yorumlanmasında eserlerin basım tarihleri dikkate alınmıştır.

4.2.1. Fertlerde Gerçekleşmesi İstenilen Davranışlar

4.2.1.1. Aşırı Kıskançlıktan Kaçınma

Kıskançlık, bir kimse bir üstünlük gösterdiğinde veya sevilen birisinin, başkası ile ilgilendiği kanısına varıldığında takınılan olumsuz tutum olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005:1167). Hemen her insanda bulunabilecek olan kıskançlık duygusu aşırıya kaçtığı durumlarda bireyin sağlıklı karar vermesini engeller. Bireyin davranışları üzerinde oldukça etkili olan bu duygu kimi zaman yanlış düşünülmesine ve yanlış davranışlar sergilenmesine sebep olabilir.

Sözde Kızlar romanının kahramanlarından Belma, muhitlerine yeni katılan Mebrure'yi aşırı kıskanmaktadır. Mebrure'nin bütün iyi niyetine rağmen Belma bu

kıskançlığını sürdürmüştür. Belma, sonrasında pişman olduğu bu kıskançlığını Mebrure'ye şu şekilde anlatmıştır:

İlk tanıştığımız günlerde ben kıskanç ve fenaydım. Hatta.. sana kinim de vardı. Hatta.. bütün erkeklere senin aleyhinde bulundum. Hatta.. herkesin içinde birden ayağa kalkarak senin yüzüne haykırmak. “ahmak” diye de bağırarak istiyordum. Bilmem hatırında mı? Bir oyun oynamıştık da ben senin için, “Mumya” demiştim. Hâlbuki sen bana: “Zarif kız” yazdırdın. O inceliğin bile beni kızdırdı. Beni kıskanmadığına çok öfkeleniyordum. O zamanlar pek asabiydim, ah, bilmezsin, bilmezsin, sonradan öyle bir uyanış uyandım ki, öyle bir uyanış uyandım ki... (s.164)

Kıskançlık bireyin insanlar hakkında yanlış düşünmesine sebep olabileceği gibi telafisi mümkün olmayan davranışlar sergilemesine de sebep olabilir. Attila romanında Attila'nın sefer dönüşü beraberinde getirdiği ve evlenmeyi düşündüğü İldiko, Attila'nın eski sevgilisi Onorya'nın varlığından haberdar olunca kıskançlık krizine girmiş. Kıskançlığının vermiş olduğu hırsıyla İldiko, vezirleriyle önemli konuları görüştüğü bir toplantı esnasında Attila'nın yanına hesap sormaya gitmiş, Attila İldiko'nun bu davranışına çok sinirlenmiş ve onu şu şekilde azarlamıştır:

- Odama girdiğin hızla Meç'e dönmek istemezsen, bundan sonra biraz daha sakın ol ve yirminci yaşının güzelliklerini gideren böyle hareketler yapma (s.252)!

4.2.1.2. Çalışkanlık

Çalışkanlık, gayretli olma, çalışmayı sevme ve faal olma olarak tanımlanabilir (TDK,2005: 387). Bireylerin toplumda saygın bir konuma yükselebilmeleri ve hayatlarını devam ettirebilmeleri açısından çalışkanlık edinilmesi gereken önemli bir tutumdur. Çalışkanlık, sadece bireyin hayatını değil; ailenin, toplumun ve ülkenin de kaderini etkiler. Gelişmiş ve geri kalmış ülkeler kıyaslandığında yurttaşların çalışma alışkanlıklarının farklı olduğu görülür. Çalışkanlık, eğitim kurumları tarafından çok küçük yaşlardan itibaren öğrencilere verildiği gibi bu kurumlar dışında da hayatın birçok alanında sürekli telkin edilen önemli bir eğitim değeri olarak da varlığını korumaktadır.

İnsan, kendisinin ve ailesinin hayatını devam ettirebilmesi için çalışma azmine sıkı sıkıya bağlanmalıdır. Mahşer romanında cepheden İstanbul'a yeni gelen Nihad, bütün olumsuzluklara rağmen çalışma azmini bırakmamış ve hayatla mücadele etmiştir. Romanda bu durum okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

İstanbul'un kendisine hazırladığı tarihin korkunç ve güzel binlerce ihtimallerini zihninden geçiriyordu. Belki eski muallimliği gibi iyi bir iş bulacak, hayatı için tasarladığı âkılne programa ciddi bir muvaffakiyetle başlayacaktı; ayda yirmi, yirmi beş lira.. fazla istemiyordu. Belki araya araya daha mükemmel bir fırsat yakalayacaktı. Harp onu teşebbüse alıştırmıştı. Mücadeleden korkmuyordu; İngilizlerle döğüştüğü gibi sefaletle de boğuşabilirdi; en uzak fırsatları sevecek kadar hassasiyeti vardı (s.18).

Bir iş yeri veya kurumda çalışan bireyler bulunuyorsa o kurum başarılı olur. İşini önemsemeyen veya aksatan insanların bulunduğu kurumlar ise ortaya başarılı bir ürün çıkaramazlar. Mahşer romanında Nihad'ın bir süre suflör olarak görev yaptığı tiyatro ekibi işlerini önemsemeyen kişilerden oluştuğundan hiçbir zaman tam anlamıyla başarılı bir oyun sergilenememiştir. Bu tiyatro ekibinin üyesi olan bir aktör ile ekibin yöneticisi konumunda bulunan Rıza arasında geçen aşağıdaki konuşma plansız çalışmanın insanları ne gibi durumlara soktuğunu göstermesi açısından önemlidir:

Bu sırada, sahneye sendeleye sendeleye bir aktör girdi. Bir eliyle çözükle boyun bağının ucunu yakalayıp çekştirerek, öteki eliyle de şıkır şıkır usül tutup ıslıkla çiftetelli çalarak Rıza'ya yaklaştı. Ağzından buram buram acı, sert, keskin bir ispiroto buğusu dağılıyordu:

- Yahu... Bu akşam oyun var mı be, Rıza (s.220)?

Tiyatro ekibi, bu şekilde işini önemsemeyen insanlardan bir araya geldiği için başarılı bir oyun ortaya çıkaramamıştır.

Safa'nın tarihi roman olma özelliği taşıyan Attila adlı romanında Hunların kurmuş olduğu Avrupa Hun Devleti anlatılmıştır. Hunların bütün Avrupa'yı dize getiren böyle büyük bir devlet kurmalarında savaşçı bir millet olmalarının ve çalışkanlıklarının payı çok büyüktür. Aşağıda romandan Hunların savaş öncesi kadınlı erkekli çalışma azimlerini gösteren bir bölüm alınmıştır:

Dünyanın hiçbir yerinde ve hiçbir devrinde beşeri faaliyet bu derece şiddetli ve ateşin bir manzara göstermemiştir: Ağır denklere kucaklayan bir tek Hun'un içi boş bir çuval taşır gibi, vadiden aşağıya uçup gittiği, kadınların saatlerce iki nokta arasında bir dakika durup dinlenmeden, nefes almadan gidip geldikleri, amirlerin hiç şaşırmadan birkaç kişiye birden üst üste emir verdikleri görülüyordu. Çünkü hakan güneş doğarken:

- Hiçbir şey unutulmasın! demişti.

Alevler arasında kalarak oraya buraya kaçışan insanlar gibi Hunlar, beşeri kuvvetlerin fevkinde bir süratle oradan oraya atlıyorlardı. Başvekilin zevcesine kraliçe bile, alelade Hun kadınları gibi çalışıyorlar öteberi taşıyorlardı (s.120).

Attila romanında Attila'nın sevgilisi Onorya, uğramış olduğu iftira neticesinde Attila tarafından terk edilmiştir. Onorya uğramış olduğu iftirayı ortaya çıkarmak için Attila seferdeyken Attila'nın sarayına tanınmamak için dilsiz bir kız rolünde girmiş ve Kraliçe Kerka'nın güvenini kazanmıştır. Onorya, sarayın yakınında bulunan bir genç ile anlaşmış ve fırsat buldukça bu gençten Hun dilini öğrenmeye çalışmış; çalışkanlığı ile de kısa sürede Hun dilini öğrenmiştir (s.142).

Biz İnsanlar romanında Süleyman adlı kahraman Necati ve Orhan'a kendi dünya görüşünü kabul ettirmeye çalışmaktadır. Süleyman, aksiyon/hareket halinde olmayan fikrin yapraksız ve yemişsiz bir ağaca benzeyeceğini ifade ederek çalışmanın gerekliliğini ortaya koyar:

- On paket sigara içer ve beş gün, beş gece münakaşa eder. Sonra dünyayı ıslah ettiğine kanidir, mağrurane başını kaldırır ve susar, bitti. Başka iş yok. Bizse “bütün insan” fonksiyonlarını birbirinden ayırmayız. Fikir gövdeden müstakil değildir. Hareket fikri devam ettirir ve tamamlar. Aksiyon halinde olmayan bir fikir, bizce rüya kadar lüzumsuz ve saçmadır çünkü yapraksız ve yemişsiniz ağaçtır, faydasız yer kaplar (s.114).

4.2.1.3. Doğruluğun Önemi, Yalanın Çirkinliği

Doğruluk; doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet şeklinde tanımlanmıştır (TDK, 2005: 550). Doğruluktan yana olma ve yalandan uzak durma eğitimin bireylere vermek istediği en temel niteliklerden biridir. Peyami Safa'da romanlarında kahramanları aracılığıyla doğruluğun ne kadar önemli bir vasıf olduğunu, yalanın ise ne kadar çirkin bir durum olduğunu okuyucuya iletir.

“Sözde Kızlar” adlı eserde Mebrure'nin yengesi Nazmiye Hanım, Mebrure'ye annesini anlattıktan sonra Mebrure odasına çekilip annesini düşünmüştür. Mebrure annesini düşündüğü esnada doğruluğu methetmiş, yalanı ise adî bir davranış olarak görmüştür:

Titiz, geçimsiz değildi, az konuşur, çok dinler, daima gülümser, dalgın, süzük merhametli bakışlarıyla düşünceli bir sükût içinde, o içi titreyen anne çok yaşamazdı, yaşamak için insanların yaptıkları çirkinliklerden meşru sayılan âdilik ve faziletsizliklerden hiçbiri onda yoktu. Yalan söylemek bilmezdi, küçücük bir hile ile bile başkalarını aldatmağı beceremezdi (s.143).

Yazar bu cümlelerle yalanın, aldatmanın yanlış bir davranış olduğunu vurgulamıştır.

“Şimşek” romanında Sacid’in babası Mahmut Paşa, doğruluktan yana olmayan ve çıkarları doğrultusunda hareket eden dostsuz ve hain bir adam olarak anlatılmıştır:

Mahmut Paşa garip bir şahsiyetti. Müvesvis fakat metin; kinci, haris fakat kendine hâkim; insanların sayılı zaaflarını gayet iyi bildiği için bunlardan kendini koruyan; din, memleket, aile, duygularına her vakit yüreğini kaptırmayan; kimseye minnet ve emniyet etmeyen; insandan kaçan, infiradî yaşayan; pek az konuşan; bedbin, haşin, dostsuz; biraz hain, biraz korkunç bir adam (s.19).

Burada doğruluktan yana olmayan ve çıkarları doğrultusunda hareket eden insanların çevresi tarafından sevilmediği hatta tehlikeli görüldüğü üzerinde durulmuştur.

“Mahşer” romanında Nihad ile Muazzez arasında geçen konuşmada, Mahir Bey’in Muazzez’in annesinden kalan apartmana el koyması anlatılmıştır.

Nihat düşünce içinde mırıldandı:

- İtimadınıza teşekkür ederim... Fakat.. bu.. miras meselesi de acayip... Siz her şeyi anladıktan sonra, hakkınızı niçin istemediniz?

- Kimden?

- Mahir Bey'den.

- Muazzez acı acı güldü.

- Ne diyorsunuz... Mahir Bey erkekleri mat eden bir adamdır. Ben onunla başa çıkabilir miyim? (s.61-62)

Burada tek başına bir genç kız olan Muazzez’in malına hile ile el koyan Mahir Bey’in durumu eleştirel bir tarzda verilmiştir.

“Dokuzuncu Hariciye Koğuşu” adlı romanda yazar; Nüzhet’in roman kahramanı çocuğa yalan söylemesi neticesinde, çocuğun ruh halini anlatan cümlelerde yalının çirkinliğini ve suçların en ağırı olduğunu ortaya koymuştur:

Öyle bir yaşta idim ve öyle bir mizaçta idim ve çocukluğumda o kadar az oyun oynamıştım ve aldatmasını o kadar az öğrenmiştim ki yalan bana suçların en ağır gibi geliyordu; ve bir yalan söylendiği zaman insanların değil, eşyanın bile buna nasıl tahammül ettiğine şaşıyordum. Yalana her şey isyan etmelidir. Eşya bile: Damlardan kiremitler uçmalıdır, ağaçlar köklerinden sökülüp havada bir saniye içinde toz duman olmalıdır, camlar kırılmalıdır, hatta yıldızlar düşüp gökyüzünde bin parçaya ayrılmalıdır filan... (s.1999: 49)

Dokuzuncu Hariciye Koşu romanında doğruluk roman kahramanı bir çocuğunun kişisel bir özelliği olarak verilmiştir. Her zaman hakikatten yana olan çocuk yalandan uzak durulması gerektiğini, hakikatin üstünün “Çin Seddi” gibi kalın duvarlarla da örtülse er geç ortaya çıkacağını aşağıdaki cümlelerde belirtmiştir:

Hakikati seviniz, o da sizi sever; hakikati arayınız o da sizi arar ve üstüne yalan Çin setleri gibi kalın duvarlar örsün, altında kalan hakikat bir ince iniltiyle, bir hafif rüzgâr dalgasıyla, herhangi bir küçük işaretle mevcudiyetini bildirir: “Buradayım!” der (s.49-50).

“Attila” romanında Kraliçe Kerka’nın, Onorya ile ilgili Attila’ya söylediklerinin yalan olduğu ortaya çıkmıştır.

Attila kolunun ağır bir hareketiyle Kerka’nın sözünü kesti:

- Onu bu topraklardan kim kovmuştu?

Kraliçe zayıf bir sesle cevap verdi.

- Sen!

- Emri veren benim. Fakat verdiren de sen değil misin? Şimdi biraz da maziye hatırlayalım: Sen bu kadının bir fahişe ve bir hain olduğunu iddia ettin.

- Öyledir.

- Sen bu kadının bir Cermen şövalyesiyle münasebette bulunduğunu iddia ettin.

- Öyledir.

- Bu Cermen şövalyesinin onun peşinden bizim arazimize girdiğini iddia ettin.

Kraliçenin sesi döndü.

- Öyledir, diye mırıldandı.

Attila tekrar bir kolunu ağır ağır havaya kaldırdı:

- Öyle değil mi?

Kraliçe mey’us bir ısrar ile tekrarladı.

- Bana öyle haber verdiler.

- Bu da doğru değil. Şövalye hikâyesinin bütün safhalarını biliyorum. Kerka! Bu Şövalye bizim arazimize girmemiştir. Kerka! Sana böyle bir şey haber veren olmamıştır.

Kraliçenin bir an sükûtundan sonra Attila devam etti:

- Zerkon bana her şeyi anlattı.

Kraliçe mantığını kaybetmişti. Yalnız heyecanlarının emri altında söylüyordu:

- Fakat... Bu Şövalye bunu bulacaktır.

Attila sakin:

- Hayır, dedi.

- Bulacaktır.

Attila kraliçeye yaklaştı ve avucunu, kadının başına hafifçe koyarak:

- Hayır, dedi. Şövalye yoktur. Şövalye bir düelloda ölmüştür (s.205-206).

Kraliçe Kerka, Onorya ile ilgili yalanın ortaya çıkması neticesinde Attila’nın hışımına uğramış ve Attila onu terk etmiştir. Kerka, Onorya ile ilgili yalanını uzun süre

devam ettirmiştir fakat hakikat sonunda ortaya çıkmış ve söylemiş olduğu yalanın cezasını çekmiştir.

“Fatih-Harbiye” romanda doğruluk Şinasi’nin kişisel bir özelliği olarak vurgulanmıştır. Şinasi, sözlüsü Neriman’ın Macit’le buluşması ile ilgili cüretkârca yalan söylemesine tahammül edememektedir.

Bir gün evvel aynı saatte geçtikleri yolun ve kaldırımın üstünde idiler. Şinasi bir gün evvelki azaplarını hepsini hatırladı. Neriman’ın Fahriye’ye hiç gitmediği halde bu kadar cüretkârca yalan söylemesini hazmedemedi. Elleriyle öyle tesirli ve kat’î bir küçük hareket yaptı ki Neriman devam edemedi, sükût içinde yürüdüler (s.24).

Eserde doğruluk edinilmesi gereken vasıf olarak nitelendirilirken; yalan ise uzak durulması gereken bir davranış olarak belirtilmiştir. Ayrıca yalanın, insanların arasını açtığı, güvensizlik oluşturduğu da belirtilmiştir.

“Fatih-Harbiye” romanının genelinde Neriman pişmanlıklar yaşamasına rağmen zaaflarının esiri olması sonucu doğruluktan ayrılıp, çıkarları doğrultusunda yalan söyleyebilmekte ve çevresine karşı ikiyüzlü davranabilmektedir.

Baloya ait arzularını yaptırabilmek için babasını o akşamdan itibaren kazanması lazımdı.

Kapıya kadar koştu. Babası lastiklerini çıkarıyor, Gülter elinden paketleri alıyordu. Neriman biraz geride durdu. Gülümsüyordu. Babasına yaranmak için bir fırsat aradı. Gülter’in elinden paketleri aldı ve ona lambayı yakmasını emretti (s.40).

Neriman bu şekilde davranarak baloya gitmesine izin vermesi için babasının gözünü boyamıştır. Romanın sonuna kadar Neriman bu ikiyüzlülüğünü devam ettirmektedir. Ancak romanın sonunda Neriman, zaaflarının esiri olmaktan kurtulmuş ve ikiyüzlülüğü bırakmıştır.

Samim’in hayal dünyasında oluşturduğu ideal dünya Simeranya’nın anlatıldığı “Yalnızız” romanında, yalanın insanları sadece geçici bir süreliğine rahatlatılabildiği ancak bu rahatlık anından sonra ise gerçeğin en vahim neticeleriyle ortaya çıktığı anlatılmıştır. Samim, Simeranya’da yalana yer olmadığını belirtmiştir. Aşağıda Samim ve Besim arasında geçen konuşmada bu durum belirtilmiştir:

Simeranya'da yalan tamamıyla lüzumsuz bir hale gelmiştir; anlaşılmalıdır ki bu, tabiatın ve hayatın içindeki zıtlıkları barıştıramayan insanın bir görünüş ahengi yaratmak için kutuplardan birini örtmek ihtiyacıdır. Bu zıtlıklar ortadan kalkar veya uzaklaştırılırsa yalana lüzum kalmaz. Yani prensibinde kutuplaşma bulunan olmak dramına karşı aciz insanın elindeki geçici silah yalandır.

Besim doğruldu ve bir kulağını avuçlayıp Samim'e doğru uzatarak bağırdı:

- Nasıl, nasıl?

Samim nefes halinde kısık bir kahkaha ile gülerek cevap verdi:

- Dur sana bir masal anlatayım: Yıldırım bir elektrik hadisesidir, değil mi?

-Öyledir.

- İnsan fizik sahadan müspet ve menfi arasındaki zıtlığı uzaklaştırarak elektrik ışığını elde ediyor. Tabiatın bu yıkıcı kuvveti insanın elinde fayda vericidir. Fizik sahada böyle. Fakat içine insan ruhunun karıştığı sosyal hayat sahasında bütün zıtlıkların barışması mümkün olmuyor. Yalan o zaman müspet ve menfi kutuplardan birini muvakkat bir zaman için örtmek suretiyle zıtlığı ortadan kaldırır. Tabii muvakkat bir zaman için (s.65).

Samim'in ağzından yazar burada insanların günlük hayatta zor durumda kaldıkları anlarda veya zor durumdan kurtulmak için yalana başvurduğunu anlatmaktadır. Ancak bu sebeplerle söylenen yalanın ileride vahim neticeleri ortaya çıkmaktadır. Bu sebeple hayatta insanlar hangi sorunla karşılaşsın, yalana başvurmayıp o sorunu varlığını kabullenip onun üstesinden gelmesini bilmelidir.

“Biz İnsanlar” romanının kahramanı Orhan, romanda doğruluğu temsil eden bir karakter olarak sunulmuştur. Tahsin'in Cemil'e taş atması olayında Orhan, yalana tenezzül etmeyip olayın bütün sorumluluğunu üzerine almıştır.

Vakayı öğrendiği andan çocuğun başı sarılıncaya kadar geçen zaman içinde, karanlık bir tahminden aydınlık bir idrake çıkan bütün merhaleleri hızla geçerek bunları derece derece sarahatle düşünen Orhan, çocuğu ailesine bizzat götürmeye ve hadisede kazanın kendi ihmalinden fazla rol oynadığını izah ederek özür dilemeye karar verdi. Biliyordu ki bu yüzden kendisinin mektepten çıkarılması, tekrar sefaletе düşerek, birkaç gün daha yaşayabilmek için belki paltosunu da satmaya mecbur olduktan sonra, kış ortasında sipsivri kalması demektir (s.29-30).

Orhan burada işinden çıkarılıp sefaletе düşeceğini bilmesine rağmen doğruluktan ayrılmamış ve olayı olduğu gibi Cemil'in ailesine anlatmıştır.

Orhan'ın taş atma hadisesinin nasıl gerçekleştiğini öğrenmek için soruşturma yaptığı sırada Cemil'in doğruyu söylemesi için ona söylediği “*Ben size her vakit ne derim? Biliyorsun ki bir kabahat gizlenirse büyür, söylenirse küçülür.*” (s.31) sözü ile kabahatlerin gizlememesi her ne suretle olursa olsun doğruluktan yana olunması gerektiğini ifade etmiştir.

Biz İnsanlar romanında Orhan, doğruluktan yana olmasının bir neticesi olarak da işini asla savsaklamaz; sorumluluğunu yerine getirmeye çalışır ve üzerine aldığı işin hakkını vermeye çalışır. Orhan, Vedia ile buluşmak için bile okulu terk etmeyi doğru bulmamaktadır. Görev yerini terk ettiği an herhangi bir sorumluluğu olmamasına rağmen Orhan, Vedia'ya söylediği “Ben gece gelecektim fakat aynı günde üç defa mektebi terk etmeyi doğru bulmadım.” (s.284) cümlesi ile görev yerini terk etmeyeceğini belirtmiştir.

Yazar, okuyucuya sır tutmanın ve sözünde durmanın önemini roman kahramanı Vedia'nın üzerinden aktarmıştır. Bahri'nin intihar etmeden önce kendisine bıraktığı defteri Orhan'a okumamıştır. Vedia bu şekilde davranarak ölmüş birini özelini başkasının öğrenmesini engellemiştir (s.311).

Romanın sonlarına doğru Vedia'nın günlüğünde yer alan ifadeler yalan söylemenin ve aldatmanın budalaca bir davranış olduğunu belirtmektedir:

Tanıdığım bütün insanlar bana yalansız yaşanmayacağını söylüyorlar. Aldatmak ve aldanmak şartmış. Bazı kere buna isyan ediyorum. Bazı kere hissediyorum ki bütün felaketlerimiz, hakikati söyleyeceğimiz yerde yalanı tercih ettiğimiz içindir. Bu bana en büyük budalalık gibi geliyor, budala insanlar bunu marifet sanıyorlar, asıl aldatırken aldanıyorlar, başkalarını aldatırken kendilerini aldattıklarını bilmiyorlar (s.366).

Bu cümlelerle insanların başına gelen bütün felaketler, yalanı tercih etmelerine bağlamaktadır. Başkalarını aldatırken asıl kendileri aldanan ve bunu marifet sanan insanlar budala olarak nitelendirilmiştir.

4.2.1.4. Fedakârlık

Fedakârlık, bir amaç uğruna veya gerçekleştirilmesi istenen herhangi bir şey için kendi çıkarından vazgeçme, özveri anlamlarına gelir (TDK, 2005: 1559). Fedakârlık, insanı kendi için yaşama kısır döngüsünde bocalayan birey olmaktan kurtarıp topluma

yarar sağlayan birey konumuna yükseltir. Bu özelliklerinden dolayı fedakârlık her bireyin zihnine yerleşmesi ve onda davranış haline gelmesi gerekmektedir. Fedakârlığı davranış haline getirmiş bireylerin yaşadığı bir toplumda insanlar arasındaki sevgi ve bağlılık artar.

Peyami Safa'nın "Sözde Kızlar" adlı romanında Nadir ve annesi, zor durumda kalan Mebrure için fedakârlıkta bulunup evlerini ona açmıştır.

Artık köşke gitmezsem nereye sığınabilirim? Muhacirîn bana bakar mı? Yüzlerce, binlerce bedbaht arasında, beni nasıl barındırabilir?

Bu sualler kendisine sorulmuş gibi Nadir hemen cevap verdi:

- Yo...k, artık düşünmeyiniz, burada benim evimde bir hemşireden fazla kıymetiniz var çünkü bir kız kardeşim olsaydı sizin kadar kıymet kazanacağını ümit edemezdim. Annem de bu fikirde. Yalnız fedakârlık size düşer, bu hakir yuvada muvakkaten oturmayı kabul ediniz bizim manasız refakatimize katlanınız, sonrası kolay, zaman yaratıcıdır, pederinizden haber gelir yahut size bir muallimlik buluruz yahut... (s.199-200)

Burada Nadir kendisinden beklenen özveriye gerçekleştirmiş, zor durumda kalan Mebrure'nin bütün ihtiyaçlarını karşılamıştır.

"Şimşek" romanında, roman kahramanlarından Müfid'in anneannesi Ferhunde Hanım ve annesi Tabende Hanım'ın özelliklerinin anlatıldığı şu cümlelerde fedakârlığın edinilmesi gereken bir his olduğu üzerinde durulmuştur:

Ferhunde Hanım, Paşa'nın zıddıydı: Faziletkâr ve dindar bir kadın. Paşa'nın zemmedildiği her yerde Hanımefendi'nin adı göklere çıkarılıyordu.

Ferhunde Hanım'a büyük kızı, Müfid'in annesi Tabende çok benziyordu. İkisinde de aynı hissi tabiat: fedakârlık hissini şiddeti, fazla olarak Müfid'in annesinde herkese hayret veren bir hassasiyet vardı (s.21).

"Mahşer" romanında Çanakkale'de vatani için mücadele eden romanın başkahramanı Nihad İstanbul'a döner. İstanbul'a döndüğünde beş parasız olan Nihad arkadaşı Faik'in yanında misafir olur. Romandan alınan aşağıdaki bölümde Nihad için Faik ve babasının yapmış oldukları fedakârlık anlatılmaktadır:

Uyku arasında içki içmiş bir adam gibi susadı. Yataktan kalktı kibrit kutusuna eline alarak taşlığı geçti, karşıki yemek odasına yürüdü. Arkadaşı ile babası orada yatıyorlardı. Onları uyandırmadan içeri girmek istedi. Karanlıkta yavaşça, kapıyı aralık etti, odaya gevşek bir adım atarak hemen kibrit çaktı. Fakat gördüğü manzara onu şaşırtmıştı: Faik'le babası uzun ve

alçak bir minderin üstünde sırtlarına paltolarını giymiş, ayak ayağa uyuyorlardı. Kibritin cılız ışığında titreyen bu hazin manzara çarçabuk karardı. Nihad hemen dışarı çıktı ve dehşete düşen bir adam gibi başını avuçladı: Yarabbi! Demek iki gecedir Faik'le babası, bir arkadaş hatırı için yataksız uyuyorlar, demek başka yatakları yok yahut Musa Baba'ya verilmişti! Nihad daha müthiş şeyler düşündü. Belki de baba-oğul yiyeceklerini de Nihad'a terk etmişlerdi (s.18).

Faik ve babası vatanı için savaşıp cepheden dönen bir tanıdıkları için yataklarından hatta yiyeceklerinden vazgeçmişlerdir. Peyami Safa, hayret uyandıracak bu davranışı roman kahramanı Nihad'ın ağzından takdir edilecek bir durum olarak okuyucuya sunmuştur.

Aynı romanda Nihad'la Muazzez evlendikten bir süre sonra darlığa düşmüşlerdir. Yaşadıkları bu darlıktan dolayı bütün takılarının satılmasına göz yuman Muazzez, en sonunda annesinden kalan yadigârın da satılmasına razı olmuştur:

Muazzez mücevherlerini sattırıyordu. Sona kalan pırlanta salkım küpe, annesinin yadigârı da elinden çıktı. Hem de yarı fiyatına bile değil. Fakat genç kadın, kocasının ince hissini zedelememek için buna bile canı sıkıldığını belli etmemiştir:

- Zaten battal şeylerdi hiç takmazdım ki... diyerek Nihad'ı da kendini de biraz teselli etmiş oldu (s.175-176).

Muazzez'in annesinden kalan küpenin satılmasıyla bir süre daha ev kiralalarının ve günlük yiyecek ihtiyaçlarını sağlamış oldular. Ancak Muazzez'in evliliği için yapmış olduğu fedakârlık bununla sınırlı kalmamıştır. Yuvası için maddî olarak destek sağlamasının yanı sıra ümitsiz durumda olan kocasının ümitlerini harekete geçirmek için "mükemmel bir psikolog gibi" ona şu şekilde destek veriyordu:

Sattıkları küpenin parasını çok idareli kullanıyorlardı. Öğle yemeğini hafzettiler. Muazzez, fedakâr kadın, yeni girdiği bu sefaletten ürkmüş görünmüyor, Nihad'ı teselli ediyor, bu çekilen sıkıntıların yalnız onlara münhasır olmadığını, namuslu insanların o sırada hep muhtaç olduklarını söylüyor, Nihad'ın hayallerini istikbalin mefhum saadetlerine çekerek ümitlerini harekete getiriyor, böylece hem onu hem kendini kandırıyordu. Adeta mükemmel bir psikolog gibi Nihad'ın zaaflarıyla mücadele etti. Genç kadının bu ruhani tesirleri, meyas akşamlarda ikisine de metanet ve teselli veriyordu (s.176).

Peyami Safa Muazzez'in evliliklerinin devamı için yapmış olduğu bu fedakârlıkları Muharrir Kerim Bey'in ağzından takdir ifade edecek tarzda şu cümlelerle anlatmıştır:

Muazzez her gün bana sizden bahsediyordu. Birkaç kere ağladı. Bu maceranızı öğrenince kim bilir ne hayret edecek. Size bu kadar fedakârlık etmiş bir kadından fazla şüphe etmek ne haksızlık? Vakıa bazı teheyhüllerimizin bizi götürdüğü gayr-i mantikî neticelerden tamamiyle mesul değiliz ama düşünmediniz mi? (s.308)

Fatih-Harbiye romanında yazar, kızı Neriman'ın öz kültüründen uzaklaşmasına üzülmeye rağmen mutluluğu için elinden geleni yapan Faiz Bey'in fedakârlığını ve bu fedakârlık karşısında utanan Neriman'ın tutumunu işlemiştir:

Neriman birdenbire me'yus oldu. Bu kadar ince hesap yapan babasına yeni bir kıyafet masrafı nasıl teklif edecekti. Fedakârlık nöbeti babasında değil kendisine idi. Utandı. Bütün emellerinden vazgeçmeyi düşündü: Bir daha Macit'in yüzünü görmemek, Köprü'nün öbür tarafına geçmemek, baloya değil, sinemaya bile gitmemek ve ömrünün sonunda yapayalnız kalan babasının başucundan ayrılmayarak onun bütün arzularını yerine getirmek... Hatta Neriman buna karar bile veriyordu (s.41-42).

Yazar burada Neriman üzerinden, kendisi için fedakârlık yapılan bireyin, yapılan bu fedakârlığı suistimal etmemesi gerektiğini vurgulamıştır. Bireyin kendisi için yapılan fedakârlığı, karşı taraftan beklenti olmamasına rağmen karşılıksız bırakmaması gerektiğini belirtmiştir.

Safa, Bir Tereddüdün Romanı adlı eserinde bireyin diğer insanlar için çabalamadığı sürece veya fedakârlıkta bulunmadığı sürece hayat şiddetinin evcine varamayacağını roman kahramanının ağzından okuyucuya iletmiştir.

- Hayır! Bir kadın için bu akim yaşamaktır. Doğurma sancısı çekmeyen kadın hayat şiddetinin evcine varmış değildir.

- Ya erkek?

- Onların içinde de yaratmak için ruh sancısı çekenler müstesna; baba olmayanlar ana olmayanlardan farksızdırlar (s.169).

Eserdeki muharrir, bu cümlelerle yaşatma ideali olmayan insanların hakiki manada yaşamış olamayacaklarını ifade etmiştir. Hayat şiddetinin evcine ise ancak bir şeyler yaratmak için veya diğer insanlara faydalı olmak için ruh sancısı çekenler varmış olacaklardır.

Biz İnsanlar romanında; Süleyman, Necati ve Orhan arasında geçen sohbette Orhan, Süleyman'ın söylemiş olduğu Fuzuli'ye ait bir beyti açıklarken insanın cemiyet için fedakârlıkta bulunması gerektiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

İptidai bir ifade ile bile olsa burada (“Cânı kim cânânı için sevmezse cânânın sever/ Cânı için kim ki cânânın sever cânın sever.” beyti) hasbiliğin ve gayrendişliğin bir müdafaası yok mu? “İnsan kendisini başkası için severse başkasını sevmiş olur: başkasını kendisi için severse kendisini sevmiş olur.” demek istiyor. Cânân burada kendimizden başkaları diye de alınabilir; bütün cemiyet manasına gelebilir (s.116).

Beyitte insanın, toplumu kendisinden daha ön planda tutması gerektiği ifade edilmiş; bencillikten uzak durulması gerektiği ve fedakârlığın önemi anlatılmıştır.

4.2.1.5. Güçlü, Dayanıklı ve Sağlıklı Olmak

Eğitimin temelinde insan vardır. Eğitim ile insanın hayata her açıdan hazırlanması hedeflenmiştir. Bu hazırlanmada bireyin fikren ve ahlaken olgunluğa erişmesinin beklendiği gibi beden de sağlıklı olması beklenmektedir. Okullarda öğrenciler için hazırlanan eğitim programlarının bir amacı da çocukların fizyolojik gelişimlerini tamamlayıp topluma sağlıklı bir birey olarak katılmalarını sağlamaktır.

Bireyler sadece okullarda ve aile ortamında sağlık ve dayanıklılık konusunda telkinler alarak yetişmezler bu ortamlar dışında edebi eserler vasıtasıyla da topluma yol göstermeye çalışan, önderlik eden sanatçılar, bu telkinlerini yapmaya devam ederler (Akın, 2009: 199). Güçlü, dayanıklı ve sağlıklı olunması için yazar, eserlerinde vermiş olduğu telkinlere okuyucu yönlendirebilmektedir.

Peyami Safa'nın romanları incelendiğinde roman kahramanlarının çoğunun herhangi bir hastalık veya beden zayıflık içerisinde olduğu gözlemlenmektedir. Yazar, okuyucuya bu karakterler üzerinden sağlığa dikkat edilmesi gerektiği noktasında üstü örtülü telkinlerde bulunmaktadır.

Safa, Şimşek romanında Müfid'in hastalığıyla ilgili Sacid ve Pervin arasında geçen konuşma üzerinden okuyucuya sağlığın ihmale gelmeyeceği mesajını vermiştir:

- Benimde kız kardeşimin oğlu.

- Ve hasta.

- Olmasaydı.

- Ne olmasaydı?

- Hasta.

- Hasta olmamak elimizde midir?

- Şüpheni mi var? Ben ömrümde pek az hasta oldum. Hepsinde de ihmallerimin cezasını çektiğimi biliyorum (s.11).

Yazar, Sacid üzerinden hastalıkların ihmaller neticesinde ortaya çıktığı mesajını vermiştir.

Mahşer romanının başkahramanı Nihad ile eşi Muazzez evliliklerinin ilk dönemlerinde ciddi yokluklar çekmiştir. Nihad, yokluk çektikleri bu zamanda Muazzez'e "Sefalet azrailin amcasıdır. Ben tadını tattım bilirim. Maazallah hasta olmaya hiç gelmez (s.180)." öğüdüyle hastalanmaması gerektiğini söylemiştir. Safa, yiyecek ekmeğin zor bulunduğu böyle bir dönemde bir de hastalığın ortaya çıkmasının insanı ölümle burun buruna getireceği mesajını vermiştir.

Bireyin sağlığını koruması için moralinin yerinde olması önemlidir. Sağlıklı bireyin hastalanmaması için moralini bozmaması gerekirken hasta bireyin iyileşmesi için moralinin yerine gelmesi gerekir. Şimşek romanında zaten hasta olan Meliha'nın babası, Meliha'nın evden kaçmasıyla yataklara düşmüştür. Doktor hastanın iyileşmesi için Meliha'nın annesinden şunu istemektedir:

- Siz anasınız, İstanbul'a gidiniz, küçük hanımı alıp buraya getiriniz, yoksa hastamızın hali fenadır, evvelce söyleyeyim de benden günah gitsin.

- Doktor! Ben İstanbul'a gidersem hastaya kim bakar? Yanından bir saniye bile ayrılmıyorum.

- Hakkınız var, bari bir telgraf çekiniz!

- Yarın sabah çekeceğim. Çekiniz bu baba kızını görmelidir. Yoksa tedavimizden hiçbir fayda umut etmeyiniz (s.69).

Canan adlı romanda Lami, karısı Bedia'yı terk ettikten sonra Bedia sinir hastalığına yakalanmıştır. Bedia gerek kardeşinin ölümü gerekse de Lami tarafından terk edilmiş olmasından dolayı bu hastalığa yakalanmıştır:

- Zavallı kadın müthiş bir sinir hastalığı kaptı. Buna “isteri” derler. Fakat bu kadının hastalığı “isteri”nin çok şiddetli bir nevidir. Tedavisinde maddi tedbirlerden ziyade, manevi tedbirlerden fayda görülür (s.122).

Bedia’yi muayene eden genç doktorun söyledikleri gibi bir hastanın özellikle sinir hastalarının iyileşmesinde manevi tedbirler etkilidir.

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanının küçük kahramanı uzun yıllar dizindeki hastalıktan acı çekmiştir. Kahramanın hastalığa gereken hassasiyeti göstermemesinden dolayı rahatsızlık daha da ilerlemiştir. Operatör, kahramana sağlığına kavuşması için hem istirahatı hem de bünyesini kuvvetlendirmesi gerektiğini söylemiş, doktoru da aynı şeyleri kahramana tekrar etmiştir:

Erenköyü’nde istirahat ediniz ama istirahat: Hem diziniz hem ruhunuz... Biraz toplanınız... On, on beş gün geçebilir... (s.64)

İnsanlar çoğu zaman sağlıklarına dikkat etmezler. Sağlıklarının kıymetini ancak hastalandıkları zaman anlarlar. Safa, Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanındaki küçük kahramanın ağzından insanların sağlıklarının değerini bilmesi ve onu koruması gerektiğini şu şekilde ifade etmiştir:

Bizden uzaklaşmadıkça bize görünmeyen sıhhat, itiyadın verdiği hissizlikle, sağlamların şuurundan kaçıp nasıl ve nereye saklanıyor? Onu ben görüyorum çünkü benden uzak; onu ben Mithat Bey'in kırmızı yüzünde, çelikli damarlarında, arkadaşımın otururken rahat gerilişlerinde, bacaklarını uzatışlarında, korkusuz bakan gözlerinde görüyorum (s.104).

Peyami Safa’nın birçok romanında kahramanlar, ruhi bunalım içerisindedir. Safa kahramanların bu sıkıntıdan kurtulmaları için maneviyata yönelmelerini gerektiğini eserlerinde kahramanların ağzından ifade etmiştir. Matmazel Noraliya’nın Koltuğu adlı eserde Ferit’in muhalebicide rastlamış olduğu ihtiyar, Ferit’e sıkıntılarında kurtulması için çareyi ilaçlarda değil maneviyatta araması gerektiğini şu cümlelerle belirtmiştir:

İhtiyarla göz göze geldiler. Onun artık bir şey söylemek istediği muhakkaktı. Ferit dinlemeye hazır olduğunu sevdiren gevşek bir duruşla bekledi. İhtiyar bir tespih tutan elini ona doğru uzatarak:

- Ben de sana bir şey diyeyim de baba sözüdür, unutma, dedi, ne zaman ki sıkıntıdan bu hapları yutacağın yerde, derin bir nefes al, içinden tut nefesini, yüreğinden bir kere ama yüreğinden, sözüme dikkat et, yüreğinden, yüreğinden anladın mı, yüreğinden bir kere “Allah'ım” deyiver sonra nefesini birden koyuver (s.64-65).

Muhakkak ki birçok hastalığın tedavisinde ilaçların kullanılması zaruridir. Burada verilmek istenen mesajda ilaçların alınmaması gerektiği elbette doğru değildir. Ancak yazarın bu diyalog üzerinden okuyucuya vermek istediği mesaj bireyin maneviyatını sağlam tutmasının gerekliliğidir.

Safa, sağlığın korunması için moralin yüksek tutulması gerektiğini diğer romanlarında olduğu gibi Yalnızız romanında da işlemiştir. Meharet'in, kızı Selmin'in durumuna üzülmekten dolayı rahatsızlanması üzerine Besim, Mefharet'e moralini düzeltmesi adına şunları söylemiştir:

- Kaderinin şoförü sensin. Emin ol. Onu dram istikametinde sürme. Biraz gül, yahu! Değmez vallahi bu dünya. Bak heyecandan yüzün pancar turşusuna döndü. Kendini düşün. Canına yazık (s.33).

Her işin başı sağlıktır. Birey sağlıklı olmadığı takdirde günlük hayatındaki hiçbir işine tam manasıyla yerine getiremez. Özellikle bir işi yaparken birey, o iş sebebiyle ruhi bunalımlara girdiğinde o işi başaramadığı gibi hayatındaki diğer işlerini de aksatır. Samim'in yeğeni Aydın'ın matematik sınavları yüzünden başına ağrı girmektedir (s.36). Aydın'ın bu sebepten başının ağrıdığını öğrenen Samim, hiçbir şeyin sağlıktan daha kıymetli olmadığını ifade etmiştir.

Samim, kardeşi Besim'le yaptığı konuşmada sağlığı korumak için az yemenin öneminden bahsetmiştir. Eserde yazar, Samim'im ağzından az yemenin vücuda hafiflik, zekâya da çeviklik ve derinlik verdiği mesajını okuyucuya iletmiştir (s.42).

Stres birçok hastalığın temelini oluşturur. Bununla ilgili örneği Besim, Semlin ile bahçede konuşurken şu şekilde ifade etmiştir:

- Bu pembe güllerin niçin simsiyah kesilmediklerinde şaşıyorum. Ablamın yüzünde bir dramın son perdesi gibi açılan gözkapaklarının altındaki acı bakışlar en neşeli çiçeklerin bile rengini soldurabilir. Bildim bileli öyledir. Saymadım fakat ayda iki kahkaha ya atar ya atmaz ve haykırır gibi güler. Yüzü ekseriya bir cenaze davetlisi gibi kasvetlidir, daima bir felaket verir. Senin baban ölecek adam değildi. Çok neşeliydi. Sen onun kahkaha devirlerini hatırlamazsın. Çok neşeliydi. Tabiatı değişti adamcağızın. Sonra da işleri ters gitmeye başladı. Çünkü Mefharet'in gözleri hep menfiyi görür. Cesaret kırmakta birebirdir. Baban o çiftlik davasını kaybetmezdi yoksa. Hep Mefharet'in menfi tesirleridir, inan buna. Mühürlü balmumu ile felaketleri davet eder. Sıkıldı adamcağız çok. Septisemi, verem, kanser, bunlar hep boş lakırdıdır. İnsanı yalnız bir illet öldürür: Sıkıntı. Öteki hastalıklar bunun vücuttaki çeşitli görünüşleridir. Bu çocuk da çok sıkıldı.

Bir yandan matematik, bir yandan annesinin yüz ton ağırlığındaki ruh baskısı. Dayanılmaz istibdat (s.61-62).

Samim'in yeğeni Aydın, tıpkı babası gibi stres ve sıkıntıdan dolayı hastalıktan kurtulamamaktadır. Bu durumun oluşmasında olaylara sürekli menfi tarafından bakan annesi Mefharet'in etkisi çok büyüktür.

Yalnızız romanında önleyici hekimlik adına yani hastalıklardan korunmak adına sıkıntıdan uzak durulması gerektiği sıkça işlenmiştir. Samim, Besim'le arasında geçen bir konuşmasında bu konuyla ilgili şunları söylemiştir:

- Her sıkıntı bir isyan hazırlığıdır. Ruhta başlayan bu hazırlık vücudun hastalanması şeklinde organik bir isyana çevrilir (s.66).

Samim'in bu cümlesi, insanların yaşadıkları sıkıntıların vücuttaki değişik hastalıklara sebep olduğu mesajını vermiştir.

Biz İnsanlar adlı romanda Orhan, Boğaziçi'ndeki bir mektepte öğretmendir. Orhan, çocukların yemekten evvel bakkaldan abur cubur alıp yemelerinin doğru olmadığını bunun dengesiz bir beslenme olacağını düşünmektedir. Bu sebeple bakkalı, şu şekilde uyarmıştır:

Orhan etrafına bakınırken bakkaldan öteberi alan çocukları görünce yürüdü; bakkala, yemekten evvel teneffüslerde çocuklara karamelâ ve macun gibi iştahlarını tıkayıcı şeyler satmasının doğru olmadığını bir kere daha hatırlattıktan sonra, koridora döndü (s.48).

Peyami Safa, diğer romanlarında olduğu gibi, Biz İnsanlar romanında da bireyin sağlığını koruması için sıkıntıdan uzak durulması gerektiğini işlemiştir. Orhan, Bahri intihar ettikten sonra Vedia'yı yalnız bırakmamak ve onun moralini düzeltmek için köşke gelmiştir. Orhan, böyle durumlarda insanın yalnız kalıp kimseyle konuşmadığında kötüleceğini bildiğinden Vedia'nın yanında olmayı tercih etmiştir (s.272).

Hastalanmamak için bireyin stresten uzak durması ve moralini tutmasının önemli olduğu kadar sigara ve alkol gibi zararlı alışkanlıklardan da uzak durmak gereklidir. Göğsünde ağrı olan Orhan, okulda hıfzıssıhha derslerine giren Doktor Fethi Bey'e muayene olmuştur. Muayeneden sonra doktor, Orhan'a sigara ve alkolden uzak durmasını; aşk, sevda ve korku gibi hisselere de kapılmaması gerektiğini söylemiştir.

- Esaslı bir muayene ister, dedi.

Orhan doktorun yüzünü kaplayan ciddiyetinin içinde bir endişe saklı olup olmadığı merakına düşerek sordu:

- Bir şey buluyor musunuz?

- Kat'i bir şey bulmuyorum. Velâkin böyle ayaküstü muayene ile anlaşılmaz. Esasen benim branşım da değil.

- Bir mütehassısa gitmem lazım mıdır?

- Şimdilik sigarayı azaltınız. İçki kullanmayınız. Heyecanlara kapılmayınız. Aşk, sevdâ, korku, tehevür gibi şeylerden uzak kalınız (s.298-299).

Safa'nın birçok romanında olduğu gibi Biz İnsanlar romanında da başkahraman Orhan, sürekli hastalıklarla boğuşmaktadır. Orhan'ın hastalanmasının en önemli sebebi çok sigara içmesidir. Hatta bir gün çok sigara içmesinden dolayı kendisinde ayakta duracak takati bulamamıştır (s.346).

İnsanın sağlığını koruması için iyi beslenilmesi gerekmektedir. Vedia günlüğünün "25 Temmuz, yalı, gece" bölümünde yengesi Samiye Hanım'la olan bir konuşmasını aktarmıştır. Konuşmada kilo kaybından bahseden Vedia, doktora gitmesi durumunda; doktorun kendisine iyi beslen telkininde bulunacağını belirtmiştir.

- Bugün İstanbul'da tartıldım. Beş kilo kaybetmişim. Vücudumda daimi bir kırıklık var. Yengemle beraberdik.

- Ne oluyor, sana, ne oluyor, dedi.

Ciddi bir endişe içindeydi.

- Doktora bir görünmelisin, diyordu.

- Görünüp ne yapacağım? Doktorun söyleyeceğini biliyorum: Anemi. İyi yemek. Çelik şurubu. Mersi (s.361).

Sağlık olmadan hiçbir değer anlam kazanamaz. İnsan milyoner de olsa sağlığı yerinde olmadığı zaman hiçbir bir önemi yoktur. Orhan ile Necati arasında geçen bir konuşmada, sağlığın hiçbir şeyle satın alınamayacağını bu sebeple sağlığımız yerindeyken değerini bilmemiz gerektiği mesajı verilmiştir.

Bu gece ve Vedia'yı kurtaracak mucizeye bütün servetimi vermeğe hazırım. O kurtulamayacaksa şimdi o servet beş misli, yüz misli olmuş ne fayda? (s.381)

Orhan, konuşmanın devamında da sağlığın değerinin bilinmesi ile ilgili şu örneği vermiştir:

- Bak şu adama, dedi, yetmiş yaşında var. Sapasağlam. Bütün ömrü ihtiyaç ve sefalet içinde geçmiş olabilir. Fakat şimdi yukarı katta yatan kanserli milyonere sor, onun yerinde olmağa razıdır. Ben de razıyım. Onun yerinde olmak şartıyla ona gençliğimi, kafamı, paramı, malımı, her şeyimi vermeğe razıyım (s.381).

4.2.1.6. Güzel Giyinmek ve Bakımlı Olmak

Güzel giyinmek ve bakımlı olmak tarihin eski dönmelerinden beri insanların önem verdiği bir mevzudur. Birey güzel giyinmek ve bakımlı olmakla çevresinin beğenisini ve takdirini kazanmakla beraber kendisine olan güveni de elde etmiş olur. Güzel giyinmek, bireyin özgüven elde etmesini; bakımlı olmak ise sağlıklı olmasını sağlar.

Bakımlı olmak insanın kendisini iyi hissetmesini ve rahatlamasını sağlar. Sözde Kızlar adlı romanda Nevin, uzun bir yolculuktan sonra evlerine gelen Mebrure'nin rahatlaması için hizmetçiye banyoyu hazırlamasını emretmiştir. Banyodan sonra temiz çamaşırları giyen Mebrure'nin ruh hali romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Tuvaleti de bir yarım saat sürdü. Başını yaptıktan esvabını giydikten sonra, büyük bir aynanın karşısına geçtiği zaman hayretle bir iki adım geriledi, yüreği birden sevinçle doldu: Tuvalet onu ne değiştirmiş, gençliğinin cazibesini, vücudunun, gözlerinin rengini nasıl belli etmişti! Adeta benliğinde bir başkılık duyuyor. Artık dünkü kılıksız, şaşkın, avare muhacir kızı değildi, artık vücudunun özlediği rahata, zevkinin istediği temizliğe ve güzelliğe kavuşmuştu: Buğday renkli, az beyzî çehresinde yorgun bir hülya ile yayılan uzun kirpikli, siyah gözlerinin, zarif başını çerçeveleyen ve bir su kadar parlak, akıcı, yumuşak siyah saçlarıyla mükemmel bir ahengi vardı. Narin burnu hafif bir kavis ile çehresine gururlu bir cazibe veriyordu (s.17).

İnsanların güzel giyinmesi ve bakımlı olması toplum tarafından değer verilen bir durumdur. Ancak insanlar kendilerine yakışmayacak tarz giyinir ve bakım yararlarsa bu durum toplum tarafından yadırganır. Sözde Kızlar romanında Nazmiye Hanım bu konudaki düşüncelerini şöyle açıklamıştır:

- Benim fikrim şu ki eğer pudra ve sürme bir erkeğe yakışırsa böyle bir tuvalet yaptığı için bu erkek ayıplanmaz. Amma kendisine yakışmadığı halde pudra ve sürme süren bir kadın gülünçtür. Ben şimdiki taze kadınlara şaşıyorum, bazıları yüzlerine dalga dalga pudra sürüyor, adeta üçüncü devresinde bir verem gibi bembeyaz kesiliyor (s.43).

Safa, Mahşer romanın başkahramanı Nihad üzerinden okuyucuya bakımlı olmanın ve güzel giyinmenin gerekliliğini şu cümlelerle anlatmıştır:

İyi ki sabahleyin kendi usturası ile tıraş olabilmiş ve uzanmış bir sakalın çehrelere verdiği zavallılıktan kurtulmuştu. Dik yakalı askeri kaputu da pek fena değil yalnız apartmana gelir gelmez bunu çıkarmak lazım geldiğini unutmuş olmasına kızdı. Kaputunun eteklerine eğilerek baktı: Çamur yok... Fakat ketalleri, kunduraları boyasızdı (s.40).

Samiye Hanım'ın kızına evlerinde özel ders veren Nihad, bir öğretmenin temiz ve tertipli olmasını gerektiğini düşündüğünden giyimine kuşamına dikkat etmektedir.

Bireyin kendisinin düzenli ve tertipli olması ne kadar önemliyse yaşadığı mekânın düzeni ve tertibi de o derece önemlidir. Göze güzel görünen ve düzenli yerlerde insan kendini daha huzurlu hisseder. Muazzez Nihad'la yeni taşındıkları evi, Faik'in tabiriyle fare yuvasını güzel bir şekilde döşeyip düzenleyerek Nihad ve arkadaşlarının beğenisini kazanmıştır. Bu durum romanda şu şekil aktarılmıştır:

Genç kız, birkaç küçük resim, sandalye, köşe minderi, bir iki sigara iskemlesi, perde ve ayna ile yukarı odayı döşeyerek hem göze çirkin görünmekten kurtarmış hem de rahat oturabilecek hale koymuştu. Üç beş günlük muvakkat bir ikamet için bile Muazzez'in ev kadınlara mahsus gösterdiği bu tertip zevki erkeklerin hoşuna gitti.

Faik samimi bir ah çekiyordu:

Ah gördünüz mü? Bir evin içinde kadın kendini nasıl belli eder! İnce kız! Fareli odayı çiçek gibi yaptı (s.152)!

Güzel giyinme ve bakımlı olma medeniyetin bir göstergesidir. İnsanlar giyimi ve bakımı ne kadar önemliyse yürüyüşleri ve tavırları da o derece önemlidir. Fatih-Harbiye romanında Neriman'ın ağzından Beyoğlu tasvir edilirken bu konu üzerinde durulmuştur:

- Dün Tünel'den Galatasaray'a kadar dükkânlara baktım. Esnaf bile zevk sahibi. İnsan bir bahçede geziyormuş gibi oluyor. Her camekân çiçek gibi. En adi eşyayı öyle biçime getiriyorlar ki mücevher gibi görünüyor. Sonra halkı da bambaşka. Dönüp bakmazlar. Yürümesini giyinmesini bilirler. Her şeyi bilirler canım (s.26).

İnsan giyimiyle aslında bedenindeki hakikatleri örter ve güzelleşmeye çalışır. Safa, Bir Tereddüdün Romanı adlı eserinde bu durumu romandaki kahraman muharririn ağzında şu şekilde aktarmıştır:

- Hepimiz, Erzilya gibi güzelleşmek için yalan elbiseleri arıyoruz ve çıplak hakikati örtmeye gizlemeye çalışıyoruz; hatta kefen bile çıplak cesedimizin çirkinliğini gizlemek için beyaz bir yalandır, değil mi (s.110)?

Mütareke yıllarını anlatan Biz İnsanlar romanında Safa, roman kahramanı Necati'nin ağzından Vedia'yı likör içtiği için karakola götürmek isteyen polisin giyim kuşamını şu şekilde eleştirmiştir:

- Efendi! Cebinde isterse yüz tane vesika olsun, bu halinle, bu kılığınla sende iki paralık memur haysiyeti var mı? Bu çamurlu, pis çizmeler nedir? Bu kırbaç nedir? Bu üç günlük tıraş nedir? Bu çarpık ağız bu küstah eda nedir? Bu vaziyette ifayı vazife etmek değil, sokağa çıkmaktan utanmaz mısın? Muhadderat İslamiye'ye terbiye vermek sana mı kalmış (s.148)?

4.2.1.7. İhtiyatlı ve Tedbirli Olmak

Herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranma, sakınma (TDK, 2005: 944) anlamına gelen ihtiyat, birey tarafından günlük hayatta sıkça kullanılabildiğinden edinilmesi gereken bir değerdir. Eğitimin hedefleri arasında bireyi hayata hazırlama da bulunmaktadır. Bu gerçeği göz önüne aldığımızda, bireye ihtiyatlı olma değerini kazandırma, eğitimin görevlerinden biri olarak kabul edilebilir.

Şimşek adlı romanın kahramanlarından Müfid, eşi Pervin tarafından aldatılmaktadır. Müfid, önceleri eşine güvendiğinden herhangi şüphe duymamıştır. Sonraları eşinin kendisini aldattığına dair şüpheler üst üste birikince eşine bu kadar çok itimat ettiği için ve evlenmeden önce ihtiyatlı davranmayıp eşi Pervin'in mazisini araştırmadığına pişman olmuştur. Müfid'in bu pişmanlığı eserde şu şekilde dile getirilmiştir:

Kendi kendine sordu: Bu kadının nesine güvenerek onu itimat besliyor? Neden onun mazisini kendi diliyle anlattığı gibi kabul ediyor (s.40).

Canan adlı romanda Lami, eşi Bedia'dan boşanmış; Canan'la evlenmiştir. Canan'ın güzelliğine vurulan Lami, onu kusursuz bir eş olarak görmüştür. Lami, ahlaken bozuk bir muhitte yetişen Canan'a güvenmenin yanlışlığını evlendikten sonra görmüştür. Lami'nin gözünü aşk kör ettiği için evlenmeden önce ihtiyatlı davranıp

Canan'ın nasıl biri olduğunu araştırma ihtiyacı hissetmemiştir. Ancak sonradan aldatıldığını anlayan Lami, bu ihtiyatsızlığının cezasını çekmiştir. Hatta Lami, aldatıldığı için hizmetçi tarafından bile alay edilen biri konumuna düşmüştür. Bu durum romanda şöyle anlatılmaktadır:

Başımın içinde zevcesinin el yazısı diriliyordu: “Gece buluşamayız. Mümkün değil, gündüz geliniz, Eleni tembihli.” Daha ne tereddüt ediyor. Canan'ın kullandığı kartvizit, Canan'ın el yazısı, bir mülakat tayini. Gizli bir şey. Konuşulmuş, görüşülmüş, hizmetçiye tembih edilmiş. Tevekkeli değil o malum Rum kızı, o fettan, o şıllık daima kendisine müstehzi, sırtkan, şımarık bakar, her sözüne gülererek yılışık bir “Lami Bey” deyişi vardı. O, bunu o aşüftenin hoppalığına hükmetmişti. Hâlbuki hizmetçi bile onunla açıkça alay ediyor (s.138).

Lami, Canan'a olan zaafından dolayı her seferinde kandırılmaktadır. Lami Canan'la evliliğine ihtiyatla yön vermek istese de her seferinde başarısız olmaktadır. Bunda Canan'ın etkisi büyüktür. Canan her konuşmada Lami'yi kadınlığıyla etkileyip onun hesap sormasına mani olmaktadır. Neticede Canan, Lami'yi aldatmaya devam etmektedir. Romandan alınan aşağıdaki bölüm bu durumlardan sadece bir tanesidir:

Kocasını dışarıya çıkınca genç kadın, bir aynanın önüne gitti, saçlarını düzeltti ve kendi kendine bakarak şeytanca gülümsedi: Bir saat evvel, kocasının öfkeli yüzünü gördüğü zaman bir fırtına kopacağını tahmin etmiş fakat Lami'den evvel davranmış, onun bütün cesaretini kırmış, zavallıyı tekrar, bir daha aldatmıştı. Kendi muvaffakiyetine gülüyor, kocasının çocukluğuna gülüyor, münakaşalarda Lami'nin ciddiyetine, kendi sahtekârlığına ve aktrisliğine gülüyordu. Aldatmak, tatlı şeymiş, hakikaten (s.169-170).

Birey, günlük hayatta olaylar karşısında ihtiyatlı olmadığı takdirde zor duruma hatta gülünç duruma düşer. Lami, gerçek apaçık ortadayken en baştan ihtiyatlı davranmayıp Canan'la evlendiği, sonrasında bu evliliği devam ettirdiği için çok pişman olmuştur. Bu pişmanlığı yazar şu şekilde kaleme almıştır:

Sonra kızıyor, herkes tarafından yüzüne karşı yüz defa söylendiği halde inanmadığı bu müthiş hakikati şimdiye kadar sezemediği için kendi kendine kızıyor (s.194).

Peyami Safa'nın Attila romanında Doğu Roma İmparatorluğu, Hun İmparatorluğuna yani Attila'ya elçi heyeti göndermiştir. Doğu Roma'nın elçi heyeti yolda birçok zorlukla en önemlisi kötü hava koşullarıyla karşılaşmışlardır. Fırtınanın olduğu bir gece, elçi heyetinin kurdukları çadır uçma tehlikesi geçirmiş bu sebeple elçi heyetindeki herkes çadır direğine yapışmıştır. Havaya gelen geçici sükûnet hepsini

aldatmış ve elçi heyeti çadır direğini tutmayı bırakmışlardır. Bir süre sonra da şiddetli bir rüzgârla çadır, bir bez parçası gibi uçurmuş ve elçi heyeti tedbirsizliğinin cezasını ödemiştir:

Fakat havaya gelen muvakkat sükûn hepsini aldattı, direği bıraktılar ve oturdular.

Ancak beş dakika kadar konuşabilmişlerdi; fırtına birdenbire öyle bir şiddetle esti ki direği yerinden söktü ve çadır küçük bir ipekli kadın mendili gibi havalandı (s.15).

Romanda Attila, bir hükümdarda olması gereken bütün özellikleri taşımaktadır. Attila, Kraliçe Kerka'ya düşmanların hilelerine karşı tedbirsiz olmadığını ve her hareketini düşünerek gerçekleştirdiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Attila bir fahişe tanımıyor ve onun zehirlerini yutacak kadar budala değil. Korkma! Ben Şark'ı tanım çünkü oradan geliyorum; Garb'ı da tanım çünkü oraya gideceğim. Dostumu düşmanımı da tanım ve ikisine karşı da siperim var: kalbim ve kılıcım! Hayatım emindir. Hiçbir kadın beni zaferden menetmeye muktedir olmamıştır ve olamaz (s.63).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserin başkahramanı Ferit, Vafı Bey'in işlettiği pansiyonda kalmaktadır. Bu pansiyonda gelir düzeyi düşük insanlar yaşamaktadır. Pansiyonun sakinlerinden biri de Eda Hanım'dır. Yüz felci geçirmiş olan Eda Hanım, rahatsız olan kızı Zehra'nın zarar görmemesi için sürekli tedbirli davranmaktadır.

Ben uyumam o gelinceye kadar. O yatar ben kalkarım. Dolaşırım. Bakarım bir yere sönmemiş sigara bırakmış mı diye. Mutfağa inerim, mangalda ateş varsa yoklarım. Pencereye bakarım açık kalmasın diye (s.29).

Safa'nın Biz İnsanlar romanında Süleyman adlı kahraman tek kurtuluşun Sosyalizm ile olacağını düşünmektedir. Kapitalist sistemle mücadele etme taraftarı olan Süleyman, düşüncelerini Orhan ve Necati'ye anlatmakta ancak söylediklerini kimsenin duymaması için ihtiyatlı davranmaktadır. Süleyman ihtiyatlı davranmadığı zaman kendisinin ve davasının zarar göreceğini bilmektedir. Bu düşüncesini Orhan ve Necati'ye şu şekilde aktarmıştır:

Herkesi açılmayız kardeşim, dişine, tırnağına kadar silahlı bir emperyalizm içindeyiz. Etraf casus dolu. İhtiyatlı konuşmağa ve çalışmağa mecburuz. Siz henüz temiz kalmış küçük burjuva münevverlerisiniz. Fikir namusumuz vardır (s.112).

Romanda Necati, Orhan'a Vedia ile ilişkisinde kendisini kaptırmamasını, Vedia'yı tecrübe etmesini ve ihtiyatlı davranarak ilişkinin devamına karar vermesini şu cümlelerle ifade etmiştir:

Kızda bu kararsızlık fazla devam ederse görüldüğü kadar enteresan bir ruh olmadığını hemen anla ve vazgeç. Onun için şimdiden pek derine dalma. Tecrübe et (s.279-280).

Samiye Hanım, Mustafa'nın hapse girmesine sebep olmuştur. Mustafa hapisteyken Samiye Hanım'ı öldürmeye yemin etmiş bu sebeple Mustafa hapisten çıktıktan sonra Samiye Hanım korkuya kapılmıştır. Köşkün bahçıvanı Hüseyin de Samiye Hanım'a dikkatli olmasını söylemiştir.

Hüseyin beni telaşa verdi: "Hanımefendi, diyor, siz bahçeye filan çıkmayın ne olur ne olmaz, duvardan atlar, bir ağaç arkasına gizlenir, bir fenalık yapar." diyor (s.312).

4.2.1.8. İnsanları Kınamaktan Kaçınmak

Kınamak, yapılan bir işin kötü olduğunu belirtir bir biçimde söz söylemek, ayıplamak, takbih etmek şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005:1155). İnsan yaratılışı gereği doğrudan ayrılabilir ve yanlışa düşebilir. Yanlışa düşen birini kınayan insanın aynı yanlışa kendisinin de düşme ihtimali bulunduğundan insanların kınanmaması ve yanlışa düşenin elinden tutulup yardım edilmesi gerekmektedir.

Canan adlı romanda Perihan, karısını bırakıp evini terk eden Lami'ye hak vermiş ve Lami'nin eşi Bedia'nın kocasını elinde tutamadığını belirtmiştir. Birkaç gece sonra Perihan'ın kınadığı durum başına gelmiş, kocası Şemsi evi terk etmiştir. Perihan'ın bu tutumu Faik tarafından şu şekilde eleştirilmiştir:

- Al bir tane daha... kocasını beğenmeyen hanım... peki, öyledir de geçen gün Lami'ye neden hak veriyordun? O da karısını dinlemeden fesini kaptığı gibi yalından çıkmış... ohh olsun... Şemsi de sana şimdi aynı şeyi yapıyor, gör de akıllan (s.50)!

4.2.1.9. Kanaatkârlık

Azla yetinebilme, elindeki ile yetinebilme durumu olarak tanımlanan kanaatkârlık (TDK, 2005: 1057), eğitimin bireylere aşlamak istediği önemli değerlerden birisidir.

Kanaatkârlık, hakkından vazgeçmek demek değil; hakkına, kazandığına razı olup başkasının hukukuna tecavüz etmemektir. Kanaatkâr olmak, tembel olmak ya da çalışmadan başkasından bir şeyler beklemek anlamına da gelmez. Çalışmak ve başarmak, kanaatkârlığın temel anlayışını oluşturur. Ancak kanaatkâr insan, çalışma karşısında sabır ve sebat gösterir elde ettiği başarı ile de yetinir ve şükreder. Toplumla bakıldığında elindeki ile yetinmeyi bilenler her zaman mutlu bir hayat sürerken hırsla kazanç peşinde koşanlar mutsuz bir ömür geçirirler.

Peyami Safa'nın birçok romanında kanaatkârlık roman kahramanlarının bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Yazarın ilk romanlarından olan Sözde Kızlar romanında başkahraman Mebrure, Nadir ve Fahri kanaatkâr birer kahraman olarak karşımıza çıkar. Nadir ile Mebrure arasında geçen şu konuşma ile rahatlığın dışarıda değil, insanın zihninde olduğu vurgulanmıştır:

Mahalleye girince Nadir parmağıyla ahşap bir evin sokağa doğru eğilen yıkık cephesini gösterdi:

- İşte bu ev!

- Ne harap!

- Salih de bu evi hiç sevmezdi: “Hünkârın ahırını bile bundan rahattır. Padişahın atı kadar da olamıyorum.” derdi. Fakat rahatlığın dışarı hayatta değil, kafatasımızın içinde olduğunu bilseydi, tevekkül ederdi (s.160).

Sözde Kızlar romanında Belma, Mebrure'ye daha önce yaşamış olduğu anların pişmanlıklarını anlatırken ailesinden de bahsetmiştir. Belma'nın anne ve babası, tekdüze bir hayat yaşamalarına rağmen hayatlarından memnunken; kendisi, sınır tanımayan bir şekilde yaşamış olmasına rağmen huzursuz olduğundan bahsetmiştir.

Ben ki buranın, bu mahallenin kızıyım. Babam, biliyorsun, hocadır. Annem hayatı Mahmutpaşa'ya kadar tanır. Fakat o hoca ve bu kadın, kendi âlemlerinde memnundular. Benden fazla mesuttular.

Belma'nın anne ve babasının bu şekilde mesut olmalarının tek sebebi ellerindeki ile yetinmeyi bilen, kanaatkâr insan olmalarıdır.

Mahşer adlı romanın başkahramanı Nihad, Muazzez Hanım'la bir konuşmasında kendisinin ve arkadaşlarının parasızlıktan dolayı çektiği sıkıntıları anlatmaktadır. Nihad,

bunları birer şikâyet olarak değil; kendisi gibi insanların parasız oldukları zaman bile mutlu olabildiklerini ifade edebilmek için anlatmıştır.

Başkalarının para ile temin ettikleri saadetlerin çoğu pek ucuz, hatta bedavadır. Ah, siz benim bazı arkadaşlarımı tanısanız şaşarsınız. Bunlar bir zenginin köpeğine sarf ettiğiinden daha az para ile yaşıyorlar. Gözümüzün önüne getiriniz: bir genç, sabahleyin yatağından kalkıyor. İlk işi yıkanmak ve tuvalet yapmak değil mi? Evinde, şu bizim musluk dediğimiz şey yok! Hatta adi tenekelere takılı kurşunlar bile... Entarisini dirseklerine kadar sıvayıp bir gaz tenekesinin içine kollarını sokarak yüzünü yıkıyor. Başını tarayacak, bir kırık tarağı var farz edelim. Fakat aynası yok, karanlık bir pencere camında, kendi aksini arayarak şöyle bir saçını tarıyor. Bitti mi? Ala.. giyinmek? Kolay. Çünkü elbise intihab etmek yahut kravatla gömleğin ahengini araştırmak için, aynalı dolaplar karıştırmağa, birçok eşyayı elden geçirmeğe lüzum yok. Olup olacağı bir kat elbise, bir tek kravat. Giyiniyor (s.112).

İnsan hayatta her türlü zorluklarla karşılaşabilir. İnsan maişet belası içinde de olsa her şeyin vukuuna razı olmalı ve karşılaştığı zorluklara katlanmalıdır. Bu şekilde davranmayan insan hayattan ümidini keser ve sefaletе düşer. Mahşer romanındaki karakterlerden Muharrir Kerim Bey, Nihad'la bir sohbetinde ona şu şekilde nasihatte bulunmuştur:

- Fakat hâlâ maişet belası içindeyim.

- Buna da alışık olduğunuzu söylemişsiniz. Zararı yok. Hayatta her şeye katlanılır. Yaşamağa razı olan adam, etrafımda her şeyin vukuuna razı olmalıdır. En son hikmet budur (s.205-206).

Mahşer romanının başkahramanı Nihad, zorluklar içerisinde bir hayat sürdürmektedir. Nihad'a göre insan, kör talihin yumruğu altında da hayat sürse insan kör talihine gözlerini yummalı ve nasibine tahammül etmelidir. Nihad, aşağıdaki cümlelerle bu durumu açıklamıştır:

Hayatı seviyor, yaşamak lazım, yani şark çocuğu için sürünmek tuh!

Bir felsefe yaptı: Mademki biz kör talihim yumruğu altında doğduk, mademki bu kör talih, talihlerin en köründür, ona gözleri yummalı. Reyî sorulmaksızın hayata mecbur edilen insan, yaşamak için bazı fedakârlıklarda bulunmağa mecburdur, bu fedakârlıklardan birincisi; nasibine tahammül etmek! (s.259-260)

Kanaatkâr olmayıp sürekli savurganlık yapanlar hem kendi bütçesine hem de milletin bütçesine zarar verir. Sadece bir eşya almakla ekonomi zarar görmez ancak savurganlık, toplum tarafından benimsenen bir alışkanlık haline gelirse; toplum hem

maddi hem de manevi yönden zarar görür. Canan adlı romanda lüks bir hayat yaşayan Lami'ye Faik şöyle hitapta bulunmuştur:

- Seni ben akıllı bilirdim be, Lâmi... tüh... sen de başımıza bir züppe kesildin çıktın. Bu ne şıklık yahu? Elbiseyi de yeni yaptırmış kafir... saman parası vermekten kravat bile alamıyorum, senin geçen sene verdiğin boyunbağını takıyorum. Üç defa söküklüklerini diktirdim. Ne lüzum var bu şıklığa? İnsan her gün güvey girmez... Memleketi siz batıyorsunuz! (s.48)

Lami, Cananla evlendikten sonra aşırı şekilde maddi sıkıntıya girmiştir. Bunda Canan'ın aşırı savurgan olması ve Lami'nin gelirinin az olması da etkilidir. Canan oturdukları evden sıkıldığını, deniz kenarında bir köşke taşınmak istediğini Lami'ye söylemiştir. Lami, kanaatkâr olmayan eşinin bu isteğini yerine getirmek için Şakir Bey'den borç istemek için yanına gitmiştir. Lami ile Şakir Bey arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

Lami, Şakir Bey'e müracaat etti. Müstehzi adam, sakalını okşayarak Lami'ye güldü:

- Yüz elli lira mı istiyorsun?

- Evet.

- Bak!

Bir defter çıkardı, kırmızı kalemle yazılmış karmakarışık hesaplar göstererek ilave etti:

- Şirketin kasasına beş yüz yetmiş lira borcun var. Bu parayı nasıl ödeyeceksin? Hiç düşündün mü? Yüz elli lira daha alırsan borç bine yaklaşacak...

Lami boynunu büktü:

- Ne yapayım? Eve çok masraf gidiyor. Eve değil Canan'a... kıyafetine para yetiştiremiyorum. Bazı kere sizin onu nasıl büyütediğinize şaşıyorum. Ne kadar müsrif alışmış (s.172).

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanının başkahramanı genç uzun bir müddet bacağındaki rahatsızlığında ötürü eziyet çekmiştir. Gencin bacağındaki rahatsızlık gittikçe artmış, akrabalarından münevver, zeki bir adam, gence her türlü duruma hazırlıklı olması gerektiğini anlatmış ve onu bacağına kesilmesine kadar gerçekleşebilecek olumsuz durumlara hazırlamıştır:

Sen bu hastalıktan manen rahat etmek istiyorsan, bacağına tamamıyla kesilmesine kadar her felaketi göze al. Ne kurtarırsan seni memnun eder.

Ve bana Goethe'nin bir safsatasını telkine çalıştı. "Az ümit edip çok elde etmek hayatın hakiki sırrıdır." (s.79)

Romadaki genç kahraman hayatın büyük ıstıraplar çekmiştir. Genç, bu ıstıraplara alıştığı için en küçük olumlu bir haber veya gelişme genci ziyadesiyle mutlu etmektedir. Bu durumu genç şu şekilde anlatmıştır:

Istırapın derinlerine indikçe sevincimizi kaybetmek korkusu kalmadığı için, yeni bir sevinç başlıyor: İstırapın ilacı ıstıraptır. İkisinin hâsıl-ı zarbı: Sevinç (s.108).

İnsanın sürekli hastalıklarla ve zorluklarla imtihan olması, insanı kanaatkâr yapar. Romadaki kahraman da böyle bir durumda olduğu için kanaatkâr olmuştur ve en küçük olumlu gelişme karşısında bile mutlu olmaya başlamıştır.

Azla yetinmeyi bilen insan, çok kazanma ihtiyacına girmez. Birey çok kazanmak için bedenini yıpratmak yerine azla yetinerek hem bedenini hem de psikolojisini rahatlatmış olur. Attila romanında Bizans elçileri kendi aralarında Hunlarla ilgili bir konuşmalarında, Hunların azla yetinip uzun zaman muammer ve muzaffer olduklarından bahsetmişlerdir.

- Biraz şu fare derilerine bürünmüş ve baldırlarında paçavralar sallanan sade insanlara bak ve düşün! Biz kadınlarımızın ipek maşlahlarını ve üstlerindeki altın pullarını temin etmek için ne kadar çalışıyor, didiniyor, yoruluyoruz; böyle asabi, yorgun ve yirmi sene eksik yaşamaktansa Hunlar gibi hem uzun zaman muammer hem de her zaman muzaffer olmak daha iyi değil mi? (s.34)

Attila romanında resmiyet ve şatafat yerilmiş, sadelik ve samimiyet üstün tutulmuştur. Hunlar, azla yetinen ve sadeliği temsil eden bir millet olarak tanıtılmıştır. Hunların bu özelliği Onorya'nın Hun sarayına gelişini anlatan şu cümlelerde vurgulanmıştır:

Dehlizlerde birkaç nedime ve cariye gülümseyerek onları selamladılar. Resmi değil, samimi bir istikbal tarzları vardı.

Onorya, Garbi Roma'nın fuzuli ve sahte birçok saray merasimiyle bu sadelik arasındaki farkın tesiri altında kalarak ihtiyar kadını takip etti (s.139).

Fatih-Harbiye romanında Neriman, yaşamış olduğu Türk mahallesi ve Türk kültüründen nefret etmekte, Beyoğlu semtine ve Batı kültürüne hayranlık beslemektedir. Her şeyin en lüksünü isteyen Neriman, Batılı hayat tarzı yaşayan arkadaşlarına özenmekte ve onlar gibi olmaya çalışmaktadır. Neriman'ın bu anlayışı onu sözlüsü Şinasi'den uzaklaştırmış; yeni tanışmış olduğu Beyoğlu pastanelerinin müdavimi Macit'e yakınlaştırmıştır. Nerimana, dayısının kızlarını ziyaret ettiği bir gün, kendi durumuna çok benzeyen Rus bir kızın hayat hikâyesi anlatılmış. Yoklukla beraber hakiki güzellikleri de terk eden kız; sahte ve şatafatlı hayatı tercih etmiş ancak neticede bu tercihten dolayı pişman olmuş ve intihar etmiştir.

Bu kız evvela gitar çalan fakir Rus artistiyle sevişir. Beraber senelerce yaşarlar. Nedense bir türlü evlenemezler. Rus genci çok fakir, çok... Kızla Beyoğlu'nun küçük bir odasında sefil yaşıyorlardı. Rus genci lokantalarda filan gitar çalarak biraz para kazanıyor. Kız bu sefalette senelerce katlanır. Çünkü hisli ve münevver bir kadın. Herkesin ehemmiyet verdiği şeylere o ehemmiyet vermiyor, lükste gözü yok. Fakat ne kadar olsa kadın. İhtiyaçları tatmin edilmedikçe büyüye büyüye kendisinin farkına varmadığı büyük bir ıstırap haline geliyor.

Nihayet bu kızın karşısına zengin ve güzel bir adam çıkar. Bir Rum. Onu sever Rus gencinden ayırır. Osmanbey tarafında bir apartmana alır, beraber yaşarlar. Artık refah, para, eğlence, her şey...

Rus genci, yine Beyoğlu'nda bazı Rus lokantalarında gitar çalarak hayatını kazanmaya devam eder, o kadar mağrurdur ki hiç kimseye ıstırabından bahsetmez. (Hikâyenin burasında Neriman'ın alakası artmaya başlamıştı.)

Kız artık her baloda görünüyor. (Neriman'ın dayızadeleri kızı tuvaletlerini anlatıyorlar. Neriman'da alaka daha şiddetli.) Her gün otomobilde. Fakat herkes dikkat ediyor, Rus kızı mahzundur, çok mahzun. (Neriman adeta sıçrayarak):

- Niçin? (diye soruyor) Çünkü... (diye anlatıyor dayısının kızları) Bu, tahsil görmüş bir kızdır ve sathi şeylere kıymet vermez, hakiki güzellikler arar. Musiki, mütalaa ve samimiyet (demeye getiriyor dayısının kızları), Rus genciyle yaşarken kız bunların hepsini buluyordu. Fakat Rum genciyle yaşarken bulamıyor. Yeni hayatı sahte. Etrafını alan yeni insanlar çok manasız. Halbuki Rus kızı, eski sevgilisiyle yaşarken etrafında hep görgülü, samimi adamlar var. İhtilalden kurtulmuş Beyaz Ruslar. Bunların hepsi fakir. Fakat hep kıymetli adamlar. Hele başlarından o kadar şey de geçince büsbütün anlayışları artmış, sefalet onları terbiye etmiş.

Velhasıl, bu Rus kızı büyük bir hata işlediğini anlamış (ve yaşlı ihtiyar kadının tabirine göre) hakiki kıymetlerle medeniyetin sahte kıymetleri arasındaki farkı çok iyi görmüş ve üstüne bir mahzunluk çökmüş. Apartmanda ipek yastıklar arasında, hep ağlamış (s.99-100).

Neriman, Rus kızın anlatılan hikâyesinden çok etkilenmiş ve hayatındaki birçok şeyi değiştirmeye karar vermiştir. Neriman anlatılan hikâyeden şu bölümü hatırlayarak her şeyin para ve eğlence olmadığını hakiki kıymetlerin daha farklı şeyler olduğunu anlamıştır:

Bu münevver bir kadın, herkesin ehemmiyet verdiği şeye ehemmiyet vermiyor. Fakat nihayet bir kadın. Birçok ihtiyaçları var, ah, şüphesiz birçok ihtiyaçları var, bunlar birike birike onu rahatsız ediyor. Rahat, para, eğlence, her şey... Fakat nafile. Hakiki kıymetler bunlar değil (s.104).

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde Safa, başkahraman olan muharririn ağzından, insanların ıstırap ve zevk yönünden eşit olduğunu, geçici haz ve kederlerin dışında insanların üzüntüleri ve sevinçleri arasında bir ahenk olduğunu vurgulayıp acılarımızın çokluğunda şikâyet etmememiz gerektiğini şu şekilde vurgulamıştır:

Eğer bir adamın hayatında duyduğu haz ve keder yekûnları hesap edilecek olursa görülecektir ki hiç kimse kimseden daha fazla ne mesut ne de bedbahttır. Hepimiz kakhahalarımızı gözyaşlarımızla ödüyoruz ve bu hususta bir dilenci, bir milyarderden farksızdır. Çok gülenin çok ağladığını söyleyen atalar sözü de bize heyecanlarımız arasındaki muvazeneden doğan bu büyük müsavata bildiriyor. Bunun için muvakkat hazlar ve kederler istisna edilirse insanlar arasında devamlı bir saadet ve felaketten bahsedilmesini bile fazla bulanlardanım. Kararlarım üzerinde mesut olmak ümidi ve bedbaht olmak korkusu tesirini kaybetmişti. Bütün amellerimizin neticeleri arasında ıstırap ve zevk itibariyle ahenk bulunduğu bir kere daha kaani olduktan sonra... (s.48)

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin kahramanlarından Mualla Hanım, eserdeki Muharririn kitabını okurken, kitaptaki kahramanlardan birinin şu sözleri, okuyucuyu kanaatkârlığa teşvik etmektedir:

- Onların üstünde evimde gibiyim. Gelip geçen bütün insanlar misafirimdirler sanki bahçemde geziyorlar. Bütün dükkânlar ve binalar kendi malım. Ve onları veriyorum, isteyenlere hırslılara, mal düşkünlerine. Bana yalnız kaldırımları bıraksınlar, yetişir (s.88).

Safa, aynı eserde muharririn, kadın kahramanlardan Vildan'la yapmış olduğu konuşma üzerinden istikbale hükmetmeye çalışmanın manasız olduğu, yaşanan ana değer verilmesinin gerektiği ve ikbal endişesi sebebiyle hayatı karartmanın yanlışlığı mesajlarını okuyucuya vermiştir.

- İstikbale hükmetmeye kalkmayalım. Yarın mademki doğmamıştır, yoktur. Hiç üzerinde bütün tahminlerimizin kıymeti de hiçtir (s.114).

Kanaatkar olan insanlar paraya fazla ihtiyaç duymadıkları için kimseye muhtaç olmadan hayatlarını sürdürebilirler. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserinde Tosun adlı kahraman geçmişte birçok işte çalıştığını, biraz birikimi olduğunu ve ömrünün sonuna kadar kimseye muhtaç olmadan yaşayabileceğini Ferit'e şu cümlelerle anlatmıştır:

- Ben dokuz sene gazete müvezziliği, sonra da bayilik ettim, iade kâğıdı sattım, beş on kuruşum var hamdolsun. Namerde muhtaç değilim. Ölüncüye kadar yeter bana (s.149).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı romanda, Matmazel Noraliya; iyiliksever, kanaatkâr, güngörmüş bir kadındır. Matmazel Noraliya'nın bu kişilik özelliklerini kazanmasında babaannesinin büyük etkisi vardır. Babaannesinin “İnsan hiçbir şeyi ziyadesiyle arzu eylemezse neye gam, kasavet çeksin? (s.256)” sözünü hatırlayan Matmazel Noraliya, bu sözü günlük olarak tuttuğu defterine yazmıştır. Bu söz ile babaanne kanaatkâr olmanın insanı gamdan ve kasavetten koruyacağını vurgulamıştır.

4.2.1.10. Kararlılık

Kararlılık; kararında direnme, kararını değiştirmeme ve kesin karar vermiş olma durumu olarak tanımlanabilir (TDK, 2005:1081). Başarıya ulaşmada çalışma ne kadar önemli ise kararlılık da o derece önemlidir. Bireyi başarıya ulaştıran kararlılık, Safa'nın romanlarında sıkça işlenmiştir.

Kararlılıkta önemli olan başarıya ulaşacağına inanmaktır. İnanmayan insan başaramaz. Söзде Kızlar romanında yazar bu inancı okuyucuya şöyle aktarmıştır:

- Galip gelmemizi ister misiniz?

- Elbette.

- O halde galip geleceğiz.

Mebrure'nin hayretini görerek izah etti.

Çünkü harplerden galebe iman eden taraftadır. Mademki galip gelmeği bu kadar şiddetle özlüyoruz, mutlaka galip geliriz (s.56).

Nadir ile Mebrure arasında geçen bu konuşmada Millî Mücadele'nin kazanmasında cephede yapılan savaş kadar cephe gerisindekilerin savaşın kazanılacağına olan imanlarının da önemli olduğu vurgulanmıştır.

Kesin olmayan bir konunun karara bağlanması ve neticesinin ortaya çıkması için bireyin kararlılığını ortaya koyması gereklidir. Canan adlı romanda Bedia, üç gecedir eve gelmeyen kocasının evlilikleriyle ilgili ne düşündüğünü anlamak için kocası Lami'nin yanına gitme ve onunla konuşma kararlılığını göstermiştir:

- Beybaba, gidip kendisini bulacağım. Artık bu hale bir nihayet versin, söyleyeceğim. Eve gelsin, o günkü meseleyi konuşalım, anlaşalım. Hangimiz haksızsak meydana çıksın. Herhalde bugün bu işi bitireceğim (s.12).

Attila romanında anlatılan Hun Devleti o yıllarda Avrupa'nın en güçlü devletidir. Bu sebeple Avrupa'daki bütün devletler, hükümdarı Attila olan Hun Devleti'nden çekinmektedir. Attila kendisine isyan eden Vizigotları cezalandırmak için Garbî Roma İmparatorluğu'nun topraklarına girmek istemekte bunun içinde Romalılardan izin istemektedir. Garbî Roma, bir savaş esnasında Hunlara direnemeyeceğini bilmesine rağmen Attila'nın, Garbî Roma topraklarında bulunan Vizigotlara saldırmasına izin vermeme kararlılığını ortaya koymuştur. Garbî Roma İmparatoru Valantinyen bu düşüncesini Attila'ya şu şekilde iletmiştir:

Bizim himayemize sığınarak Roma topraklarında yaşayan bu kavme taarruz etmek, Roma'ya taarruz etmektir (s.118).

Kararlılık, sadece bir işi gerçekleştirmek için takınılacak bir tutum değildir. Bireyin bazı şeyleri unutması için de kararlılığını ortaya koyması gereklidir. Geçmişteki bazı olayları veya kişileri unutmaya karar veren insan bunu gerçekleştirmek için dikkatini başka şeylere yoğunlaştırır. Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde Safa, böyle bir durumu eserin kahramanı olan muharririn, bir okuyucusuna verdiği nasihat üzerinden şöyle aktarır:

- Baktınız ki perdede, yani şuurunuzda, ona ait hatıraların resimleri görmeğe başlıyor; hemen elinizin yani iradeniz evvela makineyi durdursun. Sonra o film yerine başkasını taksın. Yani başka şeyler düşünmeye çalışınız. Bu oldukça güçtür fakat büyük bir gayret sarf ederseniz muvaffak olacağınız muhakkaktır. Gözlerinizi hiç perdeden ayırmayınız, baktınız ki sevgilinizin hayali orada yavaş yavaş belirmeğe başlıyor, mesela evvela başı, yüzü, omuzları, askeri elbisesinin yakası ve apoletleri görünüyor, hemen makineyi durdurunuz, olmazsa bulunduğunuz yeri değiştiriniz, büyük hareketler yapınız, mesela gidip pencereyi açınız yahut kapayınız, ağır bir şey kaldırınız (s.43).

Herhangi bir konuda kararlılıklarını ortaya koyamayan insan tereddütler içerisinde bocalayıp durur. Bireyin bir iş için harekete geçtikten sonra tereddütsüz bir

şekilde ilerlemesi gerektiğini Safa, romandaki muharririn ağzından şu şekilde aktarmıştır:

- Buna rağmen bir kere hareket haline geçtikten sonra tereddütsüz ve pervasız ileri atılırım. Çünkü tereddüt edecek olursak evlenmek şöyle dursun en küçük hareketleri bile yapamayız; mesela sigara içemeyiz, nikotinin yarın bize yapabileceği fenalıkları düşünmek elimizi felce uğratar; hiçbir gece uykusuz kalmayız; kaza ihtimallerini düşünürsek otomobile, hatta vapura bile binemeyiz; her kuvvetli his gibi tereddüt de insanı öldürebilir, hareketsiz ve mefluç bırakabilir. Dörtüol ağzında fazla durmayalım fazla tereddüt etmeyelim bir tanesine sapıverelim, nihayet şuna kaniim ki bütün yollar Roma'ya çıkar (s.52-53).

Yazar, burada sürekli tereddüt içerisinde olup karar veremeyen insanların hiçbir işi gerçekleştiremeyeceğini ve tereddüdün insanı hareketsiz ve mefluç bırakabileceğini anlatmaktadır.

Tereddüt, kararsız olma durumu olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005:1958). Safa, Bir Tereddüdün Romanı adlı eserinde tereddüdü mücerret/soyut manada zekânın bir belirtisi olduğunu ifade ederken uygulama sahasında ise tereddüdün ölümden başka bir şey olmadığını aktarmaktadır. Safa, insanın karar vermeden önce çeşitli ihtimaller üzerinde durup tereddüt geçirmesini normal bir durum olarak karşılarken karar verdikten ve uygulamaya geçtikten sonra tereddüt geçirmesini ölüm olarak kabul etmektedir. Safa bu durumu romandaki muharririn ağzında şu şekilde aktarmaktadır:

- Mücerret sahada zekânın evcini işaret eden bu şüphe ve tereddüt, ameli sahada ölümden başka bir şey değildir. O noktaya kadar çıktıktan sonra, insanın hayat ve müşahhas dünya içindeki azami kıymetine varabilmek için, tereddütten karara geçmesini dinlemek lazımdır. Çünkü bu ölümlerle hayat arasındaki huduttur (s.166).

Eserdeki muharrir kararsızlığın, insanı ne durumlara soktuğunu bir dostuyla nişanlanan Amerikalı bir kadını örnek göstererek şu şekilde anlatmıştır:

- Paris'ten buraya, dostlarımdan biri ile evlenmek için, Amerikalı bir kadın gelmişti. Hep: "Kendi kendimden kaçmak istiyorum, kendime ve hiçbir şeye tahammül edemiyorum, dolaşmak, diyardan diyara gitmek... Başka tesellim kalmadı boğuluyorum!" diyordu. Burada da oturamadı ve dostumla nişanlı olduğu halde kalkıp gitti. "Asrın hastalığı" dedikleri bu ruh buhranı, bu şüphe ve tereddüt, bu yer değiştirme ve kaçma ihtiyacı artık sonuna geliyor (s.189).

Yazar Peyami Safa, kararsızlığı herhangi bir meselede fazla derinlere gittikçe yani ayrıntılı olarak düşündükçe içine düşülen bir cehennem olarak kabul etmektedir.

Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında Ferit'in düşünce dünyası üzerinden verdiği örnekte bireyin herhangi bir konuda aşırı şüpheli olup tereddüde düşmemesi gerektiğini, zekâsının ilk hamlesiyle aldığı kararı uygulamaya koymasının önemini okuyucuya şu şekilde iletmiştir:

Zıt ihtimaller arasında kararsızlığın cehennemine düşmemek için hiçbir meselede fazla derinlere gitmek istemiyordu. Zekâsının ilk hamlesiyle koparabildiğinden fazlasını istemeğe sabrı da yoktu (s.86).

Mücadelesiz ve eziyetsiz bir şekilde her insan başarıya ulaşabilir ancak zorluklarla mücadele ederek başarıyı ancak kararlı insanlar elde edebilir. Yalnızız romanının başkahramanı Samim, mücadelesiz ve eziyetsiz bir zaferin değerinin olmadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

Şüphe verici ve usandırıcı bir bollukla herkesin kullandığı “gayri şuur” veya “şuuraltı”nın karanlık şebekesinden gelebilecek bir yığın nahoş sürprizler neticeyi değiştirmese bile geciktirebilirdi. Buna katlanmak lazımdı. Mücadelesiz ve eziyetsiz bir zaferin değeri yoktu (s.223).

Kendini kontrol edebilen insan kararlarını uygulamakta pek zorluk çekmez. Yalnızız romanında idealize edilen Samim kararlılığı ile ön plana çıkmaktadır. Samim yirminci asrın başlarında insanlarda var olan şüphe hastalığının abartıldığını, kendi ruh dünyasında disiplin kurabilen insanın kararsızlığı yenebileceğini düşünmektedir. Yazar, Samim'in bu durumu şu şekilde iletmiştir:

Kararım değişmemiştir. İçimin içi, şuurumun altı filan sıfır. Ehemmiyeti yok. Yirminci asır bunu mübalağa ediyor. Gayri şuur ruhun uşak dairesidir. Bodrum katı. Kendi derinliklerine inmesini bilen insan için orada da disiplin kurmak mümkün. Bu kadar. Fazla düşünemiyorum (s.228).

Safa, kararsızlık içerisinde olan insanın hem kendisine hem de çevresine zarar verebileceğini Biz İnsanlar romanındaki Vedia üzerinden okuyucuya aktarmıştır. Vedia Samiye Hanım'ın köşküne gelen misafirler içerisinde evlilik çağında olan tek bayan olduğu için oraya gelen bütün bekâr erkeklerin gözdesi konumundadır. Vedia kendisine talip olan erkeklere ümit vermekte ancak kararsızlığı sebebiyle hiçbiriyle evlenmeye yanaşmamaktadır. Vedia'nın bu kararsızlığı sebebiyle dolayı ona âşık olan Bahri intihar etmiştir (s.278).

4.2.1.11. Kibirleşmekten Kaçınmak

Kibirleşlik, kendini büyük görme, büyükleme ve gururlanma olarak tanımlanmaktadır (TDK, 2005:1179). Kibirleşen birey, diğeri insanları her açıdan kendisinden küçük gördüğü için topluma uyum sağlayamaz.

Bireyin bir başarı elde edememesinde ve iyi bir yerlere gelememesinde kibir ve kendini beğenme önemli rol oynar. Kibirleşen insan, kendini yeterli görür ve daha iyisini yapmaya çalışmaz. Safa, Mahşer romanında Türk milletinin kibirleşmesinden dolayı düşmüş olduğu olumsuz durumu kahramanlardan Kerim Bey'in ağzından şu şekilde aktarmıştır:

Türkiye'de daha birçok seneler, birçok gençler kendilerini ölüme atacaklardır. Tek tük harp zaferlerine aldanmayarak her Türk itirafa mecburdur ki inkırazî bir devir içindeyiz. Bu müterddî cemiyete şuur vermek için: "Sen büyüksün, senin binlerce senelik mazin var, cengâversin, hünerversin, sanatkârsın, fazılsın, bütün milletlerin en yükseğisin" demek, bir saflıktır. Cemiyetlerde inkırazın fena bir alameti de "tekebbür"dür. Diyoruz ki memlekette "kaht-ı rical" var: İdareci, diplomat, ilim adamı, sanatkâr yok; musikimiz münkariz, tiyatromuz başlamamış. Edebiyatımız ibtidai, resminiz basit, felsefemiz kopya, okuma yazma bilmek bir irfan sayılıyor; hatta bu devlet kuruldu kurulu imla yanlışından kurtulmuş bir tek münevvere tesadüf edilmemiş, en ziyade pazularımıza güvendiğimiz halde, adalî kuvvetimiz de pörsümüştü, cüce, hasta ve şaşkın bir insan yığınıyız. Bunu hep itiraf edebiliyoruz. Fakat yine tekebbürden vazgeçemiyoruz (s.309).

Safa burada Türk milletinin, geçmişte elde ettiği başarılarla övündüğünü ve bu başarılarla övünüp teselli olduğundan şu an hiçbir alanda ortaya başarılı bir eser çıkaramadığını vurgulamıştır. Safa, Türk milletinin kendisini tarafsız bir şekilde değerlendirmesinin ve ona göre hedef belirleyip ilerlemesi gerektiğinin önemini romandaki kahraman Kerim Bey'in ağzından şöyle aktarmıştır:

Biz ne bedbinlerimizin zannettiği kadar küçük, ne de nikbinlerimizin tasavvur ettiği kadar büyüğüz. İçtimai meselelerde mübalağa vardır. Kendi kendimizi dolandırmayalım (s.310).

Canan adlı romanın karakterlerinden Canan, küçüklüğünden itibaren kendini güzelliği ile çok beğenmekte, diğeri bayanlardan üstün görmektedir. Canan'ın bu durumu romanda Selim adlı karakterin ağzından şöyle aktarılmaktadır:

- Küçükken hiç bebek oynamazmış, daima aynanın karşısında, hep saçlarıyla yüzüyle uğraşır, kırıtırılmış. Sarayda kadınlar ona: “Sen dünya güzeli olacaksın!” dedikleri zaman, buna hiç şaşmazmış. Böyle bir itimad-ı nefis kolay mı kazanılır? Demek ki mağrur, ikbalperest bir kadın hepsi bu (s.40).

Canan, kibriden dolayı birçok yanlış yapmış ve sonunda annesi tarafından öldürülmüştür.

Biz İnsanlar romanında idealize edilen Orhan, birçok olumlu özelliğinin yanı sıra tevazu sahibi biri olarak okuyucunun karşısına çıkar. Okulun müdür yardımcısı Celal’le yaşadığı sürtüşmeden dolayı okuldan istifa etmek durumunda kalan Orhan, öğrencilerin gösterişten uzak, sessiz bir şekilde kendisini uğurlamalarını istemiştir. Orhan, mektepten ayrılışını ve ayrılırken gösteri yapılmamasını öğrencilerine şu şekilde söylemiştir:

- Mektebinizden ayrılıyorum. Sevginizden çok emin olduğum için hiçbir nümayiş beklemem ve istemem. Bu sessizliği bozmayınız. Ayrılırken alçak sesle yalnız bir: “Güle güle muallim bey!” diyeceksiniz (s.76).

4.2.1.12. Kötü Sanıştan Kaçınmak

Bireylerin kendisi, ailesi ve çevresi ile barışık ve başkalarıyla iyi ilişkiler kuracak şekilde yetiştirilmesi eğitimin temel amaçlarından biridir. İnsanın çevresiyle barışık olmasının ve iyi ilişkiler kurmasının en önemli şartlarından biri kötü sanıştan kaçınmasıdır. Başta aile olmak üzere kişilerin çevreleriyle ilişkilerini sağlıklı olarak sürdürebilmesi için karşılıklı güvenin tesis edilmesi şarttır. Başkalarının iç yüzünü bilmeden kötü sanıslara kapılmak, çok olumsuz sonuçlar doğurabilir. Bu yüzden her işin iyice araştırılması ve kötü sanıslardan uzak durulması gerekmektedir.

Şimşek adlı romanda Müfid, yaşadığı ortamdan ve o ortamdaki insanların hepsinden nefret etmektedir. Müfid bu sebeple herkese mesafeli yaklaşmaktadır. Bu durumun farkında olan Behire, Müfid’e bu tutumun yanlış olduğunu, buldukları ortamda her ne kadar kötü insanlar bulunsun da iyi insanların da bulunabileceğini şu şekilde ifade etmiştir:

- Sizin pek âdi zannettiğiniz insanlar arasında da teveccühünüze layık bir iki tane samimi kalp bulunabilir (s.125).

Mahşer adlı romanda Nihad ile Muazzez birbirlerini çok sevdiklerinden birçok zorluğu göze alarak hayatlarını birleştirmişlerdir. Nihad'ın ciddi maddi sıkıntı çekmesine rağmen Muazzez fedakârlık göstererek bu zor zamanların geçene kadar Nihad'a destek olmasını bilmiştir. Nihad, kendisi için türlü zorluklara katlanan Muazzez'in Seniha Hanımların apartmanını ziyaret etmesinden farklı anlamlar çıkarmış ve Muazzez'e tavır almıştır. Muazzez, birçok fedakârlık yapmış olmasına rağmen Nihad'ın bu şekilde davranması üzerine ona şöyle sitemde bulunmuştur:

- Benim kalbimden şüphe etmeğe ne hakkın var? Şu dakikalarda bana çektiğin ezayı neyle ödeyeceksin. İçimde bir şey boğuyorsun. Onu bir daha diriltmeye iktidarın var mı (s.265)?

Bir Akşamı adlı eserde Meliha'nın annesi önceleri kocasına ve kızına karşı şirret bir kadınken kocası öldükten sonra kimsesiz ve çaresiz bir kadın konumuna düşmüştür. Romanda anlatıcı insanların dışarıdan görüldüğü gibi değerlendirilmemesi gerektiğini söylemiş ve aslında Meliha'nın annesinin de kötü bir insan olmadığını şu cümlelerle belirtmiştir:

Vakalarla hüküm vermeyelim, hareketler her zaman ruhi şeniyetlerin kati birer tezahürü değildirlir, bu kadın, kocasını severdi, çok severdi; bu kadın kızını ve ailesini, kerpiç evini ve pembe karanfil bahçesini severdi, çok severdi; bu kadın geceleri yatağında kocası öksürürken ağlardı fakat bu nihayetsiz şefkatini göstermekten korkardı (s.101)...

İnsanlara dış görünüşlerinden veya ait oldukları toplumsal sınıftan dolayı ön yargıyla bakmamalıyız çünkü insanlara dışarıdan bakarak onların duygularını ve düşüncelerini bilemeyiz. Yalnızız romanında Besim, ablası Mefharet'in kendisiyle ilgili olumsuz şeyler söylemesi üzerine ablasına şu şekilde cevap vermiştir:

- Her canının içinde temiz bir dünya vardır. Oraya kaçış kendi kendinden nefret ifade eder. Banyoyu senden çok seven fahişeler tanıdım (s.23).

4.2.1.13. Nefisle Mücadele

İnsanın kendi nefsinin isteklerini önleme çabası olarak tanımlayabileceğimiz nefis mücadelesine (TDK, 2005: 1465) Peyami Safa romanlarında çokça yer vermiştir.

Bireyin kendisini tarafsız bir şekilde ele alıp, övgü ve yergilerden uzak durarak nefisini anlamaya çalışıp değerlendirmesini yazar nefisle mücadelenin bir boyutu olarak görmektedir. "Bin sene de okusam, ne biliyorsun diye sorsalar bana haddimi bilirim."

diyen Mevlana Celaleddin Rumi gibi Peyami Safa da insanların kendilerini “Ben ne biçim adamım?” diye sorgulayıp kendini bilmeye çalışması gerektiği üzerinde durmaktadır (SAFA, 2012: 93).

Daima kötülüğü emreden bir nefsi taşıyan insan eğer kendini aşma ve geliştirme gayretinde ise bir ideal/ülkü taşıyorsa karşısında işi yokuşa süren bir nefis ile karşılaşması mukadderdir. Yazarımız “Yalnızız” romanında genel itibariyle nefsi “ikinciler” olarak adlandırmaktadır. İnsanın kendini aşması için ikincileri kontrol altında tutması gerektiğini söylemektedir (s.170).Peyami Safa romanlarında nefsin tamamen öldürülemeyeceğini bilmekte bununla birlikte nefisle mücadeleyi; onu hapsedmek, ziyansız hale getirmek olarak belirtmektedir.

Nefsiyle mücadelede başarısız olan insanlar istek ve arzularının ya da bu istek ve arzularını karşılayanların kölesi olur. Sözde Kızlar romanında Belma, fakir bir semtte yaşamasına rağmen Batı hayranı ve lüks düşkünü olarak okuyucunun karşısına çıkar. Belma, kendisinin bu ihtiyaçlarını karşılayan Behiç tarafından bir süre kullanılmış sonra bırakılmıştır. Belma, hem istediği hayata ulaşamamanın üzüntüsü hem de Behiç’ten kapmış olduğu hastalığın acısıyla pişmanlık içinde hayatını devam ettirmiştir. Nadir Belma’nın pişmanlığına neden olan zaaflarını roman şöyle anlatmıştır:

- Eğer felaketlerimiz zaaflarımızın cezalarıysa Belma’ya acımaz. Çünkü Behiç’e karşı gösterdiği saflık yahut adale, sinir ve kalp zaafı pek fazlaydı (s.160).

Şimşek romanında Pervin, eşi Müfid’i Sacid’le aldatmaktadır. Pervin, nefesine mağlup olduğu kısa bir süre zarfında Sacid’e teslim olmuşsa da sonrasında pişman olmuştur. Nefsiyle mücadelede bir anlık zaafın pişmanlığını çokça yaşayan Pervin’in bu durumu romanda şöyle anlatılmıştır:

Pervin kendinde bulunduğunu hiç ummadığı şiddetli bir zaaf anında cinsi temayüllerinin bütün varlığını kapladığı kısa bir saniye zarfında Sacid’e teslim olmuştu. Akli başına gelir gelmez hüngür hüngür ağladı (s.24).

Safa, romanda insanı nefsinin esiri olmaktan kurtaracak şeyin ihtiraslardan vazgeçme olarak belirtmiştir. Birey, vazgeçmeye her daim hazır olduğu sürece muvaffak olur. Safa, bu düşüncüyü roman kahramanlarından Ali’nin ağzından şöyle aktarmıştır:

- Seni bütün ihtiraslarında büyütecek, ezilsen bile ezmeyecek, yenilsen bile yükseltecek, düşsen bile kaldıracak bir tek büyük vardır: İstiğna. Feragate daima hazır olmak.

Pek iyi bil ve bilirsin ki vazgeçmeğe hazırlanan muvaffak olur. Vazgeç (s.180)!

Romanın devamında insanın ihtiraslarından tevekkülle kurtulabileceği, her şeyden vazgeçtiği zaman her şeye malik olabileceği anlatılmıştır. İhtiraslarının esiri olan bireyin kaybetmeye mahkûm olduğu, tevekkül eden ve vazgeçmeye hazır olan insanın ise her daim kazanacağı Ali'nin Müfid'e söylediği şu cümlelerle ifade edilmiştir:

- En güzel köprü, ihtirastan tevekküle kuruludur. Oradan yürü korkma, vazgeç vazgeç! Tevekkülün bir duruşu vardır; yorgun ve sinirleri tamamiyle gevşemiş kolların sarksın; omuzların düşsün; başın arkaya devrilsin; ciğerlerinde sıkışmış demir hava erisin ve açık ağızından boşalsın; rahat nefes al; gözlerini yarı yum, kırp, süz, kendini bırak, bırak, bir milyon arzu içinde boğulmuş olsun, onların artık hiç kımıldamadıklarını aziz lâşeleriyle muhayyilende serilip yattıklarını heyecansız seyret. Ölümlü dünyada bir lahza yaşayabilmek için o lahzanın binde biri içinde bin aziz şeyin telef olacağını bilmek ve kabul etmek ve sineye çekmek lazım. Ver, daima ver; daima harca; daima feda et. Dünyaya almak için değil, yalnız vermek, yalnız feda etmek için geldiğini düşün. Her şeyden vazgeçen her şeye malik olur (s.182-183).

Bir Akşamı adlı romanda Meliha, ailesini İzmit'te bırakıp Kamil'le birlikte İstanbul'a kaçmıştır. Meliha'nın Kamil'le İstanbul'a kaçmasında gençliğin vermiş olduğu istek ve arzular etkili olmuştur. Meliha İstanbul'a kaçtıktan sonra yaşamak istediği hayatı bulamamış ve pişman olmuştur. Roman kahramanının zaaflarının esiri olması sonucu yaşadığı pişmanlık, romanda şöyle aktarılmıştır:

Meliha yeşil ateşten gözleriyle bakıyor. Böcek sesleri, bahar. Böcek sesleri, bahar, kıpırdayan parmaklar, yürüyen el, kolların çemberi, kıvranımlar, çığlık ve... Gözyaşları. İşte bu. Hayat. Yaşamak istiyorsun ha? İşte bu, al sana.

Açık pencereden rüzgâr giriyor. Meliha'nın ölgün vücudunu sıyrıp geçiyor. Yüzü bembeyaz. Gözlerinin altında eflatun gölgeler. Dudakları uçuk. Bahçe. Mınav! İşte bu. Kedi gözlü Meliha. Geçmiş olsun! İşte bu. Sergüzeştin ne pusulası ne haritası vardır (s.66).

Heveslerinin ve ihtiraslarının peşinde olanlar nefisleriyle olan mücadelelerini kaybeder. Meliha, nefesine uyup Kamil'le İstanbul'a kaçtıktan sonra yanlış yaptığını anlamış ancak nefesine hükmedemeyip yanlışlıklar sarmalı içine girmiştir. Meliha'nın bu durumu romanda şöyle anlatılmıştır:

Meliha hayalden sergüzeşte geçmek isteyen birçok yeni kızlar gibi, şu asri düstur olan “yaşamak arzusu” ile yaşamaya başlamıştı.

Fakat yaşamak nedir? Hangi türlü yaşamak? Bunu hiç bilmemişti. Yaşamak diye ruhunun ta içlerinden hissettiği kuvvetli ve derin duygunun mahiyetini anlamıyor fakat her an varlığını duyuyordu. Neden yaşamak? Bunu anlamak için şu son hayatının bütün safhalarını hatırladı. Gözlerinin önüne alelade bir hayal geldi. Havada bir kelebek var. Meliha bunu tutmak için koşuyor. Parmaklarının ucuyla hayvanın kanadını ta kenarından azıcık tutabiliyor ama kelebek sıyrılıp gidiyor, gene kaçıyor. Meliha bir daha bir hevesten ziyade ihtirasa yakın şiddetli bir meyil ile hayvanın arkasından giderken bir hendeğe düşüyor. Yüzü gözü kanyor, ağlıyor, kurtulmaya çalışıyor, kurtulunca kendisine felaket getiren o kelebekten nefret edeceği yerde, aşıkane bir tehalükle onun peşine düşüyor, koşuyor, yeni tehlikeler geçiriyor (s.104-105)...

Romanda Cevat Bey’in ağzından, bireyin nefesine karşı hâkimiyet kuramadığı zaman arzularını ve tabii sevklerini frenleyemeyeceği, arzularını ve tabii sevklerini frenleyemeyen bireyin kendi izzet-i nefisini çiğneyip ve kendine zarar vereceği anlatılmıştır.. Meliha ve Cevat Bey arasında geçen konuşma şöyledir:

- Bir şoförün zevki, makinesine karşı hâkimiyetini hissetmektir. En bedbaht şoför -veya vatman da olabilir- frenin sağlamlığına güvenmeyendir.

- Fren?

- Evet. Arzularımızı ve tabii sevklerimizi tutan fren.

- Demek istiyorsunuz ki sarhoş bir şoför veya vatman fren yapamaz.

- Ve kendi izzet-i nefisini çiğner (s.211-212).

Nefsinin esiri olan insan, ne kadar sıkıntı çekerse çeksün bu esirlikten kurtulamaz. Roman boyunca pişmanlıklar yaşasa da arzu ve istekleri doğrultusunda bir hayat süren Meliha, nefsinin esiri olduğu için yaşamak arzusundan vazgeçememektedir. Roman yazarı bu durumu okuyucuya şöyle aktarmıştır:

Ölülerin hayaletleri Meliha’ya döndüler ve sorular.

- Meliha! Yaşamak istiyor musun hala?

Genç kadın, kesik bir hıçkırıkla cevap verdi:

- Hayır!

Dirilerin hayaletleri de aynı cevabı tekrar ettirmek için Meliha’ya döndüler ve sordular:

- Meliha! Yaşamak istiyor musun hala?

Meliha kesik bir kahkaha ile cevap verdi:

- Evet (s.305)!

Nefsiyle mücadelesinde mağlup olan, arzu ve isteklerinin peşinden giden bireyler kendi yaşamlarını berbat ettikleri gibi ailesinin ve çevresinin de hayatlarını berbat ederler. Canan adlı romanda Lami, Canan'a olan aşkıdan dolayı hem kendisi aldatılmış bir koca durumuna düşmüş hem de ailesini terk ederek eşi Bedia'nın ve kayınpederi Abdullah Efendi'nin sıkıntılı günler geçirmesine sebep olmuştur. Lami ile Bedia arasında geçen aşağıdaki konuşma, Lami'nin nefesine uyararak ailesini nasıl dağıttığı hakkında bilgi vermektedir:

Kadın gözleri ıslak, Lami'ye döndü:

- Yarın geleceğin de şüpheli... Bir iki gün sonra ha?...

Kocasının yepyeni elbisesine baktı:

- Her şey anlaşılıyor... yazık... bir fahişe... âdi bir kadın... âdi, manasız bir kadın seni teshir edebiliyor (s.26).

Attila romanında Hun suvarisi Fletra, Onorya'nın cazibesine aldanarak nefsiyle mücadelesinde mağlup olmuş, hükümdarına ve milletine ihanet etmiştir. Kendi canı pahasına Onorya'ya sahip olmaya yeltenen Fletera, yaptığıının sonucunu kestiremeyecek kadar arzularının esiri olmuştur. Bu durum romanda şöyle anlatılmıştır:

Süvari gözlerini bir lahza Onorya'nın güzel yüzünden ayırmıyordu. Bir anda, bir anda Garbi Roma'nın esmer tenli ve kurum gözlü, çılgın ve çıldırırtıcı eşsiz güzeli için hayatını derhal feda edebileceğini hissetti. Bu kadının peşinden ve bu kadınla beraber Garbi Roma'ya kadar gidebileceğini, Hun topraklarındaki bütün rabitalarını, malını, ailesini ve çocuklarını bile bırakabileceğini hissetti.

Onorya'nın üstüne doğru eğildi. Bu kızgın ve dinç taze kadın vücudundan, vahşi çiçeklerin hülâsalarına benzeyen, gayet tatlı ve zehirli bir rayiha ile dolu, sıcak bir tütsü yükseliyordu.

Hun süvarisi dudaklarını Onorya'nın yüzüne doğru bir santimetreye kadar yaklaştırarak durdu. Hafif bir buse kondurmak istiyordu. Fakat prensesin uyanmasından korktu. Kadın bir isyanı hatta Attila'ya şikâyeti süvariye bir buse yüzünden mahvedebilirdi (s.100).

Zaaf anlarında nefsiyle mücadelesini kaybedip yanlış davranışlara giren birey, kendine geldiğinde yaptığı davranışlardan büyük pişmanlık duyar ve korkuya kapılır.

Fatih-Harbiye romanında Neriman, babasından ve nişanlısı Şinasi'den habersiz, gece geç saatlere kadar Macit'le birlikte Beyoğlu'nda eğlenmiştir. Eğlence anında kendini mazur gören Neriman, eve geldiğinde müthiş suçluluk psikolojisi içine girmiştir. Neriman'ın bu ruh hali romanda şöyle anlatılmıştır:

Bütün bu korku, onda, zevkin ve sevincin uyuşturduğu azapları galeyana getiriyor ve evvelce kendi kendine karşı mazur gördüğü bütün cürümler, şimdi, korkunun pertavsız altında birer cinayet kadar gözünde büyüyordu (s.20).

Safa, Bir Tereddüdün Romanı adlı eserdeki muharririn ağzından ihtirasları doğrultusunda hareket eden insanın gülünç duruma düşeceğini ifade etmiştir. İnsanın hayatında ne kadar çok olay varsa o kadar gülünç durumda olacağı romanda şu şekilde verilmiştir:

Mümkün olduğu kadar az vakası olan kitap ve hayat istiyorum. Napolyon niçin gülünçtür? Macera, ihtiraslarımızın en kaba görünüşü değil midir (s.100)?

Nefsiyle mücadelesini kaybedip ihtirasları doğrultusunda hareket eden ve maceradan maceraya koşan bireyler, toplumun değer yargılarını çiğnediklerinden bazen de başkalarına zarar verdiklerinden insanların nefretlerini kazanırlar. Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde gerçek ismi Anjel olan Vildan'ın ihtiraslarını gerçekleştirmek için ailesinin bütün servetini alıp kaçması, anne ve babasının ondan nefret etmesine sebep olmuştur. Vildan anne ve babasının bu nefretini romanda şu şekilde ifade etmiştir:

- Babam ölürlen son sözüm şu olmuş: Anjel'i affetmedim. Annem babamdan sekiz ay sonra ölmüş ve belki yüz kere demiş ki: Anjel'i doğurduğun için mutlaka cehenneme gideceğim (s.171).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı romanda Ferit, Matmazel Noraliya'nın günlüğünün 27 Eylül 1317 tarihli bölümünü okurken şu ifadelerle karşılaşır:

Dün gece büyükbabamın İtalyanca kitaplarından birini açtım. Boece'nin Felsefi Teselli namındaki eseri idi. On dört asır evvel yazılmış olan bu kitapta feylesof, her kim ki kadir olmak ister, serkeş gönlüne hâkim olmalıdır ve boynunu zevk-u sefanın bais-i hicap dizginlerine teslim etmemelidir (s.256).

Matmazel Noraliya bu ifadeleriyle serkeş gönlüne hâkim olabilen bireyin nefsiyle mücadelesini kazanacağını ve değerli bir varlık olacağını ifade etmiştir.

İnsanoğlunun nefsi tatmin edildikçe daha fazla istekleri olmaktadır. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserde Yahya Aziz, günümüzdeki ideolojiler insana kendisini aşan gayeler teklif etmedikleri ve hedef olarak bireye kendisini gösterdikleri için bireyin koşmasına ve mücadele etmesine rağmen yerinde saydığını belirtmiştir. Birey yerinde saymaktadır çünkü ideolojiler hayata yüzeysel bakmakta amaç olarak sadece “ben”in tatmin edilmesini kabul etmektedir. Yahya Aziz'in bu konudaki düşünceleri şöyledir:

Yıldızların ve mezarların önünde, sonsuzluk ve yokluk problemlerinin önünde susan ideolojiler, insana kendisini aşan gayeler teklif edemedikleri için onun kendisiyle kendi arasında hiçbir “transcendant” prensibin ve hiçbir idealin mesafesini koyamamışlardır. İnsana hedef olarak kendi kendisini gösterince onu yerinde saymaya mahkûm ettikleri halde koşmasına çalışmak gibi bir imkânsızlıkla karşılaştıklarının farkına varamamışlardır. Bunun sonu yalnız uçakla madde halinde göklere çıkmaktan fakat manen yerde sürünmekten başka ne olabilirdi? Teknik seviyesinin yükselmesi nispetinde spiritüel ve manevi kıymetlerin alçalması zaruriydi. İlerlemeyi, mekân içinde daha çabuk mesafe almaktan ibaret bir sürat telakkisinde soysuzlaştıran insan merkezli bir dünya görüşü, aynı prensibi şümullendirerek her şeyin gayesini kendi kendisinde bulmaktan başka nereye gidebilirdi? İnsanın gayesi insan, hayatın gayesi hayat, süratin gayesi sürat, düşünmenin gayesi düşünme, sporun gayesi spor, yemenin gayesi yemek, şehvetin gayesi şehvet, ticaretin gayesi ticaretten başka ne olabilirdi? Kendi merkezi etrafında her gün biraz daha süratle dönmekten başka bir şey yapmayan insan, atlıkarıncada gözlerini kapayan çocuğun kilometrelerce uzağa gitmesi hayaline benzer bir ilerleme vehmi içindedir. Ben'inin tatmin edildikçe artan ve her gün biraz daha maddî bir mahiyet alan isteklerini karşılamaktan başka neye çalışıyor (s.276)?

Peyami Safa, Yalnızız romanında genel itibariyle nefsi “ikinciler” olarak adlandırmaktadır. İnsanın kendini aşması için ikincileri kontrol altında tutması gerektiğini söylemiştir (s.170). Peyami Safa romanlarında nefsin tamamen öldürülemeyeceğini bildirmiş bununla birlikte nefisle mücadeleyi; onu hapsetmek, ziyansız hale getirmek olarak belirtmiştir. Peyami Safa öncelikle nefsin var olduğunun kabul edilmesi gerektiğini romandaki karakterler aracılığıyla okuyucuya aktarmıştır. Varlığı kabul edilen nefsi yok edemeyeceğimiz ama kontrol altına alarak nefsin, bize ve bizim aracılığımızla topluma zarar vermesinin önüne geçebileceğimiz ifade edilmiştir. Yalnızız romanında Samim ve Meral arsında geçen aşağıdaki konuşmada Samim nefsin kontrol altına alınması gerektiğini ifade etmiştir:

- Tamam, dedi, bu cüret beğenmende imrenmelerin her çeşidi var. Meçhule atılışın hayranlığıdır bu. Senin düşmanıdır. Senin birinci ve seçkin benliğine saldıran ikincidir. Beni senin hesabına o korkutuyor. Öldürmelisin onu.

Meral uzun düşünce gecelerinin mahsulüne benzeyen olgun bir fikri ilk defa ifade etti:

- Bana öyle geliyor ki bizim ikincilerimize ihtiyacımız var. Birincilerimiz onlar sayesinde yaşıyor. Sen bir şeyin zıddıyla var olduğunu söylemez misin?

Samim bağırdı:

- Ah çok güzel, iki beğendiğimi arasındaki iç diyalektik hareketinin tam üstüne bastın. Tabîî. Biri olmadan öteki olmaz. Tabîî. Hem ikincilerimizin kökleri tabiata ve içgüdülerimize bağlıdır. Onları yok edemeyiz. Öldürmekten maksadın hapsetmek ve ziyansız hale getirmektir. Elimiz, ayağımız gibi o da mutlak emrimiz altına girebilir. Ve onun bizi tokatlamasını, yaralanmasını ve öldürmesini imkânsız bir hale sokabiliriz. O zaman Feriha'nın daha iki sene evvel mektepte iken, bütün ailesini ve cemiyetini teperek meçhule atılışındaki cüret, mahbus ikincisinin isyanı olduğu için, hayranlık değil, nefret uyandırır. Sende bu nefreti göremeyişim beni ürkütüyor (s.156).

Safa, Yalnızız romanının başka bir yerinde “Serkeş ikinciden gelen isyanları bastırmak için gayret sarf eder.” cümlesiyle nefsin isyanlarının bastırılması için gayret edilmesi gerektiğini söylemiştir. Nefsinin isteklerine boyun eğip onun yolundan giden insanın, bu durumdan kurtulmasının tek çaresinin kendini aşip, nefsin isteklerine karşı dik durması ile olabileceği ifade edilmiştir. Yazar bu düşüncesini roman kahramanı Samim'in ağzından şu şekilde ifade etmiştir:

- Eğer insan gökten gelecek bir işaretle kendi kendinin üstüne sıçramağa muvaffak olsaydı, emir şöyle bir şey olurdu: “Arş kendini aş!” Fakat bu bir gayret istiyor. Yıldırım sevgiler müstesna, normal seyrini takip eden aşklarda kalp, içinden daha doğrusu serkeş ikinciden gelen isyanları bastırmak için gayret sarf eder (s.170).

Nefisle mücadelede insanın kişisel tutumu çok önemlidir. Nefsine karşı, yazara göre ikinciye karşı, dik durup iç muhasebesini yapan insan nefsiyle mücadelede önemli başarı sağlamış olur. Ancak insan iç muhasebesini ne kadar etkili yaparsa yapsın bazen dışarıdan nefsi körükleyen ve baştan çıkarıcı durumlar olabilir. Yazar bu duruma şu şekilde dikkati çekmiştir:

Dışarıda müttefikleri vardır. Çapkın veya aşüfte bir arkadaş, bütün ömründe hiç sevilmediği için sevişenleri kıskanan ve onları ayırmak için soğutma telkinleri yapan bir akraba, gittikçe daha fazla ihmal edilmekten muzdarip bir dost, birincinin ruhunu şuurunun altından ve üstünden gagalayan ikinciye dışarıdan yardımları koştururlar (s.171).

İnsanın, ruhundaki ikinciye karşı teyakkuzda beklediği gibi ikinciye dışarıdan gelecek yardımlara karşı da mağlup olmamak için uyanık olması gerektiğini ifade eden

yazar nefse dışarıdan gelecek yardımlara karşı koymak için roman kahramanı Samim'in ağzından şunların yapılması gerektiğini söylemiştir:

Ne mi yapmalı? Şüphesiz, aşkımızı içimizden kemiren bu ikinciyi susturmalı ve dışarıdaki müttefiklerine kulaklarını tıkamalıdır. "İkincisi"ni emri altına alamayan ve susturamayan birincinin sevmeye kabiliyetinden ve sevmeye liyakatinden şüphe etmeliyiz. Şüphe değil emin olmalıyız ki, bir türlü sonu gelmeyen iç savaşlarla ikinciye karşı zaferini elde edemeyen o zavallı aşkın ferahlığından ve tarif edilmez bahtiyarlığından mahrum kalmağa ebediyen mahkûmdur (s.171-172).

Yazar nefsi yenmek için öncelikle nefisten gelen isteklere dur denmesinin gerektiğini ifade etmiştir. Ardından nefse dışarıdan gelen yardımlara kulakların tıkanması gerektiğini anlatmıştır. Yazarın bu söylediklerinin yapılmadığı takdirde yani "ikincisini emri altına alamayan ve susturamayan" bir durumda olduğunda insanın birçok şeyden mahrum kalarak yaşayacağını söylemiştir. İnsan bu duruma düşmemek için her ne kadar nefsinin öldüremese bile onun çığlıklarına kulaklarını tıkayarak ve yardımcılara "dur" diyerek nefesine galip gelmesini bilmelidir.

Gençliğinde nefesine hâkim olamayıp yanlış davranışlar gerçekleştiren birey yaşlandığında bu davranışlarının pişmanlığını yaşar. Meral, annesinin gençliğinde yaşadığı maceraların hüznü sonunu romanda şu şekilde hatırlamıştır:

Annesini düşünüyordu. Şu anda ne yapıyor kadıncağız? Her biri türlü pişmanlıklar ve gözyaşlarıyla biten maceralarının bulutlu hatıraları arasında piyano mu çalıyor (s.186)?

Meral'in annesinin, geçmişte yaşadığı maceraların pişmanlığını babası Nail Bey de kızı Meral'le yapmış olduğu bir münakaşada şöyle dile getirmiştir:

Annene git sana hayatını anlatsın. Bütün o Paris maceralarından kendisinde sabahtan akşama kadar her gün akıttığı gözyaşlarından başka ne kaldığını anlatsın. O çehre, vücut ve ahlak viranesini yakından seyret. Bir damla hissin ve zekan varsa anlarsın (s.201).

Nail Bey'in bunları Meral'e anlatmasındaki maksadı, annesi gibi nefsinin istekleri doğrultusunda hareket eden Meral'in annesinin geçmiş yaşantısından ibret almasını ve davranışlarına çekidüzen vermesini istemesidir.

Safa, insanın nefesine uyduğu zaman, kendisini sorgulayıp bir yargıya vararak ders çıkarmasının doğru olacağını düşünmektedir. Yazar, nefsinin oyunlarına aldanıp yolda kalan insanlara roman kahramanlarından Ferhat'ın ağzıyla, "Bu oyunlardan ne

kazandığını düşünsene, ahmak!”, şeklinde bir soru yöneltmektedir. Yazar zevk anlarında bulutların üstünde uçan ancak zevk dakikalarının geçip de o anların sadece elemlerinin kaldığı anlarda insanın mutlu olmadığını anlayacağını Ferhat’ın ağzında şu şekilde ifade etmiştir.

Yaşamak için yaşıyorum. Fakat pek sayılı ve çok bulanık birkaç zevk anı -çünkü onun içinde utançlar, vicdan azapları, ömre sürecek lekelenmeler, herkese söyledim yalanların kirlilik hissi ve birçok... Böyle... İç kasılmaları var- İşte böyle birkaç zevk anı müstesna, mesut muyum ben? (s.245)

Safa, nefsiyle mücadelesinde başarılı olamamış birini anlattığı bu satırlarda, nefsinin, yani ikincinin peşinden giden insanın hiçbir zaman mesut olamayacağını söylemektedir. Böyle bir durumda olan insanı vicdan azaplarının, utançların ve kirlenmiş olma hislerinin peşini bırakmayacağı anlatılmaktadır.

Peyami Safa, nefsinin kulu olan insanın üç beş dakikalık geçici zevkler peşinden koşmasının neticesinin pişmanlık olacağını roman kahramanlarından Nail Bey’in ağzından şu şekilde ifade etmiştir:

Üç beş dakikalık geçici keyif, günlerce fitil fitil burnundan gelir insanının (s.247).

4.2.1.14. Nezaket

Nezaket, insanları kırmamaya, onlarda kötü etki yaratmamaya özen gösterecek şekilde muşeret kurallarına uygun davranma şeklinde tanımlanabilir (Foulquié, 1994:341). Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma da nezaketin bir diğer tanımıdır (TDK, 2005:1472). Eğitimin en önemli amaçlarından biri bireyin sosyalleşmesidir. Sosyalleşen bireylerin toplumsal kurallara uyması zorunludur. Nezaket toplumsal kuralların başında gelir. Topluma karşı nazik olmayan bireyler toplumla sağlıklı iletişim kuramazlar ve toplumda bir yer edinemezler.

Sözde Kızlar romanında Nazmiye Hanım’ın evinde verilen bir davette bütün erkekler ortamlarına yeni giren Mebrure’nin yanında durmaktadır. Erkeklerin bu tutumundan davette bulunan diğer bayanlar rahatsız olmaktadır. Nevin erkeklerin bu nezaketsizliğini yanındaki arkadaşı Belma’ya şu şekilde anlatmaktadır:

Sosyete de bir kişinin etrafında toplamak, öteki misafirleri açıkta bırakmak ayıptır (s.47).

Davetteki diğer bayanları rahatsız edecek böyle bir ortamın oluşmasından Mevrure de rahatsız olmuş, o gruptan ayrılarak Nazmiye Hanımların grubuna dâhil olmuştur.

Sofraya oturulduğu zaman misafirlerin yemeğe davet edilmesi ve ondan sonra yemeğe başlanması gerekmektedir. Nazmiye Hanım o gün alışveriş yaptığı için çok yorgun olduğundan misafirleri yemeğe davet etmeyi unutmuş ve herkesten önce yemeğe başlamıştır. Fakat Nazmiye Hanım yaptığı hatanın farkına varmış ve misafirlere özür dilemiştir (s.109).

Şimşek romanında Müfid, eşi Pervin'in kendisini aldattığını öğrendikten sonra ruhsal bunalıma girmiş ve hastalanmıştır. Pervin de böyle bir duruma sebep olduğu için pişmanlık duymaktadır. Pervin, Müfid'in kabul etmemesine rağmen Çengelköy'deki yazlık eve Müfid'i görmeye gitmiştir. Pervin, hastanın odasına girdiğinde odada bulunanlar Ali'nin bir işaretiyle odadan çıkmış, Müfid ile Pervin'i baş başa bırakma nezaketinde bulunmuşlardır (s.254).

Canan adlı romanda Lami, Bedia'dan ayrılma düşüncesini Renknaz Hanım'a açmıştır. Renknaz Hanım, Lami'ye iyi düşünmesi gerektiğini ve Şakir Bey'e danışmasını söylemiştir. Bunun üzerine Lami, Renknaz Hanım'ın elini hürmetle öpmüş ve köşkten ayrılmıştır (s.34).

Bir kişiyi veya bir yeri ziyaret etmeden önce haber vermek adabımuâşeretendir. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanda Doktor Ragıp Bey, Nüzhetleri ziyaret etmeden önce uşağını göndererek geleceği haberini vermiştir (s.59).

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin başkahramanı olan muharrir, evlenmeyi düşündüğü Mualla Hanım'la tanıştığı ilk anda, onu tanımak amacıyla seyretmek istemesine rağmen Mualla Hanım'ın bakışlarından rahatsız olabileceğini düşündüğü için bundan vazgeçmiştir. Muharririn bu olayla ilgili düşüncesi romanda şu şekilde anlatılmıştır:

Salonda görüldüğü andan, verdiğim yere oturduğu ana kadar Mualla Hanım'ın manzarasında vukua gelen bütün inkılâpları gözlerimle takip etmek istememiştim çünkü bir gece evvel gene sabahlamış olduğum için irademle

öteki ruhi kuvvetlerim arasındaki muvazeneden emin değildim ve Mualla Hanım'a ayıracağım dikkatin ölçüsünü bulamayarak herkesin, bilhassa bazı kadınların fazla nafiz olmasından şikâyet ettikleri bakışlarımla meşru bir dikkatten saygısızlığa doğru farkında olmadan gidivermekten çekiniyordum (s.36).

Bazı insanlar işlerini hemen halletmek için çoğu zaman acele ederler. Bu tür insanlar böyle anlarda insanları rahatsız edebilir veya incitebilirler. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı romanda başkahraman Ferit, tramvayla yolculuk yaptığı sırada bir adamın hoyrat davranışı ve nezaketsizliği kendisini rahatsız etmiş ve tramvaydan inmiştir. Bu durum romanda şöyle aktarılmıştır:

Parmakkapı'da tramvaydan inmedi ve Tepebaşı'na kadar gitti fakat orada tramvaya hücum eden iki adamdan birinin hoyratlığı onun başını döndürdü. Birdenbire nefes darlığı artmıştı. Kısa ve şiddetli bir tereddüt geçirdi, tramvaydan indi (s.84).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserde Ferit, Taksim'de tramvayda Selma'ya çok benzeyen birini görmüştür. Ferit, Selma'ya çok benzeyen bu bayanın yanına gitmiş ve Selma olup olmadığını anlamaya çalışmıştır. Bayanın Selma olmadığını anlayan Ferit, bayana kaba bir cevap verip oradan uzaklaşmıştır:

- Selma! Dedi.

Selma değildi. Yakından ona hiç benzemeyen daha güzel bir kızdı. Başını çevirdi ve gülümsedi.

- Selma olmadığımı müteessirim, dedi.

Özür dilemesini hiç sevmeyen Ferit: "Selma'dan daha güzelsiniz fakat onun tırnağı olamazsınız." dedikten sonra, tramvayın ön tarafından hızla inerken arkasından kalın bir sesin "çüş!" diye bağırdığını duydu. Kendi kendine tasdik etti: "Çüş ki çüş! Kızcağıza eşekçe bir cevap verdim (s.145)."

Yalnızız romanında Besim, Selmin'in sıkıntısını öğrenmek ve ona yardımcı olabilmek için Selmin'e, annesi gibi kaba değil, samimi bir şekilde yaklaşmıştır. Besim bu şekilde davranarak başarılı olamamıştır ancak Selmin'in annesi Mefharet Hanım gibi kaba davranmadığı için Selmin'in güvenini kazanmıştır. Besim'in Selmin'e samimi yaklaşımı romanda şu şekilde verilmiştir:

Kız önüne bakıyordu. Besim yeşil zeytin tabağını ona doğru sürdü:

-Şimdilik insanı bundan başka bu eve bağlayan lezzet yok. Bir tane ağzına at ve bana cevap ver: Bu dünyada kendisiyle rahatça konuşabileceğin adam ben değil miyim? Anlat bana... Selmin... Haydi... Seni böyle solduran mesele nedir? (s.19)

Yalnızız romanının kahramanlarından Besim, hayat dolu ve esprili bir kişiliğe sahiptir. Besim esprileri ile çevresine genelde olumlu bir hava katmakta ancak aynı durumu ciddi meseleler karşısında da gösterdiğinde insanların tepkisini çekebilmektedir. Hatta bir keresinde Besim'e bu tutumundan dolayı abisi Samim tepki göstermiştir (s.137).

Kaba davranıp birini kalbini kırdıktan sonra tekrar o insanın kalbini kazanmak çok zordur. Kaba davranılan insan Vedia gibi hassas bir insansa telafisi zor neticeler ortaya çıkabilir. Biz İnsanlar romanında Bahri, birçok kez Vedia'nın kalbini kırmıştır. Bahri Vedia'ya böyle davranmasının sebepleri arasında icra etmekte olduğu subaylık mesleğini görmektedir. Her ne olursa olsun Bahri, Vedia'nın kalbini kırdığı için çok pişmandır. Ancak yine de Vedia Bahri'yi affetmemektedir:

- Fakat bu kızın birçok defa istemeyerek kalbini kırdım. Oldu bir kere. Tamir edemiyorum, Orhan Bey. Vedia unutmaz. Dikkat ediniz buna. Çok pişmanım. Haksızlık bende. Ne de olsa meslek iktizası dik muameleyi alışmışız. Birkaç kere şirazem bozuldu. Şimdi Vedia'nın yanında çok ihtiyatla konuşuyorum. Bakışlarımdan bile onu sakınıyorum. Fakat o beni affetmedi (s.193).

Bize yardım eden ve bizi zor durumdan kurtaran kimselere teşekkür etmek bir nezakettir. Vedia pastanede likör içtiği için polislerin kendisini karakola götürmesine Orhan'la birlikte engel olan Necati'ye sonraki ilk karşılaşmalarında teşekkür etmiştir.

- Beyefendi, dedi, pastacıdaki jestinizi unutmayacağım. Fırsat bulmuşken teşekkür edeyim. Benim için karakolda da çok üzülmüşsünüz. Teşekkür ederim (s.283).

Peyami Safa'nın Biz İnsanlar romanında idealize ettiği kahraman Orhan'ın bir özelliği de nazik olmasıdır. Orhan, kendisi farklı düşüncede de olsa başkalarının düşüncelerine saygı gösterir. Orhan'ın bu davranışı ile diğer insanların takdirini kazanmaktadır. Bunu Samiye Hanım'ın Orhan'la ilgili düşüncelerini, Vedia'nın, Orhan'a aktarmasından anlayabiliyoruz:

- Sizi de sevdiğini görüyorsunuz. Ciddiyetinizi çok beğeniyor. Erkeğin ciddi olmasına taraftardır. Geçen gün dedi ki: Fikirleri bana yakın değil amma başkalarına, başkalarının düşüncelerine o kadar hürmet ediyor ki insan ona kızamıyor (s.335).

4.2.1.15. Sabırlı Olmak

Sabır; acı, yoksulluk, haksızlık gibi üzücü durumlar karşısında, ses çıkarmadan onların geçmesini bekleme erdemi olarak tanımlanabildiği gibi; olacak veya gelecek şeyi telaş göstermeden sakin bir şekilde bekleme olarak da tanımlanabilir (TDK, 2005: 1671).

Hayat, mutluluklar ve sevinçlerle beraber acı verici durumların da yaşandığı olaylar dizisinden meydana gelir. İnsanlar sıkıntılı günlerin biteceği, sonrasında güzel günlerin geleceği düşüncesi ile olaylara yaklaştıkları zaman acılarını hafifletmiş olurlar. Bu açıdan bakıldığında sabırlı olma davranışını alışkanlık haline getirmiş olan insanların sıkıntılı anları daha kolay atlatabildiği anlaşılacaktır. Sabırlı davranmayan bireyler ise hayatı kendileri için çekilmez bir hale getirmiş olurlar. Bu tür kişiler için hayatın çekilmez bir hale gelmesiyle birlikte psikolojik sorunlar ve ruhsal bunalımlar kapısı aralanmış olur.

Safa'nın Sözde Kızlar adlı romanında Mebrure'nin babası Milli Mücadele esnasında kaybolmuştur. Mebrure babasını bulmak amacıyla Muhacirîn'e gidip Müdür-i Umumi'den bilgi almak istemiş ancak onu yerinde bulamamıştır. Orada mevzuya hâkim olmayan bir memurda Mebrure'ye olumsuz cevap vermiştir. Bu olumsuz cevaba çok üzülen Mebrure'ye Fahri sabırlı olmasını ve işlerin yoluna gireceğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

- Hayır, korkmaya lüzum yok, sizin meseleniz hususi bir şey... Müdür-i Umumî onu bizzat takip ediyor, memurlara malûmat vermesi lazım gelmez... O halde gizli bir şey yok, korkmayınız; hakkınız var, inkâr etmem, bizi kalbimizden tutan işlerde vesvese en tabii hissimizdir. Fakat biraz daha sabır, yarın anlarız (s.148-149).

Şimşek romanında Ali, Pervin'in nasıl bir kadın olduğunu anlaması için Müfid'e sabırlı olmasını telkin etmektedir. Pervin fena kadınsa bunun er geç ortaya çıkacağını ve bunun hissedilebileceğini Ali şu cümlelerle aktarmıştır:

Pervin fena bir kadınsa er geç fena bir hareket daha yapacaktır. Hassas ve iradesiz denilen insanların bir müdafaa silahları vardır ki histir. Günün birinde Pervin'den öyle bir şiddetle nefret edersin ki onu terk etmek pek kolay bir hareket olur (s.153).

Sabır yalnızca sıkıntılı süreçlerde gösterilen bir davranış değildir. Sabır eğitimde de sıkça başvurulan bir yöntemdir. Nihad, Seniha Hanım'ın evinde bir süre öğretmenlik yapmıştır. Burada Perizad'ın huysuz davranışlarının geçmesi için Nihad, sabır göstermiş ve sabrının semeresini almıştır.

Çocuk masaya doğru ilerlerken, annesi Nihad'a döndü:

-Biraz yaramazcadır; sizi belki yoracak.

Nihad nezaketle eğildi:

- Zararı yok, çocuktur.

- Sizi yalnız bırakıyorum. Lütfen.. biraz.. imtihan ediniz bakalım.. nasıldır...

Nihad tekrar eğilirken, kadın, kapıyı çekti ve çekildi. Genç adam çocuğa doğru yürüdü, gayet munis belki arkadaşça bir sesle sordu:

- Hani.. kitabını göster bakayım?

Çocuk kitabını aramıyor, bebeklerini masanın üstünden kaldırır gibi yapıyor fakat elinden bırakamıyordu. Nihad sabretti, uzun bir müddet bekledi. Çocuk nihayet masanın kapağını açtı, içinden, güzel ciltli bir kıraat kitabı çıkardı, uzattı (s.35-36).

Bir Akşamdı adlı romanda ailesini İzmit'te bırakıp Kamil'le İstanbul'a kaçan Meliha, yaşamak isteği hayatı bulamamış, her türlü levsiyata batıp çıkmıştır. Meliha'nın kendisi de yapmış olduğu hatalardan pişmanlık duymakta ve yaşamış olduğu hayattan nefret etmektedir. Yaşadığı muhitte çapkınlığı ahlaki düşkünlüğü ile tanınan Ferdi'nin teklifini kabul edip etmemekte tereddüt içerisinde olan Meliha'ya annesi şu cümlelerle sabrı tavsiye etmiştir:

Annemin cevabı:

- Gitmesin. Sabretsin. Günün birinde onun bu faziletini anlayan bulunacaktır. Şimdi imtihan oluyor. Bütün insanların gözü, dikkatlerini belli etmeden, onun üstündedir. Sabrettiğini görürlerse mükâfatını vereceklerdir. Onu yeni bir insan, bir gün, mutlaka, yeni bir yuva kurmaya çağıracaktır; kaldı ki fazilet için bu mükafatı beklemeye de ne lüzum var? (s.232)

Canan romanında Lami tarafından terk edilen Bedia, ciddi şekilde sinir krizleri geçirmekte ve çok üzülmemektedir. Bedia'nın babası Abdullah Bey, kızına bu kötü günlerin geçeceğini söylemekte ve sabır telkin etmektedir. Abdullah kötü günlerin ancak sabırla geçebileceğini ve Allah'ın sabredenlerle beraber olduğunu kızına şu cümlelerle ifade etmektedir:

- Kızım, Allah Kur'an'ında buyuruyor ki: "Fasbir" sabret, "Kemasbir" sabrettikleri gibi, "Ulü'l azm" azim sahibi olanların. Kimlerden? "Minerresûl" peygamberlerden. Yani peygamberlerden azim sahibi olanların sabrettik gibi sabret! Ve yine buyuruyor ki: "İnnallahe maassabirîn" yani, muhakkak ki Allah sabredenlerle beraberdir. Kızım, evladım, senin felaketin benim felaketim demektir fakat denizin dibinde boğulurken bile Allah'tan ümidini kesmemek lazımdır. Lami mutlaka sana gelecektir. Henüz ortada büyük bir ayrılık yok, ümit çok...

Üzülüyorsun? Kocasından aldatılan kadın yalnız sen değilsin ya... Bir gün gelecek ki bu gül fidanlarını yine kocanla beraber sulayacaksın, emin ol... Haydi, yavrum, ver elini bana... ve âyet-i kerimeyi unutma: "İnnallâhe maassabirîn!" (s.85-86)

Bedia'nın erkek kardeşi Şemsi, kocasından terk edildiği süre zarfında kız kardeşinin yanında olmuştur. Şemsi, kız kardeşi Bedia'ya insanın muvakkat felakete katlanması gerektiğini söylemiş ve kötü günlerin mutlaka bir gün geçeceğini söylemiştir. Bedia'ya bunları telkin eden Şemsi, onun bu felaket günlerinde sabırlı olması ve dik durması için şu cümleleri söylemiştir:

- Nasıl olsa meydana çıkacak bir şey, Bedia... şimdi beni dinle... rica ederim... hayatının en mühim günlerindesin. Emin ol ki her şey geçer. Yalnız muvakkat felakete katlanmasını bilmeli. Sen kadınsın... Bu kadar bir şey kendini alıştıramazsın... fakat Bedia, senin ciddiyetini herkes bugüne kadar takdir etti. Bundan sonra da takdir etmelidir. Şimdi bütün âlemin gözleri senin üstünde. Eğer metin olursan beğenilirsin. Çok zaaf gösterirsen seninle herkes alay etmeye başlar (s.101).

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin başkahramanı olan Muharrir, Mualla Hanım'a yapmış olduğu evlilik teklifinin cevabını sabırla beklemektedir. Mualla Hanım, aradan iki üç ay geçmesine rağmen kat'i bir cevap vermemiştir. Mualla Hanım tereddüt içerisinde herhangi bir cevap verememesine rağmen Muharrir Mualla Hanım'ı sabırla beklemektedir. Muharrir bu bekleyiş anını şu cümlelerle anlatmaktadır:

Durmanın ve beklemenin ileri atılmadan daha müthiş bir kuvvet olduklarını anları bilirim. Sabrım heykelleri olan uzak Asya ilahlarına bayılıyorum. İnnallahe maassabirîn (s.144).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı romanın başkahramanı Ferit, sevgilisi Selma'nın ifadelerinden farklı anlamlar çıkarmaktadır. Ferit'teki rahatsızlıktan kaynaklanan bu durum, Ferit'in, Selma ile ilgili farklı kararlar vermesine sebep olmaktadır. Ferit, Selma'yla ilgili yine böyle bir fikir buhranıdayken sakin olması gerektiğini ve daha doğru kararlar vermek için uyuyup sabahı beklemesi gerektiğini düşünmüştür.

- Çok yorgunum. Oda karanlık. Objelerle münasebetim kesilmiş. Onların beni daima gerçeğe davet eden hazır oluşlarından mahrum kalınca fantezilerimle realite arasındaki hududu bulamıyorum. Planları aşıyor ve birbirine karıştırıyorum. Uyumalıyım şimdi, iki günün intibalarını tamamiyle silmeliyim. Yarın, dünün ve bugünün tesirlerinden azade, bağımsız bir dikkatle Selma'yı müşahede altına alırım (s.134).

İnsanlar çoğu zaman sinirliyen veya yorgunken kendileriyle veya başkalarıyla ilgili yanlış kararlar verebilmektedir. Ferit, yukarıda Selma ile ilgili kararını bir sonraki güne bırakarak daha doğru bir karar vermek istemiştir.

Yalnızız romanında kızı Selmin'in hamile olduğunu öğrenen Mefharet, aşırı derecede üzölmüştür. Mefharet, kızının kimden hamile kaldığını öğrenmeye çalışmışsa da kızı kendisine bunu söylememiştir. Mefharet kızının aksi davranışlarında ve bu durumda olmasından dolayı sinir krizi geçirip bayılmıştır. Mefharet ayıldığında yanında kardeşi Besim'i bulur. Besim ablası Mefharet'e sağlının önemli olduğunu, sabırlı olması gerektiğini şu sözlerle ifade etmiştir:

- Bu dünya böyle işte. Kabul edeceksin. Çare yok. Bu çarpık iş düzelebilir ama senin bir tarafın çarpılırsa düzelmez. Sabır lazım abla. Şöyle derin nefes al. Ooo... Kalbini ferah tut. Düzelir, düzelecek. Söz veriyorum sana. Göreceksin şüphen boşunadır (s.46).

Yalnızız romanının büyük bir bölümünde, Samim'in hayalinde oluşturmuş olduğu Simeranya anlatılmaktadır. Yazar, Samim'in ağzından Simeranya'yı tanıtırken okuyucuya birçok bireysel ve toplumsal değer telkin etmektedir. Bu telkinlerden biri de bireyin ölüm ve hastalık gibi hayatın çaresizliklerine karşı sinirlenmeyip ve isyan etmeyip sabır göstermesidir. Yazar bunu Samim'in ağzından şu şekilde anlatmıştır:

- Orada herkes, hastalanmadan evvel, hayatın çaresizlikleri önünde sinirlenmemeyi, isyan etmemeyi öğrenir (s.67).

Biz İnsanlar romanında Orhan, öğrencilerinden Tahsin tarafından kaşı yarılan Cemil'i askeri okulda tedavi ettirip ailesinin yanına götürmüştür. Orhan burada Cemil'in annesinin hışımına uğramıştır. Kadının olaydan dolayı sinirli olduğunu bilen Orhan, kadına sükûnet gelinceye kadar sabırla beklemiştir.

Orhan bu kadının tehditlerine “o haydut...” sözünün delalet ettiği bu vak'a haricinde başka neviden öfkelerin de karıştığını anladığı için elini uzattı, önünde duran yazıhane koltuğunun arkasını tuttu ve başını önüne eğdi. Çocuğun annesine sükûnet gelinceye kadar susmanın bir kıymet olduğuna inanmıştı (s.36).

4.2.1.16. Sevgi ve Acıma Duygusuna Sahip Olma

İnsanı bir şeye veya bir kimseye karşı yakın ilgi ve bağlılık göstermeye yönelten duygu olarak tanımlanan sevgi hissi (TDK, 2005: 1742) ve başka bir kimsenin veya canlıının mutsuzluğuna karşı duyulan üzüntü, merhamet olarak tanımlanan acıma hissi (TDK, 2005: 8) bireyin ve toplumun varlığını devam ettirmesinde çok önemlidir. Çünkü toplumsal bir varlık olan insanların bir arada yaşamasının temelinde sevgi ve acıma duyguları vardır.

Sözde Kızlar romanında, babasını Anadolu'da kaybettikten sonra onu İstanbul'a aramaya gelen Mebrure merhametli bir kız olarak sunulmuştur. Nazmiye Hanımların köşkünde ahlaksızca bir yaşam sürdürülmektedir. Bu köşke sürekli misafir olarak gelen Güzide küçük yaşta olmasına rağmen bu yaşantıya bulaşmıştır. Mebrure, Güzide'nin küçük yaşta böyle bir dünya ile tanışmasından dolayı ona acımaktadır.

Erkeklerin zendostane hareketlerine mukavemet etmek istemesinin sebebini yalnız çığ bir namus taassubu değildi, aldatılmaktan da ürküyordu. Bunların hepsini bahçede Güzide'ye, zavallı Güzide'ye anlatmak isterdi, fakat hiç tecrübesi olmayan, yaşı küçük, fazla hayalperest bir çocuğa bunlar nasıl anlatılabilir? Güzide'nin bu tehlikeyi hissedebilmesi için Mebrure kadar zekâsını felaketlerle tezhip etmiş olması lazımdı. Hâlbuki o zavallı mütereddî bir annenin mütereddî dostları arasında büyümüş, düşünmenin yollarını şaşırılmış tabii sevklerine mağlup bir kızcağızdı (s.68).

Yazar, Mebrure'nin annesini çok iyi biri olarak tasvir etmiştir. Yazar, bu kadının merhamet duygusuna sahip olma özelliğini Mebrure'nin ağzından anlatarak merhamet duygusunu yüceltmıştır.

Hiç kimseye kini yoktu. Hiç kimsenin yalan söyleyebileceğini, kendini aldatabileceğini hatırandan geçirmezdi, bütün hayatında, o kadın samur kedisine bile bir fiskecik vurmadı, göz göre göre bir karınca bile ezmedi, geniş ve derin bir merhametinden insanları değil, en emniyetsiz hayvanları ve küçük böcekleri bile mahrum etmedi (s.144).

Yazar Mebrure'nin annesinin üzerinde okuyucuya sadece insanlara değil en küçük hayvanlara bile merhametle yaklaşılması gerektiği dersini vermiştir. Safa, yine Mebrure'nin düşünce dünyasından yaralanarak Mebrure'nin annesinin ne kadar merhametli ve sevgi dolu olduğunu aşağıda romandan alınan bölümle okuyucuya aktarmıştır:

Mebrure pek iyi hatırlıyordu: Bir gün bitişik komşunun küçük erkek çocuğu, mahallenin köpek yavrularından birini kucaklamış, evinin kapısındaki merdivenin üstüne çıkararak zavallı yavruyu parmaklıktan aşağı atmıştı. Küçük başı sert kaldırım taşlarına çarpan hayvan, acı ve uzun çığlıklardan sonra öldü. Bu çığlıkları işiten ana köpek, büyük gürbüz bir hayvan, hemen yavrusunun başına koştu. Onu yaladı, yaladı ve akşam ezanına kadar titrek titrek, acı acı uludu kesik kesik havladı.

Mebrure'nin cumbadan bu vakayı gören annesi kapıya koştu, ıstıraplı hayvanı içeri almak, onu büyücek bir et parçasıyla teselli etmek istedi, bir saatten fazla: "Gel benim zavallı hayvanın gel.. gel kuçu kuçum... Gel aslanım, gel gel..." diye onu çağırdı, muvaffak olamadı, yukarıya kadar bile çıkamayarak, aşağıda taşlığın yanındaki yemek odasında mindere uzandı, kocası gelip onu okşayınca kadar ağladı. Ve kendine gelemedi(s.144).

Mebrure de annesi gibi merhamet ve sevgi dolu birisidir. Zor durumda olan insanlar için üzülür ve onları teselli eder. Behiç'in eski sevgilisi Belma, geçmişte Mebrure'ye her türlü kötülüğü yapmış olmasına rağmen; Mebrure, Belma'yı Behiç tarafından terk edildikten ve hastalanıp yatağa düştükten sonra evinde ziyaret ederek teselli etmiştir:

Oda kapısına gelince Nâdir durdu:

- Sizi Belma ile yalnız bırakacağım Mebrure Hanım.

- Niçin?

- Bana da ricası öyle. Evde hiç kimse olmasını istemedi. Fakat ben, en aşağı katta mutfağın yanı başındaki yemek odasında otururum. Siz konuşun, sonra gelip beni bulun. Belma'ya karşı bir tek lütfkârlığınız olacak, biliyorsunuz tabii: Teselli (s.160).

Sözde Kızlar adlı romanda norm karakterler sevgi ve acıma duygularına sahip kişiler iken kart karakterler, özellikle de Behiç acımasız bir kişi olarak okuyucuya sunulur. Belma'nın Behiç'ten bir çocuğu olduktan sonra Behiç, bu çocuğun yaşamasını istememiş ve küçük bebeği acımasızca diri diri toprağa gömmüştür:

- Dinle beni!.. Kararım katî, itiraz istemem: Bu piçi defedeceğiz, dedi.

Şaşkın şaşkın sordum:

- Nasıl defedeceğiz?

Biraz durdu, etrafına bakındı, sesini yavaşlatarak cevap verdi:

- Sen o işi bana bırak, dedi. Canavarca arzusunu gözlerinden anladım, bağırdım, avazım çıktığı kadar bağırdım:

- Sen delirdin. Çocuğun katili mi olacaksın? Allah'a inanmıyorsun, kanun tanımıyorsun, vicdanın da mı yok, dedim(s.172).

Peyami safa bu satırlarla Behiç'in canavarca hislerle dolu olduğunu okuyucuya aktarmış ve Nazmiye Hanım'ın köşkünde yaşayan insanların vicdansızlığını ortaya koymuştur.

İnsanları sıkıntılı günlerinde teselli etmek sevginin bir çeşididir. Şimşek romanında Ali, Müfid'in hasta olduğu ve ölümüne yaklaştığı günlerinde onu teselli ederek geçici bir süreliğine de olsa rahatlamasını ve iyileşmesini sağlamıştır:

Hiç ummadığı bir saadet içinde idi. Maziye hiç düşünmüyordu. Pervin'e karşı bütün kinlerini unutmuş gibiydi. Bu kinin tekrar dirilip dirilmeyeceğini Ali'ye sordu. Arkadaşı artık felsefe yapmıyor, çok neşeli görünüyor, her gün tuhaf tuhaf hikâyeler anlatıyor, hastayı eğlendirmekten ve saadetini ona hissettirmekten başka hiçbir şey düşünmüyordu (s.261).

Her ne kadar insanlara her zaman hakikati söylemek gerekse de ölüme yaklaşmış olan bir insanın teselli edilmesi gerektiğini yazar burada belirtmiştir.

Mahşer romanında Nihad, ev sahibesi Şevkiye Hanım'a Çanakkale'de yaralanışını, İstanbul'da çektiği sefaletleri ve Muazzez'den ayrılışını anlattıktan sonra Şevkiye Hanım derin bir acıma duygusuyla Nihad'a yardım etmek istemiştir.

Büyük felaket.. büyük, büyük, büyük. Çok çile çekmişsin yavrum. Bu yaşta? Allah göstermesin, Allah düşmanımın başına vermesin. Ne felaket, yavrucuğum, ne felâket! Ah, ah iktidarım olsa da gücüm yetse de sana biraz iyiliğim dokunsa.. ne gelir elimden? Hiç! Söyle.. bir şey yapabilirsem, söyle. Bir şu kulübem var, onu da satar savarım, her şeyi sana feda ederim, sen benim oğlumsun. Söyle ne yapayım? Gideyim mi o Muazzez Hanım'a? Ona güzelce bir ana nasihati vereyim mi? Ne yapayım? Söyle.

- Hiçbir şey yapma nine. Beni bu kadar cık düşünmen yetişir. Büyük teselli (s.274).

Şevkiye Hanım, Nihad'a belki yardım edememiştir ancak onun bu durumuna çok üzülüğünü, onun yanında olup teselli ettiğini görmekteyiz.

Peyami Safa'nın romanlarında sevgi ve acıma hissine sahip olmayan başka bir örneğe Canan adlı romanda rastlamaktayız. Bedia'nın kocası Lami'ye, arkadaşı Selim evliliğini bitirmesi ile ilgili tavsiyelerde bulunurken merhamet duygusunu alaya almıştır. Romanda kart karakter olarak verilen Selimin, bu davranışı romanda şöyle sunulmuştur.

- Ben sana yalıya gitmeni de tavsiye etmem. Hoşlanmadığınız bir kadınla bizi ebediyen beraber yaşamaya mecbur eden kanunlar gülünçtür. Otur oturduğun yerde, keyfine bak. Teyzenin evinde yatıp kalkarsın. İstedığın gibi yaşarsın. Beida'ya acıdığını söylüyorsun. Her ne türde olursa olsun, merhamet, iradenin miskinliğidir. Bu bizim kendi acimizin bir nevi şuurdur ki yine en çok bizi muzdarip eder. Kimse kimseye acımasaydı, hiçbir insan acınacak halde bulunmazdı (s.41).

Safa'nın eserlerinde kart karakterler genellikle acımasız insanlar olarak verilirken norm karakterler sevgi dolu insanlar olarak sunulmuştur. Canan adlı romanda Selim, Canan ve Şakir Bey gibi kişiler merhametten yoksun insanlar olarak okuyucuya verilirken Bedia ve Abdullah Efendi her türlü sıkıntıya rağmen içi sevgi dolu, vicdanlı insanlar olarak karşımıza çıkar. Bedia, kocası Lami'nin kendisini terk ettiği anlarda bile hasta ve felçli ninesi Ferhunde Hanım'ı yalnız bırakmayıp teselli etmiş ve onun hayır duasını almıştır.

Türk toplumunun geleneklerinden olan hasta ziyareti ve hastaya olan merhamet Safa'nın Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romanında şu şekilde işlenmiştir:

Evimiz birdenbire kalabalıklaştı.

Dostlar, komşular ve akraba gelip gidiyordu. Ben minderde uzanmıştım ve mukadder suallere verilmek için ezberlediğim cevabı her gelene, her sorana tekrar ediyordum.

Bir ferдин ıstırabı etrafında uyanan içtimaî alaka beni teselli ediyordu (s.78).

Eserde ayağında hastalık olan küçük kahraman yatağa düştüğü anda çevresinin kendisini ziyaret edip teselli etmesinden mutlu olmaktadır. Sevgi ve acıma duygusunun neticesi olan bu ziyaretler bütün hastaların üzerinde olumlu bir etki bırakmaktadır.

Merhamet duygusu hemen her insanda olmasına rağmen bu duygu özellikle annelerde fazlasıyla mevcuttur. Bir Tereddüdün Romanı adlı eserdeki başkahraman olan

yazarın eserinde anlattığı anne, hasta olan yavrusuna merhameti ve onun her isteğini yerine getirmesi sevgi ve acıma duygusunun tezahürüdür (s.156).

Acıma duygusu gerçekte anlık bir şekilde olmayıp acıma hissini yaşayan insanın aklını bozacak şekilde bu hissi taşıması gerektiğini, Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserinde şu şekilde aktarır:

O geceki sözünü hiç unutamam. “Ben diyordun, arkamdan siyah bir köpek geldiği için değil; Tahir Bey yükte yattığı için aklımı bozabilirim (s.299).”

Roman kahramanı Ferit söylediği bu sözle Tahir Bey'in yüklükte yatmasından dolayı vicdan azabı çektiğini hatta sırf bu sebeple aklını kaybedebileceğini ifade etmiştir. Kendisine musallat olan ruhi hastalıktan değil de bir insanın fakirliğinden dolayı yüklükte yatmasından aklını kaybedebileceğini söyleyen Ferit, aslında merhamet duygusunun nasıl olması gerektiğini ortaya koymuştur.

Yalnızız romanında Samim ve Meral'in, Büyükada'da birlikte gezintiye çıktıklarında şahit oldukları, bir at ve yavrusunun arasında yaşananlar sevgi ve şefkatin bütün yaratıkların özünde bulunduğunu ortaya koymaktadır:

Biraz ileride araba birdenbire durdu. İki atın biri, boşlukta uzun akisler yapan, tiz, tatlı ve dinç bir sesle kişnemeğe başladı. Bir şey bekliyor ve yürümek istemiyordu. Arabacı yere atladı ve bize:

- Çocuğunu istiyor, dedi, şuradadır, şimdi koşar gelir. Çocuğuna süt vermezse yürümez.

Bekledik. At, yavrusu geciktikçe artan bir sabırsızlıkla eşiniyor ve gittikçe boğuklaşan bir sesle kişnemeğe devam ediyordu. Sol tarafımızdaki tarlanın dibinde ahırimsı bir kulübe vardı. Arabacı oraya doğru yürüdü. Biz de yürüyerek biraz ısınmak için yere indik.

Okşamak ihtiyacıyla ata yaklaştım. Hayvan, yavrusunun hâlâ görünmediği tarladan ayrılmayan gözlerinde mahzun ve baygın bir şefkatle başını yukarı doğru atarak haykırıyordu.

Yanına yaklaşan Meral'e tek kelime söyleyebildim:

- Ana

Sonra, ana ile yavrusunun birbirlerine, bir tabiat hadisesinden fazla manalar taşıyan kavuşmalarındaki heyecan ve süt emzirme anlarını seyrettik.

Düzgün ağır düşüncelerin yükü altında susuyordum. Bu basit hadise Meral'le benim aramdaki bütün meseleleri küçücük bünyesinde taşıyordu. Hayvanın bile yavrusuna doğru kendi kendini aşan bu sevgi ve şefkat hamlesinde neslin idamesi arzusundan fazla bir şey vardı (s.167).

Anne ve çocuk arasındaki sevgi bağı hayvanlarda bile bu şekildeyken insanlarda bu durum daha şiddetli olacaktır. Yazar, Samim'in ağzından bu bölümü okuyucuya aktararak anne ve çocuk arasındaki sevgi bağını ortaya koymuştur.

Biz İnsanlar adlı romanın ilk sayfalarında Vedia'nın hastanede tedavisinin anlatıldığı bölümde sertabibin babasını kaybeden bir gence gösterdiği merhamet ve verdiği teselli, onu okuyucunun karşısında merhameti temsil eden bir tip olmasını sağlar.

- Adın neydi senin, dedi. Şükrü, değil mi? Şükrü evladım, yirmi beşinde var mısın? Allah sana uzun ömürler versin; gel, otur bakayım şuraya...

Genci bir sandalyeye oturttu ve tabakasından çıkardığı bir sigarayı ağzına koyarak gene kendi eliyle yaktı:

- Evladım, dedi, bana soracaksın, değil mi? Kaç gündür yatıyor bizde? Başka kimsen var mı senin? Bir dayın olacak galiba... Değil mi? (s.16-17)

Yine Sertabip, Vedia'yı muayene ettikten sonra ona söylediği şu sözlerle hastaları teselli ederek onların acılarının hafifletilmesinin gerekliliği mesajını veriyor:

Doktor tansiyonu aldıktan sonra hastanın üstüne eğildi ve bağırdı:

- İyisiniz değil mi? Tabi.. belli.. iyisiniz. Güzel güzel uyumuşsunuz.

Hasta kaşlarını kaldırdı.

Doktor onun alınına yapışan saçları kenara çekerek:

- Yok, yok, dedi, baş ağrılarınız hafiflemiş olacak... Şikâyet etmiyorsunuz (s.26).

Romanın ilk bölümlerinde hastane görevlilerinin hasta ve hasta yakınlarına sevgi ve şefkatle yaklaşmasının gerektiği mesajı verilmiştir.

Biz İnsanlar romanında babası hapiste olan Tahsin'e köy halkının gösterdiği sevgi ve merhamet ön plana çıkmaktadır. Annesi de vefat etmiş olan Tahsin'in yatılı okulda okuması için köy halkı okul müdüründen ricacı olmuştur. Tahsin'in Cemil'e taş

atıp kaşını yarıdıktan sonra okuldan atılacağını öğrenen köşkteki hizmetçi İclal, Orhan'dan Tahsin'in mektepten atılmaması yönünde şöyle ricada bulunmuştur:

Hizmetçi yalının alt kat pencerelerine baktıktan sonra başını Orhan'a doğru uzatarak:

- Günahtır, dedi, o çocukcağızı mektepten kovmasınlar
- Tahsin'i mi?
- Evet babası hapiste. Anası yok. Yetimdir, yoksuldur (s.39).

Tahsin kimsesiz olduğu için onu kollayan ve ona şefkat gösteren sadece köy halkı değildir. Mektepte görev yapan Muit İhsan, Orhan'a Tahsin'in durumunu anlatıp ona sahip çıkması için şu sözleri söylemiştir:

Aramızda kalsın, dedi, bu oğlanı kovacaklar diye ödüm patlıyor. Dilim yok ki söyleyeyim. Yarın öğle teneffüsünde inzibat meclisi toplanacakmış. Bana sorsalar da gık diyemem. Celal'le atışmak işime gelmez kardeşim. Bursa'da nah şu boy iki tane yumurcağım var. Buradan ayda altı kâğıt alacağım da tütün parasını ayırıp gerisini oraya yollayacağım. Fakat sen benden daha cesursun. çoluğun çocuğun da yok. Ben anlatayım da sen gene benden bilme. Bu oğlan yok mu, Tahsin, billahi yürekler acısıdır bu çocuğun hali. Bütün köy araya girip de mektebe parasız soktular. Geceleri kayıkların içinde uyuyordu bu. Aç acına. Babası hapiste.

Romanlarının geneline baktığımızda Safa, okuyucunun duygularına hitap etmek için roman kahramanlarını genellikle hasta olan kişilerden, fakirlerden ve bir felakete uğramış kimselerden seçmiştir. Peyami Safa, kendisi de birçok romanındaki kahraman gibi küçük yaşta hastalıklarla boğuşmuştur.

4.2.1.17. Sorumluluk

Sorumluluk, kişinin kendi davranışlarını veya kendi yetki alanına giren herhangi bir olayın sonuçlarını üstlenmesi şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005:1794). Eğitimin amaçlarından biri olan bireyin sorumluluk duygusunu kazanması, Türk Millî Eğitiminin temel ilkeleri arasına da girmiştir (MEB, 1973). Bireyler yaşama hazırlanırken gerek ailede gerekse okulda sorumluluk duygusuna sahip olacak şekilde yetiştirilmelidir.

Canan adlı romanda Bedia'nın babası Abdullah Efendi, ailevi sorumluluklarını yerine getirmeyip evini terk eden damadı Lami'ye sorumluluklarını hatırlatmış ve

insanın yaptığı yanlış davranışları kader deyip geçiştiremeyeceğini, yaptığı her davranıştan sorumlu olacağını söylemiştir:

- Lami Bey, bir erkek başka bir kadını seviyorum, ne yapayım, kaza ve kader diye zevcesini boşayamaz. Başka bir kadını sevmek mazeret değildir. Çünkü insanların irade-i cüz'iyesi vardır. Lami Bey, bu kaza ve kader meselesi derindir. O babda kütüb-i diniyi okuyunuz da öyle konuşunuz. Cenab-ı Hakk'ın irad-i külliyesine karşı gelemeyiz, kaza ve kader budur. Fakat benî beşerle münasebetlerimizde irademize hâkimiz. Nasıl ki istediğimiz zaman tramvaya biner, yayan yürür, istediğimiz zaman yatar kalkar, istediğimiz insanlarla görüşür, istediğiniz insanlara kat'-ı alaka ederiz. Canan mıdır, nedir o kadınla da kat'-ı rabıta sizin elinizdedir. Eğer ailevî vazifenizi hatırlar, vazife aşkınızı hissedersiniz, öteki sevdaya galebe çalmak da irade-i cüz'iyeniz dâhilindedir (s.112-113).

Sorumluluklarını yerine getirmeyen insan kendisine saygısını yitirdiği gibi çevresinin de saygısını ve güvenini yitirir. Biz İnsanlar romanında görevlerini yapmayan ve sorumluluklarını yerine getirmeyen hemşire, başhekim tarafından şu şekilde azarlanmıştır:

- Tamaruz ediyormuşsun da lavantalar sürerek teşrif ediyormuşsun... Burası hastane kızım, hasta olursan sana bakarlar. Hastalık bahanesiyle izin gününü uzatmak olmaz (s.17).

4.2.1.18. Ümitli Olmak

Ümitli olmak, beklenti ve umut içinde olmak şeklinde tanımlanabilir (TDK, 2005:2057). Ümitli olan insan hayata kendisini bağlı hissettiğinden yaşama dört elle sarılır. Bireyin karamsar ve hayattan kopuk olması toplum tarafından benimsenmez. Bu sebeple ümitli olmak bireyin edinmesi gerekli olan değerlerden biridir.

Mahşer adlı romanda Nihad, Çanakkale'den gazi olarak İstanbul'a geldiği zamanlar işsiz ve parasızdır. Nihad, bütün olumsuzluklara rağmen ümidini korumuş ve hayatla olan mücadelesine başlamıştır. Safa, roman kahramanı Nihad'ın bu ümidini romanda şu şekilde anlatır:

Arkadaşını evinde bulacağına pek emin değil. Fakat vakit geçsin, zararı yok. Bir kere sabahı etmeli. Güneş neler getirir! Bir kere güneş doğsa, güya binlerce insan, bildik bilmedik, tanıdık tanımadık, herkes istikbaline çıkacak:

İstanbul'u müdafaa edenlerden biri de sen değil misin? Başımın üstünde yerin var, dile benden ne dilersen!

Diyecek. Sonra ma'hud u mısraı hatırladı:

Gün doğmadan meşimeî şebdem neler doğar (s.14)!

Nihad, romanın başından, sonuna kadar talihsiz olaylarla karşılaşmış ve sıkıntılardan kutru lamamıştır. Bir iş görüşmesinden ret cevabı alması üzerine Nihad'ın hatırına bir İngiliz şairinin şu sözleri gelmiştir:

Mahzun gönül! Sükût et! Güneş bulutların arasında da neşr-i envâr eder. Senin bahtın da herkesin bahtı gibidir: Her hayatta fırtına saatleri, kederli mazlum günler olmak gerek (s.27).

Bu sözleri söyleyen Nihad, hayatla olan mücadelesine devam etmede kararlı olduğunu göstermekte ve bu mücadeleyi kazanacağına olan ümidini korumaktadır.

Çanakkale'den İstanbul'a ilk geldiği anlarda her türlü sıkıntıya rağmen hayata ümitle bakmayı başaran Nihad, Muazzezle evlendikten sonra maddi sıkıntı çekerken bu ümidini koruyamamış ve karamsarlığa kapılmıştır. Nihad'ın yine böyle karamsarlığa kapıldığı bir anda eşi Muazzez, Nihad'ın hayata ümitle bakması için ona şu sözleri söylemiştir:

- Yalnız sen değilsin, Nihad, bütün iyi adamlar, bugün bizim gibi yaşıyorlar. Niçin meyas olmalı? Yarın ne olacağını biliyor musun? Bütün ümitlerimiz bitmedi ya... Dünya bu, kim bilir, belki sen ve ben, prensler gibi, sultanlar gibi yaşayacağız (s.185).

Safa, romanda Muazzez'le yaşamış olduğu ayrılık esnasında Nihad'ın yaşamış olduğu karamsar ruh halini betimlerken okuyucuya karamsarlığın ne kadar kötü bir durum olduğunu şu cümlelerle aktarmıştır:

Kim ne derse desin, bedbinlik ister geçen asırdan kalma adi bir moda, ilk gençliğe mahsus bir sinir buhranı, inkırazı, nesillerin mefkûresizliği olsun.. isterse vakti geçmiş bir felsefe akîdesi oldukça zırva bir telakki, bir safsata (s.279)...

4.2.1.19. Vefalı Olmak

Vefa, lügatte sevgisi geçici olmayan şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005:2084). Vefalı olan kişi sözüne, vaadine sadık kalır; dostlarını unutmaz ve onlara değer verir. Vefa, toplumda aranan bir özelliktir. Bu sebeple bireylerin vefalı olması eğitimin hedeflerinden biridir (MEB, 2004:720).

Mahşer romanında Ferit, Vafi Bey'in pansiyonuna yeni yerleştiği sıralarda ruhi bunalımlar içerisinde bulunmaktadır. Ferit böyle bir durumdayken bile oğlu hasta olan Eda Hanım'a yardım etmiş, Eda Hanım da Ferit'e teşekkürü bir borç bilmiş minnettar kalmıştır (s.18).

Peyami Safa'nın Attila romanında büyük hükümdar Attila anlatılmaktadır. Attila tahta olduğu süre boyunca katıldığı bütün savaşlarda başarı göstermiş, milletin zengin ve itibarlı olmasını sağlamış bu sebeple Hun halkının büyük sevgisini kazanmıştır. Attila'nın ölümü Hunların ziyadesiyle üzülmüne sebep olmuştur. Romandan alınan aşağıdaki bölümde Hunların, Attila'ya olan sevgilerindeki vefa ortaya konmuştur:

Attila'nın ölümü Hunları öyle bir matem içinde bırakmıştı ki ihtiyarından çocuğuna kadar hepsi günlerce yemediler, içmediler, gülmediler, yüksek sesle konuşmadılar. Erkekler, başları önlerine düşmüş, kederli ve sâkit duruyorlar, kadınlar ağlaşıyorlardı. Çocuklar oynamadılar (s.264).

Ferit, teyzesi Necmiye'den cimri olduğu ve kız kardeşi Nilüfer'e kötü davrandığı için nefret etmektedir. Ferit, teyzesinin ölümüyle birlikte onun bütün kötü vasıflarını unutmuş, yaptığı en küçük iyilikleri bile hatırlayarak bir şekilde onu hayırla şöyle yâd etmiştir:

Ölümün bütün kusurları temizleyen banyosuna teyze şimdi giriyordu. Cimriliği ve hainliği azalmaya başlamıştı. Şimdi asmaya bakan pencerenin önünde ut çalıyordu. Gözlerinde kararın yeşillerin gölgesi ve mahzunluğu vardı. Sevilmemişti hiç. Necmiye teyze; evlenmemişti; onu hiç kimse anlamamıştı. Belki bütün hainler gibi o da bunun için haindi. Fakat şimdi hain değildi. Asmalı odada, Ferit'in önüne kahvaltılık tepsisini koyuyor, her zamanki tutuk ve kederli sesiyle "Ekmeğe tereyağ süreyim de ye evladım." diyordu, "çok zayıfsın evladım, ye... E mi (s.173)?"

4.2.1.20. Yardımseverlik

Hayırseverlik olarak da isimlendirebileceğimiz yardımseverlik, yoksullara, düşkünlere, yardıma muhtaç olanlara, iyilik ve yardım etmesini sevmesi, iyilikseverlik göstermesi durumu şeklinde tanımlanabilecek bir kavramdır (TDK 2005: 867). Yardımsever olan birey, kendi gücünü ve elindeki imkânları başka bireylerin iyiliği ve faydası için kullanır. Toplumsal sevgi ve saygının oluşması, hiç şüphesiz insanların birbirlerine yardım etmelerine bağlıdır. Bu sebeple yardımseverlik toplumun temel dinamiklerinden biridir.

Peyami Safa'nın romanlarında yardımseverlik bir eğitim değeri olarak birçok karakterin vasıfları arasında verilmiştir.

Mahşer adlı romanın başkahramanı olan Nihad, birçok sıkıntı çekmiştir. Çanakkale'de yaralandıktan sonra İstanbul'a gelmiş, burada talihsizlikler peşini bırakmamış ve yoklukla boğuşmuştur. Muazzez Hanım'la evlendikten sonra da sıkıntılı günler geçiren Nihad, bütün bu olumsuzluklara rağmen hayata küsmemiş ve insanlardan soğumamıştır. Çektiği bütün sıkıntılara rağmen Nihad, bir gün sokakta rastladığı ve açlıktan ölmek üzere olan bir Türk askerine cebindeki bütün parasını vermiştir:

Nihad koştu, biraz ekmeğ alarak askere getirdi. O kımıldamıyor, ellerini uzatamıyor, ekmeğe bakıyor fakat onu da görmüyordu.

Nihad ekmeği askerin ağzına yanaştırdı. Koku alan burun kanatlarında bir çırpınış var. Gözleri büyüyor. Ağız titreyerek açıldı. Nihad'ın kopardığı lokmaları, dil içeri çekemiyordu. Genç adam:

- Gayret, diye bağırdı.

Asker, lokmayı alamadan yutkunuyordu. Yavaş yavaş dilini daha çok uzattı, lokmayı iyice yakaladı, içeri çekti ve öğütmeye çalıştı. Korkunç görünüş! Çene kemiklerinden ses çıkararak gıcırdaya gıcırdaya oynuyor. Yüzün bütün etleri faal. Gözleri medhuş. Sanki lokma, boğazdan içeriye bir burgu gibi etleri dele dele giriyor.

Asker bu yüz dirhemlik ekmeği belki yarım saatte yiyebildi. Yolun tek tük gelen geçenleri bir iki dakika durup gidiyorlardı. Yemek bitti. Asker yavaş yavaş kımıldamış, başını kaldırmış, arkasını tahta perdeye dayayarak oturabilmişti. Simsiyah gözlerinin bütün sıcaklığıyla Nihad'a baktı:

- Allah senden razı olsun, dedi.

Nihad, bir aynaya bakar gibi askere bakıyordu.

- Ben de askerim hemşeri. Senin çektiklerini bende çektim, dedi.

Askerin gözleri biraz daha büyüdü.

- Sen de asker misin? Eh...dedi, sustu. Neler neler söylemek istiyordu kim bilir. Fakat sustu.

Nihad, sordu:

- Nerede askerlik ettin?

- Çanakkale'de.

- Ne zaman geldin?

- Beş altı ay evvel.

- Hangi vapurla?

- İhsan.

Nihad sarsıldı. Aynı cephe, aynı tarih, aynı vapur! Bu askerle birlikte harbetmişler, birlikte vapura binip İstanbul'a gelmişlerdi, titredi:

- Niçin böyle düştün hemşerim?

- Hükümet bakmadı ki. Süründürüyor bizi işte.

Nihad tıkandı. Söyleyebilecek hiçbir şeyi yoktu. Cüzdanını çıkardı, birkaç liralık bütün parasını, cüzdanla beraber nefere verdi:

- Al. Ben de askerim, ben de Çanakkale'de idim, ben de İhsan vapuru ile İstanbul'a geldim, ben de gaziyim. Ben de sürünüyorum, dedi. Dua beklemeden yürüdü (s.294-295).

Nihad, kendisi sıkıntılı günler yaşarken muhtaç durumdaki bir Türk askerine yardım etmiştir. Yazar okuyucuya burada muhtaç birine nasıl yardım edilmesi gerektiği mesajını da vermiştir. Nihad yardım etmiş ve bir dua bile beklemeden yürüyüp gitmiştir.

Attila romanında Hunlar, yardımsever bir millet olarak tanıtılmıştır. Hun Hakanı Attila, kendi topraklarında bulunan yabancı elçilerin ülkesini terk etmelerini istemiştir. Ancak gerek gece karanlığı gerekse de olumsuz hava şartları yabancı elçilerin Hun topraklarını terk etmelerini imkânsız kılmıştır. Bu sebeplerden ötürü Attila elçilerin Hun topraklarında kalmalarına müsaade etmiş ve onlara halkın hizmet etmesini sağlamıştır.

Hakanımız Attila tarafından geliyoruz. Kendisi herhangi bir ecnebiyi tanımadığı toprakların karanlıklarında seyahate icbar etmiyor. Çadırınızı buraya kurarak bu gece konaklayabilirsiniz. Hunlar size hizmet edeceklerdir (s.31).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserde Ferit'in kaldığı pansiyonun odabaşçısı olan Vafi Bey oldukça dindar bir insandır. Vafi Bey, evi yanan ve zor durumda olan Tahir Bey'in pansiyona yerleşebilmesi için ona yardımcı olmuştur.

Ben Tahir Bey'e sokaklarda rastlardım. O zaman kurabiye satmazdı; tanışmazdık velâkin her yanımdan geçişinde o ince sesiyle bana mutlaka bir "Selamün aleyküm" derdi. Hemen "Aleyküm selam" diye mukabele ederdim. Aramızda göz aşinalığı vardı. Evleri yandıktan sonra orada burada sürünüp nihayet buraya düşmüşler. Boş oda yoktu. Kasım, Tahir Bey'i savmaya uğraşırken ben rastladım. Müdahale ettim. Çilingirin odası

büyüktü. Kasım'ı icbar ile oraya bir bölme yaptırtım. Odanın bir köşesine bunlar sığındılar (s.100).

Safa'nın Matmazel Norilaya'nın Koltuğu eserinde Matmazel Noraliya, bütün muhtaçlara yardım ederdi. Yardım ederken muhtaçları Müslüman, Hıristiyan ve Yahudi diye ayırmazdı. Ahali tarafından da sevilen Matmazel Noraliya, vaktini ibadet ve insanlara yardım ile geçirirdi. Fotika, Ferit'e Matmazel Noraliya'nın vefatını şöyle anlatmıştır:

Beyefendi Matmazel Noraliya öldüğü gün siz şu sofada kopan vaveylaları duysaydınız... Bütün bu bahçe dolup taşı. Yoldan arabalar geçemez oldu. Hıristiyan, Müslüman, Yahudi, herkes... Ağlamayan bir kişi yoktu. Saçlarını yolarlar gördüm. Anlatamam size o kadını (s.252).

Matmazel Noraliya, böyle bir hayat sürdürdüğü için vefatında her kesimden insan bulunarak ona vefasını göstermişlerdir.

Matmazel Noraliya'nın günlüğüne yazdığı notları Fotika Ferit'e verip okumasını istemiştir. 12 Haziran 1328 tarihli notta Matmazel Noraliya, Philon'un şu sözünü yazmıştır:

Bir tek kişi iyilik ve güzellikle meşgul olsa dahi evler, şehirler, memleketler ve milletler büyük bir saadete şaduman olurlar... Böyle kimseler yalnız kendi kendilerini tahsis etmek ve kalmazlar; rast geldikleri insanları da hür ve serazat bir ruh ile doldurular (s.260).

Philon'dan aktarılan yukarıdaki sözde iyiliksever ve yardımsever insanların her toplumda az da olsa bulunması gerektiği ifade edilmiştir. Yardımsever bu insanlar, insanlara yardım etmekle kalmaz; insanlara örnek olarak onların da kendilerine benzemelerini sağlayıp toplumu saadete ulaştırırlar. Matmazel Noraliya'nın günlüğünde yazan bir başka notta insanlığın huzura kavuşması için yardımsever insanların sayısının azlığının önemli olmadığı belirtilmiştir. Bu dünyada hayatını iyiliğe ve güzelliğe adayan bir tek kişi de kalsa, evlerin, memleketlerin ve insanların yine bahtiyar olabileceği günlükte ifade edilmiştir (s.277).

Biz İnsanlar romanının başkişisi Orhan ve arkadaşı Necati'nin iyi özellikleri romanda zikredilmiştir. Hastanede iken merdivenlerde Orhan'a rastlayan Necati, hasta olan arkadaşının merdivenlerden inmesine yardım etmiştir. Vaka romanda şu şekilde yer almaktadır:

- Burada ne duruyorsun?

Orhan cevap vermedi.

- İniyor musun, çıkıyor musun?

Orhan bir eliyle arkadaşının omzunu tutarak:

- İniyorum, dedi fakat bana yardım et. Gözlerim kararıyor.

Necati'nin koluna asılarak merdiveni indi.

Biz İnsanlar adlı eserin norm karakterlerinden Vedia, vapurda fenalık geçirip yere düşmüştür. Kamarada Vedia'nın yerde öylece yattığını gören görevli ve vapurdaki yolcular yardımına koşmuşlardır.

Vapurla Boğaziçi'nden gelirken saat iki filan varmış, vapur köprüye yanaşınca kamarot, hayır, bir yolcu galiba.. kamarot, kamarot vapur yanaşınca yan kamaranın kapısını açmış, bakmış ki yerde bir kız yatıyor. Öldü sanmış. Çımacılar filan koşarlar. Vedia birdenbire kendini kaybederek yere düştüğü için başının arkasına fena çarpmış, başı ondan sarılı. Gözlerini açmış ama çenesi kilitliymiş. Hiç konuşamıyormuş. İlkönce yürüyememiş de. Polisler onu kucaklarında taşıyarak eczaneye götürdüler. Başından kanlar aktığı için orada bulunan hayır sahibi bir adam, hastanenin sertabibine telefon eder. Tanışıyorlarmış biraz. Sonra Vedia'yı otomobile bindirerek oraya götürür (s.9).

Vedia'nın yaralanması neticesinde insanların ona yardım etmek için seferber olması toplumda yardımseverlik duygusunun yerleştiğini gösterir.

Safa, bir eğitim değeri olarak yardımseverliği Biz İnsanlar romanında sıkça işlemiştir. Vedia'ya yardım eden vapurdaki insanlar ve yatılı mektepte okuması için köy halkının Tahsin'e yardımcı olması Safa'nın eserde işlediği yardımseverlik değerine birer örnektir. Bunların dışında romanın başkahramanı Orhan ve onun arkadaşı Necati de yardımseverlikleriyle ön plana çıkmaktadırlar. Necati, işsiz kalan arkadaşı Orhan'a iş bularak ona yardımcı olmuştur:

- Sen hâlâ muallimsin, değil mi?

- Evet, dedim.

- Çok mu meşgulsün, diye sordu.

- Niçin sordun, dedim.

- Sordum. Başka bir iş yapmaya vaktin var mı, dedi.

- Ne işi, diye sordum

- Bir iş. Tercüme, tebyiz, teksir gibi işler... dedi

- Teksir mi?

- Onun gibi bir şey... Vaktin var mı sen onu söyle, dedi.

- Paralı bir iş mi, diye sordum.

- Eh parasız olmaz tabii... Çalışabildiğin kadar bir şeyler kazanırsın. Sen vaktin var mı onu söyle, dedi.

Ben tabi hemen seni düşündüm.

- Benim vaktim yok, dedim ama sana başka bir arkadaş tavsiye edeceğim; cidden kıymetli bir arkadaş... Hatta benden daha muntazam... dedim (s.107).

Necati ile Süleyman arasında geçen bu konuşmada Necati, arkadaşı Orhan'ın işsiz olduğunu düşünüp ona iş bulmuştur. Üstelik arkadaşına iş bulurken işveren konumunda olan Süleyman'a, Orhan'ı kendisinden daha kıymetli bir kişi olarak tanıtmıştır.

4.2.1.21. Zeki ve Kavrayışlı Olmak

Zekâ, insanın düşünme, akıl yürütme, objektif gerçekleri algılama, yargılama ve sonuç çıkarma yeteneklerinin tamamı (TDK, 2005:2228) diye tanımlanırken; kavrayışlı olmak kolayca anlama ve algılama yetisi diye tanımlanmaktadır (TDK, 2005: 1111). Öğrencilerin zihinsel olarak dengeli ve sağlıklı olarak yetişmeleri Millî Eğitim Bakanlığının temel amaçlarından (MEB, 2004). Birçok yazar gibi Safa da eserlerindeki bazı kahramanlar aracılığıyla zeki ve kavrayışlı olmayı okuyucularına telkin eder.

Sözde Kızlar romanında Mebrure, Millî mücadele sırasında babasını Anadolu'da kaybetmiş ve onu aramak için İstanbul'a gelmiştir. İstanbul'da Muhacirin İdaresi'ne giden Mebrure, burada babasının nerede olduğuna dair küçük de olsa bir ipucu bulup babasının izini bulmaya çalışmıştır. Mebrure'nin babasını çok küçük bir ipucuyla bulma gayreti romanda şöyle anlatılmaktadır:

Mebrure kâtiplere de sordu. Onlar da “kayda bakalım” dediler. Kaydı aramak uzun sürmedi, birkaç ay evvel, Muhacirin İdaresi’nin bir tavsiyesiyle Manisalı İhsan Efendi isminde bir adamın imalathaneye kabul edildiği, fakat bu adamın yirmi gün evvel fabrikayı terk ettiği anlaşıldı. Mebrure, hiç olmazsa bu İhsan Efendi’nin eşkâlini öğrenmek istiyordu. Babası mı? Değil mi? Bari bunu anlayabilseydi (s.35).

Şimşek romanında yazar tarafından idealize edilen kahramanlardan Ali, okuyucunun karşısına zeki bir kişi olarak çıkar. Ali, zekâsıyla fikirlerini çekinmeden söylemesiyle ve tarafsız oluşuyla herkesin hürmetini ve muhabbetini kazanmıştır. Olaylara ve insanlara yalnızca anlama merakıyla bakan Ali, olaylarda kimsenin görmediğini görür ve bu konuda düşüncelerine başvuran arkadaşlarına yardımcı olmaya çalışırdı (s.62-63).

Romanda Müfid, eşi Pervin tarafından aldatılmaktadır. Müfid, eşinin kendisini aldattığına dair birçok şüpheyeye sahip olmasına rağmen eşi bu durumu inkâr ettiği için Müfid de sadece şüpheyeye hareket edilemeyeceğini bildiği için bir şey yapamamaktadır. Müfid bu şüpheleri Pervin’e sorduğunda Pervin’in Müfid’i aldattığını inkâr etmemesi için Müfid’in soruları çok dikkatli seçmesi ve maharetle sorması gerekmektedir. Bu durum romanda anlatıcı tarafından şöyle aktarılmıştır:

Pervin, bilmiyorum diyecek olursa bu telefon numarası meselesinde bir sırrın gizlendiğine Müfid’in şüphesi kalmayacaktır. Fakat zevcesine bunu maharetle sormak lazımdır. Böyle bir isticvapta şüpheyi belli etmemek için insanda büyük hilekârların ustalığı, soğukkanlılığı, melekesi ve tabiliği bulunmalıdır (s.92-93).

Canan adlı romanda Lami, Bedia’dan boşanıp Canan’la evlenmiştir. Canan’ı çok seven Lami, aşktan gözü kör olduğu için Canan’ın her istediğini yapmakta, kendisini aldattığını fark edememektedir. İlerleyen süreçte Lami’de Canan’ın kendisini aldattığına dair şüpheler uyanmıştır. Lami, Şakir Bey’in köşkünde gerçekleştirilen davette bu şüphelerinden emin olmak için rol yapmıştır:

Genç adam hiç sesini çıkarmadı. Heyecanını belli edeceği muhakkaktı. Yavaşça kalktı, aşağıya indi, yüzünü gözünü yıkadı, son gece, bir gece daha, son defa, kat’iyyen son defa olarak, o müthiş aldatılmış koca rolünü yapmaya kendini hazırladı. Bu güç bir şey olacak, anlıyordu, fakat elzem (s.195).

4.2.2. Sosyal Hayatla İlgili Telkinler

4.2.2.1. Adaletli Olmak

Adalet, herkesin yasayla tanınan haklarına saygı gösterme ve herkese hakkını verme, bu haklara ilişmemek ilkesi ve eylemidir (Alaylıoğlu ve Oğuzkan, 1976:2). Adalet sözcüğü hak ve hukuka uygunluk, hakkı gözetme, doğruluk diye de tanımlanmaktadır (TDK, 2005:18). Toplumun ve toplumdaki bireylerin hayatlarını devam ettirmesini her yönden güvence altına alan adalet, en eski zamanlardan beri insanlar tarafından önem verilen ve ihtiyaç duyulan değerlerdendir. Bu sebeple eğitimin bireylere kazandırmayı amaçladığı değerlerden biri de adaletli olmaktır.

Attila romanında Doğu Roma İmparatoru, Attila'yı öldürmek amacıyla bir elçi heyeti tertipleyip Attila'nın huzuruna gönderir. Bu elçi heyetine baş elçi olarak namuslu bir adam olan Maksimyen vazifelendirilir. Maksimyen'in gerçekleştirilecek olan bu suikasttan haberi yoktur. Attila bir şekilde bu suikasttan haberdar olur ve elçilik heyetini cezalandırır ancak heyetten Maksimyen'i ayrı tutar ve ona hürmet edilmesini söyler (s.52).

Attila, Batı Roma imparatorluğuna yaptığı sefer esnasında birçok şehri zapt etmiştir. Attila askerlerine savaşlar esnasında masum halka, kadın ve çocuklara zarar verilmemesini emretmiştir. Rems şehrini de zapt eden Attila ve ordusu şehre hâkim olmaya başlamıştır. Bu aşamada bir Hun askeri Rems Metropolit'i ve Metropolit'in kız kardeşi Ötropi'yi vahşice katletmiştir. Bu olayı duyan Attila çok sinirlenmiş ve katilin huzuruna çıkarılmasını emretmiştir. Bu olay romanda şöyle geçmektedir:

Rems Metropolit'i'nin katlini duyan Attila müthiş bir gayzla köpürerek yanındakilere bağırdı:

- Yağma ve katliam yapılmayacaktır. Kılıçlarımızı bize müsavi olanlara karşı çekelim. Müdafaasız bir kızı öldüren katili yakalayınız ve huzuruma çıkarınız.

Rems şehrini dolduran karmakarışık ordunun içinde, bir saatte yüzlerce kişi tevkif edildi (s.151).

Metropolit'i ve kız kardeşini katleden Hun askeri kısa sürede bulunup Attila'nın huzuruna çıkarılmıştır. Attila, Hun askerine Metropolit'i nasıl katlettiğini sormuş, Hun

askeri de olayı bütün gerçekliği ile anlatmıştır. Olayın niçin gerçekleştiği ve Attila'nın Hun askerine verdiği ceza romandan alınan aşağıdaki bölümde verilmiştir.

- Niçin yaptın?

- Zaferlerden sarhoş olmuştum.

Attila durdu ve başını öne eğerek biraz düşündü. Sonra ağır ağır başını kaldırarak:

- Sen doğruluğu sever misin, diye sordu.

Bu sefer katil başını eğerek:

- Severim, diye mırıldandı.

Attila öfkesiz bir sesle bağırdı:

- Cezanı sen tayin et!

Katil başını kaldırmadan cevap verdi:

- Cezamı Attila'nın kılıcı tayin etsin!

Attila katilin arkasında, kılıcı havaya kaldırmış duran adamlarından birine işaret çekerken dedi ki:

- Benim kılıcım daha temiz kanlara bulanır fakat senin cezanı verecek kılıçlar vardır.

Attila sözünü bitirir bitirmez, katilin açık ensesine arkadan bir kılıç indirdi ve kellesini ayaklarının önüne düşürdü (s.153).

Yalnızız romanında, roman kahramanı Samim, zihninde idealler dünyası Simeranya'yı oluşturmuştur. Yalnızız romanındaki Simeranya kadar olmasa da Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserde Yahya Aziz, zihninde ideal bir toplum düzeni oluşturmuştur. Yahya Aziz'in zihninde tasarladığı bu toplumsal düzen adalet üzerine kuruludur. Yahya Aziz bu düzeni romanda şöyle anlatmıştır:

Tasarladığım ekonomik dünya, nazari bakımdan çok sadedir; istihsalî vücuda getiren sermaye ve çalışma arasında adil bir paylaşma olmalıdır. Sermaye aslan payını almamalıdır. Bu ikisinden birinin tahakkümü üstüne kurulmuş ve kurulacak kapitalist veya komünist cemiyetlerin arasında içtimai adalet bakımından fark olmadığına kaniim. Ne çalışmayı sermaye ne de sermayeyi çalışmaya esir eden fakat ikisini de birbirine karşı denkleştiren bir nizam imkânsız değildir. Televizyonun keşfedildiği bir devirde insanlık isterse, böyle bir içtimai adaletin tekniğini de kolayca bulabilir. Birini yapan ötekenden aciz kalamaz. Adaletin ölçüsü ehliyet ve liyakattir. O zaman cahil bir Kayserili pastırmacının milyoner

olduğunu ve bir fikir adamının süründüğünü göremezsiniz. Kazanç sermaye ile çalışma arasında birinciye aslan payını vererek değil, eşit olarak da değil, istihsalde ikisinin tesir derecelerine, yani liyakate göre paylaşılır (s.273).

Yönetici pozisyonunda olan bireyler insanları din, dil ve ırk farkı gözetmeksizin adalette yönetmelidir. Samim, zamanında Yanya Valisi olan babasının insanları adil bir şekilde idare etmesi konusundaki nasihatini kardeşi Besim'e şu cümlelerle anlatmıştır:

- Babam Yanya Valisi iken bir gün bana açık söyledi: Oğlum, sen daha çocuksun, büyürsen kulağında olsun, ben idare adamıyım; Arnavutlarla Arnavut'um, Lazlarla Laz'im Çerkeslerle Çerkes'im fakat aslen Türk oğlu Türk'üm(s.111).

4.2.2.2. Ahlak Kurallarına Uyuma

Ahlak toplumu ayakta tutan en önemli değerlerden biridir. Ahlak bireyin hayatından başlayarak aile, toplum ve bütün insanlığın davranışlarının iyi nitelikler kazanmasını ve güzel huylar edinmesini sağlayan kurallar bütünüdür. Ahlak, toplum halinde yaşayan insanların davranışlarını iyi-kötü, olumlu-olumsuz, güzel-çirkin olarak kabul veya reddeden kurallar sistemidir (GÜNEY, 2013: 97). Ahlak bir toplumun içinde yaşayan kişilerin uymak zorunda oldukları davranış biçimleri ve kuralları olarak da tanımlanmıştır (TDK, 2005: 43). Ahlak, insanı doğru ve adaletli olmaya, yalandan uzak durmaya, ihtiyaç sahiplerine yardım etmeye, iyilik yapmaya, yapılan iyiliklere teşekkür etmeye, kul hakkına saygı göstermeye davet eder; adam öldürme, aldatma, bencillik, hırsızlık, zina, zulüm ve haksızlık gibi kötülüklerden uzak durmaya çağırır. Bir toplumun öz kültürünü devam ettirmesi, toplum ahlakını ayakta tutmasıyla mümkündür. Bu sebeplerle toplumda ahlaki değerlerin yerleşmesi için eğitim- öğretimde etkili olan diğer vasıtaların çocuğa ve gence dini ve ahlaki telkinde bulunması gereklidir (GÜLENDAM, 2006: 119).

Peyami Safa ahlaksız bir cemiyetin var olamayacağını savunur (GÜLENDAM, 2006: 119). Romanlarında bu konu üzerinde sıkça durmuştur. Biz İnsanlar'da Orhan, Yalnızız'da Samim, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda Noraliya, Fatih-Harbiye'de Şinasi ahlaklı insanları temsil eden kahramanlardır.

Sözde Kızlar romanında Belma, ahlak kurallarına pek dikkat etmeyen bir karakterdir. Batı hayranlığının da etkisiyle Belma, Behiç'i sever ve onun metresi olur. Özenti sonucu böyle bir hayatı tercih eden Belma, yaşadığı muhitten ve ailesinden

nefret eder. Bunların neticesinde Belma, hiç de ummadığı neticelerle karşılaşır ve yaptıklarından pişman olur (s.64-65). Belma, bu pişmanlığını romanın başkahramanı Mebrure'ye şu şekilde anlatır.

- Öyle bir uyanış uyandım ki, ah, Mebrure, bu tavanı, basık odamda geçirdiğim geceleri, karyolamı sarsarak, göğsümü yırtarak ağladığım geceleri bütün genç kızlar bilseler; ah Mebrure, benim felaketime habersiz koşan binlerce Müslüman kızına bu karanlık odadan haykırabilsem, kısık ve öksürüklü sesimi duyurabilsem; ah, Mebrure, ne diyeyim? Burada, şu karşiki evlerde, başka semtlerde, hatta uzak yerlerde, denizaşırı memleketlerde, İstanbul'da ve dışarıda yaşayan bazı genç kızlara: Heyy yollarını şaşırınlar... Vazifelerini unutanlar... Ne yapıyorsunuz? Nereye gidiyorsunuz? Bir adım ilerinizde sizi bekleyen çukurları ve kuyuları görmeden nereye... nereye diye avazım çıktığı kadar uzun bir çığlık koparabilsem... Ahh, ahh, tahayyül edemezsin, ne büyük, ne derin bir teselli alacağım, hatta bu son nefes bile olsa (s.164).

İnsanlar boş vaatlere kanarak ahlaki değerlerinden taviz verir ve neticesinde pişmanlıklar yaşar. Belma da yaptıklarının cezasını çektiğini, pişmanlığını duyduğunu şu cümlelerle Mebrure'ye anlatmıştır:

- Ah ne büyük servetimizi, boş ve kuru vaatlere değiştik. Burasını geçelim oh olsun bana, şu halime oh olsun. Demek ki dünyada yapılan budalalıklar ve günahlar cezasız kalmıyor oh olsun (s.166).

Toplumun genelinin uymak zorunda olduğu ahlak kuralları denince akla ilk gelen namus mefhumudur. Oysa ahlak kuralları bir bütündür. Şu da bir gerçektir ki ahlak kurallarından bir tanesini çiğneyen bir insan bütün ahlak kurallarını da çiğnemekten çekinmez. Şimşek adlı romanda Müfid, yaşamış olduğu muhitin ciddi bir ahlaki çöküntü içerisinde olmasından dolayı çok rahatsız olmakta ve muhitinden nefret etmektedir. Müfid, yaşadığı muhiti romanda şu şekilde anlatmıştır:

Bu insanlar karşısında her zaman aynı iğrenişi duymuştu. Onun nazarında bütün bu yığın, gözlerinin çukuru sürme ve seyyie dolu, bakışları iğreti yalancı ve hissiz, dudakta kokulu bir kireç tadı bırakan yüzleri kötü ihtirasların çizgileriyle kırıkmış, kocasını da aşğını da dostunu da aldatmak ve dolandırmaktan zevk almaya alışmış, cahil ve hodgâm, kalpsiz ve küstah, itikatsiz ve seciyesiz, kelbî, maddî, behimî ancak servetin ve iştihanın varlığına inanan bu kadınlar ve seyyiatı güzide insanların bir hakkı zanneden, fikirsiz, mefkûresiz, ilimleri kulaktan dolma, aktör ve mutasallif, sahte, haysiyetsiz ve mağrur, zelil ve mütekebbir, faydasız hain erkekler, bütün insanlar arasında nifakın, şikakın, ayrılığın ve anarşinin kundağını tutuşturuyorlar (s.58-59).

Müfid'in karısı Pervin kocasını her aldatışında içten içe bir pişmanlık da duysa cinsi temayüllerine karşı koyamamaktadır. Romanın anlatıldığı dönemde kadınlar genel

itibarıyla Müfid gibi faziletkâr ve mütevekkil erkek tipi yerine Sacid gibi cidalci, kudretli ve hain erkek tiplerini tercih etmektedir (s.64). Bu durumdan da o dönemin ahlakî olarak ne kadar düşük seviyede olduğu görülmektedir.

Mahşer adlı romanda Nihad, Seniha Hanım'ın kızına ders vermek ve şirketlerinin hesaplarını tutmak için Seniha Hanımların apartmanına gider. Nihad bir gidişinde Seniha Hanım onu odasına çağırır ve şirketin hesaplarıyla ilgili sorular sorar. Nihad, Seniha Hanım'ın bu kadar rahat olmasına ve bu şekilde davranmaktan utanmamasına şaşırır. Bu olay romanda şöyle geçmektedir:

Ve gözleri parlayarak, telaşla karyoladan atladı, çıplak ayaklarıyla Nihad'a doğru koştu.

Genç adam, onun yataktan bu deli sıçrayışına titremeden bakamadı: Ne acaip kadın bu? Hiç mi hiç utanmıyor! Nihat apartmana ilk geldiği gün de onu böyle ayakları çıplak, pervasız görmüştü. Fakat manzara bu sefer daha çıplak, daha pervasızdı (s.71).

Rıza, kendi yaptığı dolandırıcılıklara, sahtekârlıklara mazeret bulup yaptıklarının doğru olduğunu savunmaya çalışmaktadır. Fazıl, Rıza'ya yaptıklarının ahlaksız işler olduğunu ve savunulacak bir yanının olmadığını şu cümlelerle ifade etmiştir:

- Yavrumsun Rıza, şimdi ahlaksızlığı müdafaaya kalkma. Bunun münakaşası yoktur. Ahlaksızlığın bir ismi vardır: Ahlaksızlık (s.196)!

Bu sözler üzerine Rıza, toplumda adalet ve ahlak diye bir değer kalmadığını, ülkede rüşvetin adam kayırmanın alıp başını gittiğini Fazıl ve diğer arkadaşlarına şu cümlelerle anlatmaya çalışmıştır:

Hapishaneye ahmaklarla züğürtler girer. Parası olan şıp diye işini becerir. Para karşısında erimeyen vicdan yoktur, beyler! Gözlerinizi açın! Ben size gördüklerimi söylüyorum. Aptallığı bırakın. Dünya sizin bildiğiniz gibi değil. Eskilerden bilmem hangi paşa ne demiş “Ben dokuz bin liraya kadar namusluyum çünkü fazlasını bana teklif edemedi.” demiş. On bine o da fitti, eminim. Aksaray'da elli lirası olan bir külhan bey, hiçbir şeyden korkmadan adam vurabilir. Yahu, tulumbacılar arasında darb-ı mesel olmuştur: “Ne caka satıyorsun ulan? Elli lirayı gözümden çıkarırsam senin ciğerini deşerim!” derler. Hapisten kurtulmak o kadar kolaydır. Bana kanunla adaletten bahsedenin şaşarım aklına. Hele “ahlâk” diyene şinanay, şinanay (s.197-198)!

Bir Akşamı adlı romanda Meliha, şuursuzca hesapları, kadınınsı insiyakları neticesinde Kamil'le kaçıp evlenmiştir. Meliha'nın hataları burada bitmemiş, Kamil'le evlendikten sonra da birçok yanlışla bulaşmış ve beklediği hayatla karşılaşamayıp hayal

kırıklığına uğramıştır. Meliha'nın böyle bir sonla karşılaşmasında hayalperest olmasının payı çok büyüktür. Romanda Meliha'nın yaptığı hatalardan biri şu şekilde aktarılmıştır:

Meliha Kâmil'i görür görmez bu vehmini sezmiş ve buna güvenerek fedakârlık etmiştir. İnsiyakla şuursuz kadınca yaptığı bu hesap, gerçi katî değildir, bazı genç kızlar gibi o da aldanabilir fakat muvaffak olmak ihtimali de pek çoktur. Hele zamanımızda hayalperver kızların çoğu, insiyaklarının kendilerini sevk ettikleri bu şuursuz oyunu oynarlar (s.98).

İnsan ne kadar zor durumda olursa olsun ahlakından ödün vermemelidir. Kocasından terk edilen Meliha birçok erkekle beraber olmuşsa da bu beraberliklerden pişmanlık duymuştur. Meliha, pişmanlıkları neticesinde yaptığı hataları tekrar etmemeye karar vermiş ancak Ferdi'nin İstinye'de buluşma teklifini tabii sevkleri nedeniyle kabul edip etmemekte kararsız kalmıştır. Annesi, Meliha'nın bu kararsızlığını anlamış ve sabretmesi gerektiğini şu cümlelerle ifade etmiştir.

- Gitmesin. Sabretsin. Günün birinde onun bu faziletini anlayan bulunacaktır. Şimdi imtihan oluyor. Bütün insanların gözü, dikkatlerini belli etmeden onun üstündedir. Sabrettiğini görürlerse mükâfatını vereceklerdir. Onu yeni bir insan, bir gün mutlaka, yeni bir yuva kurmaya çağıracaktır; kaldı ki fazilet için bu mükâfatı beklemeye de ne lüzum var (s.232)?

Yazar "ananevî muasırların" ağzından, Meliha'nın, Ferdi'nin İstinye'de buluşma teklifi karşısında şu şekilde davranması gerektiğini okuyucuya aktarmıştır:

Bu davetin saiki iki dakikalık bir hevestir. Buna oyuncak olmamalıdır, asla... Ve bir kere buna alışırsa devamı bir felakettir, büyük felaket (s.232).

Yazar, Meliha üzerinden genç kızların aşama aşama kötü yola düşmesini romanda şu örneklerle açıklamaya çalışmıştır:

Umumi ev kadınlarının sukut maceralarını biliriz; bunlar birbirinin aynı gibidirler. Ensesi güzel bir bahriye neferi kızı kandırıp beraber kaçarlar, babasının yüreğine iner, kız utancından evine gidemez, bahriyeli onu bir müddet sever, ayak takımı kadınların aşk mücadelesi içine sokar, başka erkeklerden kuvvet almaya icbar eder ve kız, bir kere cinsinin mukabil cinse karşı kinini duyarak intikam sevdasına düştü mü ihtirastan ihtirasa ve kucaktan kucağa gider, nihayet geçim zaruretiyle evlerden birine düşer (s.243-244).

Ahlak kurallarına uymayıp yanlış davranışlar içerisine giren insanlar kendilerini zor duruma soktukları gibi yakınlarını da zor duruma sokarlar. Canan adlı romanda Canan, Lami ile evli olmasına rağmen Lami'den habersiz birçok erkekle beraber

olmaktadır. Lami bu durumdan şüphelense de Canan'a olan sevgisinden dolayı eşinin kendisini aldatabileceğini uzak bir ihtimal olarak görmektedir. Lami, bir şekilde eşinin kendisini aldattığını öğrenince dünyalar başına yıkılmıştır (s.68-69).

Maddiyatı yani parayı veya şan ve şöhreti kazanma hırsı insanların çoğu zaman ahlak kurallarını çiğnemesine sebep olur. Küçüklüğünden beri saraylarda, köşklere yetişmiş olan Canan, hiçbir zaman az ile yetinememekte bundan dolayı sürekli ahlak hudutlarının dışına çıkmaktadır. Selim, Lami'ye karısı Canan'ın bu durumunu şu şekilde izah etmiştir:

- Dur... yine itiraz etmek istediğini anlıyorum, çocuğum, -emin ol ki sen bir çocuksun- bu kadın bir ikbalperesttir, dikkat et ikbalperest. Bu kelimeyi gel tahlil edelim. İkbal hırsı hobinliğinin galeyan derecesinde ifratıdır. Ya maddi ya gayri-maddi olur. Maddi olursa talep ettiği şey paradır. Manevi olursa talep ettiği şey şan ve şereftir. İster servet, ister şöhret için olsun, her türlü ikbal hırsı, bütün öteki ihtiraslar gibi, ruhtaki diğer arzuları telef eder ve tek başına saltanat sürer. Bir ikbalperest için hayatın yegâne gayesi ikbaldir (s.159-160).

Toplumun ahlaki değerlerine önem vermeyen insanlarla bir arada bulunan veya ismi birlikte anılan bireyler, toplum tarafından çoğu zaman ahlaki değerlere önem vermeyen insan olarak vasıflandırılır. Ahlaki değerlere önem vermeyen insanlarla bir arada bulunan bireyler, o kişilerden olumsuz etkilenebileceği gibi, çevresinde isminin de kötü anılmasına sebep olabilir. Attila romanında Attila, toplum tarafından ahlak yoksunu bir kadın olarak bilinen Garbî Roma imparatorunun kız kardeşi Onoya ile beraber olmaktadır. Kraliçe Kerka, Attila'ya yaptığının yanlış olduğunu, Onorya ile beraber olmasıyla isminin küçüldüğünü şu cümlelerle anlatmaya çalışmıştır:

- Senin ismin o kızın ismiyle bir arada söylenmemelidir; anasının babasının, milletinin lanetine uğramış bir pespaye sana layık mıdır? Hunların kulaktan kulağa fısıldaştıkları şey hep budur: Atilla'yı Garbî Roma'nın bir fahişesi esir ediyor, aslanımızın pençesini söküyor... diyorlar. Geceleri şu bir karış ötedeki vadiye karanlık basınca bir çadırdan öteki çadıra giden şayialar senin ismini küçültüyor (s.61)...

Safa, romanlarında gençlerin, bir anlık zaafı neticesinde veya çevrenin etkisiyle ahlak kurallarını çiğneyebildiğini işlemiştir. Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde bir okuyucunun, romanın başkahramanı muharrire yanlışlar sarmalı içerisine nasıl girdiğini anlatması romanda şu şekilde yer almıştır:

Genç tıbbiyeli oralarda bir diŒi arkadaŒının muayenehanesinde alayı daha rahat seyretmek mümkün olduğunu söyler ve kızı oraya götürür. Ve nihayet bütün olaylar, alaylar, filanlar ve muayenehaneye aynı maksatla gelen kalabalıklar dağıldıktan sonra, diŒi de tıbbiyeliyi ve kızı orada yalnız bırakır.

Vakit akŒam. Hava kararır. Genç tıbbiyeli elektrikler yakmaz ve kızın bazı arzularını tahrik hususunda karanlığın tesirine bir ŒiŒe konyak da inzımam eder. Netice, ekseriya olduğu gibidir: AŒk teminatı, izdivaç vaatleri, altı ay sinemalarda ve Ada amları altında seviŒmeler. Nihayet genç tıbbiyelinin ortadan kayboluŒu (s.41-42).

Bir toplumun uymak zorunda olduğu kurallar olarak tanımlanan ahlak kutsal bir değerdir. Bu değerin çiğnenmesi için kimsesizlik, çaresizlik ve para ihtiyaı yeter mazeretler olamayacağını Safa, Yalnızız romanında iŒlemiŒtir. Yalnızız romanında idealize edilen Samim, yanlıŒ davranıŒlar içerisine giren Meral'in arkadaŒı Feriha için dŒncelerini Simeranya'da Œu Œekilde belirtmiŒtir:

Bir aile kızının bara dŒmesi için kimsesizliğin ve para ihtiyaının yeter mazeretler olamayacağını söylüyordum (s.57).

Safa, insanın ahlak dıŒı yollarla elde ettiği gelirin hayır getirmeyeceğini, haram yollarla veya baŒkasının canını yakarak elde edilen gelirin, geliri elde eden insana zarar verebileceği gibi o insanın ailesine de zarar verebileceğini roman kahramanlarından Ferhat'ın ağzından Œu Œekilde anlatmıŒtır:

- Evvela maliye tahsildarı. Sonra... Tahakkuk Œefi mi derler ona? İŒte yle bir Œey. Gya büyük tüccarlara defter tutma usullerini gsterirmiŒ de biner lira filan almıŒ onlardan. Masal. Belli bir Œey. Vergi kaçakçılığında yardım etmiŒ onlara. Ve birdenbire servet yapmıŒ. Çünkü babamın içinde daima bir eŒilik vardır. Hiçbir Œeyden tamam memnun olmaz. Anladın mı? Çünkü bu konfora layık olmadığını biliyor. Haram para, anladın mı haram. Üre mre hepsi bahane. Babamı zehirleyen, kendi de bilmez belki budur iŒte. Bu... Bu haram duygusu. İnsan eker, Meral Hanım, ben gencim ama öyle görüyorum etrafımda hep. İnsan yaptığını çeker, bunu bilesin. Babamdır, acırım. Fakat annemin yoldan çıkmasına sebep kim? Hıı... Geç o tarafını. Valde hanım da az mı çekti? Hâlâ çekiyor. ilesi dolmaz onun. Ne zannerler bu insanlar? Fenalık yanlarına kr kalır mı zannerler? Hep grnŒe bakarlar (s.267-268).

4.2.2.3. Aile Sevgisi ve Ailenin nemi

Evlilik ve kan bağına dayanan, karı, koca, çocuklar, kardeŒler arasındaki iliŒkilerin oluŒturduđu toplum içindeki en küçük birlik Œeklinde tanımlanan aile, sağlıklı bireylerin ve sağlıklı toplumun oluŒmasında önemli bir göreve sahiptir (TDK, 2005:45).

Sağlıklı bir aile ortamı sağlıklı çocukların ve gençlerin topluma kazandırılmasında büyük rol üstlenir.

Sağlıklı bir toplumun meydana gelmesi, aile kurumunun düzenli bir yaşamı bünyesinde barındırmasıyla gerçekleşir. Anne ve babanın sevgiyle kurulan yuva ortamında büyüyen çocuklar ve gençler daha sağlıklı ortamda ve özgüvene sahip bireyler olarak yetişirken sevgiden yoksun bir aile ortamında yetişen bireyler ise sağlıklı bir ortamda büyümemiş olmanın eksikliği ve güvensizliği ile yaşarlar. Edebî eserler bu açıdan önemli bir rol üstlenir. Ailenin önemini anlatan, sağlıklı aile tabloları sunan veya huzursuz aile tabloları sunup okuyucuların bunlardan ibret almasını sağlayan eserler, okuyucunun ailenin korunması konusunda daha duyarlı hale gelmesini sağlar.

Aileyi bir arada tutan bazı değerler vardır. Bunlardan en önemlisi itimat yani karşılık güven duygusudur. Sözde Kızlar adlı romanda Nevin, Mebrure'yi Behiçle evlenmesi için ikna etmeye çalışmaktadır. Mebrure ise Nevin'e evlilikte itimat duygusunun olması gerektiğini ve kendisinin Behiç'e güvenmediğini söylemiştir. Mebrure ile Nevin arasındaki diyalog romanda şu şekilde geçmektedir:

- Peki... Beraber düşünelim... Sen de bilirsin ki evlenmek ne güç şeydir. İnsan bunu ne düşünmelidir. Söylediğin gibi sade bir iş değil ki, hiç değil... İki kişi... Birbirini beğenir.. hatta.. sever... Fakat.. müphem.. pek müphem bir şey daha lazım.

- Nedir o?

- İtimat (s.139).

Çocukların yetişmesinde aile ortamı çok önemlidir. Şimşek adlı romanda Sacid, babası Mahmut Paşa'yı birçok noktada örnek olarak kabul etmiş ve ona benzemiştir. Mahmut Paşa'nın bütün kötü özelliklerinin kendisine sirayet ettiğini Sacid bildiği gibi çevresi de bu durumun farkındadır. Sacid'in bu durumu okuyucuya şu şekilde aktarılmıştır:

Sacid babasını çok beğenir fakat hiç sevmezdi yalnız gün geçtikçe anlıyordu ki Paşa ona kuvvetli bir insan örneği olmuş ve ailevi terbiye sirayetiyle, oğlunda ölünceye kadar sarsılmayacak itiyatlar bırakmıştı. Baba oğlun çok benzeştiklerini söyleyenler az olmadığı gibi, Sacid de hayat hakkındaki telâkkisinin babasınıninkine pek yakın olduğunu her gün biraz daha iyi anlıyordu (s.18).

Sacid'in zalim ve acımasız olmasında babasının etkisi çok büyüktür. Mahmut Paşa davranışlarıyla Sacid'e kötü örnek olduğu gibi, Sacid'in olumsuz davranışlarını pekiştirerek yanlış kimlik edinmesinde etkili olmuştur. Mahmut Paşa'nın Sacid'in yanlış bir davranışını pekiştirmesi romanda şöyle iletilmiştir:

Sacid derhal ileri atılarak ayağını kurbağanın üstüne hem öyle bir kuvvetli basmıştı ki hayvanın derisi altından parçalanmış kanlı et parçaları fırladı ve başı bir yılan gibi uzayarak dışarı çıktı. Müfid o zaman 11 yaşında idi, ağlayarak köşke kaçmıştı. Paşa arkasından: "Misikin!" diye bağırdı, sonra Sacid'e dönerek:

- Aferin, dedi. Merd olmalı. Kanun menetmeseydi ben adam öldürmek bile isterdim (s.20).

Müfid'in karısı Pervin, kocasını birçok kişiyle aldatmakta ve tutarsız davranışlar sergilemektedir. Pervin, sorunlu bir çocukluk ve ergenlik devresi geçirmiştir. Bunda babasının ve annesinin etkisi büyüktür. Aile kavramını tam olarak öğrenemeyen Pervin, yönlendiren de olmayınca birçok kötü alışkanlık edinmiş ve hayatta yanlış yönlere savrulup gitmiştir. Bu durum romanda şöyle anlatılmaktadır:

Pervin o kadınlardan biridir ki çocukluğundan beri, aileye ait bir fikir sahibi olamamıştır; bütün arkadaşları gibi. Ve bütün arkadaşları gibi, anasından babasından, aile geçimsizliği, büyük dargınlıklar, ihanet maceraları, nihayet gürültü kopararak ayrılmak, boşanmak vakaları görmüştür. Babası rahat duran bir adam değilmiş; zengin, kumarbaz ve çapkın. Annesi nafile yere bir aile kurmaya çalışmış, bakmış ki yürümüyor, o da kendi havasına gitmiş. Pervin'in çocukluk hatıraları hep ana baba mücadelesiyle dolu. Kaç defa anasıyla babası ayrılmışlar, tekrar barışmışlar, hatta boşanmışlar, tekrar evlenmişler. Pervin on altısına basmış, bülûğün tehlikelerine maruz kalmış fakat buna dikkat eden olmamış. Pervin bu ihmal içinde genç kızlığını geçirmiş. Pervin'in aile hakkındaki fikirleri pek az (s.50-51).

Mahşer adlı romanda Nihad, Seniha Hanım'ın kızı Perizad'a özel ders vermektedir. Ancak Perizad, çok yaramaz olduğundan ve söz dinlemediğinden Nihad zorlanmaktadır. Bu sebeple ders vermeyi bırakmayı düşünmektedir. Seniha Hanım'ın akrabası Muazzez, Nihad'a Perizad'ın aslında iyi bir çocuk olduğunu, annesinin ve babasının etkisiyle ahlakının bozulduğunu şöyle söylemiştir:

- Beni dinlemeyecek. Artık bu yavruya ders veremem.

Genç kız boynunu hafifçe yana bükerek itiraz etti:

- Hayır... Biz ona söz dinletiriz... Fakat.. bilmezsiniz.. ah.. bu çocuğun ahlakını bozan annesiyle babasıdır. Yoksa fena bir tabiatı yoktur (s.39).

Romanda yazar kimliği ile okuyucunun karşısına çıkan Kerim Bey çocukların ailelerinin ahlakı üzerine bir ahlak yapısı edindiğini özellikle de erkek çocukların babalarından çokça etkilendiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

- Umumi olarak dikkat ettim ki Abdulhamid'in sarayına mensup adamların oğulları babalarından fazla ahlaksız oluyorlar. Çünkü hasbîlik terbiyesini de çocukken gündelik gibi babamızdan alırız. Oğulların babalarına çekmeleri ekseriya pek doğrudur (s.104).

Aile müessesesinin devamının sağlanmasında eşlerin karşılıklı fedakârlıkları çok önemlidir. Nihad ve Muazzez evlendikten sonra maddi olarak ciddi darboğaza düşmüşlerdi. Muazzez, bu durumdan kurtulmaları için annesinin yadigârı dâhil mücevherlerini satarak önemli bir fedakârlık yapmıştır. Muazzez'in bu fedakârlığı romanda şu şekilde anlatılmaktadır:

Muazzez mücevherlerini sattırıyordu. Sona kalan pırlanta salkım küpe, annesinin yadigârı da elinden çıktı. Hem de yarı fiyatına bile değil. Fakat genç kadın, kocasının ince hissini zedelememek için buna bile canı sıkıldığını belli etmemişti.

- Zaten battal şeylerdi, hiç takmazdım ki... diyerek Nihad'ı da kendini de biraz teselli etmiş oldu (s.175-176).

Muazzez'in yaptıkları bunlarla sınırlı kalmamış, ailesinin devamını sağlamak için daha birçok fedakârlıkta bulunmuştur. Sattıkları mücevherlerin parasını çok idareli kullanmışlar. Muazzez bunca fedakârlığının yanında Nihad'ı şöyle teselli etmiştir:

Sattıkları küpenin parasını çok idareli kullanıyorlardı. Öğle yemeğine hazfettiler. Muazzez, fedakâr kadın, yeni girdiği bu sefaletten ürkmüş görünmüyor, Nihad'ı teselli ediyor, bu çekilen sıkıntıların yalnız onlara münhasır olmadığını, namuslu insanların o sırada hep muhtaç bulduklarını söylüyor, Nihad'ın hayallerini istikbalin mefhum saadetlerine çekerek ümitlerini harekete getiriyor, böylece hem onu hem kendini kandırıyordu (s.176).

Nihad, Çanakkale'den İstanbul'a geldiği ilk günden itibaren maddi zorluk çekmiştir. Nihad'ı maddi sıkıntılarla beraber, muhitindeki insanların anlayışsızlıkları, münasebetsizlikleri ve haram helal demeden yiyip içmeleri yıkmış; neticede herkese ve her şeye lanet eder bir duruma sokmuştur. Bu zor durumda Nihad, Muazzez'le aile kurmuş ve Muazzez'in aşkıyla teselli bulmuştur (s.185).

İnsan güzel bir aile ortamında huzur bulduğu gibi kötü bir aile ortamında da huzursuzluktan kurtulamaz. Bir Akşamdı romanında Meliha'nın annesi, bir ömür boyu kocasına ve kızı Meliha'ya hayatı zehir etmiş, anlayışsız bir anne ve anlayışsız bir eş olarak onların karşısında yer almıştır. Neticede bu huzursuz aile ortamında Meliha evden kaçmış, Meliha'nın babası da ölmüştür (s.29).

Aile ortamında üzüntüler ve mutluluklar ortak yaşanmalıdır. Ailede bir kişi mutluyken bir kişi üzgünse aile müessesinin sürdürülebilirliği tehlikeye girer. Bir Akşamdı romanında Meliha'nın annesi pek mutluyken babası ise hasta ve üzgündür. Bu sebeple ailede hiçbir zaman huzur ortamı olmamıştır. Meliha'nın annesi ile babasını muayene etmeye gelen doktor arasında geçen aşağıdaki konuşmadan ailede var olan huzursuz ortam anlaşılmalıdır:

- Eskiden bilakis ne kadar şendim, doktor.

- O vakitler ifrata kaçmış olacaksınız. Zevçle zevceden bir tanesinin pek şen olması iyi değildir.

- Şarkılar söylerdim.

- O da öksürürdü değil mi? Dünya bu...

- Ne pişmanım, bilseniz, doktor!..

- Kadınların çok pişman olduklarını bilirim fakat çok geç pişman olduklarını da bilirim (s.70).

İnsanlar evlendikten sonra yeni bir hayata başlarlar. Bu yeni hayatta mutlu olmak ve mutsuz olmak çiftlerin kendi ellerindedir. Romanda izdivacın beyaz olduğu ve çiftlerin beyaza hangi rengi sürerlerse evliliklerinin o tarzda şekilleneceği anlatılmıştır (s.146).

Canan adlı romanda Lami, Bedia'dan boşanıp Canan ile evlenmek istemektedir. Bedia'da ve ailesinde derin yaralar bırakarak Bedia'dan ayrılan Lami, Canan'ı kendisiyle evlenmesi için ikna etmeye çalışmıştır. Canan, Lami'ye evlilik için verilecek kararın önemsiz değil aksine çok önemli bir karar olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

- Size bu küçücük "peki"yi söylemek isterim. Fakat... bu küçücük "peki" zannettiğiniz kadar küçük değil, bilakis büyük bir şeyi kabul etmektir: İzdivaç. Düşünürüz (s.61)...

Birey, evli olduğu kişiden boşanacaksa bile bunu karşısındaki kişiyi kırmadan gerçekleştirmelidir. Canan, adlı romanda şakir Bey, Bedia'dan boşanmaya karar veren Lami'ye, eşini ve eşinin ailesini kırmadan ayrılması gerektiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

- Bedia'nın babasına ya mektup yaz ya haber gönder. Maksadını açıkça yaz, talâkı onlar talep etsinler. Hiç olmazsa bu izzetinefis meselesinde onlara biraz yardımın dokunsun. Nikâh parasını da biraz fazlaca ver. Zevcene hatırnevazane bir mektup yaz. Bu küçük şeylerin çok ehemmiyeti vardır (s.76).

Bir ailede eşler birbirlerine yeri geldiğinde hesap sorabilmelidir. Evlilikte aşk olmalıdır ancak bu aşkla eşler, birbirine tahakküm kurmamalıdır. Canan adlı romanda Lami, eşi Canan'a bir köle gibi âşık olduğu için ona hiçbir konuda hesap soramamakta bundan dolayı aile müessesesini koruyamamaktadırlar. Lami'nin bu tutumu romanda şöyle aktarılmıştır:

şimdiye kadar ona karşı, hiçbir mesele de bir iğne iplik için bile muarız olmamıştı. Ona karşı hiçbir sitemde bulunmamıştı. Eğer bir kavga başlayacak olursa, maazallah dili tutulacağını, zevcesine bir kelime, bir tek kelime bile söyleyemeyeceğini hissediyordu. O zaman anladı ki Canan'ın kendi üzerinde kat'i bir nüfuzu vardır; bu nüfuz, bir sultanın kölesine tahakkümünden bile fazladır; o zaman anladı ki Canan'a karşı bir esirden daha mahkûm, daha iradesiz, daha zavallıdır (s.140).

Evliliklerde eşler hatalar yapabilir hatta bu hatalar neticesinde ayrılıklar bile yaşanabilir. Lami, temiz fıtratlı eşi Bedia'yı terk etmiş Canan'ın güzelliğine aldanarak onunla evlenmiştir. Uzun bir zaman zarfında Canan'ın kötü karakterli biri olduğunu anlayan Lami, tekrar eski eşi Bedia'ya dönmeyi istiyor fakat bunu nasıl gerçekleştireceğini bilemiyordu. Bu konuda Selim, arkadaşı Lami'ye şu şekilde davranmasını tavsiye etmiştir:

- Bu kadın ulüvv-ü cenabın bir meziyet olduğuna kanidir, seni affetmek fırsatını kaçırmaz. Dosdoğru yalıya git. Kalbi kırılmış bir kadını tatmin edecek şeyler söyle, reddetmez, görürsün (s.221).

Evlilikte denklik gerek maddi açıdan gerekse çiftlerin yaşlarının birbirine yakın olması açısından çok önemlidir. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu adlı romandaki küçük kahraman, Nüzhet'in annesinin, kızınının Doktor Ragıp Bey ile evliliği ile ilgili kendisine sorduğu soruya şu şekilde cevap vermiştir:

- Kendine yakın bir insan ister. Koskoca bir doktorla anlaşamaz. Bu adam Nüzhet'en tam on altı yaş büyük (s.66).

Evlenip yuva kurmak isteyen çiftler, fikirlerinin ve özel durumlarının birbirlerininine uyup uymadığını kontrol etmelidirler; aksi takdirde kurulan ailenin devamlılığının sağlanması güçleşir. Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin başkahramanı muharrir, bu konudaki düşüncesini şu şekilde ifade etmektedir:

- İzdivaç demiş olabilirim, her evliye göre değişen hatta her evlinin muhtelif yaşayış safhalarına göre değişen bir terkiptir; bu meselede umumi fikirler ve tecritler, hususi vaziyetleri ihmal ettikleri için yanlış olma tehlikesine maruzdurlar (s.31).

İnsanlar evlenerek duygu ve dertlerini paylaşacakları birileriyle beraber olurlar. Ömürlerinin sonuna kadar bir yuva kurmadıkları için aile ortamından uzak kalanlar özellikle yaşlılık zamanlarında ciddi yalnızlıklar yaşarlar. Muharririn, Fransızca bir parçadan hatırladığı bölüm bu konuyla ilgilidir:

- Evleniniz, çocuğum... Benim yaşımda yalnız yaşamının ne olduğunu bilmezsiniz. Akşamüstü, evde, ateşin karşısında, yalnızlık, o vakit bana öyle gelir ki yüzünde yapayalnız, meçhul şeyler, belirsiz tehlikelerle çevrili, müthiş surette yalnız ve tanımadığım komşumdan beni ayıran duvar, penceremden gördüğüm yıldızlar kadar onu benden uzaklaştırır (s.34).

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin kahramanı olan muharrir, her şeyin çağdaşlaşabileceğini ancak aile müessesesinin, asra göre değişiklik göstermeyecek derecede kutsal olduğunu düşünmektedir. Muharrir bu düşüncesini şu şekilde dile getirmiştir:

O günlerde bütün ananevi şartları haiz olan bir aile teşkil etmek bende hâkim bir arzu idi. "Asri aile" terkibinden nefret ediyordum. Evvelce bu hususta bana fikrimi soranlara şuna benzer cevaplar vermiştim: Yalnız ailenin asrîsi olamaz. Binlerce senelik mazisi olan bu müessese, radyo veya çarliston gibi yeni bir buluş değildir ki... Asrî bir dans salonu, asrî bir kadın, perukâr asrî bir bar anlaşılır şeylerdir; asrî bir aile? Hayır! Asri namaz, asrî kible ve asrî iman olamayacağı gibi (s.46).

Muharrir, ailelerinin seciyelerini muhafaza etmeleri için geçmiş zamanlarındaki kapalı; zihinlerini açmak ve özgür düşünmek için de bu zamanda olduğu gibi açık olması gerektiğini savunmaktadır. Geçmiş zamanlardaki aileler kapalı olmak suretiyle seciyelerini muhafaza ederlerdi ancak bu kapalı neticesinde zihinler de kapalı olurdu. Günümüzde ise aileler açık olmakla zihinleri açılıp fikir hürriyeti elde edilmesine

rağmen bu açıklık neticesinde ailelerin seciyeleri de bozulmuştur. Muharrir bu düşüncesini romanda şu şekilde dile getirmiştir:

Eski ailelerin büyük bir kusurları vardı: Kapalı olmak; eski ailelerin büyük meziyetleri vardı: Gene kapalı olmak. Bu kapalılık onların zihinlerini kapamak suretiyle bir kusur, fakat seciyelerini muhafaza ettirmek itibarıyla bir meziyet oluyordu. Yeni ailelerin de büyük bir meziyetleri var: Açık olmak; büyük bir kusurları da var: Gene açık olmak. Bu açıklık onların zihinlerini açmak suretiyle birer meziyet fakat seciyelerini bozmak suretiyle bir kusur oluyor. O halde, bugün için mükemmel bir zevcenin vasıflarını tayin etmek kolaylaşıyor: Eski ailelerin kapalı ahlaki terbiyesiyle yeni ailelerin açık fikrî terbiyelerini haiz bir genç kız (s.46-47).

Anne babalar çocuklarına eşit derecede değer vermelidirler. Çocuklara eşit davranılmadığı zaman çocuklardan biri aşırı şımartılmış diğeri ise sindirilmiş olur. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı romanda Ferit'in büyükbabası Seyfi Paşa, çocukları Nazire ile Necmiye'ye eşit davranmamış, Nazire'nin her istediğini yapmış, Necmiye'yi ise eve mahkûm etmiştir. Böyle bir yetişme tarzından dolayı Nazire içki, kumar ve uyuşturucunun pençesine düşerken Necmiye ise geçimsiz ve cimri bir kimliğe bürünmüştür (s.175-176).

Bir insanın merhametli olmasında yetiştiği aile ortamının çok büyük etkisi vardır. Matmazel Noraliya, çocukluk ve ilk gençlik yıllarını, annesi ve babası ayrıldığı için babaannesi Ferhunde Hanım'ın yanında geçirmiştir. Ferhunde Hanım dindar olmasının yanı sıra kültürlü ve güngörmüş bir kadındır. Ferhunde Hanım, Noraliya'ya Türkçeyi öğrettiği gibi İtalyanca ve Fransızca'yı unutmaması için de hocalar tutmuş ayrıca Müslümanlığı öğrenmesini sağlamıştır (s.241).

Çocuklar, anne babalarının fitratlarına bürünürler. Matmazel Noraliya bu duruma günlüğünde şu şekilde değinmiştir:

İnsanlar çocukları numune-i imtisal ittihaz edip kalplerini tasfiye edecekleri yerde, onlara da kendi ihtiraslarını telkin ile saffe-i ahlakîyelerini bozarlar (s.258).

Bir aile kurmak için evlenecek kişilerin birbirlerine denk olması gerekmektedir. Bu denklik ile çiftlerin hem yaşlarının birbirine yakın olması hem de parasal yönden aynı seviyede olması anlaşılmalıdır. Yalnızız romanında Ferhat, babası Nail Bey'e kız kardeşinin evliliği ile ilgili şunları söylemiştir:

- İnsan aile kurmak için evlenir. Çoluk çocuk sahibi olur. Kendi küf... köf... nasıl derler ona? Kendi küfvile evlenir. Meral yirmi iki, Şakir

altmış iki. Niçin evlenirler bunlar. Herif keyfedecek. Meral de onun parasını yiyecek. Buna aile hayatı mı derler, metres hayatı mı (s.241)?

Ailenin devamlılığının sağlanması için aile bireylerinin birbirine bağlılığının olması gereklidir. Biz İnsanlar adlı romanda Orhan, evliliğin bağlılık gerektirdiğini, annelerin ailelerine bağlılıkları neticesinde kendi hayatlarını devam ettirdiklerini Vedia'ya şu cümlelerle anlatmıştır:

- Bağlan, bağlanacaksın. Evet Vedia. Çırpınma. Başını onun hayali üstüne koy. Kendini bırak. Bak ne güzel. Hem evin içinde vazifelerin olmayacak mı çalışmayacak mısın? Annen bu vazifeleri yapmasıydı, sen dünyada olmazdın. Hayat güzelse aile de güzel (s.361-362).

4.2.2.4. Arkadaş Seçiminin Önemi

Arkadaş, birbirlerine karşı sevgi ve anlayış gösteren kimselerden her biri şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005:120). Arkadaşlık hayatın her döneminde önemini koruyan sosyal bir ihtiyaçtır. Hayat boyu arkadaşsız bir yaşantı oldukça anlamsız ve tatsız olduğundan, her aile yetiştirmekte olduğu çocuğunu, aile çevresinin dışındaki çevreyi tanınması ve uygun arkadaş edinmesi için gerekli ortamı sağlamakla yükümlüdür. Bireyin yaşantısının olumsuz etkilenmemesi için seçilecek olan arkadaş çevresinin bireyi olumsuz davranışlara değil, olumlu davranışlara yönlendirecek kişilerden olmasına dikkat edilmelidir.

İnsanlar ahlaksız insanların yanında rahat edemez ve huzur bulamaz. Bunun yanında ister istemez o insanların huylarından ve davranışlarından etkilenir. Sözde Kızlar romanında İstanbul'a babasını aramaya gelen Mebrure, çocukları Nevin ve Behiç ile beraber yaşayan Nazmiye Hanım'ın köşkünde kalmaktadır. Nazmiye Hanım ve ailesi, çevredekiler tarafından ahlaksız insanlar olarak bilinmektedir. Nadir'in annesi Hayriye Hanım, Mebrure'nin Nazmiye Hanımlarda kaldığını öğrenince şöyle tepki vermiştir:

- Mebrure Hanım'ın Şişli'deki ailede bulunması ne fena... O ahlaksız insanların arasında bu çocuk nasıl rahat eder (s.71)?...

Nadir de Mebrure'nin Nazmiye Hanımların köşkündeki insanlardan olumsuz yönde etkileneceğinden endişe etmektedir. Bu sebeple Nadir, Mebrure'ye şöyle tavsiyede bulunmuştur:

Aman Mebrure Hanım kulağınızda küpe olsun: Behiç'ten, Siyret'ten, Nevin'den korkunuz, metanetinizi muhafaza ediniz. Belma'yı gözünüze getiriniz, vücudunuzu ve kalbimizi sakınınız, güle güle (s.76)...

Şimşek adlı romanda Müfid, eşi Pervin'in kendisini aldattığından şüphelenmektedir. Müfid'in bu şekilde şüphelenmesinin en büyük sebebi, Pervin'in arkadaş çevresinin ahlaktan yoksun insanlardan oluşmasıdır. Müfid'in Pervin hakkındaki bu şüpheleri romanda şu şekilde yer almaktadır:

Pervin'in mazisini düşünmeye başlamıştı; zevcesi, bu seciyesiz ve tehlikeli insanların arkadaşıydı; çocukluğundan beri hayatı bu insanlarla beraber geçmişti yalnız onların bildikleri birtakım müşterek maceralar, Müfid'den gizlenmiş müşterek seyyieler olabilirdi. Sade mazide değil, şimdi bile aralarında bu meşum sırdaşlık devam eder gibi görünüyor (s.65).

Arkadaş çevresi insanın kötü davranışlar edinmesine sebep olabileceği gibi iyi davranışlar kazanmasını ve dertleşip rahatlamasını da sağlayabilir. Müfid yaşamış olduğu muhitten nefret etmektedir. Muhitinde kendisine yakın olarak hissettiği sadece arkadaşı Ali vardır. Romanda Ali'nin Müfid'e olan arkadaşlığı şöyle anlatılmaktadır:

Müfid, Ali ile bir semte oturmanın kendisine büyük bir kuvvet olacağını biliyordu. Ruhî bunalımlarda Ali, kıymetine paha biçilemeyen arkadaşlardan biriydi (s.178).

Mahşer romanında Nihad'ın arkadaş çevresi birbirlerinin sevinçleriyle sevinir, üzüntüleriyle üzürlürler. Nihad'ın arkadaşları adına Fazıl, Muazzez'e Nihad'la yapmış olduğu evlilikten duymuş oldukları mutluluklarını şu şekilde dile getirmiştir:

Bu akşamki toplantımızdaki maksat, keder ve neşe arkadaşımız Nihad'ı tebrik ve onun pek imrendiğimiz saadetine elimizden geldiği kadar neşe katarken, sizin muazzez varlığımızı da aramızda takdis etmektir. Ve bu harikulade mes'ud vesileyle size şunu da temin edelim ki arkadaşımız Nihad'la rabitanız bizim nazarımızda mukaddestir ve kuracağınız yuvayı harab etmesi imkânı olan bazı acı rüzgârlara karşı bu gördüğünüz gençliğin göğsü kuvvetli bir siper olacaktır (s.166).

Bireyin ahlaki yapısının şekillenmesinde ailesi etkili olduğu kadar arkadaş çevresi de etkilidir. Kötü ahlaktan uzak durmak veya iyi ahlaka sahip olmak için arkadaş seçiminin önemi büyüktür. Yalnızız romanında Nail Bey, kızı Meral'e, her türlü ahlaki değeri çiğneyen, İstanbul'da barlara düşen, Paris'te sırf parası için yaşlı bir adamla evlenen Feriha ile arkadaşlık etmemesini söylemiştir. Nail Bey bu uyarısını şöyle yapmıştır:

-Kiminle konuştuğunu söyle kim olduğunu haber vereyim, derler. Bu kızın daha mektepte iken yaptığı rezaletleri de müdafaa ediyordun sen (s.185).

Yazarın bu cümlelerinden de anlaşılacağı üzere bireyin, arkadaşlığı neticesinde arkadaşının yanlış davranışlarını savunduğu gözlemlenmektedir. Kötü arkadaşlık neticesinde bireyin ahlaki hemen bozulmaz. İlk önce olumsuz davranışı yanlış görse bile arkadaşına acıdığından veya arkadaşını sevdiğinden olumsuz davranışı görmezden gelir. Arkadaşlık bir müddet devam ettikten sonra olumsuz davranış sıradan hale gelir. Neticesinde birey arkadaşındaki yanlış davranışı gerçekleştirmeye başlayıp zamanla o yanlış davranışı kişiliğinin bir parçası haline getirir. Aşama aşama gerçekleşen bu durumu yazar şu şekilde kaleme almıştır:

- Son zamanlarda senin fazla argo kullandığına dikkat ediyorum.

Meral, bahsin değişmekte olmasından duyduğu sevinci hayretinin altında saklamağa çalışarak sordu:

- Ne zaman kullandım başka?

- Birkaç defa daha: Dalga geçiyor kızla gibi şeyler söyledin. Bunların kullanılması değil de muayyen bir zaman içinde çoğalması beni düşündürebilir. Meral Cezmi'yi hatırladı tesirlerin ondan geldiğini kendisi de şimdi anlıyordu. Ferhat her zaman argo konuştuğu için, onun değiştirebileceği bir şey yoktu. Gülümsemekten kendini alamadı.

- “Ne düşündürür sana bu?” dedi.

- Birtakım manasız insanlarla temaslarının arttığını (s.204).

Yukarıda Samim ve Meral arasında geçen konuşmadan anlaşılacağı üzere Meral'in argo kelimeler kullanması, manasız insanlarla temasının artması neticesinde ortaya çıkmıştır.

Feriha, ahlakî değerlere pek önem vermediğinden romandaki diğer karakterler tarafından pek sevilmemektedir. Feriha'nın Paris'e gitmiş olması, Batı hayranı olan Meralde hayranlık uyandırmakta ve Feriha ile arkadaşlığını devam ettirmeyi istemektedir. Ancak Meral, Feriha ile arkadaşlığını devam ettirdikçe basitleşmeye mecbur olmaktadır. Meral'in bu durumu romanda şöyle aktarılmıştır:

Feriha ile konuşurken değil, mesela dün gece onu düşünürken bile onun seviyesine inmekten kurtulamayarak basitleşmeye mecbur olduğunu hissediyordu. Bu noktada, Meral'in muhitindeki insanların zevk, ahlak, bilgi düşüklüklerinden tiksindiğini daima gizlemeye çalışan ve bazı öfke anlarında söylemekten kendini alamayan Samim ne kadar haklı. Feriha ile hiçbir karışık his meselesi konuşulamaz (s.196).

Meral, arkadaşı Feriha'dan her açıdan olumsuz şekilde etkilenmektedir. Meral, Feriha ile telefonla konuşurken babası Nail Bey'e moruk demiştir. Nail Bey bunu duymuş ve Meral'e karşı tavır almıştır. Meral, gençlerin hep argo kelimeler kullandığını babası için söylemiş olduğu argo sözcüğün ağız alışıklığı olduğunu söyleyerek kendini şu şekilde savunmuştur:

Babacığım, dedi, çok üzgünüm. Fakat yalnız sana karşı değil o. Biliyorsun. Şimdi gençler hep öyle argo konuşuyorlar. Biz mektepte de hocalar için filan hep "moruk", "kokana" filan deriz. İşte bir nevi alay öyle. Çirkin fakat ağızımız alışmış (s.200).

Samim, Meral'in Feriha'dan kötü huylar edindiği için onunla arkadaş etmesini istememektedir. Fakat Meral, Samim'e söz vermiş olmasına rağmen Feriha ile görüşmeye devam etmektedir. Meral'in Feriha ile görüştüğünü bir şekilde öğrenen Samim, Meral'e çok kızmış ve ona şunları söyleme ihtiyacı hissetmiştir:

Kurtul, ferahla, günahların zevkini değil, çirkinliğini paylaştığın bir mahlûkun arkadaşlığından üstüne sıçrayan lekeleri temizle! Ve niçin, söyle, neden bana söz verdiğin halde ona gitmek ihtiyacı duydun (s.214)?

Meral'in Feriha gibi dejenere kızları örnek alması ağabeyi Ferhat'ı çileden çıkarmaktadır. Dünyada bir sürü namuslu insan varken kız kardeşi Meral'in bunları örnek almamasına Ferhat şu şekilde tepki göstermiştir:

- Vallahi fena oluyorum. Ulan, siz hep züppe çaylarda, terzi salonlarında, Feriha gibi dejenere kızlar arasında namussuzluk yapan kadınların hikâyelerini duyarsınız. Kâinatı böyle sanırsınız. Ulan, herkes böyle olsa bu hikâyeler anlatılır mı? Demek müstesna vakalar bunlar ki dile düşüyor. Neden efendim, Şemsi Bey'le Hacer hanım dün gece evlerinde efendi efendi, hanım hanım oturuyorlarmış, radyo çalmışlar, çocuklarını okşamışlar sonra yatmışlar, neden onlar dile düşünüyorlar? Çünkü onlar herkes. Herkes onlar gibi. Demek namussuzluk müstesna imiş ki namussuzluk dile düşüyor. "Herkes böyle" deme, küçük hanım. Herkes böyle olsaydı, namusluların hikâyesi dilden dile gezerdi. Onlar müstesna olurdu. Çok şükür öyle değil. Neden kepaze bir azlık sana cesaret veriyor, örnek oluyor da bütün o binlerce, yüz binlerce evi dolduran sessiz ve temiz insanları düşünmüyorsun (s.369-370)?

4.2.2.5. İyi Bir Eğitim Sisteminin Taşınması Gereken Vasıflar

Eğitim ailede başlayıp çevreyle devam eden bir süreçtir. İlk yaşam tecrübelerini ailesini taklit ederek edinen birey ileriki aşamalarda çevreyle de etkileşim kurar. Birey belli bir yaşa geldikten sonra ise okul hayatı başlar.

Bir eğitimcide bulunması gereken en önemli özelliklerden biri sabırdır. Öğretmen, öğrencisinin olumsuz davranışlarını sabırla karşılayarak davranışlarının düzelmesi için ona telkinde bulunmalıdır. Mahşer adlı romanda Seniha Hanım'ın kızı Perizad'a özel ders veren Nihad, kızın derse karşı olumsuz tutumunu sabırla karşılamıştır:

Genç adam çocuğa doğru yürüdü, gayet munis, belki arkadaşça bir sesle sordu:

- Hani.. kitabını göster bakayım?

Çocuk kitabını aramıyor, bebeklerini masanın üstünden kaldırır gibi yapıyor fakat elinden bırakamıyordu.

Nihad sabretti, uzun bir müddet bekledi.

Çocuk nihayet masanın kapağını açtı, içinden güzel ciltli bir kıraat kitabı çıkardı, uzattı.

Nihad kitabı açmadan çocuğa soruyordu:

- Sen hiç şimdiye kadar ders aldın mı çocuğum?

Çocuk, Nihad'ın yüzüne baktıkça kaşlarını çatarak, iç sıkıntısı ile cevap veriyordu.

- Aldım, Muazzez Ablam okutuyordu.

- Muazzez Ablan burada muallime miydi?

- Hayır. O bizim akrabamızdır. Burada oturur. Hem de benim mürebbiyemdir.

- Peki... Göster bakayım. Nereye kadar okudun?

Kitap açıldı, çocuk yirmi sahifeye kadar eliyle gösterdi(s.36).

Peyami Safa, Yalnızız romanında idealize ettiği kahraman Samim'in Simeranya adlı hayal dünyasında eğitim sisteminin şu şekilde olması gerektiğini vurgulamıştır:

Simeranya'da her seviyeye göre okuma salonları, laboratuvarlar, atelyeler, müzik, tiyatro, sinema ve spor evleri vardır. Her yaşta insanlar bunlara devam ederler. Her merak ettikleri mevzuu kendileri etüd eder ve öğrenirler. Çocuklar ve gençler için araştırma metotları gösteren kılavuz-öğretmenler vardır. Bunların vazifeleri öğretmek değil öğrenmenin yolunu öğretmektir. Çünkü Simeranya pedagojisi, insanın bütün hayatında öğrendiği şeyleri ancak kendi istediği zaman kendi araştırmaları neticesinde öğrendiğini bilir. Eski dünyada, yani Simeranya'ya göre bugünkü dünyamızdaki okullarda çocuklara ve gençlere öğretilen şeylerin muayyen istidat ihtiyaçları karşılamadıkça hayatta hiçbir işe yaramadığı anlaşılmış ve klasik mektepten eser kalmamıştır. Sınıf, kürsü, ders programı, nutuk söyler gibi ders veren öğretmen ve profesör yoktur. Diploma yoktur (s.38).

İdeal eğitim sisteminin anlatıldığı bu bölümde yazar, eğitimin hayat boyunca devam ettiğini anlatmıştır. Eğitim, Simeranya adlı hayal dünyasında bireyseldir. Yani her yaşa, her seviyeye farklı eğitim sistemi uygulanır. Bunun yanında eğitim verilirken bireyin ilgi ve istekleri de göz önünde bulundurulur. Öğretmenin bu eğitim sisteminde görevi öğretmek değil öğrenmeye kılavuzluk etmektir. Peyami Safa'nın ideal eğitim anlayışında zorlama yoktur. Birey öğreneceği her şeyi ihtiyaç ve yetenekleri doğrultusunda elde eder. Yine bu eğitim sisteminde klasik anlamda okuldan bahsedilemez.

Peyami Safa'nın ideal eğitim sisteminde diplomanın pek bir önemi yoktur. Burada önemli olan merak ve ihtiyaç neticesinde öğrenmektir.

İş hayatından daha büyük mektep, tecrübeden daha büyük ders, ihtiyaçtan daha büyük mürebbi, tecessüsten daha büyük öğretmen, muvaffakiyetten daha büyük diploma olur mu? Dünyanın ve Türkiye'nin halen hiçbir büyük zengini Ticaret Mektebi'nden mezun değildir. Bazıları okuma bilmezler. Meşhur Amerikan milyarderlerinden kimi kundura boyacısı, kimi mağaza süpürücüsü, kimi gazete müvezzi idi (s.38).

Yazarın bu cümlelerinden, eğitim sisteminde uygulamanın önemli olduğu anlaşılmaktadır. İhtiyaç ve merak neticesinde elde edilen başarı, diplomadan çok daha önemlidir. Gerçekten de romandan alınan yukarıdaki bölümde yazıldığı gibi başarılı veya zengin olmak için muhakkak bir diplomaya ihtiyaç yoktur.

Simeranya'daki eğitim sisteminde birey değerlidir. Müfredat değil bireyin yetenek ve ihtiyaçları ön plandadır. Bu durum romanda şu şekilde anlatılmaktadır.

Bence bütün mesele insanın umumi kültürünü ve meslek bilgilerini ihtiyaçlarına ve istidadına göre hazırlamasının yolunu kendisine göstermek ve vasıtalarını vermektir. Müfredat programlarının ezici yükü altında bunalan şimdiki mekteplerde her çocuğun ayrı ihtiyaç ve istidatı hesaba

katılmaz. Talebe ders çalışmaktan ve imtihana hazırlanmaktan şahsi araştırmalara da vakit ve enerji bulamıyor. Halis kùltürü de meslek bilgisini de bu şahsi araştırmalar verir (s.39).

Çoklu Zekâ Kuramı'na göre her çocuğun ilgisi, ihtiyacı ve potansiyeli farklıdır. Bu yöntem her öğrencinin bireyselliğini kabul edip buna bağlı olarak da öğretimi öğrenci merkezli hale getiren etkili bir modeldir (Saban, 2004:287). Safa'nın yukarıda eğitim için önerdiği sistem, çoklu zekâ kuramına çok benzemektedir.

Safa'ya göre eğitim sistemi öğrenciyi şahsi araştırmalara yönlendirmelidir. Şahsi araştırmalar yapılırken öğretmenin de kılavuzluğu ile öğrenci hem halis kùltürünü öğrenmiş hem de meslek bilgisini edinmiş olur. Doğrudan bilgi vermek yerine öğrencinin bilgiye kendisinin ulaşmasına rehberlik etmek öğrencinin bilgiyi sahiplenmesi açısından da önemlidir.

Öğrencinin kendisinin elde ettiği bilginin doğrudan verilen bilgiden değerli olduğunu yazar şu cümleleriyle ifade etmektedir.

Okul kitapları ve dersleri bize başkalarının bilgilerini ve keşiflerini gösteriyor ve güya, bilgi yolunda en kısa yoldan götürüyor. Hakikatte bu öğretim usulü, bize gerçekleri ve fikirleri anlamak yerine hazırlop bilgileri ezberlemekten başka bir şey olmayan bir papağanlık öğretiyor (s.40).

Bireye hazır bilgi verilip bireyi papağanlaştırmak yerine, öğrenciyle bilgi arasındaki engelleri kaldırmak gereklidir. Öğrencinin geçmişteki icatları öğrenmesi önemlidir ancak ondan daha önemli şey, öğrencinin ortaya bir icat koymasıdır. Öğrenci ortaya böyle bir icat koymayıp sadece geçmişteki bilgileri ezberlemekle yetinirse orada eğitim sisteminin başarısından söz edilemez.

Peyami Safa'nın eğitim anlayışında öğrencinin zorlanması gibi bir durum yoktur. Öğrenci öğrenecekse kendi isteği ile öğrenecektir. Safa, bu düşüncesini roman kahramanı Samim'in ağzından okuyucuya şu şekilde aktarır:

Mesleklerini de değiştirmek haklarıdır. Bu istidatları tayin eden mükemmel testler vardır. Daha ziyade iş hayatındaki davranışlarına bakılır. Öğleye kadar ve isterlerse geceleri nazari araştırmalar ve incelemeler yaparlar. Fakat zorlama yoktur. Çünkü orada insan bir makine adam ve bir otomat değil, kabiliyetlerinin serbestçe gelişmesine her yaşta ve her meslekte imkân verilen manevi bir şahsiyettir (s.40).

Yazarın bu sözlerinden bireylerin farklılıklarının olduğunun kabul edilmesi gerektiği anlaşılmaktadır. İnsanları birer makineymiş gibi kabul edip hepsinden aynı davranışı beklemek yanlıştır. Her bireyin seçimlerini yapması hakkıdır. Bu seçimleri birey isterse ek çalışmalar yaparak zamanla değiştirebilir.

Anne babalar dersleri için çocukları üzerinde baskı kurmamalıdır. Eğitim tabii ki önemlidir ancak eğitimden daha da önemli bir şey vardır o da çocuğun sağlığıdır. Yalnızız romanında Samim'in yeğeni Aydın, annesi Mefharet'in baskısıyla matematik sınavından çok korkmakta hatta bu sebeple hasta bile olmaktadır. Besim, Aydın'a her şeyin matematik imtihanından ibaret olmadığını şu cümleler ifade etmiştir:

- Hani şu bizim evde torunuyuz diye övündüğümüz Kavalalı Mehmet Ali Paşa yok mu? Mısır'ı bir yandan soyup sovana çevirmiş ama oraya medeniyet de sokmuştur. Kusurları kadar meziyetleri de saymakla tükenmez. Harikulade bir adam olduğundan kimsenin şüphesi yoktur. İşte bu harikulade adam 45 yaşından sonra yazı yazmayı öğrenmiştir. 45 yaşından sonra! Hiç hesap tahsil etmediği halde pek güzel hesap yaparmış. Anladın mı? Sen ister bu adamın torunu ol, ister olma, bilesin ki adam olmak için de büyük adam olmak için de matematik imtihanına girmek şart değildir (s.113)!

Samim, kişinin yüksek mekteplerde okuyup bilgi edinmesinden çok, o bilgileri anlayıp özümsemesi gerektiğini yeğeni Selmin'e şöyle söylemiştir:

- En yüksek mekteplerde okumak onları mutlaka bu karanlıktan kurtaramaz çünkü bilmek için bilgi kâfi değildir, anlamak da lazımdır (s.128).

4.2.2.6. Misafirperverlik

Misafirlerine iyi davranan, onları iyi ağırlayan ve kendisine misafir gelmesinden hoşlanan kimselere misafirperver denir (TDK: 2005,1212). Misafirperverlik, Türk kültürünün önemli vasıflarından biridir. Misafire değer vermek, misafiri en iyi biçimde ağırlamak ve rahat ettirmek yüzyıllardır en önemli kültürel değerlerimizdendir. Türk milleti misafire verdiği değerden ötürü diğer toplumlar tarafından misafirperver bir millet olarak vasıflandırılmaktadır.

Misafirleri bazen sadece güler yüz ve hoş sözle karşılamak yeterli gelmeyebilir. İhtiyaçlarına göre misafirlere yemek veya kıyafet de verilmelidir. Sözde Kızlar

romanında Nevin, evlerine yeni gelen Mebrure'nin rahat etmesi için elinden geleni yapmış, ihtiyaç duyduğu için ona temiz çamaşır göndermiştir (s.15). Bununla da yetinmeyen Nevin, Mebrure'yi rahat ettirmesini hizmetçiye söylemiştir. Hizmetçi, bu konuda Mebrure'ye şunları söylemiştir:

- Küçük hanımefendi: Mebrure Hanım benim hemşirem gibidir, burasını kendi evi bilsin, sıkılmasın diyor, eğer ıktızanız varsa banyoyu yaktrayım, yıkanınız (s.16).

Eve gelen misafir, güler yüz ve hoş sözle karşılanmalıdır. Bu şekilde misafirin rahat etmesi sağlanmış olur. Canan adlı romanda Bedia, kocası Lami'nin durumunu öğrenmek için Renknaz Hanımların köşküne gider. Burada Renknaz Hanım, Bedia'yı güzel bir şekilde ağırlamıştır:

Bedia, hizmetçinin önünde bir kat çıktı, misafir odasına girdi, bekledi.

Birkaç dakika bekledi. Renknaz Hanım, uzun ve bol bir entari içinde sallanan lop etli sarkık ve gevşek vücudunu zahmetle taşır gibi ağır ağır, her misafire gösterdiği bir güler yüzle içeriye girdi, ayağa kalkan Bedia'ya doğru yürüdü:

- Otururuz hanım kızım, rahatsız olmayınız efendim... Nerelerdesiniz a canım (s.21)?

Bedia ve Lami, İstanbul'dan gelen misafirlerini Vaniköyü'ndeki yalılarında ağırlamışlardır. Misafirlerine karşı Bedia'nın soğuk davranması Lami'nin canını sıkmış ve Bedia'ya misafirlere "mültefit" davranmadığı için çıkışmıştır:

İstanbul'dan misafirler, kalkıp da Vaniköyü'ne kadar niçin gelirler? Eğlenmek için değil mi? Tamam... Halbuki sen, o gece, hepsine karşı gayet soğuktun, yalnız Şemsi'yle konuşuyordun. Gece koruya çıkalım dediler, sen itiraz ettin, sonra bizimle beraber geldin, yollarda, hep arkada kalarak, Şemseddin'in gevezeliklerini dinledin, bizi yalnız bıraktın. Hattâ bu hareketin Cânân Hanım'ın bile nazar-ı dikkatini celbetti, birçok imâlarla bana Vaniköyü'nün soğuk bir yer olduğunu söylüyordu. Sonra... sonra... ya ertesi gün? Bedia... düşün bir kere... bu misafirlere karşı, bizim, ertesi gün mültefit olmamız lâzım gelmez miydi (s.25)?

Misafirlere hürmet ve ikram, Türk milletinin eski zamanlardan beri sahip olduğu değerlerden biridir. Attila romanında Doğu Roma elçileri Hun ülkesine doğru giderken yolda Hun aileye konuk olurlar. Bu aile onları rahat ettirmek için ellerinden geleni yaparlar. Hun ailenin misafirperverliği romanda şöyle aktarılmıştır:

O gece Hunlardan biri onları evine aldı. Kadın erkek, bütün ev halkı misafirlere hizmet için paramparça oluyorlardı: Kurutmak için elbiselerini çıkardılar ve kendilerine temiz çamaşır ve esvap verildi, mükellef bir yemek hazırlandı. Sofrada misafirlere hep güzel kadınlar hizmet ettiler. Şerefli misafirlere cemile yapmak için hizmetlerine güzel kadın tahsis etmek Hun kavminin adetlerinden biriydi (s.18).

Fletra, Onorya'nın isteği üzerine onu halasına bırakıp Attila ile beraber sefere gitmiştir. Onorya'yı evinde misafir edecek olan Fletra'nın teyzesi ihtiyar kadın, onu kızını gibi sevip evinde ağırlamıştır (s.124).

Attila'nın Meç'ten getirdiği karısı İldiko, Attila'nın eski sevgilisi Onorya'yı kıskanmaktadır. Onorya'nın Hun ülkesine doğru geldiğinden haberdar olan İldiko, Attila'ya onu sınırdan içeri almamasını söylemiştir. Attila, İldiko'ya verdiği şu cevapla Hunların misafirperver olduğunu ortaya koymuştur:

- O kadın buraya gelecektir. Benim onu nasıl karşılayacağımı görmek için onun buraya gelmesini istemelisin. Hem de Hunlar misafirperverdir, kimseyi topraklarından kovmazlar (s.252).

Biz İnsanlar romanında Orhan, Vedia'yı ziyaret etmek amacıyla hastaneye gelmiştir. Hastanede Orhan'ı sertabip karşılamış ve onu güzelce ağırlamıştır:

Sertabip hemen ona döndü:

- Safa geldiniz, buyurun Orhan Bey, buyurun, hayırlı haber inşallah? Hastamız nasıl (s.14)?

Orhan okuldaki işinden ayrıldıktan sonra maddi sıkıntı çekmiş hatta kaldığı evde soğuktan dolayı ölümle burun buruna gelmiştir. Bu olaylardan sonra Orhan, Necati'nin evine sığınmıştır. Necati Orhan'a kendisini evinde misafir etmekten çok memnun olacağını şu cümlelerle söylemiştir:

- Kusura bakma. Burası senin odan. Senelerce burada kalabilirsin ve kaldıkça beni daha çok memnun edeceğini bilmelisin (s.140).

4.2.2.7. Özgürlük

Özgürlük, herhangi bir kısıtlamaya, zorlamaya bağlı olmaksızın düşünme veya davranma, herhangi bir şarta bağlı olmama durumu şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005:1557). Özgürlük bilincinin gelişmesiyle üretken, kendine güvenen ve girişimci

bireyler yetişecektir. Bu sebeple özgürlük anlayışı, eğitimin bireylere edindirmesi gereken bir değerdir.

İnsanlar maddi imkânsızlıklarından dolayı çoğu zaman başta özgürlük olmak üzere birçok temel haklarından vazgeçmek zorunda kalır. Mahşer romanında Nihad, Çanakkale'den İstanbul'a geldiği zamanlarda ciddi maddi sıkıntılar çekmiş, sonrasında Seniha Hanım'ın yanında iş bulmuştur. Seniha Hanım, Nihad'a vergi kaçırmak ile ilgili bazı hileli işlerini yaptırmak için yaverlik teklif etmiştir. Nihad, bu teklifi iğrenç ve geçim sıkıntısı sebebiyle özgürlüğünü kısıtlayan bir durum olarak düşünmüştür. Nihad bu düşüncesini Muazzez' şöyle anlatmıştır:

- Canımı sıkan bu. İğrenç bir arzuya alet edilmek isteniyorum.

Biraz düşünerek içini çekti:

- Bilir misiniz? Maişet zaruretiyle yapılan fedakârlıklar kadar güç, güç ver ağır şey yoktur. On iki yaşından beri mecburiyetten azade kalabileceğim günü arıyorum (s.86).

Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserinde hürriyetin yanlış anlaşıldığı bir dünyada yaşadığımızı savunmaktadır. Bireyin ancak kendi "ben"i ile mücadele etmesi, kendi nefsinin yenmesi ve kendi ihtiraslarına dur diyebilmesi ile özgür olabileceğini roman kahramanlarından Yahya Aziz'in ağzından şu şekilde anlatmıştır:

- Hürriyeti yanlış anlayan bir dünyadayız. İnsan hür doğmaz. Eğer kendi ben'i ile mücadeleye başlayan bir irade destanının kahramanı değilse eğer kendi nefsinin galebeden ve kendi ihtiraslarına hâkimiyetten başlayan bir hürleşmeye doğru merhale merhale yol almıyorsa eğer hürriyeti şahsiyetle beraber geliştirmiyorsa, insan en hür nizam içinde de hür değildir (s.274).

4.2.2.8. Toplumsal Yozlaşmaya Karşı Çıkma

Yozlaşmak, özündeki iyi nitelikleri birtakım dış etkenlerle zamanla yitirmek, soysuzlaşmak, özünden uzaklaşmak, bozulmak, dejenere olmak anlamına gelmektedir (TDK, 2005:2194). Peyami Safa 1900'lü yılların başından itibaren ülkemizde resmi, gayri resmi çevrelere ve şahıslara ahlaki çöküntünün bir veba gibi yayıldığını böylelikle toplumun ciddi bir şekilde öz değerlerinden uzaklaştığını düşünmektedir (GÜLENDAM, 2006:119). Safa, ahlaki çöküntü neticesinde toplumun yozlaşmasını birçok eserinde işlemiş ve okuyucusuna bu konuda mesajlar vermiştir.

Toplumumuz son yüzyılda kılık kıyafet noktasında Avrupa'yı örnek almıştır. Bu durum toplumun geneli tarafından benimsenen değişim olduğundan toplumsal yozlaşma olarak kabul edilemez. Ancak insanların münferit olarak kadınların erkeklere, erkeklerin de kadınlara benzeme uğraşları toplumsal yozlaşmadır. Sözde Kızlar adlı romanda Salih, Nazmiye Hanımların konağında bir sohbetle anlattığı saçlarına, suratına, kulaklarına pudra süren, gözlerine sürme çeken ve dudaklarını boyayan muharrir, toplumsal yozlaşmaya bir örnektir. Salih romanda bu muharrirden şu şekilde bahsetmiştir:

- Oğlan nur topu gibi idi. Dudakları kızılılık gibi yuvarlak, çiğ renkli, bıyıkları hamsi balığı gibi ufacıktı. Her gün yeni bir kadın düşürdü. Kadımsız girdiği otel yoktu. Fessiz sokağa çıkar, kadımsız çıkmazda. Yaman çocuktu (s.43).

Sözde Kızlar romanı 1920'li yılların başlarında cereyan eden olayları anlatmaktadır. Bu yıllarda toplumun bir kesimi Batı hayranlığı neticesinde dejenere olmuş/yozlaşmış durumdayken diğer bir kesimi değerlerine sıkı sıkıya bağlı durumdadır. Toplumun bu iki kesimi arasında ciddi bir çatışma yaşanmaktadır. İstanbul'da Fatih gibi semtlerde yaşayan değerlerine bağlı insanlar Batı hayranı insanlara soğuk bakmakta ve onları "tango" diye adlandırmaktadırlar. Yazar, roman kahramanı Nadir'in ağzından halkın "tango"lara bakışını okuyucuya şu şekilde anlatmaktadır:

Onlarca tango demek, dinini, milliyetini sevmeyen; mahallesine, ailesine isyan eden; ırzını namusunu satan, her günahı işleyen ve böyle, Allah tarafından, bin türlü hastalıklarla, hırıldaya hırıldaya gebertilen melun karı demektir. Onlarca bu memlekette muharebe ve açlık ölümüne kadar her felaketin: Yangınların, koleraların, İspanyol hastalıklarının, kuduzun bir tanesi sebebi tangolardı (s.188).

Romanda Behiç başta olmak üzere birçok kişi Batı hayranlıklarının yanı sıra ciddi bir ahlaki çöküntü ve vicdan tutulması içindedirler. Romanın başkahramanı Mebrure, bu kişiler hakkında şu şekilde düşünmektedir:

Siz benden değilsiniz, Türk ve Müslüman cemiyetinden değilsiniz, bu memlekete, izini belli etmeyen kör yılanlar gibi sokulmuşsunuz, siz bizden değilsiniz, siz hiçbir milletten değilsiniz, şu içinizdeki masum kızı Güzide'yi siz bitirdiniz, Belma'yı siz öldürdünüz, Salih'i siz çıldırttınız, her fenalığa katlanacak kadar âdiliklere alışkın Salih bile size karşı izzetinefis sahibi oldu. O külhanbeyi, o mütereddi şarkı erkeği bile sizden yüksekti. Aklımı kaybetti fakat son haysiyetini kaybetmedi (s.195)...

Şimşek adlı romanda Pervin, yaşamış olduğu hayattan nefret etmekte ancak yine istek ve arzularına yenik düşerek aynı hataları yapmaya devam etmektedir. Pervin birkaç erkekle beraber olmayı bırakıp sadece kocası Müfid'e eş olmaya karar vermiş ve bu düşüncesini eşinin dayısı Sacid'e söylemiştir. Romanda yozlaşmış birey olarak okuyucunun karşısına çıkan Sacid, Pervin'e şöyle cevap vermiştir:

- Ha... işte bu yanlış, Müfid bu derece fedakârlığa layık değildir. Müfid değil, hiçbir erkek. Ne bu yavrum? Kendimizi bir kişiye hasretmeğe neden mecbur olalım (s.110)?

Duygusal biri olan Müfid, eşi Pervin'i çok sevmekte ve ondan başkasını gözü görmemektedir. Müfid'in bu durumu çevresince yadırganmaktadır. Çünkü Müfid'in çevresi bir insanın bu kadar sevilemeyeceğine inanmakta ve herkesin kendisi için yaşayacağını düşünmektedirler (s.110). Müfid ise bu durumun farkında olmasına rağmen insanların bu kadar alçalmış olmasına şaşırıp kalmaktadır. Müfid, Pervin'in arkadaşlarından Behire'ye kendisinin yerinde olsa ne yapacağını sorar. Yozlaşmış toplumun bir ferdi olan Behire, Müfid'e şu şekilde cevap verir:

- Bilmem, anlatamam, sizin aşkınız... ne diyeyim? Pek eski bir şey... yani eski adamların aşkına benziyor.. bizim aramızda hiç böyle sevgi olmadı. Onun için sizin halinize merakla bakıyoruz, diyoruz ki bu bin sene evvelki insanların sevişmesine benziyor. Hani eski zamanlarda çok sevişen kimseler varmış? Acemlerde mi, Araplarda mı? Söyleyiniz canım... meşhurdur... aklıma geldi: Leyla ile Mecnun, işte siz Mecnun'a benziyorsunuz (s.138-139)!

Müfid, çevresinin bu kadar bencil ve ahlak düşkün olmasına çok üzülmeye neticesinde hastalanmıştır. Eşi Pervin, bir gece eve gelmemiş olması da Müfid'i çok üzmüş, evdeki hizmetçileri Nazikter Kalfa ile dertleşmiştir. Çok uzun yıllardan beri Müfidlerin konağında çalışan Nazikter Kalfa, Müfid'e eski zamanlardan bahsetmiş ve yeni neslin çok değiştiğini söylemiştir. Nazikter Kalfa'nın Müfid'e söyledikleri romanda şöyle yer almıştır:

- Onlarda sevgi vardı, gönül vardı, fedakârlık vardı: onlar bir yuva bellemişlerdi, onun üstüne titrerlerdi; onlar evlerinin taşını toprağını bile severlerdi; hem de haysiyetli, azametli insanlardı; onlar hastaya bakmasını bilirlerdi; karşısındakinin içinden geçeni anlarlardı; kabil mi, haddine düşmüş mü ki bir kocalı kadın, eskiden böyle geç vakitlere kadar sokakta kalsın, evdekileri merakta bıraksın. İnsanın başkalarını bu kadar üzmeğe gönlü nasıl razı olur? Senin anneni ben bilirim, Müfid'ciğim ne melek kadındı o, ben bilirim (s.151).

Mahşer adlı romanda Seniha Hanım ve Mahir Bey, ticari çıkarları doğrultusunda her türlü toplumsal değeri çiğnemektedir. Bu konuda kendilerine en fazla mebus olan Alaaddin Bey yardım etmektedir. Mahir Bey'in Avrupa'dan getirttiği kaçak mallara Çatalca'da el konulmuştur. Bunu öğrenen Seniha Hanım, malların bırakılması için Alaaddin Bey'den malların Merkez-i Umumiye ait olduğunu belirten bir yazı yazmasını istemiştir. Alaaddin Bey, böyle bir yazı yazmak istememesine rağmen Seniha Hanım'ın kadınlığını kullanması neticesinde malların kurtarılması için gereken yazıyı yazmıştır (s.51). Bu olayın gerçekleşmesine odanın balkonundan Muazzez'le birlikte şahit olan Nihad'ın ruh halini yazar şu şekilde anlatmıştır:

Nihad bütün idrak melekelerini kaçırmış, aptallaşmış gibiydi. Anlamıyordu. Bu kadın, kendisine bir abla gibi şefkatli davranan kadın, ilk bakışta gayet vakur, ciddi, ağır duran kadın, birdenbire gözlerinin önünde ne adileşivermişti! Hem bu yapılan iş nedir? Bir kartvizitle halledilen bu büyük muamele nasıl şeydir? Yarabbi... Ne anlaşılmaz keyfiyet (s.52).

Nihad, şahit olduğu bu olay neticesinde üç sene harp meydanlarında boşuna mücadele ettiklerini düşünmüştür. Bu olay sonrasında Nihad ve Muazzez arasında şöyle bir konuşma geçmiştir:

- Üç senedir.. meğer.. biz kimler için harb edip durmuşuz!

Dudakları acı bir tebessümle buruştu.

Birdenbire, "Vatan", "Millet", "Fazilet" kelimeleri, üç soytarının isimleriymiş gibi onu güldürmüştü.

Genç kız, parmağını ağzına götürerek, dikkatle Nihad'a bakıyordu, başını avuçlarının içine alarak ona doğru koştu!

- Ne güzel, ne güzel, ne güzel söylediniz. Evet, siz üç senedir bunlar için harb ettiniz (s.56).

Nihad, Mahir Bey'in, eşi Saniha Hanım'ı kıskanıp kıskanmadığını merak ettiğinden bunu Muazzez'e sormuştur. Bu insanların çıkarları için her türlü değeri çiğneyebildiklerini düşünen Muazzez, Mahir Bey'in yaşanan olaylardan haberdar olduğunu şu cümlelerle Nihad'a söylemiştir:

- Nasıl haberi olmaz? Dün gece konuştuklarını duymadınız mı? Mahir Bey zevcesinin Alaaddin Bey'le de Almanlarla da başkalarıyla da münasebetlerini biliyor (s.60).

Seniha Hanım, Mahir Bey ve Alaaddin Bey gibi çıkarlarının kölesi olmuş insanları gördükçe Nihad, çok sinirlenmekte ve Çanakkale’de böyleleri için savaştığına pişmanlığını dile getirmektedir. Seniha Hanım ve Mahir Bey işlerini daha rahat yürütebilmek için Muazzez’i Alaaddin Bey’le evlendirmek istemektedirler. Muazzez, Alaaddin Bey’le evlenmeye şiddetle karşı çıkmaktadır. Muazzez, Nihad’a Mahir Beylerin kendisini sırf çıkarları için Alaaddin Bey’le zorla evlendirmek istediklerini söylemiştir. Bunları duyan Nihad ise şöyle tepki vermiştir:

- Ne biçim insanlar bunlar? Ne acaip mahlûklar! Bunların mefkûreleri nedir? Ne için yaşıyorlar? Vatanları yok, vicdanları yok, Allah’a da güzelliğe de fazilete inanmıyorlar, bunu anladık, peki. Para için mi yaşıyorlar? Servetin hududu yok mu? Debdebe için mi yaşıyorlar? İstanbul’da bunun fevkinde hangi saltanat var? Hayır, bunlar için değil hayır, ne vatan, ne vicdan, ne Allah, ne güzellik, ne para, ne debdebe, ne saltanat için, hayır, hiçbiri için değil. Fenalık için yalnız günah işlemek yalnız başkalarının ıstıraplarına bir zebani istihzasıyla çirkin çirkin gülmek için, rezaletin gübresinde iğrenç bir taaffünle pişmek için yaşıyorlar. Hay Allah cezalarını versin! Çanakkale’de gözlerimin önünde kafaları futbol topu gibi koparak havaya fırlayan Türk gençleri bunlar için mi can verdiler? Tevekkeli değil ordu, ahali açlıktan hastalıktan kırılıyor. İki milyon kilometre murabba arazinin mahsullerini İstanbul’da üç beş yüz kişi yiyor. Yine kör boğazlarına duymuyorlar. Hay Allah topunu Kahr ismiyle kahretsin... İnsan vatanperver olduğuna değil enayi yerine konduğuna yanyor (s.95).

Mahir Bey, Muazzez’in annesinden miras yoluyla Muazzez’e kalan apartmanı hile yoluyla kendi üzerine yaptırmıştır. Muazzez apartmanı Mahir Bey’in elinden almak için Nihad’la birlikte resmi bir kurum olan Defteri-i Hakanî’ye giderler. Daha önce yaşadıklarıyla toplumun yozlaştığına şahit olan Nihad, burada da devlet kurumlarının bozulduğuna şahit olmuştur. Defter-i Hakanî’de çalışan Hacı Hüseyin Efendi devlet kurumlarının bozulduğunu her şeyin para ile döndüğünü şu cümlelerle Nihad ve Muazzez’e anlatmıştır:

- Devair-i devlette bunsuz iş olur mu? İstida yazacaksın, pul lazım para! İlmühaber yaptıracaksın, imana para! Kâğıdın çabuk muamele görecektir, mukayyidin elini tütün paketi içinde iki mecediye sıkıştır, para! Kâğıt makama gider, takılır kalır büyük efendiye dert anlatmak lazım, para! Hele iş dalavereli mi? Büyüğüne de küçüğüne de ortancasına da hademesine de mübaşirine de para. A oğul.. bu devlet niye belini doğrultmıyor? Şimdi açtırma kutuyu söyletme kötüyü.. geç, para, vesselam (s.157).

Nihad'la Muazzez evlendikten sonra maddi sıkıntılar çekmişlerdir. Namusuyla para kazanamayacağını anlayan Nihad, bu duruma isyan etmektedir. Bir gece uykusu kaçan Nihad, toplumun yozlaşmış halini anlatan Ziya Paşa'nın terkib-i bendini Muazzez'e okumuştur: Nihad'ın okuduğu terkib-i bendin açıklaması şöyledir:

Hırsızlık çoğalıp sadakat lafı moda haline geldi.
 Namus bitti. Laf ebeliği yeni çıktı.
 Doğru kişileri hakaret ederek dışlamak kural oldu,
 Hırsızlara ikramda bulunmak ve yardım etmek yeni çıktı.
 Doğru konuşan eskiden de sevilmezdi gerçi,
 Amma hainlere saygılı davranmak yeni çıktı (s.182).

Nihad, çevresine baktığı zaman dalkavukluk yapmasını bilmeyen, hile ile işi olmayan insanların bilgili, tahsilli ve kültürlü de olsa sefalet içinde olduklarını düşünmektedir. Nihad, bu düşüncesini yakın arkadaşlarından örneklerle Muazzez'e şöyle anlatmıştır:

- Fazıl hakikaten iyi tahsil görmüş bir genç! Japonya'yı Bayezid Meydanı'nın arkasında bilenlerden değil. Sonra Nail, ince bir çocuk, hisli, nezih, daha bilmem ne... Vallahi, bir genç kız kadar zarif ve ince. On seneden beri de resme çalışıp duruyor. Sonra Haldun, hem zeki hem hassas bir adam. Kendi devrinin, az çok mazinin, az çok Frenklerin edebiyatını anlamış bir genç. Sonra ötekiler, memleketle daima alakadar, millî meselelerde her vakit heyecanlı, ateşin insanlar... Vicdanları tertemiz gençler... Onların sefaleti neye delalet ediyor? Bütün bu kıymetli unsurların gece gündüz didindikleri halde, bir öğle yemeği yiyememeleri neden? Gayet basit: Bunların hepsinde, hayat mantığının "kibir ve gurur" teklakki ettiği izzet-i nefis var. Bunların alınları yüksek. Dalkavukluk bilmiyorlar. Hile bilmiyorlar. Bilmiyoruz. Öyle bir kargaşalık içindeyiz ki ancak yaşamak sanatına vakıf olanlar sağ kalabilirler (s.183).

Nihad, bir ihtiyat zabiti olmasına, tahsili ve zekâsı olmasına rağmen iltiması olmadığı için iş başvurularının hepsinden eli boş dönmüş bu sebeple maddi sıkıntılarından dolayı bir türlü belini doğrultamamıştır. Nihad, toplumun ne derece yozlaşmış olduğunu Muazzez'e şu cümlelerle anlatmıştır:

- Zillet o kadar umumi bir şey ki izzet-i nefis, bir azamat, burnu büyüklük sayılır. Vallahi.. Muazzez.. bu memleket, o kadar murdar olmuştur ki orada ölüm, yegâne güzellik ve yagene huzurdur. Birbirini kovalayan harpler ve ihtilâller bunu ifade ediyorlar; intiharlar, sokaklara dökülen deliler, meczuplar bunu ifade ediyorlar; caddeler ve mesireler üzerindeki mezarlar bunu ifade ediyorlar. Asırlardan beri Türkiye'de habaset muzafferdir, fazilet her zaman beyninden vurulmuşa döner. Bu memleketin namuslu oğulları ya katledilmiş, ya kahırlarından can vermişlerdir. Osmanlı

tarihi bir mezbahadır: Orada her zaman bir cellâdın şan ve şerefine bir namuslu adamın şehadetine tesadüf olunur (s.227-228).

Nihad, arkadaşları ile bulunduğu bir sohbet ortamında topluma zarar verenlerin, çıkarları doğrultusunda her türlü alçaklığı yapanlar olduğunu söylemiştir. İhtilal düşüncesiyle bir araya gelen arkadaşlarına Nihad şunları söylemiştir:

Arkadaşlarımızı öldürdüler, müttefiklerimizi sürdüler; halkı ezerek, çiğneyerek, tahkir ederek, aç bırakarak hırsızlığa, yalancılığa, casusluğa sürüklediler. Hemşirelerimiz fuhuşa sokuldu, arkadaşlar, en namuslu gençler bile çaldılar. Böylece hariçte bizi rezil ve rüsvay ettiler, dâhilde bütün millî kuvvetlerimizi dağıttılar, bütün kabiliyetlerimizi kuruttular (s.229).

Hakkın haklıda değil kuvvetlide olması Nihad'ın isyan etmesine ve intiharı düşünmesine sebep olmaktadır. Kanunun da kuvvetliyi müdafaa etmesi, yeri gelince bir dolandırıcıya şeref, bir katile nişan, bir hırsıza paye vermesi Nihad'ı daha da çıldırtmaktadır (s.280). Yazar, Nihad'ın nefret ettiği Türkiye'yi romanda şöyle anlatmıştır:

İnsanlar var ki bu memlekette, ellerini sıkmak, cürümlerin en büyüğüdür; rezalette siretleriyle suratları daimi bir yarış halindedir; insanlar var ki dünyada mahpuslar, ahirette cehennem bile kabul etmez çünkü rezalet bile onlardan tiksindir ve çekinir; insanlar var ki mel'anelerini saf bir millettten gizleyebilmek için dünyanın en güzel ülkesinde hayata çıkmışlardır: Ancak Türkiye'de muammer olabilirler (s.280).

Nihad, romanın sonlarına doğru Çanakkale'den İstanbul'a bin bir ümitle geldiği ilk günü hatırlar. Ancak Nihad'ı İstanbul hiç beklemediği bir şekilde karşılamıştır. Nihad, bir mahşere geldiğini aylar sonra öğrenmiştir. Kanunun ve mahkemenin rezillerin, çalıp çırpanların yanında olduğu, masumların, temizlerin, âlicenapların, faziletkarların süründükleri bu mahşeri Nihad, şu şekilde anlatmıştır:

Niçin ona haber verilmedi ki cepheden dönerken memleketine girenler, sürüneceklerdir, niçin demediler ki Türkiye bir mahşerdir, orada masumlar, temizler, âlicenaplar, faziletkârlar, hasbîler, iyi niyet sahipleri ve büyük kalpli insanlarla reziller, çalıp çırpanlar, imansızlar, türediler, sonradan görmeler, seviyesizler, sütü bozuklar, hainler ve katiller omuz omuza yürür, gezer, sevilir, yaşar, karışık korkunç bir kütle gibi kımıldarlar. Ve niçin haber vermediler ki buranın, bu toprağın hakiki sahipleri bu türediler bu rezillerdir. Kanun ve mahkeme, nüfuz ve zabıta, devair onlarıdır. Onlar ki bir türedi nesildirler yalnız kendi ömürlerini iyi sürmek için memlekete kahraman görünerek toprağı satarlar (s.298).

Bir Akşamdı romanında Safa, on dokuzuncu asrın sonlarına doğru insanlığın buhranını dile getirmiştir. Yazar, yaşamak gayesini sadece yaşamaktan ibaret gören inanmaz, imansız, mefkûresiz neslin maziden gelen bütün değerleri alt üst ettiğini belirtmiştir. İnsanlar, bu asırda maneviyattan tamamen uzaklaşıp tam manasıyla maddiyata yönelmiş bu da bireyin, bedeni arzularının kölesi olmasına sebep olmuştur. On dokuzuncu asrın bu hali romanda yazar tarafından şu şekilde anlatılmıştır:

On dokuzuncu asrın sonunda insanlık, bütün Allahlarını öldürmüştür. Bu asır inanmaz, imansız ve mefkûresizdir. Yaşamın gayesini ancak yaşamaktan ibaret zannettiren telakkinin umumileşmesi, maziden kalma bütün kıymetleri altüst etmiştir. Bu hercümercin iktisadi hayatta tecellisi: Komünizm; bedî hayatta tecellisi: Dadaizm; ahlakî hayatta tecellisi: bir alay Donjuan.

İnanmak buhranı.

En yeniler için bu buhran da yoktur. Çünkü inanmaya muhtaç değiller.

- Ferdi, yavrum, diyor Cevat, Meliha için ne düşündüğünü söyle bakalım.

- Göğüs harika.

- Ruhu hakkında bir şey söyle.

- Göğüs harika.

- Zeki bir kadına benziyor mu?

- Göğüs harika. Zeki? Ha... Ha... Bilmem... Evet... Pek değil... Budala da değil ama...

Ve Ferdi hâlâ Meliha'ya bakıyor: Göğüs harika (s.142-143).

Canan adlı romanda Bedia toplumsal değerlere bağlı kadındır. Kocasını Lami'nin kendisini Canan'la aldattığını öğrenince fikir danışmak üzere Şakir Bey'in yanına gider. Şakir Bey'in kendisine verdiği öğüt karşısında sarsılan Bedia toplumun bu kadar bozulmuş olabileceğine akıl erdirememektedir. Bedia ile Şakir Bey arasında geçen konuşma romanda şu şekilde yer almaktadır:

- Ben kadın olsaydım, kocamın beni gözümün önünde aldatmasına ses çıkarmazdım.

- Anlamadım.

- Ve kocamın yaptığını yapardım.

Bedia'nın hayretle yarı açılan ağzından bir çığlık fırladı. Genç kadın, kapıya doğru yürüyerek sesini çıkarmıyor, Şakir Bey arkasından gelerek fikrini müdafaa için hararetleniyordu:

- Emin olunuz ki, erkeğe karşı kadının en birinci silâhı budur. O zaman her şey düzelir, erkeğin de aklı başına gelir. Kısasa kısas! Titrek elleriyle pırlanta kravat iğnesini düzeltiyordu, Bedia, yarı yarıya gizleyemediği bir nefretle cevap verdi:

- Bu nazariyelere aklım ermiyor, Beyefendi (s.19-20)!

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin kahramanı olan muharrir, evlenmeyi düşündüğü Mualla Hanım'a kadınlarla ilgili düşüncelerini anlatırken şimdiki kadınların yalnız heveslerinin peşinden gittiğini, edindikleri bilgileri ise sadece gösteriş için kullandıklarını söylemiş ve kadınların önceki yüzyıllara göre değiştiğini ifade etmiştir. Muharrir bu düşüncelerini Mualla Hanım'a şu şekilde anlatmıştır:

- Siz asil ve münevver denilen bir ailenin kızı olduğunuz halde snob değilsiniz; eski kızlar hisleriyle ve ihtiraslarıyla yaşıyorlardı, şimdiki kadınlar yalnız heveslerinin peşinde gidiyorlar; sizde ikisinde olmayan bir şuur zenginliği var. Kitap sizin nazarinizde tuvalet eşyası meyanında olmadığı için yalnız anlamak ve düşünmek için okuyorsunuz. Hâlbuki birçok kadınlar malumatlarını zarafetlerinin bir mütemmimi addederler ve bir kitapla bir kutu pudra onlar için hemen hemen aynı şeydir (s.50-51).

Peyami Safa, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserinde insanlığın materyalist ve pozitivist düşünceyi benimsemesini eleştirmiştir. Yazar, Ferit'in ağzından toplumun yozlaşmasını ve hayata ruh açısından değil madde açısından bakmasını şu şekilde eleştirmiştir:

- Babam söyler: Eskiden vücuttaki uzuvlardan pek çoğunun adını söylemek ayıpmış. Meme, karın, kalça, bacak, baldır, ayak gibi sözlerden birini ağza almadan evvel bir "affedersiniz" deyip sesi alçaltmak lazım olmuş. Şimdi bacağını göstermek ve beğendirmek bile ayıp değil. Senin ipek çorabın içinde bir ruh varsa bunu benim avucum anlar. Onunla başka türlü bir temas ve muhabere vasıtası bilmiyorum. Belki dizkapağının da bir ruhu var. Ruh, ruh... Yürürken belin bir kıvrılışı... Oradan bir seyyale geçiyor şüphesiz... Fakat o bende aynı cinsten bir seyyale arıyor. Sen boyadığın ve süslediğin vücudunla bende hangi duyguya hitap ediyorsan ondan cevap alıyorsun. İskarpinin açık penceresi önünde oturan ve seyredilmekten hoşlanan topuğun benden merhamet mi istiyor? Kainatın sırlarına ait düşünceler mi istiyor. Millî heyecan mı istiyor? Ruh, ruh... Ne istiyor bu

dekolte ayak benden? Bugün sokaklarda diz kapağına kadar açılan kadın bacakları hangi budalada Aristo'nun mantığına, Eflatun'un idelerine, Leibniz'in monadına dair fikirler uyandırır? Göğsünüzde zıp zıp sıçrattığınız yuvarlaklar Bach'ın Ave Maria'sını mı söylüyor, Süleyman Dede'nin mevlidini mi (s.74-75)?

Ferit, Galatasaray'dan Tünel'e doğru giderken bakışları yanından geçen kadınların bacaklarına takılmaktadır. Baktığı için sıkıntı duyan Ferit, bu sıkıntının utanma duygusu olduğunu anlamıştır. Ferit, bu utanma duygusunun, bütün bir cemiyet ve onun geleneklerinden gelen ve çocukluğundan beri tabaka tabaka yığılan inançlardan geldiğini anlamıştır (s.87).

Yalnızız romanında Samim, yaşanan çağın keyif ve kazanç temayüllerini azdıran, haz yörüngeli bir çağ olduğunu şu cümlelerle ifade etmiştir:

“Bugün varız, yarın yok”, “Bir günün beyliği beyliktir” tarzında hedonist, keyif ve kazanç temayüllerin azıdan bir yaşama telakkisi içinde “Vur patlasın, çal oynasın” ahlakı vücuda getirir. Yaşadığımız çağ bu ruh hali içindedir. Söylemeğe hacet yok ki şiir tarafıyla bu bir geçicilik melankolisi, hayâ tarafıyla bir uzviyet hamlesi ve hareket halinde bir fânilik prensibidir (s.164).

Biz İnsanlar adlı romanın olay zamanı 1919 yılı ile 1922 yılları arasındadır. Bu yıllar ülkenin işgal altında olduğu zamana rast gelmektedir. Roman kahramanlarından Bahri, ahlak ve faziletin işgal altında olmasının, ülke topraklarının işgal altında olmasından çok daha kötü bir durum olduğunu savunmuştur. Bahri bu düşüncesini romanın başkahramanı Orhan'a şu cümlelerle iletmiştir:

Düşman şehre girmiş ne çıkar? Davranır, kovarız fakat bir de fenalığın bin çeşidi ruhlarımızı işgal etmiş. Ahlakımız, faziletimiz işgal altında... Şu aşağıdaki ecebiler bizim yalıya zorla girmediler ya... Biz çağırdık da geldiler. Çünkü ruhumuz esir. Bu da bir şey değil. Seciye yok bizde, Orhan Bey. Bana her taraf bataklık gibi görünüyor (s.243).

4.2.2.9. Yanlış Batılılaşma ile Savaş

Her toplumun kendilerine özgü yaşam tarzları, sanat anlayışları, kıyafetleri, gelenek ve görenekleri; bulunmuş oldukları coğrafyanın özelliklerine göre farklılık gösterir. Toplumlar kendi kültürlerinden farklı kültürlere özendikleri zaman kendilerine yabancı olan bu yeni kültüre alışmakta zorlanırlar. Böyle bir durumda kendi kültürü ile yeni tanıştığı kültürü bir arada yaşamaya çalışan toplum bocalama yaşar.

Batılılaşma; düşünce, çalışma, görüş ve anlayışta özellikle Avrupa ülkelerinin izledikleri temel ilkeleri benimsemiş olmak anlamına gelmektedir (TDK, 2005:223). Yanlış Batılılaşma, Tanzimat ile edebiyatımıza girmiş ve edebi eserlerde yoğun olarak işlenmeye başlanmıştır. Bu dönemin romanlarında şekilsel olarak Batı toplumuna özenen tipler verilir. Batılılaşma toplumumuzda görüş ve anlayıştan çok; giyim kuşam, lüks bir yaşam arzusu şeklinde kendini gösterir. Gösteriş üzerine kurulmuş bu anlayış, dönemin edebî eserlerinde eleştirilen bir husustur. Bu eserlerde Batı toplumunun sadece kültürel yapısının değil bilim ve teknolojik alanındaki gelişmelerinin takip edilip bu yönlerinin de örnek alınması gerektiği vurgulanmaktadır.

Peyami Safa'nın mütareke yıllarını anlatan romanı Mahşer'de Batı'nın özentiisiyle hayatlarını devam ettiren insanlar bolca tasvir edilmiştir. Bu tasvirlerden biri romanın başkahramanı Nihad'ın ağzından şöyle aktarılmıştır:

Loşca bir köşeye çekilerek ortalığı gözden geçirmekten başka yapacağı bir şey yoktu ve böyle yaptı: Garip bir cemiyet, ilk bakışta hüviyetlerini tayin edemediği birçok adamlar, çoğu yaşlı, çirkin, resmi siyah elbiseleri içinde yakışsız ve hantal, dellal kılıklı insanlar, mihaniki ve büyük tavırlarla konuşuyor, lüzumundan fazla bağırıyorlardı. İki Alman zabiti, bir Türk hanımı karşısında dimdik durarak, güldürücü bir Fransızcayla söylüyorlar, içeriki odadan bir piyano sesi geliyordu. Sonra bir alkış koştular. Nihad'ın tam karşısında duran bir masanın yanında genç bir kız, kalktı. Ayağını küçük bir iskemlenin üstüne koydu ve yanındaki genç onun iskaripini bağladı. Nihad bunları iki sevgili sanmıştı fakat biraz dikkat edince kardeş olduklarını anladı (s.45-46).

Safa, Mahşer adlı romanda insanımızın kendi öz kültürünü bırakıp Avrupa kültürüne yönelmesini ve her işini Batı kültürüne göre yapmasını Ziya Paşa'nın şu beyitleri ile eleştirmiştir.

Milliyeti nişyan ederek her işimizde,
Efkâr-ı Frengi tabiiyet yeni çıktı(s.183).

Mahşer romanında Kerim Bey, Türkiye'de faziletin bir fedakârlık olarak kabul edildiği için insanlarımızın fazileti saadetin zıttı olarak kabul ettiğini Avrupa'da ise durumun böyle olmadığını insanların faziletkâr olduğunu mesela verdiği sözleri tuttuğunu anlatmaktadır. Kısacası Türk milletinin Avrupa'ya ait iyi olan hiçbir şeyi almadığını sadece gösteriş ve dolandırıcılıkla ilgili olanları aldığını Nihad'a şu cümlelerle anlatmıştır:

Başkalarını dolandıran adam, farkında olmadan kendi kendini dolandırmış olur. Bir Avrupalı böyle düşünür. Söz verince randevusuna dakikası dakikasına yetişen, her vadettiği şeyi yerine getiren Avrupalı yine kendi menfaatine çalıştığını bilir. Avrupa memleketleri var ki biliyorsunuz, tramvaylarında kondüktör değil, biletçi bile yoktur.

Türkiye’de fazilet, bir fedakârlık telakki edildiği için, herkes bundan korkuyor hatta namuslu bir adama “ne saf mahlûk!” diyoruz. Faziletle belâhat aynı şey sayılıyor. Bu, bizim ahlak hakkındaki anlayışımızın iptidailiğindedir. Hile, dalavere, aczin ve safvetin vasitalardır. Zeki ve menfaatini bilen adam, doğru, açık, hasbi ve cömerttir; böyle olmakla hiçbir şey kaybetmeyeceğini bilir. Asri fazilet fikri budur (s.309-310).

Ülkemizin geri kalmışlığını da bu anlayışa bağlayan romancı Kerim Bey, insanların ya namuslu kalmaya çalışarak köşeye çekilip miskin ve faydasız bir şekilde beklediğini ya da namussuzluğu kabul ederek bir taraftan insanlara yardım ettiğini ancak öte taraftan kendi çıkarları doğrultusunda hareket ettiğini şu cümlelerle anlatmıştır:

Memlekette herkes, fazileti sadettin zıttı sandığı için ya namuslu kalmaya karar vererek bir köşeye çekilip oturuyor, miskin faidesiz, çekingen yaşıyor yahut namussuzluğu kabul ederek bir taraftan halka faideli olmaya çalışıyor, öte yandan çalıp çırpıyor. Yani hizmetle denaeti telif ediyor. Birçok faal hükûmet adamlarının ahlaksızlığı bundandır. Türkiye “fazilet” fikri tekâmüle muhtaçtır. Bizim cemiyetin bütün ızdırapları bu hercümerçte kayıyor (s.311).

Batılılaşma ile toplumdaki bazı insanlar farklı olma hissine kapılmışlardır. Böyle bir hisse kapılıp Batı’ya özenen bazı insanlar toplumun ayrışmasına sebep olmuşlardır. Fatih-Harbiye adlı romanda Batı kültürüne özenen Neriman, Şark’ı temsil eden ve Türk kültürüne ait öğeleri barındıran kendi mahallesinden, oturduğu evden hatta çaldığı enstrümandan bile nefret etmektedir. Neriman’ın bu durumu romanda şöyle aktarılmıştır:

- Babam şark terbiyesi almış. Ney çalar, akrabam öyle... Fakat artık sinirime dokunuyor, bir kere şu musibetin biçimine bak, hele bu torbası?.. Yirmi gündür elime almıyorum, bugün mecbur oldum. Bırakacağım musibeti. Darülelhan’dan da çıkacağım yahut alafranga kısmına gireceğim. Zaten bizim kısmı lağvedeceklermiş. Allah razı olsun. Kendimden nefret ediyorum. Oturduğum mahalle oturduğum ev, konuştuğum adamlar çoğu sinirime dokunuyor (s.25-26).

Neriman, Batı’ya hayrandır. Bu hayranlığını bir akşam sohbet esnasında babasına söylemiştir. Neriman, Doğu’yu miskin ve uyuşuk olduğunu düşündüğü

kedilere; Batı'yı ise uyanık ve çalışkan olduğunu düşündüğü köpeklere benzetmektedir. Neriman'ın bu düşüncesine Faiz Bey, şu şekilde cevap vermiştir:

- Güzel bulmuşsun, dedi, filhakika şarkılar, kediler, garphılar da köpekleri bunun için severler; şarklı tenbel, garplı da çalışkandır. Fakat gel seninle bu muammayı birlikte halledelim. Acaba her oturan adam tenbel, her koşan adam çalışkan mıdır?

Neriman'a baktı ve cevap vermesini beklemeden devam etti:

- Kimi adam vardır ki sabahtan akşama kadar oturur ve düşünür. Onun bir hazine-i efkârı vardır yani fikir cihetinden zengindir; kimi adam da vardır ki sabahtan akşama kadar ayaküstü çalışır, mesela bir rençper fakat yaptığı iş dört tuğlayı üst üste koymaktan ibarettir. Evvelki insan tenbel görünür velâkin çalışkandır, diğer insan çalışkan görünür velâkin yaptığı iş sudandır. Zira birisi maneviyat ile zihin gayretiyle yapılan iştir; öbürü vücut ile bedenle yapılan iştir. Maneviyat daima daha âlidir, vücut sefildir. Yapılan işlerin farkı da bundandır (s.47).

Romanın yazıldığı zamanda birtakım genç nesil, Doğu'nun geri kaldığını, Batı'nın ise her açıdan ileri olduğunu düşünmektedirler. Bu gençlerden biri olan Neriman, babasına, okuduğu kara kaplı kitapları sadece kendisinin okuduğunu söylemiş; babası ise ona şöyle cevap vermiştir:

- Hayır... Frenkler de okuyor. Bu gibi eserlerin garpta bir tanesinin yüzlerce türlü basılmış tercümeleri vardır. Avam da okur, havas da okur velâkin sen okumazsın, mazursun da. Mekteplerimizde böyle şey kalmadı. Bir İngiliz kızına Sadi'yi sorsan bilir, sen Şarklı olduğun halde bilmezsin. Kabahat sende mi Sadi'de mi (s.48)?

Batı hayranı insanlarımız, Avrupa medeniyetinin sadece olumsuz yönlerini örnek almakta; kendi kültürlerine ise ön yargı ile yaklaşıp sırt çevirmektedirler. Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin başkahramanı olan muharrir, Vildan'a bu konu ile ilgili şunları söylemektedir:

- Emin ol ki sana, "evlen, çocuk yap, yuva kur!" diyen bir mahalle imamı, bir kadın nine, bir papaz veya aksakallı bir bunak, zannettiğin kadar haksız değillerdir. Mütearifelere karşı isyanımızı bir orijinalite sanıyoruz; bu senin ve sizin kabahatimizden ziyade tesiri altında kaldığınız Avrupa fikriyatının züppeliğine ait bir şaşkınlıktır. Klasik memelerden süt emmeyen bütün fani yeni cereyanlar, senin gibi milyonlarca kurban veriyor. Analığa karşı hürmetsizliğimizin cezası, aynı zamanda, hem tabiattan hem de cemiyetten geldiği için iki misli dehşetli olacaktır (s.167-168).

Mütareke yıllarını anlatan romanlardan biri olan Biz İnsanlar adlı eserde Cemil ve annesi Samiye Hanım, batı hayranı insanlardır. Bu insanların Batı hayranlığı, Batı'ya

özentinin yanı sıra Türk düşmanlığı olarak da ortaya çıkmıştır. Orhan, Samiye Hanım ve çevresinin bu özelliğini romanda şöyle anlatmıştır:

- Şimdi rica ederim, biraz daha mantıkî konuşalım. Sende hissiyat-ı diniye, hissiyat-ı milliyeden evvel gelir, bunu biliyorum fakat Cemil'in ve ailesinin milliyetimize küfür etmeleri dini hislerin bile mahsulü değil. Sadece garberestlik (s.60).

Romanın yazıldığı sıralarda Türk toplumu Batı kültürünü tam olarak özümsememiş haldedir. O yıllarda Türkiye'de iki tür Batılı insan tipiyle karşılaşılmaktadır. Bunlardan birincisi Orhan gibi, Avrupalı tarzında düşünür ancak Üsküdarlı gibi giyinir; diğeri Remzi gibi ise Avrupalı gibi giyinir fakat kim gibi düşündüğü belli değildir. Yani bu iki tipten biri Avrupa'nın görgüsünü almışken diğeri ise sadece gösterişini almıştır (s.335-336).

4.2.3. Vatan ve Millet Sevgisi

Vatan, bir halkın üzerinde yaşadığı, kültürünü oluşturduğu toprak parçası anlamına gelmektedir (TDK, 2005:2201). Vatan toprakları, üzerinde yaşayan millet için ortak değerleri barındırdığından çok önemlidir. Vatan, üzerinde yaşayan bireyler için bir toprak parçasından fazla anlam ifade eder. İnsanları bir arada tutup, birlik ve beraberlik gayesi oluşturan vatan ve millet sevgisi bütün ailelerin çocuklarına aktardığı değerlerin başında gelir. Çocukların ailede almaya başladığı vatan ve millet sevgisi, okul sıralarında da çocuklara verilir. 1739 sayılı Millî Eğitim Temel Kanunu'nda, vatanını, milletini seven ve daima yücelten bireyler yetiştirmek, Türk Millî Eğitiminin Genel Amaçları'nda 1. madde olarak yer alır:

Atatürk inkılâp ve ilkelerine ve Anayasada ifadesini bulan Atatürk milliyetçiliğine bağlı; Türk Milletinin millî, ahlakî, insanî, manevî ve kültürel değerlerini benimseyen, koruyan ve geliştiren; ailesini, vatanını, milletini seven ve daima yüceltmeye çalışan; insan haklarına ve Anayasanın başlangıcındaki temel ilkelere dayanan demokratik, laik ve sosyal bir hukuk Devleti olan Türkiye Cumhuriyetine karşı görev ve sorumluluklarını bilen ve bunları davranış hâline getirmiş yurttaşlar olarak yetiştirmek (MEB, 2004:2563).

Sözde Kızlar romanı, mütareke yıllarında gerçekleşen olayları anlatmaktadır. Roman kahramanlarının bir kısmı vatan işgal edildiği için ruhen ve zihnen sıkıntı çekerken diğeri bir kısmı ise Avrupaî hayatlarından taviz vermeyip eğlencelerine devam etmektedirler. Nadir, Yunanlıların Bursa mıntıkasında taarruza geçtiğini haberini

aldıktan sonra düşünceli bir şekilde Nazmiye Hanımların köşküne gider. Nadir, burada insanların taarruzu hiç önemsemeyip eğlencelerine devam ettiklerine şahit olur ve buna tepki gösterir. Bunun üzerine Nevin ile Nadir arasında şöyle bir konuşma geçer:

- Öyle ya nedir bu: Harp, taarruz, ağır topçu bilmem nesi?... Biz erkânıharp değiliz ya... Bunları halletmek bize mi düşer?

- İyi ama Nevin Hanım, harekât-î harbiyeyi müzakere ederek kararları ittihaz edelim demedim, hepinizi tehdit eden bir tehlikeyi sadece haber verdim.

- Onu hükümet adamları düşünsünler.

- Biz de düşünmeliyiz (s.55).

Yalnızız romanında Feriha arzu ve istekleri doğrultusunda hareket ettiğinden yaşlı bir adamla evlenip Paris'e yerleşmiştir. Feriha, sakin anlarında düşündüğü zaman kendi memleketinin Paris'ten çok daha değerli olduğunu anlamaktadır. Feriha bu hissini Meral'e şu cümlelerle anlatmaktadır:

- Açık söyleyeyim. Paris'te bazı anlarım oldu ki annem beni affetse, ölünceye kadar Cihangir'deki evde mahpus kalmağa razı olurum. Hani insansın kendi evinin bulaşık çukuruna bin tane Paris feda olsun! Sonra memleket, dostlar (s.193)...

Biz İnsanlar romanı, ülkemizin en zor zamanlarını yaşamış olduğu mütareke yıllarını anlatmaktadır. Böyle bir zamanda evine Fransız bayrağı asan Samiye Hanım'ın oğlu Cemil, babası hapiste olan Tahsin'e "eşek Türk" demiş, bunun üzerine Tahsin de taşla Cemil'in kaşını yarmıştır. Bu olaydan sonra Tahsin'in okuldan atılacağı söylentisi dolaşmaya başlamıştır. Bu söylentiler üzerine genç edebiyat öğretmeni Necati öğretmenler odasında şöyle bir konuşma yapmıştır:

- İmkânı yok, dedi, şu odanın içinde milli namusuna sahip bir tek adam gösteremezsiniz ki milliyeti müdafaa eden bir çocuk aleyhine, Fransız bayrağına sığınarak bütün milletine küfür eden bir soysuz piçi himaye için reyini versin. Neydi adı taş atanın? Hüseyin mi, Tahsin mi? Onun attığı taş, bugün, bu saatte Anadolu'da harp eden bütün Türklerin tek bir madde içine sıkışarak teksif edilmiş ruhudur! Elinden her şeyi alınmış bir halkın son silahıdır, gözleri dönmüş bir ümitsizin yere eğilir eğilmez kaptığı ilk tabiat kuvvetidir. Bu çocuğu kim kovmak ister? Anlamıyorum ki... Böyle bir namussuzluğa reyini verecek adamı biz elbirliğiyle buradan kovarız yahut hepimiz bahçede birer taşa yapışarak onun kafasını patlatırız; olmazsa toptan istifamızı dayarız. Öyle değil mi? "Eşek Türk" sözlerini bir araya getiren bir piç kurusunun ağzını yırtmak dururken, aramızda onu müdafaa kalkacak olan bulunursa onun eşekliğini kabul eder amma Türklüğünü asla kabul edemeyiz (s.63-64).

Tahsin, kendisine “eşek Türk” dediği için Cemil’in kaşını yarmış, Tahsin’in babası Mustafa da kendisine “vahşi Türk” dediği için Samiye Hanım’ı dövmüştür. Tahsin ve babası Mustafa kendi milletlerine hakaret eden insanlara bu şekilde davrandıkları için cezalandırılmışlardır. Romanın başkahramanı Orhan, Tahsin ve babası Mustafa hakkında şunları düşünmektedir:

Ona acıyınız demiyorum. Merhamete lüzum yok. Merhamet her zaman güzel bir his değildir. Ona acımayınız, borcunuzu ödeyiniz. İnsan alacaklısına acır mı? Hayır! İnsan alacaklısından utanır. Siz de borcunuzu ödemezseniz ondan utanınız. Tahsin neden merhamete layık olsun? Babası da o da kendi hallerine göre birer kahramandırlar. Kahramanlara acınmaz minnet duyulur (s.78).

Romanda Necati, vatansever bir karakter olarak okuyucunun karşısına çıkmıştır. Necati, ulusların kendi millî varlıkları ve idealleri/ülkeleri adına savaşması gerektiğini şu cümlelerle ifade etmiştir:

- Türk milleti ve bütün mazlum Asya kavimleri, Avrupa emperyalizmine karşı ayaklanmalıdırlar. Fakat kimin namına? Kendi millî varlıkları namına! Millî tarihleri ve millî idealleri namına (s.133)!

Orhan ve Necati Beyoğlu’ndaki pastacılarından birinde Vedia ve Madam Sofi ile karşılaşır. Burada Vedia likör içtiği için polisler tarafından karakola götürülmek istenir ancak Orhan ve Necati buna mani olurlar. Bunun üzerine polisler Orhan ve Necati’yi karakola götürürler. Madam Sofi de olan biteni İtilaf zabıtasını arayarak durumu bildirir. Karakolda polisler ilk önce Orhan ve Necati’ye kötü davranırlar. Ancak İtilaf zabıtasından gelen telefon üzerine karakol amiri Orhan ve Necati’den özür diler. Necati polislerin bu tavrı karşısında onlara şu tepkiyi verir:

- Sizde zerre kadar vazife hissi, zerre kadar mesuliyet duygusu, zerre kadar milliyet hissi, zerre kadar hayâ olsa, ne anlayıp dinlemeden o deminki muameleyi yapardınız ne de şimdi itiraf zabıtasının önünde tirtir titreyerek bu kadar süratle rücu ederdiniz. Siz bu milletin zabıtası değilsiniz. Yeryüzünde hiçbir uşak, haysiyetini menfaatleriyle bu kadar çabuk trampa etmez. İtilaf zabıtasının bizi sana karşı müdafaaya ne hakkı var? Bu.. size de bize de hakarettir. Biz o kızı pek az tanıyoruz. Biz herhangi bir tanıdığımızı değil. hakkı müdafa etti. Likör içtiği için hiç kimse karakola çağrılmaz. Zaten bir yudum bile içmediler. Sizin memurunuz tam bir tulumbacı gibi üzerlerine yürüdü. Kızın yanındaki kadın o anda “Kolonele telefon edeyim” dedi. Biz mani olduk. Demek ki dükkândan çıkınca telefon etmiş. Biz sizi gene vazifesini bilir bir Türk memuru telakki edeceğiz. Küfür etmeyi ve terbiyesizliği bırakarak hakkımızda yapılacak bir kanuni muamele varsa yapınız. Şerefim üzerine temin ederim ki sizi hiçbir yabancı makama şikâyet

etmeyeceğiz. İtilaf zabıtasının müdahalesiyle kurtulmuş olmayalım. Bunu sizden rica ediyorum. Bizi serbest bırakmayınız ve ifademizi alınız (s.153-154).

Karakolda yaşanan bu hadiseyi, sonrasında Orhan Vedia'ya anlatmıştır. Orhan İtilaf zabıtasının emriyle kurtulmaktansa, Türk polisinin elinde işkence görmeyi tercih ettiğini şu cümlelerle Vedia'ya söylemiştir:

- Sizin telefon ettirdiğinizi anladık. Bilhassa teşekkür ederim. Fakat ne de olsa Türk zabıtasına yabancıardan gelen emir insanın gücüne gidiyor. Belki de kendi polisimizin bize işkence etmesini tercih ederdik (s.164).

Vatansever bir kişi olan Bahri, Anadolu'nun düşman işgalinden bir an önce kurtarılması gerektiğini savunmaktadır. Kendisi de bir subay olan Bahri, Anadolu'daki Millî Mücadele'ye katılma isteğini Orhan'la bir sohbetinde şu şekilde dile getirmiştir:

Bahri hep Anadolu harekâtından bahsediyordu:

- Gideceğim oraya, gitmeliyim, dedi.

- Şimdiye kadar niçin gitmediniz?

Bahri alt dudağını kemiriyordu. Büyük bir cevap sıkıntısı geçirdikten sonra itiraf etti:

- En büyük hatamdır, dedi fakat gene gidebilirim.

Orhan ısrar etti:

- Gitmeliydiniz.

- Üç dört defa karar verdim, vazgeçtim. Benim burada bir fırka kumandanım vardı. Çok severdi beni. Beraber gidecektik. Hastalandı. Karaciğerinden ameliyat oldu, öldü. Bir de annem mani oldu. Artık onu dinlemeyeyim, diyorum (s.197).

Romanın olay zamanı olan mütareke yıllarında vatansever olanların büyük bir çoğunluğu baskı altına alınmış bir kısmı da Malta'ya sürgün edilmiştir. Samiye Hanım, Avrupalıların Türkiye'yi daha medeni hale getireceğine inandığından ülkeyi hâkimiyetleri altına almasını savunmaktadır. Orhan ise Samiye Hanım'a düşüncesinin yanlış olduğunu, Avrupalıların hakimiyet kurdukları ülkelerde ileri fikirli adamları iş başından uzaklaştırdıklarını bu sayede ilerlemeyi engellediklerini şu anlatmaya çalışmıştır:

- Avrupalılar buraya medeniyet getirmeye gelmediler, hanımefendi! Bilakis, bizim ilerlemenize mani olmak, bizi esir etmek için geldiler. Bakınız işte, polisimiz onların idaresinde iken kadınlarımıza daha çok istibdat yapılıyor. Burada softalarla el ele verecekler. Avrupa'nın müstemleke idareleri her girdikleri memlekette ileri fikirli adamları iş başında uzaklaştırır yerine cahilleri, gerileri koyarlar. Maksat terakkiye mani olmaktır. Emin olunuz, buraya bir Fransız veya İngiliz idaresi yerleşsin, en mutaassıp şeyhülislamdan daha ziyade sizin kapanmanıza çalışacaktır. Ancak burada kurunuvusta zihniyetini hakim kılmak şartıyla bize hakim olacaklarını bilirler. Bakın memleketin bütün hür fikirli adamlarını Malta'ya sürdüler (s.203).

Mustafa, Samiye Hanımların yanında çalışırken Samiye Hanım'ın kendisine “vahşi Türk” demesi üzerine onu dövmüş bu sebeple hapse girmiştir. Mustafa hapisteyken Samiye Hanım'ı öldürmek için kendi kendine söz vermiştir. Orhan, Mustafa'yı bu düşüncesinden vazgeçirmek ve Anadolu'daki Millî Mücadele'ye katılmasını sağlamak için ona şunları söylemiştir:

- Milletin intikamını mı alacaksın? O böyle olmaz. Omuzuna mavzeri vurur, Üsküdar'dan öteye aşarsın. Anadolu'ya gidersin. Zaten bu işler orada hallolunacak (s.320).

4.2.4. Din Duygusu ve Allah İnancı

Din, Tanrı'ya, doğaüstü güçlere, çeşitli kutsal varlıklara inanmayı ve tapınmayı sistemleştiren toplumsal bir kurum şeklinde tanımlanmaktadır (TDK, 2005:531).Her bireyde içgüdüsel bir şekilde kendinden üstün bir güce inanma, ondan yardım isteme, ona sığınma eğilimi söz konusudur. Dinlerin çoğunda, mensuplarına akıl ile kavranamayacak yüce bir güce iman etme telkini yapılır. Bir dine iman eden insanların, o dinin yasakladıklarını yapmamasıyla beraber suç oranlarının azalmasını sağlamaktadır. Bu yönüyle de din, toplumsal düzeni sağlayan bir kurum olarak işlevini gerçekleştirmektedir.

Din duygusu edebi eserlerde telkin edilen değerler arasında yer alır. Peyami Safa da eserlerinde dini değerleri propaganda yapmadan okuyucuya iletmeye çalışmıştır. Yazarın romanlarında dini değerler doğrudan telkin edilmez; kahramanların yaşantıları ortaya konur ve okuyucunun kahramanların yaşantılarını karşılaştırarak kendi doğrusunu bulması amaçlanır.

Tevekkül en önemli İdini değerler arasında yer alır. Özellikle kader inancı, inananların bela ve musibetler karşısında Allah'a tevekkül etmelerini salık verir. Şimşek adlı romanda Müfid, gerek eşinin gerekse dayısı ve çevresinin ihanetine uğramış; zayıf bir bünyeye sahip olmasından dolayı da ağır hastalanmıştır. Neticede Müfid, yaşanan bu olaylardan dolayı birçok kez kadere isyan etmek istemişse de hep tevekkülü tercih etmiştir. Müfid'in bu düşüncesi romanda şöyle anlatılmıştır:

Ben ki şüphesiz öldürücü bir hastalığın az ümitli bir devresindeyim. Bu benim başıma bu gece yahut yarın gelebilir, hiç mani yok ve hiç kimse bunun önüne geçemez.

Böyle muhakeme ederken, etrafındakilerin aczi Müfid'in ye'sini son dereceye getiriyor ve ancak tevekkülle bu hailevi ızdırabı yenebileceğini düşünüyordu (s.263).

Canan adlı romanda Abdullah Efendi, eşi tarafından terk edilen ve sıkıntılı günler geçiren kızına, her şeyi yapanın ve edenin Allah olduğunu, insanın özellikle felaket günlerinde Allah'ı hatırlanndan çıkarmaması gerektiğini kızına şu cümlelerle anlatmıştır:

- Bedia... bu fidanları kim büyüttü? Söyle bakalım.

Bedia bir lahza düşünmeden cevap verdi.

- Lami ve ben.

Abdullah Efendi sakalını ufkî bir vaziyete sokan bir hareketle başını yukarı kaldırdı: "Yo...k, yanlışın var!" dedi, bir kahkaha salıverdi:

- Yanlışın var kızım... Bir milyon Lami, bir milyon da Bedia yan yana gelseler, böyle iki tane küçücük ağacı büyütmezler!

Sonra parmağını uzun bir elif gibi gökyüzüne dikti.

- Bu ağaçları büyüten O'dur kızım, Allah'tır.

Allah derken, ikinci lam'ı uzatarak he'ye şiddetle vuruyor, "Lafza-i celal"i uzun bir nefes bırakır gibi teleffuz ediyordu.

- Allah'tır, bu ağaçları büyüten O'dur, unutma bunu kızım! Böyle felaket günlerinde Rabbizülcelal'i hatırlanndan çıkarma (s.83-84)!

Abdullah Efendi, hayır ve şerrin, felaket ve saadetin Allah'tan geldiğini örneklerle kızına anlatmış ve musibet günlerinde Allah'a tevekkül etmesi gerektiğini kızına şu cümlelerle anlatmıştır:

Bunlar anlatmakla biter tükenir şeyler değildir, bilirsin kızım... lafin kıyası, felaketin otuz bin türlü vardır, bu otuz bin türlü felaket de Allah'tandır, saadet ve felaket Allah'tandır, hayat ve memat Allah'tandır, hayır ve şer Allah'tandır. Madem ki Allah...

Daima ikinci lam'ı uzatarak he'ye şiddetle vuruyor. "Lafza-i celal"i daima kuvvetli bir nefes bırakır gibi telaffuz ediyor, daima parmağını uzun bir elif gibi gökyüzüne dikiyordu:

- Her şeyin müsebbübü'l-esbabıdır, yani madem ki Allah, irade-i külliyesiyle seni ve beni, bu gül fidanlarını istediği gibi yaratır, büyütür, sevindirir, mükemmel bir sıhhat içinde pembeleştirir, ihya eder yahut kederlendirir, illetler içinde sararıp soldurur, ağlatır, bunaltır madem ki ne fırtınayı avcumuzla durdurabiliyoruz ne eceli geriye itebiliyoruz madem ki onun irade-i külliyesi içinde, biz, bir rüzgâr önünde uçan tüy gibiyiz, keder etmek nafîle, üzölmek nafîle, cismi telef etmek nafîledir. Yavrum, kızım, evladım... sana "Kıyas-ı Enbiya"yı vereyim de oku. Peygamberlerin başına gelen felaketler seni teselli edecektir, bunların içinde öyleleri vardır ki insan, tüylerinin ateşten çivi gibi kızarıp dikildiğini hissetmeden felaketlerini göz önüne getiremez (s.84-84).

Abdullah Efendi, kızı Bedia'nın perişan bir halde olmasından dolayı Lami ile konuşmak için şirkete gitmiştir. Lami; evi terk etmesini, Bedia'dan boşanmak istemesini ve Canan'ı sevip onunla evlenmek istemesini hep kadere bağlamıştır. Abdullah Efendi evlilik gibi bir müessesenin kader diyerek bitirilemeyeceğini, Allah'ın insanlara irade-i cüz'ie verdiği ve insanların kararlarını bu doğrultuda verdiğini şu cümlelerle anlatmıştır:

- Lami Bey, bir erkek başka bir kadını seviyorum, ne yapayım, kaza ve kadar diye zevcesini boşayamaz. Başka bir kadını sevmek mazeret değildir. Çünkü insanların irade-i cüz'iesi vardır. Lami Bey, bu kaza ve kader meselesi derindir. O babta kütüb-i diniyeyi okuyunuz da öyle konuşunuz. Cenab-ı Hakk'ın irade-i külliyesi'ne karşı gelemeyiz, kaza ne kader budur. Fakat benî beşerle münasebetlerimizde irademize hâkimiz. Nasıl ki istediğimiz zaman tramvaya biner, yayan yürür, istediğimiz zaman yatar kalkar, istediğimiz insanlarla görüşür, istediğiniz insanlara kat'-ı alaka ederiz. Canan mıdır nedir, o kadınla da ka'-ı rabıta sizin elinizdedir eğer ailevi vazifenizi hatırlar, vazife aşkınızı hissederseniz, öteki sevdaya galebe çalmak da irade-i cüz'iyeniz dahilindedir. Çünkü bu sevdanız rahmani değildir. Min-taraf-illah vaki olmuştur, nefsinizdeki igvaat-ı şeytaniyenin mahsulüdür. Eğer siz o sevdaya galip gelmek istiyorsanız bu ceahinizde Allah da yardımcınız olur. Zira Lami Bey... siz gençler, "aşk, aşk!" diyorsunuz... dünyada ve ahirette bir tek aşk vardır: Aşk-ı İlahî(s.112-113)!

Bedia, eşinin kendisini terk ettiği günlerde babasının kendisini teselli etmesiyle biraz ayakta durabiliyordur. Bedia, babasının en zor günlerinde bile Allah'a

yönelmekten vazgeçmemesine ve Allah'tan başkasına hiç kimseye güvenmemesine imrenerek bakmaktadır (s.117).

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin başkahramanı olan muharrir, insanın kişiliğinde hem hayvanî duyguların hem de melekî duyguların bulunduğunu, insanın kendi yönünü belirleyerek Allah'a ulaşabileceğini roman kahramanlarından Vildan'a şu cümlelerle anlatmaya çalışmıştır:

- Bizim tıynetimiz, ruhumuzun hayvan ve Allah'a giden iki yolunun köşesinde mündemiçtir. "Ne melek ne hayvan!" – "Hem melek hem hayvan!" Bununla beraber yüzümüz meleğe doğrudur, gayemiz Allah'a doğrudur. Fakat bu bir gaye değil, manevi teşekkülümüzün kendi kendine aldığı bir vechedir, bizatihi bir gidiştir(s.301).

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserde Yahya Aziz Matmazel Noraliya'nın günlüğünde yazılanlardan hareketle insanı Allah'tan uzaklaştıran en önemli unsurun benlik olduğunu düşünmektedir. Kişinin benliğini sıyrıp atınca Allah'a yakınlaşacağını ve kâinatın ruhuyla birleşeceğini düşünmektedir. Yahya Aziz, bu düşüncelerini Ferit'e şu şekilde anlatmıştır:

- Burada ruhun ve uzviyetim cemiyet ve tabiat çevreleriyle mücadeleleri tek olgular serisi halinde mütalâa edilmek lazımdır. İsyân şiddetli olduğu zaman işte böyle bir tarik-i dünya doğar. Birinci merhale bir ferdiyet kabarmasıdır. Fakat huzursuz ruh, Noraliya'nın "temaşa" diye tercüme ettiği "contemplation" devresine girip huzura kavuşunca ben'in fırtınaları duracaktır. Çünkü inziva içinde, başka ben'ler tarafından fırcalanmayacak ve azdırılmayacaktır. Büyük hayal kırıklıklarından sonra, arzu etmekten ürken ve kendi kabuğu içine çekilen ben, bütün felaketlerin sebebini kendinde, kendi arzularında bulunduğu için artık kendi kendini yemeğe başlar. Temaşa (Contemplation) merhalesinden fena (Mortification) merhalesine geçmek üzeredir. İskenderiye okulundan beri, Katolik ve İslam tasavvufunda, alaikten, tecerrütten, fena fillaha kadar giden mertebelerin türlü derece ve isimleri vardır. Noraliya'nın hayatında ve defterlerinde temaşa ve fena merhalelerini açıkça görüyoruz. Kendisini Allah'tan ayıran karanlık duvarların benlik olduğunu anlayınca onu atıp kâinatın ruhuyla birleşmek özleyişini duyuyor (s.270).

Yahya Aziz, insanın iştah, şehvet ve kazanç hırsıyla kuduran benliğini dinlerin Allah'ta, Hümanizm'in insanlık idealinde, Nasyonalizm'in de millet idealinde eritmeye çalıştığını Ferit'e şu cümlelerle anlatmıştır:

- Dinler, insanın –iştah, şehvet, kazanç hırsı ve kibir halinde-kuduran ben'ini Allah'ta eritmeye çalışmışlardır. Hümanizm onu insanlık idealinde uyuşturmaya çalışmıştır. Nasyonalizm fena fil'millet'i emreder.

Ben'in Allah'ta yok olmaya koşması Azizleri, insanlıkta yol olmaya koşması dâhileri, millette yok olmaya koşması kahramanları yaratmıştır (s.270).

Peyami Safa, Yahya Aziz'in ağzından benliğinden vazgeçmeyen insanın Allah'a ulaşamayacağını belirtmektedir. Yahya Aziz, aşamalar halinde benlikten vazgeçilerek millete, milletten vazgeçilerek insanlığa, insanlıktan vazgeçilerek Allah'a doğru ulaşmayı sağlayacak yolun en başında, insanın benlik sevdasından vazgeçmesinin yer aldığını Ferit'e şu cümlelerle anlatmıştır:

- "Ben" kendisini "biz"e ve "biz"den daha üstün bir perspektife doğru aşmalıdır. Taazzuvun şartı transandanstır. Yoksa benlerin çarpışması ve boğuşması içinde parçalanma mukadderdir. Ferdden millete, milletten insana, insandan Allah'a doğru aşmanın merhalelerini idealleştirmeyen ve kendi ölçüsünü yalnız kendisinde (ferdde veya küllî insan mefhumunda) bulan insanın nasibi bugünkü dünya katastofundan başka nedir? Aşamaların silsilesi bize fertleri milletin, milletleri insanlığın, insanlığı Allah'ın otoritesi altına koyan bir nizam düşündürür (s.271).

Yahya Aziz, insanın kâinatın muhteşemliklerini anlamak yerine, kendisi için yaratılmış olmasına rağmen sanki kendisiyle hiç alakası yokmuş gibi tembelenen bir şekilde kâinattaki her şeyi tesadüfe bağladığını ifade etmiştir. Safa, kâinatın insan için yaratılmış olmasına rağmen insanın sanki yaratılanların kendisiyle hiç alakası yokmuş davranmasıyla kendisini sefil bir intihara sürüklediğini Yahya Aziz'in ağzından şu şekilde ifade etmiştir:

Binlerce Galaksi'nin yalnız bir tanesinde, bize bir göz bebeğinin ortasındaki pırıltı kadar küçük görünen bu yıldızlardan otuz milyar kadarı sayılabilemiştir, dedi, milyonlarca ışık yılı içinde yüz milyarlarca yıldız daha var ve bunlardan çoğu yüz binlerce arz küresini içine sığdırabilecek kadar büyüktür. Milyon kere milyon defa arzı içine alabilecek dev yıldızlara bile rastlıyoruz. Bu sonsuzluğun daha birinci merhalesinde idrakimizin soluğu kesiliyor. Kavrayamıyoruz. Dehşete düşen Pascal'ı daima hatırlıyoruz. Mıymıntı zekâmızın rahatını kaçırmamak için başımızı en kolay izahın yastığına koyuyor ve insanın hayalini çatlatan bu genişlik ve büyüklük ölçüsü içinde, sayısız dünyalardan her birini kendi yüceliğine nispetle bir atom kadar küçülten ulu kâinatın bir kıyıcığında, hayatın yalnız bizim dünyacığımızda ve şuurun yalnız bizim kafacığımızda bir tesadüf eseri olarak bulunduğunu sanıyoruz; manayı kendimizde hapsediyor ve bütün bu sonsuzluğun ve yüceliğin manasız bir doluluğu kapladığına ve tekrarladığına hükmedip çıkıyoruz. Sanki bu enginliği dolduran bütün dünyalar bizim içimizle hiç bir münasebet kabul etmeyen dışarılık ve ablak bir objeler âlemidir. Sanki insan ve kâinat iki zıt mahiyet içinde birbirini iki yabancı gibi seyrediyor. İkisinin de birbirine aynı mana nizamı içinde bağlı olduğunu bir bedbaht şimşeği içinde idrak ettiğimiz halde inkâr ediyoruz. Münasebetlerden başka hakikat tanımayan ve mahiyetlerin önünden kaçan maddeci ilim ve felsefe, ana dava önünde, insan zekâsını bu kadar sefil bir intihara sürüklemiştir (s.303).

Yalnızız romanında Samim, insanın, kâinatı tam manasıyla iki ayağı üzerinde durduğu zaman, yani hem maddeyi anlayan bir zihne hem de maneviyatı anlayan bir sahip kalbe olması gerektiğini ifade etmiştir. Samim, 1600'lü yıllardan on dokuzuncu yüzyılın sonlarına kadar insanın kendi kendini, yalnız tabiat yapısı içinde anlamaktan öteye geçemediğini ve manevi kudretin şuurundan ve gelişmesi imkânlarından mahrum kaldığını belirtmiş buna rağmen yirminci asırla birlikte bilim dünyasında genel manada Allah'a yönelik, maddeyi ve ruhu anlayıp iki ayağı üzerinde duran bir anlayış ortaya çıktığını savunmuştur. Samim'in bu düşünceleri romanda şöyle yer almıştır:

İnsan düşüncesi bu sefer de öteki ayağı üzerindedir ve kendi kendisini yalnız tabiat yapısı içinde anlamaktan öteye geçemediği için, manevi kudretin tam şuurundan da gelişmesi imkânlarından da mahrum kalmıştır. Bunun felsefedeki neticesi kaba bir pozitivism, psikolojideki neticesi vatmanların dikkatini ve hafızasını yarım yamalak ölçmekten ileri gitmeyen bir faydacılık, sosyolojideki neticesi cemiyetlerin mahiyetlerini anlamaktan ziyade pratik ihtiyaçlarını araştıran monografi ve istatistiklerin ortaya döktüğü bir sürü yalan yanlış rakam, politikadaki neticesi, Ortaçağın din harpleri yerine ekonomik ihtilaflardan doğan para harplerini getirmesi, ahlaktaki neticesi de “Bugün varız yarın yok”tan ibaret bir fanilik endişesi içinde mahzunlaşan insanı, konfor, lüks, çılgınca macera, eğlence ve cinsi azgınlıklar peşinde gününü gün etmekten başka ideallerden tedirgin eden bir yaşama telakkisine sürüklemesidir. İnsanın hayvanlığını medenileştirdiği kadar, medeniyetini de hayvanlaştıran bu çağ da beş asır tek ayağı üstünde topalladıktan sonra, yirminci asrın her biri iflas eden büyük ihtilalleri ve dünya harpleriyle yıkılmak üzere olduğunu gösteriyor. Yirminci asrın yalnız spiritüalist filozoflarında değil, tabiat âlemlerinde de tabiatı aşan metafizik prensiplere ve Allah'a doğru bir yöneliş görüyoruz. En büyük zekâlarda, artık iki ayağını da yere basan yeni bir dünya hasreti doğduğu seziliyor (s.165-166).

Samim, romanın sonlarına doğru, insanın kendini bulmasının yani kendisinin ve kâinatın yaratılış gayesini anlamasının önemini vurgulamıştır. Samim, bunun gerçekleşmesi için insanın ruh mucizelerini araması, manevilere ve mukaddeslere inanması gerektiğini belirtmiştir. İnsanın maneviyata yönelirken üç beş asırdır tutsağı olduğu tabiat anlayışını da fırlatıp atmasının ve salt bir konfor anlayışından vazgeçmesinin gerektiğini yazar, Samim'in düşünceleri üzerinden okuyucuya aktarmıştır. Samim'in bu düşünceleri romanda şu şekilde yer almaktadır:

Bırak şu maddeyi, boş şu ölçü dehanı, doy şu fizik ve matematikecessüsüne, kov şu kemiyet fikrini, dal kendi içine, koş kendi kendinin peşinden, bul onu, bul kendini bul ruhunu, bul, sev, bil, an, gör, kendi içinde gör Allah'ını. Kendine dön, kendine bak, kendine gel. Aptalca bir konfor aşkından doğduğu halde her biri daha korkunç bir dünya harbi hazırlayan teknik mucizelerinin yanında, senin iç zıtlıklarını elemeye yarayacak ve seni kendi kendinle boğuşmaktan kurtaracak ruh mucizelerini ara. İnan

manevilere ve mukaddeslere, inan! Onlar hakkında bu kadar küçük düşünmekten utan! Her sezilen derinliğin ifşa ettiklerini düşünmekten bile seni alıkoyan tabiatçı metodlarını fırlat ve bitlenmiş elbiseler gibi at (s.389).

PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARINDA TESPİT EDİLEN EĞİTİM DEĞERLERİ

ROMANLAR	Süzde Kızlar	Şimşek	Maşer	Bir Akşamdı	Canan	Dokuzuncu Hariciye Kışuşı	Atıfla	Fatih Harbiye	Bir Tereddüdün Romani	Matmazel Noraliya'nın Koltuğu	Yalnız	Biz İnsanlar	Toplam
FERTLERDE GERÇEKLEŞMESİ İSTENEN DAVRANIŞLAR													
Aşırı Kıskaçlıktan Kaçınma	1						1						2
Çalışkanlık			2				2					1	5
Doğruluğun Önemi, Yalının Çirkinliği	1	1	1			2	1	2			1	5	14
Fedakârlık	1	1	4					1	1			1	9
Güçlü, Dayanıklı ve Sağlıklı Olmak		1	1	1	1	2				1	5	7	19
Güzel Giyinmek ve Bakımlı Olmak	2		2					1	1			1	7
İhtiyatlı ve Tedbirlili Olmak		1			3		2			1		2	9
İnsanları Kınamaktan Kaçınmak					1								1
Kanaatkârlık	1		3		2	2	2	2	3	2			17
Kararlılık	1				1		1		4	1	2	1	11
Kibirli olmaktan Kaçınmak			2		1							1	4
Kötü Sanıştan Kaçınmak		1	1	1							1		4
Nefisle Mücedele	1	3		4	1		1	1	2	2	9		24
Nezaketi	2	1			1	1			1	2	2	3	13
Sabırlı Olmak	1	1	1	1	2				1	1	2	1	11
Sevgi ve Acıma Duyusuna Sahip Olma	5	1	1		1	1			1	1	1	3	15
Sorumluluk					1							1	2
Ümitli Olmak			4										4
Vefalı Olmak			1				1			1			3
Yardımsverlik			1				1			4		2	8
Zeki ve Kavrayışlı Olmak	1	2			1								4
SOSYAL HAYATLA İLGİLİ TELKİNLER													
Adaletli Olmak							3			1	1		5
Ahlak Kurallarına Uymak	3	2	3	4	2		1		1		2		18
Aile Sevgisi ve Ailenin Önemi	1	3	5	3	4	1			4	3	1	1	26
Arkadaş Seçiminin Önemi	2	2	1								6		11
İyi Bir Eğitim Sisteminin Taşması Gereken Vastflar			1								8		9
Misafirperverlik	2				2		3					2	9
Özgürlük			1							1			2
Toplumsal Yozaşmaya Karşı Çıkma	3	4	13	1	1				1	2	1	1	27
Yanlı Batılılaşma ile Savaş			4					3	1			1	9
VATAN VE MİLLET SEVGİSİ	1										1	8	10
DİN DUYGUSU VE ALLAH İNANCI		1			4				1	4	2		12
Tespit Edilen Toplam Değer	29	25	52	15	29	9	19	10	22	27	45	42	324
Yüzde	%8.9	%7.6	%16	%4.5	%8.9	%2.7	%5.8	%3	%6.7	%8.4	%13.8	%13	

4.3 Peyami Safa'nın Romanlarında Türkçe

Peyami Safa'nın yazdığı romanlarda Türkçeyi akıcı ve anlaşılır bir şekilde kullanmıştır. Yazar, okuyucusuna zengin bir söz dağarcığı sunmuş, deyimler, ikilemeler, atasözleri, söz sanatları, tamlamalar ile romanlarının dil ve anlatımına zenginlik katmıştır. Bu bölümde öncelikle yazarın romanlarında Türkçeyi nasıl kullandığı üzerinde durulmuş, ardından Türkçe'nin kullanımı ile ilgili genel bir değerlendirme yapılmıştır.

4.3.1. Peyami Safa'nın Romanlarında Türkçenin Zenginlikleri

4.3.1.1. Sözde Kızlar

Sözde Kızlar romanının genelinde yazar, sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Safa, romanda Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalar kullanmasına rağmen kullandığı bu kelime ve tamlamalar Türkçeye mal olduğundan romanın dili okuyucuya ağır gelmemektedir.

Yazar, romanın yazıldığı dönemde ülkemizde özellikle okumuş kesim tarafından yaygın olarak kullanılan Fransızcaya ait kelimelere eserde yer vermiştir. Bu kelimelerden bazıları şunlardır: Bonjur(s. 15), Reste-lâ tranquille(s. 18), Vatreyan(s. 20), Bonsuar(s. 32).

4.3.1.1.1. Deyimler

Sözde Kızlar romanında deyimler sıklıkla kullanılır. Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucu şu deyimlerin kullandığı tespit edilmiştir:

Canı sıkılmak(4), surat asmak, canı gibi sevmek, tatlı dilli olmak, rezil etmek, hapse tiktirmek, tesir bırakmak, kendi halinde olmak, parasını yemek, elini kolunu sallayarak sokulmak, rast gelmek(2), karşı karşıya gelmek, bir köşeye çekilmek, üstüne kalmak, akli başında olmak(2), iyiyi kötüden ayırabilmek, havadis vermek, meraka düşmek, başına (...) gelmek(3), dırıltı çıkarmak, mahkemeye düşmek(2), elinden kaçırmak, (...) vaziyete düşmek, gönül rızası ile, kaşlarını çatmak(2), emekleri heba olmak, sevk etmek, etraflı konuşmak, yüreğine inmek, yerden göğe kadar hakkı olmak, göze almak, inceden inceye konuşmak, söze karışmak, görmemezlikten gelmek, sözü

kesmek, lakırdıyı uzatmak, felakete düşmek, mahkemelerde sürünmek, aklına gelmemek, dudak bükmek(s. 90- 101).

4.3.1.1.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Sabahtan akşama, ara sıra, uslu uslu, sık sık(3), ana oğul(2), az çok (s. 90-101).

4.3.1.1.3. Tamlamalar

Eserde sıfat ve isim tamlamaları sıklıkla kullanılır. Romanın belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Bir felaket-Mebrure'nin odası-Güzide'nin yanı-hiçbir şey-iki genç-bir çare-senin yardımın-gece yarısı-bir bahçe gezintisi-bu nevi kızlar-bahçenin solundaki kameriye-birer ehram gibi sivrilen çam ağaçlarının taş kadar hareketsiz, katı, simsiyah gölgeleri-bu iki kız-kalabalık meclis-bir sükûnet-bahçenin bu ıssızlığı-gecenin bu renksizliği-korkunç düşündürücü bir şey-yaşadıkları anın felsefî manası-bu gece-fena hissikablelvuku-etrafımdaki insanlar-şu çam ağaçları-kameriyenin etrafını saran taflanlar-bacaklarının ince dalları-küçük ayaklar-yerdeki yapraklar-ani bir fikir hamlesi-Güzide'nin yüzü-yaş fazlalığı-tecrübenin verdiği hakimiyet-senin felaketin-küçük kız-nasıl felaket-bazı insanlar-düşükleri adilik-şiddetli bir hareket-bir şey-şu kelime-kameriyenin içi-ince kollar-dişlerinin arası-uzun bir müddet-müteheyyiç bakışlar-Güzide'nin yaptıkları-onun biraz çıldırmış gibi hoppaca ve manasız hareketleri-kameriyenin kapısı-sabit gölgeler-kapının önü-kameriyenin içindeki bu mahrem manzara-başını çevirdiği zaman (s. 50-51).

4.3.1.1.4 Cümle Türleri

Peyami Safa'nın bütün romanlarının belirlenen sayfalarındaki cümleler, yüklemelerinin türüne göre, yüklemelerinin yerine göre, anlamlarına göre ve yapılarına göre incelenmiştir. Yüklemelerinin türüne göre cümleler, fiil ve isim cümlesi olarak ikiye ayrılmış; yüklemi isim olan cümleler isim cümlesi, fiil olan cümleler ise fiil cümlesi başlığı altında sınıflandırılmıştır. Yüklemelerinin yerine göre cümleler, kurallı, devrik ve

eksiltili cümle başlıkları altında üç gruba ayrılmış. Yükleli olmayan, sonu okuyucuya bırakılan eksik cümleler ise eksiltili cümle başlığı altında sınıflandırılmıştır. Anlamlarına göre cümleler; olumlu, olumsuz ve soru cümlesi olmak üzere üçe ayrılarak incelenmiştir. Cümleler yapıları bakımından incelenirken Leyla Karahan'ın (1999) yaptığı tasnif esas alınmıştır. Bu tasnife göre cümleler basit cümle, birleşik cümle, sıralı ve bağlı cümle başlıkları altında dört gruba ayrılarak incelenmiştir. Buna göre tek yargı bildiren cümleler, basit cümle (Nevin'le Belma, Behiç'le Mebrure'yi görmüşlerdi.); içinde birden fazla yargı bulunan, bir temel cümle ve onu tamamlayan yan cümleden oluşan cümleler, birleşik cümle (Söze hangisinin başlaması daha münasip olacağını tayin etmek istemişlerdi.); birden fazla cümlenin birbirine bağlaçlarla bağlandığı cümleler, bağlı cümle (Behiç, tabi birazda hürmetkâr Mebrure'yi dışarıya çağırdı ve hemen elini tutup hafifçe sürükledi.); iki ya da daha fazla cümlenin bir anlam bütünlüğü içinde birbirine virgül ya da noktalı virgüllerle bağlanıp oluşturduğu cümleler ise sıralı cümle olarak (Beni böyle hırpalanmış bir mendil gibi lekeleyerek ortaya attı, bin vaatten, bin hileden, dalavereden sonra yalnız bırakıyor.) gösterilmiştir.

Sözde Kızlar romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan incelemede cümleler; yüklemelerinin türüne ve zamanına göre, yüklemelerinin yerine göre, anlamlarına göre ve yapılarına göre incelenmiş, yapılan incelemeler tablo halinde gösterilmiştir.

(s.52)

Behiç, tabi birazda hürmetkâr Mebrure'yi dışarıya çağırdı ve hemen elini tutup hafifçe sürükledi. Güzide ile Siyret kameriyede yalnız kaldılar. Behiç, Mebrure'yi bahçenin duvarı dibine yürütürken kızın ellerini büyük bir kuvvet sarfıyla sımsıkı tutarak dedi ki:

- Gelin, size bir ağaç göstereyim.

Uzaklarda görünmez bir karartıya parmağını uzatırken yanlarında bir çatırdı oldu, Nevin ve Belma küçük bir yoldan Behiç'le Mebrure'yi görmemiş gibi gittiler. Mebrure, şiddetli bir hareketle elini Behiç'in kerpeten gibi sert avucundan kurtarmak için çırpındı.

- Bırakınız, bizi görüyorlar, müşkül mevkie düşüyorum, rica ederim bırakınız, bırakınız diyorum.

Behiç, Mebrure'nin öteki elini de yakaladı fakat pek taşkın bir nezaketle ve en halâvetli sesiyle sık sık, üst üste söyledi:

- Benden kaçmayınız, buna lüzum yok, ben zannettiğiniz kadar fena bir adam değilim. Yaşadığımız hayat size şüphe veriyor, hakkınız var, ben de sizin kadar bu muhitten, bu insanlardan nefret ediyorum, size de kalp rahatı vermek arzu ediyorum.

Bu sözler, Mebrure'nin üzerinde derin ve kuvvetli bir tesir bıraktı. Gergin azaları derhal gevşemiş, vücudu bükülmüş, uzun kirpiklerinin arasında gözleri ince bir siyah çizgi kadar küçülmüştü. Behiç'in sözlerine inanmak istiyor fakat bu titrek, samimi, içten gelen ses, bu doğru itiraf, fikirlerin bu hakikiliği ve muntazamlığı onu şaşırtıyordu.

Nevin'le Belma, Behiç'le Mebrure'yi görmüşlerdi. Onlardan biraz uzaklaşınca Belma dedi ki:

- Görüyorsun ya... Açıkça Mabruce'ye kur yapıyor. Senin verdiğin teminat hep boşa gitti. Behiç'in söyledikleri de yalan, hep yalan, daima yalan... Beni böyle hırpalanmış bir mendil gibi lekeleyerek ortaya attı, bin vaatten, bin hileden, dalavereden sonra yalnız bırakıyor...

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 52)

İsim Cümlesi	1	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	15	Birleşik Zamanlar	3
Görülen Geçmiş Zaman	9	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	4	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman	1		
Gelecek Zaman	1		

Yüklemine Yerine Göre**(s. 52)**

Toplam Cümle	20
Kurallı Cümle	18
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre**(s. 52)**

Toplam Cümle	18
Olumlu Cümle	17
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	

Yapılarına Göre**(s. 52)**

Toplam Cümle	18
Basit Cümle	4
Birleşik Cümle	4
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	7

(s. 99)

Naciye Hanım, ilk defa gördüğü bir adama bakar gibi mütecessis gözlerinden Siyret'in hiçbir hareketini kaçırmıyordu. Behiç dedi ki:

- Siyret, Naciye Hanım bilhassa seni görmek için gelmiş, mühim bir şeyden bahsedeceğiz.

Bu sözleri söylerken arkadaşının yüzüne sabit gözlerle bakıyor, fevkalade bir vaziyeti ona hissettirmek istiyordu:

- Gel şöyle yakına... Çünkü bizim kararımız verildi, iş senin kararına kaldı.

Siyret ticari bir meseleyi halletmek üzere toplandıkları zaman iş adamlarının aldıkları kati tavırla fesini başından attı, bir köşe koltuğuna oturdu. Ayaklarını biraz uzattı ve sigara yaktı: Müzakereye hazırды.

Naciye Nazmiye Hanımlar bakıştılar. Söze hangisinin başlaması daha münasip olacağını tayin etmek istemişlerdi. Naciye Hanım'ın küçük bir baş işareti salahiyeti Behiç'in annesine bıraktı.

Nazmiye Hanım Siyret'e bakarak başladı:

- Sizi İstanbul'da tanıyan hiç kimse yoktur ki zekânınızı iyi kalpliliğinizi takdir etmesin. Bunlardan birincisi Naciye ile benim. Sizin dostluğunuz her ikimiz için de daha kıymetli oldu.

Siyret ayaklarını biraz geri çekerek müstehzi bir kelime fısıldadı ki işitilmedi. Fakat galiba: “Teveccühünüz Hanımefendi” demişti. Nazmiye Hanım devam etti:

- Yalnız geçenlerde küçük bir vak’a...
- Naciye Hanım hemen söze karıştı:
- Küçük mü ya...
- Bir büyük vak’a bu evde hepimizin canını sıktı.

Siyret’le Behiç bakiştılar. İkisi de gülümsüyordu. Behiç bu bakışla: “Şu vaziyet pek şık” Siyret de: “Annenin diplomatlığına hayranım” demek istiyordu. Nazmiye Hanım, bu bakışları görmezlikten geldi.

- Canımızı sıktı, inkâr edemeyiz çünkü bu evin en kıymetli erkek misafiri sizsiniz, en sevimli kadın misafirleri de Naciye ve Güzide’dir.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 99)

İsim Cümlesi	3	Fiil Cümlesi	23
Basit Zamanlar	20	Birleşik Zamanlar	6
Görülen Geçmiş Zaman	15	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Emir Kipi	2	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	4
Geniş Zaman	2		
Gelecek Zaman	1		

Yüklem Yerine Göre

(s. 99)

Toplam Cümle	28
Kurallı Cümle	25
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre

(s. 99)

Toplam Cümle	26
Olumlu Cümle	23
Olumsuz Cümle	3
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 99)

Toplam Cümle	26
Basit Cümle	11
Birleşik Cümle	9
Sıralı Cümle	4
Bağlı Cümle	2

(s. 138)

- Senin tesirinden hiç şüphe etme. Behiç mağrur bir gençtir, belki sana kalbini açmağa cesaret edememiştir, belki daha ince bir saniye bekliyor, belki bulunmaktan korkuyor, fakat hiç şüphe etme onun tarafından ölesiye seviliyorsun. Bak... biz de düşündük: Behiç'in de oldukça serveti var, yirmi bin liradan fazladır. Mükemmel bir aile kurabilir. İcap ederse annem de ona yardım eder... Sen ve Behiç. Sen ve Behiç... Ne güzel bir yuva yapabilirsiniz... Evvela Anadolu'ya gidersiniz, İhsan Efendi'yi bulursunuz, onu da alır ya İstanbul'a döner yahut bir iki sene orada yaşarsınız. Bu fikri nasıl buldun? Bana cevap ver, yanlış mı düşünüyoruz, söyle?

Nevin sustu. Mebrure cevap vermek sırasının kendisine geldiğini görünce epey düşündükten sonra başladı:

- Evet, bu tasavvur güzel Nevinciğim... Her hususta güzel... Anadolu'ya gitmek, babamı daha yakından aramak, orada bir yuva kurmak, güzel... Behiç gibi, zeki, sevimli bir gençle hayat birliği yapmak güzel... Evet, bu yuva onun sefahatten beni de... sefaletten kurtarır; ikimizi de belki mesut eder, güzel... fakat... ne diyeyim?

Nevin, bu "Fakat"ın gizlediği esaslı düşünceyi çabuk öğrenmek ihtiyacıyla Mebrure'nin gözlerinin içine bakarak sordu.

- Fakat?

Mebrure birdenbire ayağa kalktı:

- Düşünmek için bana izin ver.

- Düşünmek için mi? Artık buna lüzum var mı ya? Bu çok sade bir iş. Sence de bizce de düşünülecek bir yeri yok. Hem de artık son karar verilmeli, uzayan şeyler üzüntülüdür. Hem ne düşüneceksin? Gizli bir şey mi var? Beraber düşünemez miyiz? Beni bir arkadaş saymaz mısın?

Nevin ayağa kalktı ve Mebrure'nin gözlerinden gözlerini ayırmadı. Genç kız küçük bir tereddütten sonra dedi ki:

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 138)

İsim Cümlesi	10	Fiil Cümlesi	20
Basit Zamanlar	30	Birleşik Zamanlar	-
Görülen Geçmiş Zaman	8		
Şimdiki Zaman	1		
Geniş Zaman	16		
Emir Kipi	4		
İstek Kipi	1		

Yüklemin Yerine Göre

(s. 138)

Toplam Cümle	34
Kurallı Cümle	28
Devrik Cümle	2
Kesik Cümle	4

Anlamına Göre

(s. 138)

Toplam Cümle	30
Olumlu Cümle	21
Olumsuz Cümle	3
Soru Cümlesi	6

Yapılarına Göre

(s. 138)

Toplam Cümle	30
Basit Cümle	15
Birleşik Cümle	7
Sıralı Cümle	6
Bağlı Cümle	2

4.3.1.2. Şimşek

Şimşek adlı eserde anlaşılır ve açık bir dil kullanılmıştır. Arapça ve Farsça kökenli kelime ve tamlamalar romanda yer yer kullanılmış olmasına rağmen anlaşılmayan bölümlere pek rastlanmamaktadır.

4.3.1.2.1. Deyimler

Romanda karakterlerin farklı ruh hallerini yansıtan anlatan deyimler genişçe yer tutar. Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Kendinden geçmek, dili kurumak, gözlerinin önünden geçmek, gözünün önünden kaybetmek, gözünün önüne gelmek, gözden geçirmek, başına ağrı girmek, kalbine girmek, zihnini işgal etmek, hoşuna gitmek, can sıkıntısına düşmek, meraktan kurtulmak, vaka çıkarmak, kendini bırakmak(2), gözleri çekmek, zihnine yapışıp kalmak, iç çekmek(2), içi sıkılmak, gözleri dalmak, kendini yemek, omuz silmek, yüzünü buruşturmak, ağız kullanmak, teselli etmek, işin çığırından çıkması, açık konuşmak, azap çekmek, sözünü geri almak, hayatı zehir etmek, işin olacağına varması, mevzuu kurcalamak, kendi haline bakmak, kendine hâkim olmak, cevap vermek, hatasını tamir etmek, vakit kaybetmek, rahat etmek, etrafı velveleye vermek, nazar fırlatmak, feda etmek, bahsi kesmek, zevki kalmamak, itiraf etmek, ayaklarına kapanmak, zihnini meşgul etmek, kulak kabartmak, gözlerini dikmek (s. 101-116).

4.3.1.2.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Yarım yamalak, bir iki, birer birer(2), hızlı hızlı, karı koca, ara sıra, yer yer, tek tük, uzun uzun, baş başa, yanlışı doğruyu, kendi kendine(2), ayrı ayrı, ağır ağır (s. 101-116).

4.3.1.2.3. Tamlamalar

Eserin belirlisayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

On gün-hastalığın bu azimkâr savleti-o zaman-uzviyetinin bütün faaliyetleri-şiddetli bir dikkat-günün birçok anları-kendi kuvvetlerini ölçmek ihtiyacı-odanın hazin, müphem aydınlığı-derin manalı, derin bir sükût içinde garip sesler-yerde yatan teyzesinin nefes alışı-horoz ve manda haykırıışları-pencerenin yanındaki ağaç-ince yaprak hışırtıları-biraz koku-ağzının içi-hangi maddeden çıktığı meçhul, garip bir koku-keder ve korku veren, meşum hayaller uyandıran korkunç ve uğursuz bir koku-her sabah ilk düşündüğü şey-kuvvetini ölçmek ihtiyacı-bir karış-sabahın ilk sükûtu-hayali-evvelki sabahla mukayese neticesi-her gün-aynı sıcaklık-başu ucu-hasta bir insan yüzü-Müfid'in yüzü-yanaklarının ucundaki hafif penbelik-bir ölü yüzü-bu tür hastaların gözleri-ucu bucağı olmayan bir derinlik-bu illetten ölen bir iki kişinin gözleri-öyle derin gözler-o gözler-bir dünya-nihayetsiz boşluklar-geriye dönülmeyecek bir yol-insana bir anda gelen his-gözleri karşısı-bir an- gözlerinin içi-hayatının şuursuz bütün izleri-hafizasının zaptettiği en ince intibalar-bütün temayüller-bu hastalık-bakışla gayri şuur arasındaki haile-gözlerinin aynası-ruhun bütün saklı cevherleri-her gün-başını en çok oyalayan mevzu-hastanın bütün düşünceleri ve duyguları-oda kapısı-içeriye giren hizmetçi-konuşanların sesi-Pervin'in sesine benzeyen ihtizazlar-Pervin'i hatırlatan küçük ve ince hareketler-nöbet içi-Pervin'in başu-Pervin'in gözleri-uyandığı vakit-büyük bir kin taşımak mecali-bu temasın sınırları üstünde fena tesirler bırakacağı-bütün ömrü-böyle bir sevinç (s. 222-223)

4.1.1.2.4 Cümle Türleri

Şimşek romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 52)

Ertesi gün öğleden sonra, Sacid'le Pervin'in her on beş günde bir gece yarısına gelen dostları, birer ikişer köşkü doldurmaya başladılar.

İptida Behire geldi; kısa boylu, çok zayıf, ince yapılı bir kadın. Esmer ve gözleri güzel. Dul. Geveze. İnce sesliyle daima bağırarak konuşur. Fazla hareket yapar. Kıskaç ve dedikoducu. Tuvaleti mübalağalıdır. Göze çarpmak istediğini belli eden bir giyinişi vardır. Bu, o kadınlardan biridir ki ufacık tefecik yaratıldığı için insanlar arasında göze az görünen vücudunun küçüklüğünü çok lakırdı söylemekle, bağırarak, büyük tavırlar yapmakla, çiğ renkli ve biraz garip esvaplar giymekle, herkesi çekiştirmekle telafi etmek istiyor denebilir. Hilekâr mizacının daimî bir muvaffakiyeti vardır: Herkes onun tehlikeli bir deli olduğunu bildiği halde samimiyetine alınır; herkesin sırdaşıdır ve katiyen sır saklayamaz. Birinin sırrını başkasına satmaya mukabil yeni bir sır öğrenmek ticareti yapar. İnsanlar üzerinde ancak bu maharetiyle tesirli bir kadındır.

Pervin'i köşkte yalnız buldu; gürültülü bir sevinç gösterdi:

- Oh, ne iyi, ne iyi! Ben de seni yalnız bulurum da biraz laf atarız diye erken geldim. Sana verilecek havadislerim birikti. Haberin var mı? Celile Muhtar'la evleniyor. Ne dersin? Belli idi değil mi? Adamcağız tutkun. Ne de çirkin herif. Zengin ama onun parasını koca kafasına çalsınlar. Ne ağız! Muhtarı bilirsin canım. Hani Semahatlerde gördüktü. Alt dudağı bir tahta kaşığa benzemiyor mu ha? Söyle Allah aşkına. Ben o adamdan hoşlanmadım. Ama nemize lazım bizim canım. Celile evlenmeğe razı olmuş ya biz ona bakalım. Celile'ye para olsun da. Sözüm ona... Şeyle bile evlenir. Avrupa'ya gideceklermiş, balayına. Tabii, Celile İstanbul'un semtine uğramaz. Ama bakalım Nihat ne yapacak? Onun da Celile ile.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 52)

İsim Cümlesi	14	Fiil Cümlesi	22
Basit Zamanlar	34	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	6	Görülen Geçmiş Zamanın Hikâyesi	1
Şimdiki Zaman	2	Gelecek Zamanın Rivayeti	1
Geniş Zaman	23		
Gelecek Zaman	1		
Emir Kipi	1		
İstek Kipi	1		

Yüklemine Yerine Göre**(s. 52)**

Toplam Cümle	41
Kurallı Cümle	31
Devrik Cümle	5
Kesik Cümle	5

Anlamına Göre**(s. 52)**

Toplam Cümle	36
Olumlu Cümle	30
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	4

Yapılarına Göre**(s. 52)**

Toplam Cümle	36
Basit Cümle	24
Birleşik Cümle	6
Sıralı Cümle	4
Bağlı Cümle	2

(s.124)

Behire içinden “Hâlâ şüpheden bahsediyor!” diyerek açıkça güldü. Bu kahkaha Müfid’in başına kan çıkardı. Masanın başında idi, oynamak için eline bir kibrit kutusu almıştı, bir anda kutuyu parçaladı ve kibritleri döktü. Behire, Müfid’deki bu sinirli hareketleri görmemezlikten gelerek hâlâ aldanmağa meyli olup olmadığını da anlamak için ona gizli bir istihza ile teselli vermek istedi.

- Belki bu meselede bir yanlışlık vardır, belki o numara bir telefon numarası değildi, belki bir tesadüfle siz öyle zannettiniz.

Müfid artık tereddüt etmiyerek söyledi:

- Hayır! yanılmadığıma eminim!

Ve birdenbire gözleri dalarak, bebekleri ve kirpikleri hiç kımıldamayarak, derin ve ağır soluyarak hareketsiz kaldı. Pervin'e karşı en büyük sevgiyi ve en büyük öfkeyi bir anda hissettiğim zamanların azabını yine duymuştu. Bu taşkın heyecanını anlatmak ihtiyacından kurtulmak için dişlerini sıktı, yutkundu ve derin bir nefes aldı. İçinden geçenleri anlatmak isteseydi. Diyecekti ki “Yanılmadığıma eminim. Her şeyi görmüş gibi biliyorum. Fakat ne yapayım ki bir kere Pervin'in üstüne kurduğum asılsız hayali sevmişim; bu güzel hayaletin kaybolmaması için onu hakikî mahiyeti içinde seyretmekten korkuyorum. Vakıa her şeyi öğrenmek istiyorum fakat bir taraftan da sükûtu hayal korkusuyla hakikatten kaçıyorum, sükûtu hayal korkusu ve aldanmak ihtiyacıyla kendimi avutup duruyorum; ta ki hakikat, kendi ayağıyla bana gelecek, zorla muhayyileme girecek, savurucu bir rüzgar gibi orada ne kadar asılsız ve güzel vehimleri varsa hepsini tarumar edecek, beni kendime getirecektir.

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 124)

İsim Cümlesi	1	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	15	Birleşik Zamanlar	3
Görülen Geçmiş Zaman	4	Geniş Zamanın Hikâyesi	1
Şimdiki Zaman	5	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	2
Geniş Zaman	3		
Emir Kipi	1		
İstek Kipi	2		

Yüklemin Yerine Göre

(s. 124)

Toplam Cümle	21
Kurallı Cümle	18
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	3

Anlamına Göre

(s. 124)

Toplam Cümle	18
Olumlu Cümle	12
Olumsuz Cümle	3
Soru Cümlesi	3

Yapılarına Göre

(s. 124)

Toplam Cümle	18
Basit Cümle	4
Birleşik Cümle	9
Sıralı Cümle	5
Bağlı Cümle	-

(s. 304)

Müfid bu çılgılığı duyunca kendini topladı. Düşmanının zaafı ona yeni bir kuvvet vermişti. Bir kere silkindi, yürüdü, sendeliyordu. Muvazene bulmak için kollarını kaldırdı. Havada sallamaya başladı.

Yanlarına kadar yürüdü. Sacid bir müdafaa hareketi yapar gibi doğrulmuştu. Pervin'in önüne geçmek istedi fakat Müfid'in bir adımı mesafeyi kapatmıştı.

Hasta şiddetli soluk alıyor, bazı nefesleri takılarak göğsü şişip kalıyor, boğazından garip horultular geliyordu. Sacid dikildi. Ağaca sarılan Pervin başını arkaya çevirmiş, menedemediği büyük bir merakla Müfid'e bakıyordu.

Kocası da ona baktı; içinden Pervin'e coşkun öfkeli bir talâkatla birçok şeyler söyleyerek bakıyordu. Ağzını kapadı ve dişlerini sıktı. İçinden söylüyordu: "Sen, sen, sen, sen, ah, sen, ah, sen, aaah, sen, aaah, sen, aah, sen bunları yapan sen, beni bu hale getiren sen, sen, sen!.."

Dişlerini gıcırdattı. Pervin'e öyle dikkatle bakıyordu ki yüzünün en ince tahavvüllerini gözden kaçırmamak, rüzgârın ürpertiği bir su üstündeki en hafif dalgalanışları olan enstantane bir fotoğraf mükemmeliyetiyle zaptetmek istiyordu. Pervin, bu gece, dünyanın en çirkin mahlûklarından biriydi, Müfid onda bu suratı hiç görmemişti. Kart bir yüz, alın, gözlerin altı, yanaklar ve çene kenarları buruşuklarla dolu. Gözlerinin altından başlayan dik iki çizgi yüzü aşağı çekiyor, yanakları sarkıtıyor ve ağzı dişsiz bir kocakarı çenesi gibi daraltıyor, gözlerinin iğrenç bakışları var. Cürmünü hisseden, korkan ve kendini kurtarmak için daha yeni şenâetler irtikâp etmeye

hazırlanan, yeni bir seyyie arayan ve bunu bulamadığına kızan bir ruhun mütecessis, korkak, derras, kızgın, kötü bakışı.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 304)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	9	Birleşik Zamanlar	10
Görülen Geçmiş Zaman	7	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	4
Geniş Zaman	2	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	6

Yüklem Yerine Göre

(s. 304)

Toplam Cümle	21
Kurallı Cümle	19
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre

(s. 304)

Toplam Cümle	19
Olumlu Cümle	18
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 304)

Toplam Cümle	19
Basit Cümle	6
Birleşik Cümle	5
Sıralı Cümle	5
Bağlı Cümle	3

4.3.1.3. Mahşer

Eserde, yer yer Arapça ve Farsça kelimeler bulunmasına rağmen, dil okuyucu tarafından rahatlıkla anlaşılabilir. Safa, romanda toplumsal değerlerin yozlaşmasını işlerken Ziya Paşa'dan bazı beyitleri roman kahramanı Nihad'a söyletmiştir. Bu beyitlerde Osmanlıca tamlamalar ve kelimeler bulunmasına rağmen

beyitler günümüz insanının anlayabileceği seviyededir. Romanda yer alan beyitler şunlardır:

Sirkat çoğalıp lafz-ı sadakat modalandı.
 Namus tamam oldu. Sohbet yeni çıktı.
 Sadıkları tahkir ile red, kaide oldu,
 Hırsızlara ikram ve inayet yeni çıktı.
 Hak söyleyen evvel dahi menfur idi gerçi,
 Hainlere ama ki riayet yeni çıktı(s.182).

Safa, yanlış batılılaşma ile ilgili de Ziya Paşa'nın bir beytine yer vermiş ve okuyucu nesrin tekdüzeliğinden kurtarmıştır.

Milliyeti nisyân ederek her işimizde,
 Efkâr-ı Freng'e tabiiyyet yeni çıktı(s.183).

Romanda başkahramanı Nihad'ın ihtilalci şair ismiyle yazdığı bir beyte yer verilmiştir. Bu beyitte anlaşılması zor olan kelimelere rastlanır ve dil anlaşılır olmaktan uzaklaşır:

Evinde aç kalıp ölmek, hududda kurşunla
 Budur senin ezeli ser-nüvişt gamgînin(s.229)!

Safa, Namık Kemal'in Hürriyet Kasidesi adlı şiirinden bir beyti Nihad'ın cezaevinde tanıştığı doktora söylemiştir. Osmanlıca tamlamaların ve kelimelerin sıklıkla kullanıldığı beyit, romanın geneline göre zor anlaşılmaktadır.

Ne efsunkâr imişsin ah... ey didâr-ı hürriyet:
 Esir-i aşkın olduk, gerçi kurtulduk esaretten(s.244)!

Romanın sonlarında Mebrure tarafından terk edilen Nihad, ruhî bunalımlar içerisine girmiş ve hayattan hiçbir beklentisini olmadan alık alık yaşamaya başlamıştır. Nihad, bu durumda iken Ziya Paşa'nın şu beytini hatırlamıştır.

Ya Rab! Ne eksilirdi, derya-yı rahmetinden
 Ya dehre gelmeseydim ya aklım olmasıydı(s.267)!

Romanın genelinde anlaşılır bir dil kullanmıştır. Safa, yer yer roman kahramanlarına söylediği beyitlerde ağır bir dil kullanmış olmasına rağmen bu beyitlerle okuyucuyu nesrin tekdüzeliğinden kurtarmıştır.

4.3.1.3.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Yüzü koyun yatmak, iç çekmek(2), gülmekten katılmak, (...) DAn bir şeyler koparıp götürmek, razı olmak, içine şüphe girmek, haklı bulmak, kanı çekilmek, içinde bir şeyler boğmak, ağzını açmamak, boğazı düğümlenmek, başını şişirmek, gözlerinden yaş gelmek, içi sıkılmak, üstüne titremek, boyun eğmek, hak vermek, için için dürtüklemek, kolunu kıpırdatmamak, kendinden geçmek, kendini avutmak, kulak vermek, gözlerini ayırmamak, gönlü varmamak, içine dokunmak (s. 258-273).

4.3.1.3.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Derinden derine, itişip kakışmak, ister istemez, yan yana, sık sık, kıvrım kıvrım, hayal meyal, kat kat, alık alık, kuru kuru, baka baka, koşa koşa, uzun uzun(2), iç içe, kendi kendine, mal mülk, geldi geleli, titreye titreye, çarpuk çarpuk, korka korka, ağır ağır(2), tane tane, inim inim (s. 258-273).

4.3.1.3.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

On iki yaş-heyecansız, tasasız, rahat bir gün-ölüm tehlikeleri-iyi bir hatıra-uğradığı sükûtu hayallerin yekûnu-yâd edilen hatıraların mecmuu-istediği şeyler-bir basit-bu sükûn-hiçbir gün-servet hayali-mes'ud olmak denilen şey-insanların saadet ve felaket diye teheyyüçleri-iki kutub-birbirine geçmiş, perçinleşmiş, her zaman yan yana, iç içe bulunan bir halita-akla gelmeyecek terslikler-kısa emel-böyle zamanlar-hiç

sevmediği cılız bir hassasiyet-ruha kin, usanç, isyan veren her şey-biçimsiz, sahte gösteren, gözleri bulandıran sukut etmiş ümitlerin hatırası-bütün arzuları kıran, mantığı çığırından çıkaran, iradeyi felce uğratan ve yalnız öfkeyi tatlılaştıran bu veremli hassasiyet-her genç gibi yığın yığın yazdığı hatıra defterlerinin hiçbir sahifesi-üç beş satır-kuvvetli bir şikâyet akisleri-hiçbir gün-hayatın bu yeni devresi-arzularının tamamı-birçok hayaller-bir sürü ümitler-bazı meyiller-bu kızın şefkat dolu gözleri-Nihad'ın yeislerini azaltan kuvvetli bir mana, birçok temayüllerini çeken kuvvetli bir cazibe-ne olduğu anlaşılmayan ve ne olduğu anlaşılmadığı için tesir yapan kuvvetli bir ifade-etinin rengi-ince sarı tüylerle çok ışık emen, parlak, dümdüz, pembe, mesameleri görünmeyen, sivilcesiz, ütülü bir kumaş gibi kırışksız, en hafif kan cvelanını dışarı aksettiren ince, müslin gibi gergin ve şeffaf bir ten-yaldızlı, yeşil, ışık vurdukça titrek, tatlı derin bir parlayış-teheyyüçlerin en ince anlarını belli edecek kadar hisli gözler-bir saniye içi-muhatabının aczleri-sade kıyafetler-başkalarında uzvî arzulardan fazla, bedîf iştiyaklar uyandıрмаğa çalışan tuvalet-uzunca yakalar-uzunca etekler-koyu renklerle heyecan esnasında hiç umulmayan hoppa tavırlar-karşısındakinin gizli fikirleri-kendi fikirleri-cesur, açık ve candan bir sohbet- genç kızın münasebetsiz bir aile içinde, pek nadir insanlara müyesser olan bu temayüzü-çocukluk terbiyesi-bu fikir (s. 90-91).

4.3.1.3.4 Cümle Türleri

Mahşer romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 19)

Büyük Maarif memuru geldi, kendisini daha kapı eşiğinde yakalayan iki yaşlı adam ve bir genç kadınla görüştü. Manası anlaşılmayan birkaç kuru hareketle başını sallayarak onlara kat'î bir şeyler söyledi, içeri girdi ve Nihad'ı yanına kabul etti.

Genç ihtiyat zabiti, kirli potinleri ile odanın temiz ve parlak halısına ayağını atmak cesaretinden mahrum, paravanın yanında, ayakta duruyor, amirinden gözlerini ayırmıyordu.

Müdür, koltuğuna oturdu; kolalı, sert, beyaz kolluklarını baş parmaklarının mafsallarıyla içeriye bükerek dirseklerini masaya koydu, bol bir uykudan sonra nefis

kahvaltısını bitirmiş, sımsıkı giyinmiş, ayaklarını ıslatmadan sıcacık odasına gelmiş, rahat, kaygısız bir adamın cevval bakışlarıyla Nihad'ı süzdü. Genç söze başlarken telefon çaldı. Müdürü umumî, alet elinde gülerek söylüyordu:

- Var, var ama... Kabataş! Mahdum beye uzak gelir... Tramvay parası falan da verecek, yazık.. yarın bana uğrarsın, Vefa Sultanîsi'nde bir münhal olacak, oraya yaparım. Haftada on saat... Kolay! Estağfurullah, Paşa Hazretlerine arzı hürmet ederim... Estağfurullah.. evet yarın.. öğleden evvel, sonra da... Estağfurullah... Paşa Hazretlerine hürmeti mahsusam var... Evet, evet, evet, evet, on iki.. tamam.. estağfurullah.. peki.. haber yollarım, estağfurullah.

Büyük memur telefonu kapadı. Nihad'a doğru dönerken odaya iki genç kadın giriverdi. Bunlar müdiri umumîye doğru güler yüzle birkaç adım atarlarken de ayağa kalktı, hükümet adamlarının yapmacık nezaketiyle yer gösterdi.

Kadınlar oturur oturmaz müdiri umumî çekmecesinden büyücek bir kağıt çaktı:

- Hemşire hanımefendi, şimdilik Aksaray'a... Oradan başka yerde piyano dersi yok!

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 19)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	14
Basit Zamanlar	14	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	8	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	2
Geniş Zaman	6		

Yüklem Yerine Göre

(s. 19)

Toplam Cümle	23
Kurallı Cümle	15
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	7

Anlamına Göre

(s. 19)

Toplam Cümle	16
Olumlu Cümle	14
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 19)

Toplam Cümle	16
Basit Cümle	6
Birleşik Cümle	3
Sıralı Cümle	6
Bağlı Cümle	1

(s. 158)

Hacı Hüseyin Efendi, haşin bir hareketle Muazzez'in parayı uzatan elini yakalayarak, iptida çok ciddi, kaşlarını çatarak sesini yükseltti:

- Kızım, ben Harem-i Şerif'i ziyaret ettim, Arafat'ta vakfeye durdum, hacıyım hacı! Anladın mı? Bende vicdan var, bir zerre haramdan bin hatve uzağa kaçırım, git beni mümeyyize sor, müdüre sor.. başka devairdeki arkadaşlara sor.. ben sakalımı devlet kapısında ağarttım. Rüşvet mi Allah esirgesin. Anlattıklarına ne bakıyorsun! Gevezelik.. başkaları para amma ben yapmam... Sen ne zannettin hanım kızım, bir kuruş eksik, bir kuruş fazla alsak gayretullaha dokunur. Hacıyı dedim ya... Senden para alayım? İmkânı mı vardı? Ama ne yaparsın?

Hacı Hüseyin Efendi parayı kızın elinden çarçabuk setresinin cebine attı ve davaya ait isimleri, tarihi bir kâğıda işaret ederek "Haftaya beni görünüz... Bu işi ben takip edeceğim." deyip uzaklaştı.

Arkadaşları, Nihad'ın bu son macerasına çok ehemmiyet verdiler. Hepsi hayalperver, genç. Bu sergüzeşti muhayyilelerinde fazla büyüterek Nihad'ı, şöyle böyle "donjuan" vari bir kahraman, genç kızlar ve kadınlar yüzünden saltanat sahibi, cazip ve tesirli bir insan payesine çıkarıyorlardı. Kahvede her akşam bu bahis. Faik'in canlı tasvirlerine rağmen hepsi de Muazzez'i tanımak onunla konuşmak tecessüsü içinde umumi bir içtimaa çare araştırdılar.

- Aramıza bir genç kız giriyor; nasıl olur da biz onu tanımayız? Erkek kahraman bizim arkadaşımız. Kadın kahramanı da görmeliyiz, diyorlardı.

İçlerinde mübalağacılığıyla meşhur biri, Necdet, masanın mermeri üstüne bir yumruk vurarak ötekileri susturdu.

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 158)

İsim Cümlesi	4	Fiil Cümlesi	16
Basit Zamanlar	18	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	8	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	1		
Geniş Zaman	7		
Emir Kipi	1		
İstek Kipi	1		

Yüklemin Yerine Göre

(s. 158)

Toplam Cümle	22
Kurallı Cümle	19
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre

(s. 158)

Toplam Cümle	20
Olumlu Cümle	14
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	5

Yapılarına Göre

(s. 158)

Toplam Cümle	20
Basit Cümle	9
Birleşik Cümle	7
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	1

(s. 245)

Nihad, müteferrika komiserini hatırlayarak doktoru makul buluyordu. Öteki bundan cesaret alarak aşkla devam etti: İsminiz? Nihad kısa isim, iyi. Nihad Bey! Sana bu memlekette zabıta nedir, anlatayım. Bu memlekette zabitanın vazife bildiği şey, hükümete casusluk etmek, hükümeti düşürmek isteyenleri enselemektir. Şu müdüriyette en muteber yer: Kısm-ı siyasidir, üst tarafı hava, Ahmet Mehmed’i vurmuş, Hasan Hüseyin’in malını çalmış, polis müdürüne vız gelir. Fakat Ahmet Mehmed’in kulağına tutup da kazara hükümet aleyhine ters bir şey söyler yahut da Hasan, Hüseyin’i İttihatçıdır diye döverse polis müdürü yatağından kalkar, altı merkeze telefon eder, “Hasan’ın behemehâl tevkif olunması” için emir verir. Sus, Nihad Bey. Zabıtanın ve adaletten bahsetmeyelim. Tavuk pazarında esrarkeş kahveleri vardır. Orada bizim zabıta memurlarıyla hırsızlar tavla oynarlar. En maruf katiller serbesttirler. Adalet gelince zabıta seni, beni, ötekini tevkif ederek buraya tıkar. Hâlbuki kanunen hiç kimse yirmi dört saatten fazla alıkonamaz. O da böyle bu bodrumlarda değil. İnsanı boğmayan odalarda. Müddeiumumî olacak bey nerede? Müdüriyetin (müteferrika) denilen şu bodrumu niçin görmez? Buraya benim gibi bir doktorun altı gündür, bilâsual velâcevap tıkdığını niçin bilmez? Görmez değil, görür; bilmez değil, bilir; daha böyle nice nice adamlar, sebepsiz tevkif, hapsolünmüşler fakat adalete gık bile dememiştir.

- Gençlerle biz bunun için toplandık.

- Yanlış. Yanlış.. İsminiz neydi? Nihad Bey yanlış. Yanlış iki gözüm yanlış. Meşhur Darwin kanununu unutmamalı: Muhite tatbik ediniz. Mükemmel bir cümleyi asabiyeniz var, cümleyi asabiyenizin vazifesi nedir? Sizi muhitinize intibak ettirmek. Asabi tuğyanlar, muvazenesizlik ve isyan, fena. Hayatınızın tadını kaçıır.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 245)

İsim Cümlesi	10	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	22	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	3	Duyulan Geçmiş Zamanın Geniş Zamanı	1
Geniş Zaman	14	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Emir Kipi	2		
İstek Kipi	2		
Gereklilik Kipi	1		

Yüklemine Yerine Göre

(s. 245)

Toplam Cümle	33
Kurallı Cümle	26
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	6

Anlamına Göre

(s. 245)

Toplam Cümle	27
Olumlu Cümle	18
Olumsuz Cümle	4
Soru Cümlesi	5

Yapılarına Göre

(s. 245)

Toplam Cümle	27
Basit Cümle	16
Birleşik Cümle	7
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	1

4.3.1.4. Bir Akşamdı

Eserin genelinde anlaşılır bir dil kullanmış olmasına rağmen yer yer Osmanlıca kelime ve tamlamalara rastlanmaktadır. Kullanılan bu kelime ve tamlamaların bir kısmı Türkçeye yerleştiği için anlaşılmasında sıkıntı olmamakta bir kısmı ise anlaşılmasında ise oldukça sıkıntı yaşanmaktadır. Anlaşılması zor olan Osmanlıca kelime ve tamlamalar çok olduğu için Ötüken Yayınlarından yapılan 2002'deki baskısında romanın sonuna yedi sayfadan oluşan bir sözlük eklenmiştir.

4.3.1.4.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Kan revan içinde olmak, kıyametleri koparmak, karar vermek, razı olmak, başa (...) gelmek, iki büklüm olmak, ne çıkar, hoşuna gitmek, hastalık çekmek, lakap takmak, gözleri süzülme, cevap vermek, gözlerinden çekilmemek, yüreğine su serpmek, rahat etmek, canı çekmek, gözünün önünden gitmemek, gözünden gitmemek, gözünün önüne gelmek, yüzüne kan gelmek, telgraf çekmek(2), hayata çağırarak,

kaşlarını çatmak, birbirini yemek, gözleri dalmak, yüreği sızlamak, çıt çıkarmamak(s. 43-58).

4.3.1.4.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Görür görmez, az çok, yavaş yavaş, gizli gizli, boğaz boğaza(s. 43-58)..

4.3.1.4.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Yirmi gün-ikinci bir erkeğin kadını-bu adam- benim kocam-aynı ev-aynı oda-kocamın yerine geçmiş bir adam-bir şey-beni bu ikinci erkeğe atan birinci erkek-her erkek-Ferdi ile münasebetimin sonu-öyle bir tarih-öyle bir hikâye-öyle bir roman-İstanbul sırtları-iki mücrim gölge-kalabalıklar arası-bir şey-benim Kamil'e karşı bugünkü duygum-kalbî bir rabıta-onun birçok münasebetleri-onun yegâne kadını-öyle bir müsavata-kahramanımızın pek basit olmakla beraber tabiî ve samimî hislerini ifade eden bu hatıra-bu hatıralar-Meliha'nın annesi-o koyu neftî kapaklı defter-karyolanın başucundaki şiltenin sağ köşesi altında-apartmanda yalnız kaldığı vakit-tiyatro merakı-büyük müdekkik-insanların ef'ali arasından ahvalini-busatırlar-üç gün-sabit fikir-münasebetlerinin ömrü-bir akşam-geç vakit-sokakların lambaları-Beyoğlu caddesi-mükerrer defa yaptığı gayri ihtiyari hareketlerin makûs tesirleri-son günler- bu adam-Meliha'ya verdiği ehemmiyet-bir heves-yirmi sekiz gün-buna yakın bir şey-yeni gömleğinin deseni (s. 248-249).

4.3.1.4.4 Cümle Türleri

Bir Akşamdı romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 43)

Meliha'nın başı da beyzî veya ince uzun, çekik falan değildir, Meliha'nın başı yuvarlaktır. Yuvarlak ve oynak bir baş. Küçüktenberi kesik saçları, bu baş oynadıkça, sıçrar. Meliha'nın başı oynaktır çünkü boynu incedir. Meliha'nın göğsü güzeldir. Omuzlardan bele kadar bir harika. Bacakları ince, uzun.

Yattı. Işığı söndürdü. Gözlerini kapadı. Fakat bu eflâtun renk göz kapaklarının içinde kalmıştı. Sonra gözlerinin içinde bütün İzmit. Gece. Evi. Anasının babasının odası. Yatağında baba. Kısık nefesleri. Öksürükleri. Babanın göğsü. Bu göğsün içi. Yaralı ciğerler. Kan birikintileri. Kalbin eziyetli kımıldayışı... Ah, bu göğsün içi nedir? Bir mezbaha. Kan revan içinde bir yer. Karanlık bir ıstırap çukuru. Bu göğüs sızlar. Ciğerler yeniktir. Kim yemiştir? Ana. Fakat o da mazur, ana, ana da mazur, ana da yaşamak istemişse ne yapsın? Katil, ana değil, öteki; katil: Yaşamak arzusu.

Fakat Meliha, gene, bir türlü anasını affetmiyor.

Kendini de affetmiyor.

Ve yarın sabahtan tezi yok, İzmit'e dönmek istiyor. Annesi kıyametleri koparacakmış, koparsın fakat baba sevinecek baba, kim bilir, kızını görür görmez ne bahtiyar olacak, ömrü artacak.

Ama sonra?.. Eski İzmit. Sabahları, baba çiçekleri sulayacak ve öksürecek. Öğleleri Meliha okuyacak veya uyuyacak. Akşamları baba minderin köşesine oturacak ve öksürecek. Aşağı kattan annesinin şarkıları gelecek. Sonra yemek, sıkıntılı gece, yatak. Sonra güneş doğuşu. Pencere. Körfez. Bu böyle ne vakte kadar sürecek?

Nasıl geldi, bu apartmana? Yarabbi, ne inanılmaz şey, nasıl karar verdi, nasıl razı oldu, bir hafta içinde, ne oldu ona, bu kadar hazır mıydı? İzmit'ten ayrılmayı bu kadar istiyor muydu? Annesinin şarkıları ve babasının öksürükleri bu kadar dayanılmaz şeyler miydi?

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 43)

İsim Cümlesi	9	Fiil Cümlesi	19
Basit Zamanlar	25	Birleşik Zamanlar	3
Görülen Geçmiş Zaman	6	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	1
Şimdiki Zaman	3	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman	6	Duyulan Geçmiş Zamanın Geniş Zamanı	1
Gelecek Zaman	6		
Emir Kipi	1		

Yüklem Yerine Göre

(s. 43)

Toplam Cümle	52
Kurallı Cümle	27
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	24

Anlamına Göre

(s. 43)

Toplam Cümle	28
Olumlu Cümle	18
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	8

Yapılarına Göre

(s. 43)

Toplam Cümle	28
Basit Cümle	16
Birleşik Cümle	4
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	5

(s. 115)

- Bir kadın mahbesinden bıkar mı? Ona isyan edebilir mi?

Cevat, Kâmil'in bu sualine izdivaç hakkındaki mülâhazalarının serisiyle cevap veriyor:

- Bir izdivacın mukadderatı zevç ve zevce kuvvetlerinin seyrine tâbidir. Her izdivaç bir teraziye benzetilebilir: Kefelerinde kadın ve erkek otururlar; aradaki tevazün, iki taraf

kuvvet ve sıkletinin müsavi olmasına bağlıdır; birisi ağırlaşırsa öteki taraf behava olur. Aşkta da böyledir. Her iki taraf kendi kuvvet ve sıkletlerinin tezyidine çalıştıkları için bu zıt temayüllerden iki cins arasındaki maruf mücadele doğar. Bu mücadele aşkta en şiddetli olur, fasılasız devam eder, çünkü ihtirasın beklemeye tahammülü yoktur ve gayesine çabuk vasıl olmak istemesi tabiidir; dostlukta ihtiras, vasatî temayüller derecesinde olduğu için gayeye vusulde acelesi yoktur, teenni, betaet, müsamaha onun seciyeleridir, beklemesini bilir, hattâ zayıf zamanlarda karşı tarafa yardım eder. İzdivaçta da dostluğun aynıdır. İki taraf arasındaki mücadelenin teftişini kısmen cemiyet taahhüt etmiştir ve zevç ile zevce müşterek olarak, cemiyete karşı da bazı taahhütler altına girmişlerdir. Bu itibarla izdivaç kadınıla erkeğin arasındaki harpte cemiyetin hakemliğini kabul etmektir. Bir kadın mahbesine isyan eder mi? Etmez mi? Bu onun kuvvetine bağlıdır. Başka erkekler tarafından matlûp olursa elde ettiği bu yeni kuvvetle mahbesinden dışarı çıkmayı elbette isteyecektir.

Başka erkekler kim olabilirler? Şimdilik yok.

Ve Kâmil rahattır, ailevî inzibatından emin.

Nasıl ki, Meliha'nın mahbesini sevdiğini de görüyor.

Meliha mahbesini seviyor. Evinin hudutları haricinde dünya yoktur.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 115)

İsim Cümlesi	8	Fiil Cümlesi	14
Basit Zamanlar	20	Birleşik Zamanlar	2
Geniş Zaman	17	Duyulan Geçmiş Zamanın Geniş Zamanı	1
Şimdiki Zaman	3	Gelecek Zamanın Geniş Zamanı	1

Yüklem Yerine Göre

(s. 115)

Toplam Cümle	22
Kurallı Cümle	21
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	-

Anlamına Göre

(s. 115)

Toplam Cümle	22
Olumlu Cümle	15
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	5

Yapılarına Göre

(s. 115)

Toplam Cümle	22
Basit Cümle	16
Birleşik Cümle	3
Sıralı Cümle	1
Bağlı Cümle	2

(s. 232)

İşte iki yol: Cuma günü İstinye'ye gitsin mi? Gitmesin mi? Ne dersiniz?

Annenin cevabı:

- Gitmesin. Sabretsin. Günün birinde onun bu faziletini anlayan bulunacaktır. Şimdi imtihan oluyor. Bütün insanların gözü, dikkatlerini belli etmeden, onun üstündedir. Sabrettiğini görürlerse mükâfatını vereceklerdir. Onu yeni bir insan, birgün, mutlaka, yeni bir yuva kurmaya çağıracaktır; kaldı ki fazilet için bu mükâfatı beklemeye de ne lüzum var? Fazilet nizam-ı âlemdir ve saadet bu nizamı temine çalışmaktır. Cemiyet, fertlerin karşılıklı fedakârlıkları üstüne kuruludur. Her insan, kendine bu fedakârlık sırası gelince onu yapmaktan haz duyduğu nisbette mesuttur, zira kendi vicdanında umumî ahengi duyar.

Ananevi muasırların cevabı:

- Şimdilik gitmesin. Biraz sabretsin. Bu iki dakikalık bir hevesin davetidir. Daha ciddî ve daha devamlı arzuların davetini beklesin. Ona mücerret bir taakkul mahsulü feragat tavsiye etmeyiz. Eğer beklemek onu büyük ıstıraplarla, ihtiyatlılıklarla tehdit ederse en ciddî arzusunun davetine koşsun. Fakat bu davetin saiki iki dakikalık bir hevestir. Buna oyuncak olmamalıdır, asla... Ve bir kere buna alışırsa devamı bir felâkettir, büyük felâket.

Mütereddit muasırların cevabı:

- Gitsin veya gitmesin. İkisi de farksızdır. Gayeler arasında kıyas yapmak beyhudedir. Bir hareketin bütün neticelerini tayin etmek mademki imkân haricindedir, herhangi bir gayeye müsbet bir kıymet biçmek de muhaldir. Giderse keyfini, gitmezse izzet-i nefsinin tatmin etmiş olur. Bu iki zıt haz arasında mukayeseye lüzum, çünkü imkân yoktur. Biri beden, öteki ruhun şehvetidir. Hangisini diğerine tercih edebileceğimizi bize riyaî olarak is-bat eden hiçbir delile mâlik değiliz.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 232)

İsim Cümlesi	13	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	27	Birleşik Zamanlar	3
Geniş Zaman	17	Gelecek Zamanın Geniş Zamanı	3
Şimdiki Zaman	1	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	
Emir Kipi	9		

Yüklem Yerine Göre

(s. 232)

Toplam Cümle	30
Kurallı Cümle	28
Devrik Cümle	2
Kesik Cümle	-

Anlamına Göre

(s. 232)

Toplam Cümle	30
Olumlu Cümle	19
Olumsuz Cümle	7
Soru Cümlesi	4

Yapılarına Göre

(s. 232)

Toplam Cümle	30
Basit Cümle	18
Birleşik Cümle	7
Sıralı Cümle	2
Bağlı Cümle	3

4.3.1.5. Canan

Romanın genelinde Osmanlıca tamlama ve kelimelere sıkça yer verilmesine rağmen dil açık ve anlaşılırdır. Romanın kaleme alınmış olduğu dönemin günlük dilin bu tür kelime ve tamlamaları barındırması, dilin bu şekilde olmasında etkilidir.

Eserde anonim bir duaya rastlanmaktadır. Belli bir ölçü olmaksızın çapraz şekilde kafiyelenen bu dua dilimizin zenginlikleri arasında sayılabilir:

Bismillâhi birsın,
Ve billâhi nursun,
Yetmiş bin âyet Kürsî'n
Dört bir etrafımızda dursun(s.116).

Eser, genel olarak ortaokul ve lise eğitimine devam eden öğrencilerin anlayabileceği bir dile sahip olmasına rağmen anlaşılması zor olan kelimelere de rastlanır. Nedim'e ait olan aşağıdaki mısradaki dil açıklıktan uzaktır:

Mest-i nazım, bakıp âyineye hodbin oldu(s.79).

4.3.1.5.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Aklına gelmek(2), gözünden kaçmak, göz göze gelmek, tozu duman katmak, kanı kaynamak, yüzüne bakmamak, merakını yenmeye çalışmak, iç çekmek, odasına çekilmek, haklı görünmek, düşünüp taşınmak, haşır neşir olmak, boyun eğmek, göğüs göğse gelmek, kulak vermek, göze görünmemek, gözünün önüne gelmek, karar vermek, selamı sabahı kesmek, aklına getirmemek, kendini alamamak, işin tersine dönmesi, soğukkanlı olmak, aleyhinde bulunmak, itibar kazanmak, keyfine bakmak, münakaşaya girmek, yola çıkmak, günah işlemek, ele geçmek, kendini yoklamak, ileri gelmek, kulak asmamak, akli ermemek, can sıkılmak, oltaya düşmek, işe yaramak, başından atmak, karar vermek, meseleyi açmak, uzun uzadıya konuşmak(2), akla getirmemek, işine gelmek, söz vermek, akıl etmek, hoşuna gitmek, şarkı tutturmak, sigara yakmak (s. 32-45).

4.3.1.5.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Küçük küçük, açıp kapamak, uzun uzun, ağır ağır(3), azar azar, git gide, iki üç, dayana dayana, yer yemez, sık sık, sabahtan akşama, kendi kendine, boylu boyuna, sağa sola, ölçmek biçmek, düşünmek taşınmak, kadınlı erkekli, çoluklu çocuklu, şen şakrak, sesli sesli, tek tük(2), fiske fiske (s. 32-45).

4.3.1.5.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Yalancılığıyla tanınmış bir insan-fena maksat-onun keyfi-yakın bir misal-eski zevce-her taraf-köşkün içi-bir insan- bu yalanlar-bu dedikodular-Lami'in sözü-izzet-i nefsi kırılmış her erkeğin mağrur ve kat'i tavırları-namuslu bir kadın-bu mevzu-fazla sözler-yüzü kıpkırmızı kesilen genç adam-bu mesele-muhatabesinin gözleri-hatırınızı kıracak hareketler-içeriye giren hademe- genç kadın-Orhan Bey'in zevcesi-çantasının kulpu-dert ortağı-becerikli, cerbezeli bir kadın-bu işin peşi-iki ay-eve gelmediği gece-her gün-elbiselerinin cepleri-üç gün-onun yazı masası-bir sürü evrak müsveddeleri-Meclis-i Meb'ûsân'ın zabıt cerideleri-bu kâğıtlar-bunların arası-ufacık bir kartvizit-bükülmüş bir mukavva parçası-ilk bakış-ehemmiyetli bir şey-iki üç satırlık bir kadın yazısı-kadının sözü-bir kontrat (s. 134-135).

4.3.1.5.4 Cümle Türleri

Canan romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 79)

Mefruşat, bir tantana merakını anlatıyor. Hep ağır eşya, Uşak ve Acem halıları. Tunçtan, büyük muhteşem karyola. Kornişleri yaldızlı. Hereke'nin dallı, kalın ipek kumaşlarından yapıma perdeler. Böyle saray zevkinden mülhem, küçük büyük birçok

yaldızlı, çiy renkli, kaba ve ağır şeyler. Fakat bunların yanında Avrupa'nın yeni mamûlâtından asrî bazı eşya, vazolar, biblolar ve raflar göze çarpıyor. Şaşılacak bir şey daha: Odada o kadar çok ayna var ki! Nedim'in bir mısraı Lâmi'yi güldürdü:

Mest-i nâzım, bakıp âyineye hodbin oldu.

Tuvalet masasının gözünü çekince Lâmi bir daha güldü: Altın ve elmaslı, dokuz tane kol saati bir fabrika gürültüsü çıkararak çatur çatur işliyorlar! Cânân'ın süse ve mücevhere ihtilasını anlatabilmek için yapılan mübalâğalara inanmak lâzım. Onun sarayda küçükken, sultanların mücevherlerini takmak için gece yarısı odalarına gizlice girdiğini Lâmi'ye birkaç gün evvel anlatmışlardı.

Karyolaya yaklaşarak, beyaz ajur işlemeli, pembe atlas yorganı kaldırdı, eğilerek yatağı kokladı. Her insanın kendine mahsus bir kokusu olduğuna inanır, birçok yerleri, yolları insanları kokularıyla hatırlar; sokakta yanından geçen kadınların yüzlerine bakarken vücûdlarından fırlayan kokuyu teneffüs etmek, hele yattığı yatağın mesamelerine dolmuş bir kadın kokusunu teneffüs etmek onu kendinden geçirir. Cânân'ın yatağında da o koku, vücûdunun rüzgârını dolduran o koku, ruhunun kokusu var. Yorganı açar açmaz, bir sepet gülden yükselen rayiha gibi, bu koku Lâmi'nin üstüne yürüdü ve iştahlı bir teneffüsle şişen göğsüne doldu.

Bu yatağın yumuşak ve yaylı şiltesine taze vücûdunu gömmüş Cânân'ın türlü iştihalar ve rüyalarla kıvranışını, şilteyi iterek buruşturan çıplak ayaklarının bükülüşlerini ve çırpınışlarını tahayyül etti.

Başı dönüyor!

Bu vecdi içinde yakalanmaktan ürkerek yatağı düzeltti, odadan çıkarken bir ayak sesi onu durdurdu.

Yorgun adımlar yaklaşıyor.

Kapı açıldı, Cânân'ın sıcaktan kanla dolmuş pembe yüzü görüldü. Hayret etmemişti:

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 79)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	16
Basit Zamanlar	16	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	8	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	5		
Geniş Zaman	3		

Yüklemin Yerine Göre

(s. 79)

Toplam Cümle	24
Kurallı Cümle	18
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	6

Anlamına Göre

(s. 79)

Toplam Cümle	18
Olumlu Cümle	17
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 79)

Toplam Cümle	18
Basit Cümle	6
Birleşik Cümle	7
Sıralı Cümle	4
Bağlı Cümle	1

(s.128)

Lâmi, Cânân'ın bir ayağını avucunda sıkarken güldü. Zevcesinin bu hayallerini yeni öğrenmiyor. Evlendikleri günden beri Cânân, masallardaki kadınların debdebeli hayatına imrenmiş, buna benzer arzularını her vakit Lâmi'ye söylemişti. Şimdi de, sabahları elmastan taht-ı revânına binerek boynu bükülmüş kölelerin sırtında, bağları, bahçeleri, bostanları dolaşmak, hep sabah kokan yollarda pembe başını âşıkının kucağına koyarak güzel sesli kölelerin türkülerini dinlemek istediğini anlatıyordu.

Karyoladan yere inince, yatak odasına isteksiz bir göz atarak yüzünü buruşturdu:

- Bu küçücük odada oturulur mu? Ben saraylara alıştım. Eğer Şakir Bey'in köşküne yakın olmasaydı, buraya gelmezdim.

Halbuki Lâmi bu küçücük, dört odalı, zarif evi seviyor. Bir daha güldü ve karşısında, daima taptaze, canlı, kıvrak, biraz müstehzi, biraz davetkâr, heykeli vücûdunu çeviren zevcesini kucakladı:

- Ah... sen dünyaya Kleopatra gelmeliydin! dedi. İşte saltanat merakı o kadında vardı.

Cânân, "Kleopatra"nın sinemasını görmüştü, bu ismi tanıyordu, Lâmi'nin teşbihinden hazzetti. Kocasının bu tapınışından memnundu, fakat mağrur olmuyordu. Kollarından kurtulmak istedi, Lâmi onu bırakmadı. İki aydan beri, böyle her gün, sabah akşam, gece yarılarna kadar, her yerde, salonda, sofada, merdivenlerde, bahçede, taşlıkta, kapı aralarında, yatak odasında, üst üste, hararetle Cânân'ı kucaklıyordu. Onu kollarından hiç bırakmak istemiyor, pazularının şişkin adeleleri içinde zevcesinin kemiksiz gibi yumuşak vücûdunu sıkıyordu. Ömründe hiçbir kadına karşı, böyle sonu gelmeyen, bitip tükenmek bilmeyen bir temellük ihtiyacı duymamıştı.

En hâr aşk gecelerinden sonra bile genç adam, bu kadına, bu sıcak, bu canlı, bu şûh kadına karşı, eskisinden fazla iştihak hissediyordu. Cânân'ın mavi gözlerinin içinde mütehakkim, müstehzi bir ışık parlıyor. Bu ışık, birçok defalar, Lâmi'yi yenmiş, onu bir yeri kırılmış musâri gibi sırtüstü yere sermişti, genç adam, zevcesine, yavaş yavaş bir köle gibi teslim oldu.

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 128)

İsim Cümlesi	-	Fiil Cümlesi	20
Basit Zamanlar	12	Birleşik Zamanlar	8
Görülen Geçmiş Zaman	8	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	3	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	5
Geniş Zaman	1	Geniş Zamanın Hikâyesi	1

Yüklemine Yerine Göre

(s. 128)

Toplam Cümle	20
Kurallı Cümle	20
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	-

Anlamına Göre

(s. 128)

Toplam Cümle	20
Olumlu Cümle	14
Olumsuz Cümle	5
Soru Cümlesi	1

Yapılarına Göre

(s. 128)

Toplam Cümle	20
Basit Cümle	7
Birleşik Cümle	6
Sıralı Cümle	5
Bağlı Cümle	2

(s. 184)

- Bu kadın bu gece burada yatmalı. Ben de şimdi arabayla hazinedar ustaya gidip meseleyi iyice anlayayım.

Anlatılanı dinlerken Cânân şiddetli bir alâka ile büyüyen gözleri, yavaş yavaş küçülüyor, bir mazinin üstüne kapanıyordu. Genç kadın, hatıralarının bu ana baba tarafına çok yabancı, onları hiç tanımıyor, hatırlamıyor, varlıklarıyla yokluklarına hiç ehemmiyet vermiyordu. Saraydan aldığı telkinle, kızını satan insanlara karşı tasasız büyümüş, ne muhabbet, ne hasret, ne kin beslemişti. Hâlâ kendini vahşî bir çerkes kızı olmaktan kurtaran bahtına minnettardı bile. Bu ihtiyar çerkes kadının koyu karanlıklardan birdenbire çıkışı onu pek şaşırttı: Kimdir bu? Ne biçim şey? İnsana bile az benziyor. Bu mahlûk, bir insan mı? Bu insan, bir kadın mı? Bu kadın, bir ana mı? Bu ana, kendi anası mı? İnanmıyor. Bu, Faik'in dediği gibi, masal; masal bu, ölü iken dirilmiş, kabirden dışarı atlanmış insanların masalı. Bu anaya bakmaktan bile korkuyor. Yolda böyle bir kadına rastlasaydı, yine bu hissi duyacaktı. Yavaş yavaş içine bir dehşet çöküyor: Ya tesadüf onu bu ana babanın yanında bıraksaydı. Babasının bir eşkiyâ olduğunu Renknaz Hanım'dan dinlerken titremişti. Ya bu yaşa kadar, Adapazarı'nın silâhlı bir evinde büyüseydi? Peki, bugün ne yapacak? Bu acuzeye karşı ne yapacak? Bu

kadının anası olduğunu hiç kimsenin öğrenmesini, hattâ onun sağ kalmasını, bu evde değil, uzaklarda bile yaşamasını istemiyor; Cânân'ın büyük hülyalarıyla bu ana, bu cadaloz, ne zıt şey, Allah'ım, genç kadın ne bekliyordu, karşısına çıkan ne!

Birdenbire ayağa kalktı:

- Kuzum, siz şu kadına yemeğini yedin, ne yapacaksınız yapın, ben biraz yatacağım, çok sarsıldım, hastalandım.

Yemek odasının önünden geçerken, içeride yemek yiyen annesine hiç başını bile çevirip bakmadan merdivenleri çıktı, dosdoğru yatak odasına koştu. Renknaz Hanım, Lâmi'ye baktı:

- Cânân'a bir şey oldu! dedi.

Genç adam, zevcesinin arkasından merdivenleri dörder dörder atladı, Cânân'ı odasında, yatağa yüzükoyun yatmış, ayaklarıyla yorganı eşeleyip karyolayı sarsarak hıçkırırken buldu.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 184)

İsim Cümlesi	8	Fiil Cümlesi	22
Basit Zamanlar	23	Birleşik Zamanlar	7
Görülen Geçmiş Zaman	7	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	4	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman	8	Geniş Zamanın Hikayesi	1
Gelecek Zaman	2		
İstek Kipi	1		
Gereklilik Kipi	1		

Yüklem Yerine Göre

(s. 184)

Toplam Cümle	31
Kurallı Cümle	28
Devrik Cümle	2
Kesik Cümle	1

Anlamına Göre

(s. 184)

Toplam Cümle	30
Olumlu Cümle	19
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	9

Yapılarına Göre

(s. 184)

Toplam Cümle	30
Basit Cümle	16
Birleşik Cümle	6
Sıralı Cümle	8
Bağlı Cümle	-

4.3.1.6. Dokuzuncu Hariciye Koğuşu

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanında yazar, romanın yazıldığı tarih göz önünde bulundurulduğunda oldukça açık ve anlaşılır bir dil kullanmıştır.

Romanda sık sık Batı dillerinden kelimelere rastlanmaktadır. Ancak bu kelimeler, Safa'nın bazı romanlarında kahramanların Avrupa özentisiyle kullandığı sözcükler değil, roman kahramanının hastalığı ile ilgili tıbbî terimlerdir. Romanda kullanılan bu sözcüklerden bazıları şunlardır: amputation, amfiteatr, ankylose, süpürasyon, fistül, iyodoform, extra- arti, tumeur blanche, radyografi, sentimentalite.

Romanda az da olsa anlaşılması güç, Arapça ve Farsça sözcüklere rastlanmaktadır. Roman kahramanının ümitsiz bir ruh haliyle hatırladığı Tevfik Fikret'e ait aşağıdaki mısralarda dil oldukça ağırdır:

Hep samt ü raşe saklı bu vâdi-i muzlimin
Her hatvesinde şüpheli bir hufre, bir kemîn
Hep samt ü raşe... Kaynaşiyor canlı gölgeler
Bir mahşer-i cünun gibi pürçûş u bihaber(s.84).

4.3.1.6.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Didinip durmak, bir şeyler kurmak(2), cevap vermek, yola girmek, canı sıkılmak(2), vesveseyi bırakmak, kafayı çekmek, kahkaha atmak, hafızanın kapağını açmak, kahkaha salıvermek, içinde yaşatmak, kıyametler koparmak, seyre dalmak, dil

değiştirmek, ihanet görmek, nefesi kesilmek, emir vermek, merak sarmak, söz kesmek(2), elinden geleni yapmak, kendini tutamamak, (...) In üstüne gelmek, alay etmek, toz duman olmak (s. 42-49).

4.3.1.6.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Uzanıp kısalan, ağır ağır, şarıl şarıl, iki üç, bir iki, girer girmez (s. 42-49).

4.3.1.6.3. Tamlamalar

Baş ucu-uykuya ve baygınlığa benzer bir uyuşukluk içinde-bacağımın hangi noktasında olduğunu anlamadığım derin sızılar-samiamın karanlıkları içinde-mahut sesler-madenî aletlerin camlar ve tepsiler içinde çıkardıkları ince,kırık sesler- etrafımdakilerin telaşlı ve ehemmiyetli konuşmaları-sargıların çözülüşü-güzel bir pansuman-beyaz hayaletler-asistanlardan biri-“Tumeur blanche”ların ekseriya bol akıntılarla ciğer veremi tevlit edebileceğini-bir parmak teması-bütün asistanlar-dizimin üstü-vahametten başka bir şey ifade etmeyen küçük sesler-bir hareket-geceki ısırap-bir şey-bir kelime-geçen gün-büyük işler-bu ayak-bütün bacak-bir inilti-benin tarafım-gayet mükemmel bir radyografi-bu hale gelen bir bacak-bizim pavyon-bir koltuk değneği-bu ayak-birkaç kere pansuman-bu genç-bununla attığım ilk adımlar-bir kolum-yedi sekiz resim-hemen her gün (s. 76-77).

4.1.1.6.4 Cümle Türleri

Dokuzuncu Hariciye Koğuşu romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 12)

Ve dizimin acısını duymayarak, yürüyorum, istikbalimden başka bir yere çıkan rahat ve emin bir yolda gider gibi yürüyorum.

Biz, kenar mahallelerden birinde annemle yalnız oturuyorduk. Ona bu fena haberi vermekte gecikmek için eve gitmek istemedim.

Felâketimizi başka biriyle taksim etmek saadettir, fakat annelerle değil, annelerle değil. Annelere anlatılan kederler taksim değil, zarbedilmiş olur: Çocuklarının felâketini iki kat şiddetle hisseden anneler, bu ıstıraplarını çocuklarına fazlasıyla iade ederler; böylece keder anadan çocuğa ve çocuktan anaya her intikal edişinde büyüdükçe büyür.

Kırlara çıktım.

Şehir bana kendini unutturacak kadar geride kaldı.

Bir ağaç altına oturdum ve hasta dizimin zaviyesini her vakitki itina ile ayarlayarak bacağımı uzattım. Bu zavallı uzvumun talihine ait hiçbir şey düşünmek istemiyordum, şuurumun hastalığım üstüne boşaltacağı aydınlıktan kaçmak için ruhumun daha karanlık ve izbe hatlarına kendimi atıyor, daha korkunç ve karışık hayallere dalıyordum.

Arada bir, bu karanlıklardan çıkarak, öğle güneşiyle yanan karşıkı tepelere baktıkça, karanlık bir odadan gayet aydınlık bir yere ansızın geçmiş gibi gözlerim kamaşıyor ve hayret içinde kalıyordum.

Ne aydınlık! Ne aydınlık! Bütün taşlar, topraklar, boşluklar, camlarla, aynalarla, beyaz madenlerle dolmuş gibi parıldıyordu. Fakat bu ışığa çok bakamıyordum, bu güneş bile gözlerimden içeriye girince, kendimden daha büyük bir karanlık denizine düşmüş gibi derhal sönüyor ve içimin rengini alıyordu.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 12)

İsim Cümlesi	1	Fiil Cümlesi	12
Basit Zamanlar	8	Birleşik Zamanlar	5
Görülen Geçmiş Zaman	4	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	5
Şimdiki Zaman	1		
Geniş Zaman	3		

Yüklemine Yerine Göre

(s. 12)

Toplam Cümle	15
Kurallı Cümle	13
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre

(s. 12)

Toplam Cümle	13
Olumlu Cümle	11
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 12)

Toplam Cümle	13
Basit Cümle	2
Birleşik Cümle	3
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	5

(s. 42)

Boğuluyorum.

Kurtulmak için başımı kendi derinliklerimden çıkarıyorum, bahçeye bakıyorum. Oyalanacak bir şey arıyorum.

Yeşillikler arasında bahçivanın kambur sırtı. Hâlâ aynı noktada. Bir nebat, bir toprak parçası üstünde ne İsrar! Bütün ruhî ticaretini mert ve asil tabiatla yapan adam: Kendini ona emniyetle veriyor ve nebatla toprakla açtığı hesab-ı cârîde aldanmayacağını biliyor, bunun için sakın ve kendinden emin, çalışıyor, bunun için yirmi santimetre murabbai bir toprak parçası üstünde, güneşin altında, saatlerce, yorulmadan, mazbut bir heyecanla didinip duruyor.

Onu o kadar kıskanıyorum ki saadetinin içine daha fazla giremiyorum, kendime dönüyorum, fakat içimde ne kargaşalık! Bana tâbi olmayan binlerce hayaller ve hâtıralar, şiddetli bir anafor içinde savruluyorlar.

Arkamdan bir şehir kaçıyor. Dizlerimde bir kerpeten. Hastalık ve tabiat. Çamların arasında beyazlıklar. Bünye! Bünye! Sizin için her şeyden evvel bu. Evimizin

sokak kapısı önünde çocuklar, birdenbire keskin bir çığlık. Daha sabrederim mi? Yengemin Paşa'ya uzattığı çanta ve Paşa'nın bana elini uzatırken yüzündeki şefkatin arkasına gizlenen istihfaf, istihza, nefret, hâkimiyet, mum ışığının sallantıları arasında uzanıp kısalan bir boy. Canlı, hareketli gözler, simsiyah ve hareketsiz. Uyuyamadım, diyor, ben de uyuyamadım, sen niçin uyuyamadım? Ben bir şeyler düşündüm, ben de bir şeyler. Gömleğinin üstünde bir şal...

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 42)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	10
Basit Zamanlar	12	Birleşik Zamanlar	-
Görülen Geçmiş Zaman	2		
Şimdiki Zaman	7		
Geniş Zaman	2		
İstek Kipi	1		

Yüklemin Yerine Göre

(s. 42)

Toplam Cümle	24
Kurallı Cümle	11
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	12

Anlamına Göre

(s. 42)

Toplam Cümle	12
Olumlu Cümle	10
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	1

Yapılarına Göre

(s. 42)

Toplam Cümle	12
Basit Cümle	5
Birleşik Cümle	3
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	1

(s. 105)

Akşama kadar oturup gittiler. Gazetelere biraz göz atarak yattım ve uyumaya çok çalıştım.

Muvaffak olduğumu sabah olmadan evvel uyandığım vakit anlamıştım. Bir daha uyuyamadım.

Gayet mühim bir günü şuurla karşılamak istiyorum. Bugün ameliyat olacağım.

Hep titreyerek nefes alıyor ve su içiyorum. Ameliyat dakikasında korkmaktan korkuyorum.

Korkunun bu en derinleşen nev'i dayanılacak şey değil; ıstırabın vukuundan evvel ruhta bir gölgesinden ibaret olan korku, ıstıraptan bin kat daha müthiş. Muhayyilenin ışığına yaklaştıkça ruhta uzanan, büyüyen ve aslından daha korkunç bir gölge.

Sabahın ışıkları odadan içeri doldukça bütün cesaretim boşalıyor; her ses, kapı açılıp kapanmaları, tek-tük çağırışlar, mırıltılar, varlığımın en hayatî köklerine işleyen bir tesirle beni kendilerine bağlıyor, çekiyor, sarsıyorlar.

Gene bir sabah evvelki ziyaretler. Koğuşun uyanışı. Temizlik. Odama giren kadın. Dehlize küçük hastaların sürüklenişleri. Gene seslerin, gürültülerin, hareketlerin çoğalışı.

Gene kapımda bir adam. (Bu sefer daha erken göründü.)

- Hazırlanınız, ilk ameliyat sizinki.

Sarardığımı hissediyorum.

Müthiş ağırlığı altında ruhumu deviren korkudan kurtulmak için, felâketin üstüne yürümek istiyorum. İstıraptan korkmamanın tek ilâcı ıstıraptır. Bu ateşi o ateş söndürür.

Hastabakıcılar girdiler. Bir şey söylemelerine meydan bırakmadan yataktan indim, terliklerimi kolayca giydim, fakat artık yelkenli bir gemi gibi kendimi talihin

rüzgârına bırakmışım, akıp gidiyordum, odamdan ameliyathaneye nasıl geçtiğimi bilmedim.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 105)

İsim Cümlesi	3	Fiil Cümlesi	16
Basit Zamanlar	18	Birleşik Zamanlar	1
Görülen Geçmiş Zaman	8	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	1
Şimdiki Zaman	5		
Geniş Zaman	4		
Gelecek Zaman	1		

Yüklem Yerine Göre

(s. 105)

Toplam Cümle	26
Kurallı Cümle	18
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	7

Anlamına Göre

(s. 105)

Toplam Cümle	19
Olumlu Cümle	17
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 105)

Toplam Cümle	19
Basit Cümle	6
Birleşik Cümle	8
Sıralı Cümle	2
Bağlı Cümle	3

4.3.1.7. Attila

Attila adlı eser Peyami Safa'nın tarihi nitelik taşıyan tek romanıdır. Yazar romanın genelinde sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Özel isimler dışında, romanda olayların anlatıldığı döneme ait sözcükler bulunmamaktadır.

Eserde Osmanlıca kelime ve tamlamalara sıkça yer verilmesine rağmen bunlar romanın anlaşılmasına engel olmamaktadır.

4.3.1.7.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Nazarlarını çevirmek, takla atmak, dikkatini celbetmek, ne çıkar, gözleriyle görmek, gözleri parlamak, bağdaş kurmak, geceyi geçirmek, meydana çıkmak, çığlık koparmak, canı acımak, el ele vermek, iş başına geçmek, gerisin geriye gitmek, gözlerinin önüne gelmek, gazaba uğramak, iftira atmak, azap çekmek, zapt-u rapt altına almak, derlenip toplanmak, kulak vermek, kendini alamamak, yola çıkmak, müjde vermek, kendine gelmek, kaşlarını çatmak, benzine kan gelmek(2), vicdan azabı çekmek, benzinden kan çekilmek, için için ağlamak, nifak sokmak (s. 80-95).

4.3.1.7.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Kırmızı kırmızı, ezilip büzülen, uzun uzun, sallaya sallaya, birer birer(3), çarpuk çarpuk, fitne fücür, anlar anlamaz, teker teker(2), ağır ağır, koşa koşa, parça parça, kat kat(s. 80-95).

4.3.1.7.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Şehrin kaleleri-en kısa ve en mükemmel yol-Kostantiniyye ile Roma arasındaki esaslı münâkale hattı-Soğuknehir havalisi-yirmi iki mil mesafe-İzonzo tabir edilen Sontiyüs-bir hamle-İzonza köprüsü-bağlar ve ağaçlarla dolu geniş bir saha-iklimin tatlılığı-baharların erken gelmesi ve geç gitmesi-Romalı mürevvih-yazın ilk nefesleri-bu memleketin-bir bayram yeri-Akile tabyeleri-bu şehir-İtalya'nın en büyük ve müstahkem mevki-şark tarafı-muazzam çukurlar içinde-yüksek kaleler-şehrin etrafı-dünyanın en müstahkem şehri-muhasara edilen bu şehir-Attila'nın vasıtaları- böyle bir şehir-

Hunların kudreti-Attila'nın şehri zaptetmek için her gün yaptığı müteaddit hücumlar-üç ay-Şarkî Roma-imdat kuvvetleri-Hunların hatt-ı ric'atı-o zaman-tabiatın fevkinde bir kuvvet-cehennemî bir makine-gayri mümkün şeyler-mühayyirü'l-ukul bir kuvvet-bir gün-Akile'nin kaleleri etrafı-ateşin gözleri-her taraf-bir şey-Attila'nın bu sözü-hiçbir şey-Hun hakanının işaret ettiği nokta-şu manzara-bir kale harabesinin içine yuva yapmış leylekler-bu manzara-derin bir tefekkür-yüzünün derisi-bir derece-yanındakilerin yüzleri-beyaz kuşlar-bu beyaz kuşlar-Akile'nin sakinleri-şehrin harab olacağı-bu kalelerin hepsi-sözlerinin itimat uyandırması (s. 220-221).

4.3.1.7.4 Cümle Türleri

Attila romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 86)

Onejes, teşrifattan ziyade korku sevkiyle yarı beline kadar eğilerek Attila'yı selamladı ve korkudan ayağa kalkmayarak aynı vaziyette rükû halinde gerisin geriye giderek odadan çıktı.

Attila kendisini arka üstü sedir attı ve gözlerini yumdu. Bütün Avrupa gözlerinin önüne geliyor ve kendisine yüce dağları tekmeleyerek yıkmak kudretini hissediyordu.

Başvekil gittikten sonra, Attila, ellerini başının altına koyarak gene arka üstü uzandı ve dizlerini dikti.

Onoj'es'in arkasında duran ve dışarı çıktıktan sonra Attila'nın gazabına uğramak için, kamburunu duvara sürterek bir köşeye sinip oturan cüce Zerrkon, başını öne eğmiş, kımıldamıyor, sesini çıkarmıyor, kırık bir iskemle gibi çarpuk çarpuk duruyordu.

Attila ona baktıktan sonra gözlerini yumdu.

Zekâsının en büyük silahı şüphe idi. Hiç kimseye inanmaz ve en yakınlarının bile kendisine karşı muhabbet duygularında menfaat saikleri arardı. Bunun için etrafın tabasbuslarından nefret eder; kendisine en küçük bir cemile yapıldığı zaman yine haşin bir bakışla cevap verirdi. İnsanlara karşı olan itimatsızlığı, kadınlara karşı birkaç misline

çıkar ve bu irice kemikli, yumuşak etli, küçük kafalı mahlukların, ekseriya hedeflerine desise ile vardıklarına zahip olurdu.

Fitnefücur Zerkon'un kraliçeden öğrenerek Onorya aleyhine attığı iftiraya Attila'nın kolayca inanması, bütün kadınlığa karşı beslediği itimatsızlığın neticesiydi. Fazla olarak bu haris ve maceraperest kızın Garbî Roma'daki şöhreti, bir Cermen şövalyesiyle muşakasının Avrupa'da şuyûu aleyhindeki iftiranın hakikatle münasebetini teyit ediyordu.

Attila arka üstü yatarken, Onorya'nın vadettiği saadetin sukût-ı hayalini hazmetmeye çalışıyordu.

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 86)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	11
Basit Zamanlar	6	Birleşik Zamanlar	7
Görülen Geçmiş Zaman	6	Geniş Zamanın Hikâyesi	
Şimdiki Zaman		Şimdiki Zamanın Hikâyesi	4

Yüklemin Yerine Göre

(s. 86)

Toplam Cümle	13
Kurallı Cümle	13
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	-

Anlamına Göre

(s. 86)

Toplam Cümle	13
Olumlu Cümle	13
Olumsuz Cümle	-
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 86)

Toplam Cümle	13
Basit Cümle	1
Birleşik Cümle	4
Sıralı Cümle	2
Bağlı Cümle	6

(s. 134)

Onorya bu yalanı söylerken ormanda geçirdiği o gecenin korkularını ve bütün intibalarını anlatıyor, rüyasında üstüne saldıran yılanı karşı hissettiği dehşeti hatırlayarak, yalanına hakikat çeşnisi vermeğe, ormanın dekorunu ve orada geçirdiği o müthiş gecenin her türlü heyecanlarını anlatırken hakiki görünmeğe muvaffak oluyordu. Hikâyesi bitince gözleri daldı. Böyle bir faciaya uğramış gibi, yalanın muhatabına verdiği tesire kendisi de tâbi olarak biraz da gözleri yaşarır gibi oldu. Genç adam, Onorya'nın felaketlerine karşı duyduğu merhameti, güzelliğine karşı hissettiği hayranlık ve arzu ile karıştırarak ona arttıkça artan bir alaka ile bakıyordu. Fakat bir anda saf bir hayretle irkildi.

- Sen, dedi. Roma'da iken imparator kimdi? Plasidi mi, Valentinyen mi?

Onorya birdenbire sorulan bu sualin gizli sebebinin öğrenmeden cevap vermek ihtiyatsızlığında bulunmayarak sordu:

- Niçin sordun?

Genç adam ısrar etti:

- Söyle, söyle!

Onorya başını yana eğerek masum bir eda ile:

- Bilmem ki... O zaman ben küçüktüm... Hem de... Duyardım ki Valentinyen daha pek gençmiş... Memleketi onun yerine babası mı idare edecekmiş, ediyor mu imiş... Fakat niçin sordun, niçin?

Genç adam Onorya'nın yüzüne bakarak:

- Valentinyen'in bir kız kardeşi vardı, hani bir Cermen şövalyesi ile sevişti de... Hapsedildi. Biliyor musun onu sen?

Onorya, hiç kımıldamadan, gözlerini bile kırpmadan, mırıldandı:

- Valentinyen'in kız kardeşi mi?

- Evet canım, Onorya, şu meşhur Onorya...

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 134)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	17	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	13	Geniş Zamanın Hikâyesi	1
Şimdiki Zaman	1	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman	2		
Emir Kipi	1		

Yüklemin Yerine Göre

(s. 134)

Toplam Cümle	23
Kurallı Cümle	17
Devrik Cümle	2
Kesik Cümle	4

Anlamına Göre

(s. 134)

Toplam Cümle	19
Olumlu Cümle	13
Olumsuz Cümle	-
Soru Cümlesi	6

Yapılarına Göre

(s. 134)

Toplam Cümle	19
Basit Cümle	10
Birleşik Cümle	8
Sıralı Cümle	1
Bağlı Cümle	-

(s. 209)

Attila geriye dönmüştü ve Onorya ile karşılaştı. Garbî Romalı kadının gözlerinde büyük bir azim vardı.

- Attila! diye başladı ve heyecanlarını tanzim etmek için durdu, bir nefes aldı, sonra iki kolunu da yanlarından aşağı bırakarak, erkekçe ve askeri bir duruşla, ciddi ve metin, söyledi:

- Ben senin için vatanımı terk ettim. Çünkü ismim bütün hudutları aşılıyordu ve her memlekette saraylardan kulübelere varıncaya kadar ağızdan ağıza dolaşıyordu. Ben büyük olan her şeyi severim. Ben kendime, erkek olarak insanların en büyüğünü aradım ve seni buldum. Benim için şimdiye kadar Garbî Roma’da nice asilzadeler doğuştuler ve can verdiler. Hiçbirini sevmedim. Zekâ ve kılıç ancak sende güzel şeylerdir. Siyasetin diplomatları, kılıcın da kahramanları yere serdi. Daha ben, on dört yaşında iken dadım bana seni anlatırdı. Yağmurlu gecelerde, ince damlalar saray pencerelerinin camlarında fısıldaşırken, dizimin dibinde yer minderine çömelen dadım bana senin kahramanlıklarını anlatırdı. “En büyük kahraman odur...” derdi. Senin politikacıları nasıl kandırdığını anlatırdı: “En büyük diplomat odur.” derdi. Senin kadınları ne kadar sevdiğini, onlara karşı ne kadar ince olduğunu, yakından ve uzaktan binlerce kadının sana taptıklarını anlatırdı: “En büyük âşık odur...” derdi. O zamandan beri seni bulmayı aklıma koymuştum. Aylarca hazırlandım. Dağlar aşım ve gizlice sana geldim. Sana gençliğimi ve bekâretimi verdim. Hayatımın en güzel günleri, Tuna ovasındaki kulübede, gizlice, esrar ve muamma içinde, dünyanın en büyük kahramanı, en büyük diplomatı ve en büyük âşıkıyla yaşamak oldu. Sonra sen cihanlar fethetmeğe gittin. Mağrur Aetyüs karşında rezil oldu. Raven sarayı onu ayıpladı. Ben onun da kardeşim Valentinyen’in de senden bu dersi almalarını istemiştım.

Yüklemın Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 209)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	26
Basit Zamanlar	18	Birleşik Zamanlar	10
Görülen Geçmiş Zaman	16	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Geniş Zaman	2	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman		Geniş Zamanın Hikâyesi	7
Gelecek Zaman			

Yüklemın Yerine Göre

(s. 209)

Toplam Cümle	28
Kurallı Cümle	28
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	-

Anlamına Göre

(s. 209)

Toplam Cümle	28
Olumlu Cümle	27
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 209)

Toplam Cümle	28
Basit Cümle	10
Birleşik Cümle	12
Sıralı Cümle	-
Bağlı Cümle	6

4.3.1.8. Fatih-Harbiye

Safa, eserin genelinde açık ve anlaşılır bir Türkçe kullanmıştır. Eserde Arapça ve Farsça kelimelerin yanında Batı dillerinden kelimeler de kullanılmıştır. Eserde Şark'ı temsil Faiz Bey'in konuşmalarında Arapça ve Farsça sözcükler ağırlıklı olarak bulunurken; Batı'yı temsil eden Macit'in konuşmalarında ise Fransızcaya ait sözcükler yer almaktadır. Romanda kullanılan yabancı sözcükler romanın genel anlamda anlaşılmasına engel olmamakta sadece roman kahramanlarının kimliklerin belirgin olmasını sağlamaktadır.

4.3.1.8.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Canını yakmak, telafi etmek, ileri gitmek, cevap vermek(3), haber vermek, vakit bulamamak, kıymet vermek, içene kapanmak, tespih çekmek, dua etmek, içine garip bir his gelmek, hissi duymak, tamir etmek, yol açmak, aklına gelmek(2), yan gözle bakmak, gayret göstermek, meydana dökmek, açık söylemek, darma dağınık etmek, kendini toplamak, kendinde kuvvet bulamamak, içi çekilmek, kendini sıkmak, yüzüne kan çıkmak, kendini içeri atmak, kulak vermek, kaşlarını çatmak (s. 61-70).

4.3.1.8.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Yan yana, sıkı sıkı, girer girmez, iki üç, titreye titreye, ayrı ayrı, gıy gıy, hey hey, oraya oraya, hızlı hızlı, üst üste (s. 61-70).

4.3.1.8.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Neriman'daki değişiklikler-Neriman'ın yenileşmeye karşı arzuları-o tarih-bunun başlangıcı-birçok Türk kızları-karışık bir telkin-iki medeniyetin ayrı ayrı tesirlerinin halitasını yapan muhtelit bir içtimai terbiye-halis bir şarklı itiyatları-birçok memuriyetlerde gezen Faiz Bey-yedi yaş-saf Türk muhitleri-Neriman'ın akrabalarından bilhassa büyük dayısının ailesinden aldığı tesirler-Galatasaray'dan çıkan ve tahsilini Avrupa'da bitiren büyük dayısı ve kızları-Garp hayatı-bu iştihak-Neriman'ın haberi-memleketteki asrileşme cereyanları-lozan sulhu-resmi Türkiye'nin de kanunla herkese kabul ettirdiği bu asrileşme-Neriman'ın ruhu-bu iştihak-en kuvvetli gıda-akraba ve arkadaşlarından, örneklerden, gittikçe medenileşen İstanbul'un dekorundan, kitaplardan, resimlerden, tiyatro ve sinemalardan gelen bu telkinler-yeni kanunlar-anadan babadan gelen tesirler-geç kız-iki ayrı medeniyetin zıt telkinleri altında-gizli bir derunî mücadele-geç bir Faiz Bey-Neriman'ın ruhu-rakibinin vücudu-karşı kefe-büyük bir ağırlık-tehlikeli bir surette-iki zıt iştihakın remizleri-Neriman'ın gözü-yenin, garbın ve bunlarla beraber meçhul ve cazip sergüzeştlerin mümessili ve namzedi-bu iki genç-Neriman'ın ruhundaki iki cephe-bütün vüzuhu-bütün bunlar-bu muharebeye sahne olan kendi ruhu-büyük bir alaka ve zevk-bunun sonu-iki şahıs arası-içtimai sebepler ve tesirler-benim elim-bu sual-tahlil edemediği birçok harici tesirlerin baskısı-gözünün önü-tesirlerin mihrakı (s. 56-57).

4.3.1.8.4 Cümle Türleri

Fatih-Harbiye romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 11)

Belki de bu, gizli kararları belli etmesinden korkulan gözleri serbest bırakmak içindi; belki de bunun için başını başka tarafa çevirmişti ve bugünkü gibi korkarak uzaklaşmıştı. Hep güneşte parlayan filizî manto; ya Darülelhan'a gelmediği günler? Bir kere, Şinasi'nin sorduğu ehemmiyetsiz bir şeye gayri tabî bir asabiyetle cevap vermişti.

Yirmi gündür sazını mektebe getirmiyor. Sokakta, yürürlerken Neriman'ın rahatsız adım atışları. Bir gün mektebin kapısında, Neriman bir arkadaşıyla konuşurken Şinasi'nin yaklaştığını görmüş, birdenbire susmuş, ne konuştuklarını söylememişti... Hep güneşte parlayan... "Şinasi! Canım sıkılıyor!" deyip durmaları. Hep güneşte parlayan filizî... Şinasi birdenbire ayağını yere vurdu. Mühim bir şey daha hatırlamıştı.

Fakat muhakemesine devam etmek de istiyordu: "Mademki ben Neriman'ın değişmeye başladığını." Şimdi de biraz evvel tramvaya atlayışı gözünün önüne geliyor. Hattâ bunun arkasından gayri hakikî bir takım sahneler tahayyül ediyor: Kendisi de Neriman'ın arkasından tramvaya atlıyor. Beyoğlu'na çıkıyor, onun girdiği bir pastacı dükkânında, arkada bir yere oturuyor, kendini gizliyor, randevu dakikasına kadar bekliyor, ve...

Bunları tahayyül ederken, aynı zamanda, yarım kalan mantikî cümle, bütün bu hayaller arasında ses veriyordu: "Mademki ben Neriman'ın değiştiğini çoktandır fark ediyordum."

Sonra bir anda, bütün renkler, çizgiler, sesler, parıltılar, kokular, son süratle giden bir otomobilin içindeki adamın ihsasları gibi hep birbirine karışıyor, sisleniyor, bulanıyor. Yanı başındaki masaya gelen adamların dikkatinden sıkılan Şinasi ayağa kalktı ve kahveden çıktı.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 11)

İsim Cümlesi	-	Fiil Cümlesi	14
Basit Zamanlar	8	Birleşik Zamanlar	6
Görülen Geçmiş Zaman	2	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	4
Şimdiki Zaman	6	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	2

Yüklemine Yerine Göre

(s. 11)

Toplam Cümle	21
Kurallı Cümle	14
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	7

Anlamına Göre

(s. 11)

Toplam Cümle	14
Olumlu Cümle	13
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 11)

Toplam Cümle	14
Basit Cümle	5
Birleşik Cümle	5
Sıralı Cümle	2
Bağlı Cümle	2

(s. 36)

Fakat cinnete kadar gidebileceğini hissettiği bu zihnî kargaşalıktan ürktü. Herhalde bu torbayı yerden kaldırması lâzımdı. Fakat neden, illâki bu torba? Masanın kenarından sarkan notayı düzeltmek istedi. Bir eliyle üst üste yığılmış ve yere düşmeye meyyal notaları tuttu, yukarı kaldırdı. Müthiş bir ağırlık. Yaptığı işi istememesi notaların sıkletini arttırıyordu. İnat etti. Fakat serbest kalan öteki eline bir vahşilik, bir hoyratlık, bir şirretlik gelmişti. Notanın sarkan yaprağını sinirli bir hareketle tuttu, elinin kuvvetini ayar edemedi, yaprağı şiddetle öteki notaların arasına sokmak ve kendisini çıldırtacak kadar yoran bir işten çabucak kurtulmak istedi, notaları iyice kaldırmadığı için yaprak araya girmemiş, bir kısmı dışarıda kalarak buruşmuştu. Yaprağı oradan çekerek bir daha ve muntazam yerleştirmek istedi, birdenbire çekti ve kopardı.

Yaprağı elinden yere atarak kanepeye doğru gitti, notaların arasına kendini attı, başını arkaya bırakarak öylece kaldı.

Hâlâ şapkası başındaydı; biraz sonra bunu hissetti, şapkasını başından çıkardı ve bir tarafa attı; yakalığını ve boyunbağını çözdü; bu hareketleri o kadar şiddetle yapıyordu ki yanında duran notalardan birkaçı daha yere düştü.

Alnına bir ağrı yapışmıştı, elini başına götürdü ve saçlarının arasına soktu; Neriman'ın okşamalarını hatırlatan bu hareket onu daha çok azaba sevk etti. Elini çekti ve iki kolunu da uzatarak bıraktı.

Artık, kelimelerle hiçbir şey düşünmüyordu. Bütün ruhunu birtakım lâhneler ve nağmeler sarmaya başladı. Aynı makamdan birçok şarkıların parçalarını birbiri ardı sıra içinde mırıldanıyordu. Bunların arasında, yepyeni, kendiliğinden doğma nağmeler de vardı. Onları zaptedebilse bir veya birkaç şarkı besteleyebilirdi.

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 36)

İsim Cümlesi	2	Fiil Cümlesi	16
Basit Zamanlar	13	Birleşik Zamanlar	5
Görülen Geçmiş Zaman	13	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman		Şimdiki Zamanın Hikâyesi	3

Yüklemin Yerine Göre

(s. 36)

Toplam Cümle	20
Kurallı Cümle	18
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre

(s. 36)

Toplam Cümle	18
Olumlu Cümle	17
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 36)

Toplam Cümle	18
Basit Cümle	3
Birleşik Cümle	8
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	4

(s. 116)

İsmi etrafında cereyan eden bu münakaşalardan en az anlayan Neriman'dı. Kaç defa Ferit'in evinde o buna benzer münakaşalar duymuştu fakat ona alâka veren şey fikirler değil, bu fikirleri doğuran ihtirasların çarpışmasıydı ve erkekleri, bazan kadın gibi heyecanların mantığı içinde coşturan, hattâ hezeyanlara sürükleyen bu münakaşaların sınırlara hitap eden tarafını seviyordu.

Neriman gene kendi isminin geçtiğini duyarak dinledi. Muammer diyordu ki:

- Bu memlekette genç kızların çoğu Neriman Hanım gibidirler. Ben Ferit'e hak veriyorum. Bizde kadının gözlerini aldatmak kâfidir. Yani boyamak. Ut denilen bu zavallı sazın şekli nefret veriyor, her şeyin şişmanı gibi sazın şişmanı da hoşla gitmiyor; keman gibi narin sazlar itibarda. Fakat ben de ut çalıyorum, erkek olduğum için bunu hissetmiyorum.

Ferit, Muammer'in ağzında bu kadar basitleşen nazariyesinin daha fazla adı görünmesinden ürktü:

- Hayır! dedi; elbette ki şekil zarafetine ait bir meselenin altında, her zaman bir kültür meselesi vardır. Ben "esas" ve "şekil" gibi tasniflerin ancak tahlil için kullanılmasına taraftarım; en mücerret manâsında böyle bir ikilik yoktur. Neriman'ın yeni şekillere karşı incizabı, yeni bir kültüre karşı incizabı demektir. Ut ve keman şekillerinin sembolize ettikleri iki ayrı kültür vardır. Burada Şeref Bey'le birleşiyoruz. Fakat bizim kadınlarımız, şuursuz olarak beriki kültürü seviyorlar ve onlarda şuurlu bir hale gelen bugünlük yalnız şeklin estetiğidir. Bundan dolayı Garplılışma temayülleri henüz pek sathîdir. Şeref Bey gibi ben de kaniim ki bu mesele, Şark ve Garp kültürlerinin mücadelesinden başka bir şey değildir.

O vakte kadar ses çıkaramayan ve yalnız sigara sının külünü silmek için kımlıdayan Şinasi birdenbire ayağa kalktı.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 116)

İsim Cümlesi	11	Fiil Cümlesi	8
Basit Zamanlar	17	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	4	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	3		
Geniş Zaman	10		

Yüklem Yerine Göre

(s. 116)

Toplam Cümle	20
Kurallı Cümle	19
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	1

Anlamına Göre

(s. 116)

Toplam Cümle	19
Olumlu Cümle	15
Olumsuz Cümle	4
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 116)

Toplam Cümle	19
Basit Cümle	6
Birleşik Cümle	8
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	2

4.3.1.9. Bir Tereddüdün Romanı

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserin genelinde açık ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Romanda Arapça ve Farsça kelimeler ve tamlamalar yer yer kullanılmıştır. Bu kelime ve tamlamalardan dolayı eserin dili genel itibarıyla okuyucu tarafından anlaşılabilir bile dilin anlaşılacak kadar ağır olduğu bölümler de bulunmaktadır.

4.3.1.9.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Cereyan etmek, vücuda getirmek, meydana getirmek, hayal kurmak, dört nala gitmek, dağlar aşmak, kırıp geçirmek, yarıda bırakmak, diyeceği bir şey olmamak, ihtiyaç haline gelmek, zevk almak, doymak bilmemek, içinde (...) uyanmak, korku sarmak, dehşete düşmek, iliklerine kadar titremek, harekete geçirmek, istikamet vermek, hoşuna gitmek, kulağına eğilmek, yan bakmak, omuz silmek, şüphe duymak(2), hisleri ayaklanmak, vukua gelmek, zihnine çekmek, kendini bırakmak, kuvveti boşalmak, haber vermek(2), his taşımak, buhran geçirmek, şüpheyeye düşmek, göz atmak, kendini alamamak, (...) gözle bakmak, resim çekmek, hatırına getirmek (s. 31-42).

4.3.1.9.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

İki üç, ara sıra, ağır ağır(2), uzun uzun, birer birer(2), zaman zaman, kendi kendine, ayrı ayrı, kurtulup kurtulmadığı, iner inmez, karşı karşıya, inip kalkmak (s. 31-42)

4.3.1.9.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Piyes defteri-ince, dik, bazı pek ahenkli, bazı da pek muvazenesiz bir yürüyüş içinde bozulan ve yapılan kararsız bir tenasüp-beş adım-birkaç sene evvel-benzer bir maceram-bu kadın-iki sene-en yakın dostlarımız-onun apartmanı-gizli bir anahtar-buralara geldiğimiz vakit-beş altı adım mesafe-gizli şeyler-yeni bir kadın-bu sefer-bir yıldırım hızı-derin bir sevinç-şiddetli bir heyecan-daima refakat eden şuur-bu sevincimin üstü-derin bir nefret-bu gizli maceralar-bu macera kelimesi-bu sinirli kadınlar-bir film rejisörünün adı muhayyilesi-aptal gölgeler-bu komşumuz-bir İtalyan muharririnin üç beş günlük fantezisi mahsülü olan bir piyes etrafı-bir şeyler-İtalya'daki

kocasıyla arasında çıkan herhangi bir bayağı aile kavgası-İstanbul'da sergüzeşt aramağa gelen küçük isterik hanıma verdiğim kıymet-bu gidiş-bu yürüyüş-her türlü gayenin kıymeti üstü-edebi hiçliği sezmiş ve kararını vermiş bir adam-bir lokantanın arka tarafı-bölme ile ayrılmış, küçük ve sessiz bir yer-samimi arkadaşımız-bir iki tane-hiçbir şey-her şey-hayatımın esaslı meseleleri-bu nokta-bir yanlış adım-küçükten beri hayatını tek başına yapmış bir insan-bir adamın hayatı-bu minasebet-bir hafta-birkaç türlü buruşuk-bir mana vermediğim zamanlar (s. 112-113).

4.3.1.9.4 Cümle Türleri

Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 23)

- Müfritsiniz. Belki; bence kitap demek bir defa okumak için yazılan şey değildir. Bazı tanıdıklarım haftada üç dört tane okuyorlar. Onlara hayret ediyorum. Kitap. Nasıl diyeyim... İçinde yaşadığımız ev gibi olmalı, vatan gibi olmalı, ona alışmalıyız, bağlanmalıyız, köşesini bucağını gayet iyi tanımalıyız, her noktasına hatıralarımız karışmalı. Değil mi? Bir musiki parçası gibi... Her vakit başka başka eserler okuyanlar, iki üç günde bir dostlarını, evlerini, vatanları değiştiren insanlara benzemezler mi? Belki bunun için her yerde pek çok kitap çıkıyor fakat iyileri ne kadar az.

- Evet, kitap okumak bir sanattır; belki de yazmak kadar güç bir sanat. Onun için muharrirler, yalnız muharrirlerin okuması için yazmalıdırlar. Kari ile muharrir arasındaki seviye aynı derecede olmazsa anlaşmanın imkânı kalır mı?

- Tamamıyla böyle düşünüyorum.

Bahis umumileşti. Bu kitabın muharririne dair herkes bildiğini söylüyordu. Onun hayatında sefalet, hastalık ve sefahat gibi üç unsurdan başka hiçbir şey bulunmadığını iddia edenler oldu. "Eserleri de öyledir." dediler. Elden ele dolaşan bu kitap, bir doktorun elinde kalmıştı.

- Biliyor musunuz, diye söze başladı ve böyle marazî kitap yazan muharrirlere teşekkür etti çünkü dedi böyle kitapları okuyanlar hastalanıyorlar. Ve bize geliyorlar. Sonra kitapların kari üzerindeki telkini hakkında fikirlerimi söyledi; bence, diye devam etti, marazî bir kitabın mikroptan farkı yoktur, insanı hasta eder. Sonra misaller getirdi. Başta mahut “Verther”i misali. Arkasından mahut vecize: “Ne kadar insan Verther’i okuduğu için intihar etmiştir.” Kıssadan hisse: “Genç kızlarımızın kütüphanelerine dikkat etmeliyiz.”

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 23)

İsim Cümlesi	5	Fiil Cümlesi	18
Basit Zamanlar	19	Birleşik Zamanlar	4
Görülen Geçmiş Zaman	4	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	5	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman	8	Gereklilik Kipinin Hikâyesi	1
Gereklilik Kipi	2		

Yüklem Yerine Göre

(s. 23)

Toplam Cümle	27
Kurallı Cümle	23
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	4

Anlamına Göre

(s. 23)

Toplam Cümle	23
Olumlu Cümle	19
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	3

Yapılarına Göre

(s. 23)

Toplam Cümle	23
Basit Cümle	8
Birleşik Cümle	10
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	2

(s. 98)

Her türlü projelerin milyonlarca ihtimalden birine şuur vermekte fazla kıymeti olmadığını ve müphem sezgişlerimizin haricinde hiçbir tahmine istinat edilemeyeceğini söyledim. Tasdik ettiniz. Sonra ben hüküm verdim: “Aramızdaki mukavelenin, istikbal üzerinde de katî zannettiğimiz hesapların birer hayalden fazla kıymeti yoktur.” Değil mi? Hatırlamıyor musun? Ah, yenilmez ve korkunç mantık! Fakat bütün kadınlar, bu ezeli düşmanla mücadelenin faydasızlığını çabuk anlarlar aklî sahadan kaçmak için beyinlere durgunluk verici bir kıvraklık ve hüner gösterirler.

Vildan da böyle yaptı.

Hemen bahsi makul zemininden çıkardı ve iki insan arasındaki çarpaşık his münasebetlerinin karanlık muhasebesini icra etti:

- Nerelerden geldiğini hiç düşünmüyorsun, dedi, hiç olmazsa aradaki.. şu.. mesafeye hürmet et ve saat kaç, biliyor musun? Benim istikbalim de senin emrine mi tabi? Mukaveleleri bırakalım, seninle ilk tanıştığımız gece o, lokantanın masa başında, gene böyle yan yana oturmuştuk. Fakat böyle mi duruyordun? Mukavele ne demek? Niçin bana mukavelelerden bahsediyorsun? Hatta sözün ne kıymeti var? Bakış, duruş, ellerin bir hareketi, başın bir eğilişi.. Asıl her şeyi taahhüt eden bunlar değil mi? Hiçbir mektubuma cevap vermedin fakat benden aldığın şeyleri niçin iade etmiyorsun? Resimlerim... Biliyorsun ki onlardan ben de birer tane vardı.

- Onları bulamadım. Evim değildi. Eşyam bende değil. Günün birinde vereceğim.

Hususiyetime karşı bazı şeyler anlamak için bana karşı malik olduğu bu haktan istifade etmek istedi:

- Ne zaman toplanacaksın? Bunları bana bildirmen lazımdı. Bütün zaafılarımı rağmen ben senin erkek arkadaşlarından aşağı kalmam.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 98)

İsim Cümlesi	10	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	25	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	11	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	1
Şimdiki Zaman	4	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman	8		
Gelecek Zaman	2		

Yüklem Yerine Göre

(s. 98)

Toplam Cümle	30
Kurallı Cümle	27
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	3

Anlamına Göre

(s. 98)

Toplam Cümle	27
Olumlu Cümle	12
Olumsuz Cümle	4
Soru Cümlesi	11

Yapılarına Göre

(s. 98)

Toplam Cümle	27
Basit Cümle	17
Birleşik Cümle	6
Sıralı Cümle	1
Bağlı Cümle	3

(s. 164)

Başımı bütün bütün duvara çevirdim. Nefretten boğuluyordum. Tecessüsümün eseri olarak orada kalmak, yerimdem kımıldayamamak, fırlayıp kaçmamaksa bana ayrıca nefret, kendime karşı nefret veriyordu. Onu dinlememeğe çalıştım. Dikkatimi fırtınaya çevirmiştım. Müzayede ve hesap! Bunlar o anda benim zihnime yapışmışlardı. Fırtınanın bile camı hesapla sallandığını zannettim: Pencereleer bazı iki, bazı üç defa zangırdıyorlar ve fırtınadan ağaçlardan çıkardığı ses, havada ölçüsü muayyen bir kavis çizerek yükseliyor ve düşüyordu. Kiremitler uçtu. Arada bir insan çığlıklarına benzer sesler geliyor ne bende enkaz altında kalmış adamların haykırdığı vehmini uyandırıyor. Bu gürültüler arasında Vilda'nın bağırarak ve daha ziyade kıymet

vererek telaffuz ettiği bazı kelimeler, cümleler kulağıma çalınıyordu; “Çıplakları Giyindirmek!” – “Hiç değilse şu kadarcık, anladın mı, şu kadarcık!” - “Tereddüt!” – “Yıkılıyor, her şey yıkılıyor!” sonra Latince mısralar.

“Yıkılıyor, her şey yıkılıyor!” cümlesi, kafamda zamandır teşekkür etmeye başlayan bir fikir manzumesini hulasa ettiği için doğruldum ve ona baktım: Ayakta, elinde kadeh, gözleri yanıp sönerek ve bütün vücudu, üstüne düşen yıldırımları hazmetmeğe çalışır gibi ihtilaçlar içinde, boş kalan elinin yumruğu sıkılmış, devam ediyordu:

- Bu dünyada herkes alçaktır fakat alçak olduklarını bilenler daha az, daha az alçak.

Sükûnetle ayağa kalktım e elini tutarak onun kadehini ağzıma götürdüm. Bu hareketim sinirlerini gevşetmek için kâfi geldi. Hasta beyaz renkli şakağının üstüne dudağımı kondurup çektikten sonra dedim ki:

- Dinle beni. Demin bir cümle hoşuma gitti. Belki farkında olmadan bütün bir devri o cümle ile izah etmiş oluyorsun: “Yıkılıyor, her şey yıkılıyor!” Dinle. Hayatımda ben bunu çok hissettim.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 164)

İsim Cümlesi	1	Fiil Cümlesi	22
Basit Zamanlar	15	Birleşik Zamanlar	8
Görülen Geçmiş Zaman	10	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	2	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	6
Geniş Zaman	1		
Emir Kipi	2		

Yüklem Yerine Göre

(s. 164)

Toplam Cümle	25
Kurallı Cümle	22
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre

(s. 164)

Toplam Cümle	23
Olumlu Cümle	23
Olumsuz Cümle	-
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 164)

Toplam Cümle	23
Basit Cümle	10
Birleşik Cümle	7
Sıralı Cümle	1
Bağlı Cümle	5

4.3.1.10. Matmazel Noraliya'nın Koltuğu

Romanın genelinde Osmanlıca kelime ve tamlamalar sıklıkla bulunmasına rağmen dil açık ve anlaşılırdır. Ancak eserin bazı bölümlerinde aşağıdaki beyitte bulunduğu gibi anlaşılması zor kelimelere rastlanmaktadır:

Cihâni pertev-i fikrin tutarsa çok mudur Vâfi
Benim ol mevlevî kim zerresiyim Şems-i Tebrizin(s.99).

Canan romanında yer alan anonim dua romanda aynı şekilde yer almaktadır. Vafi Bey bu duanın halk ağzıyla olmasına rağmen makbul olduğunu söylemektedir:

Bismillâhi birsin,
Ve billâhi nursun,
Yetmiş bin âyet Kürsî'n
Dört bir etrafımızda dursun(s.103).

Romanda bu duanın dışında Vafi Bey'in, Ferit'e şifa bulması için okuduğu dua da bulunmaktadır. Kuran-ı Kerim'de geçen dua romanda özgün şekliyle Arapça olarak yer almıştır:

Allahü lâ ilâhe illâ hüvel hayyül kayyûm. Lâ te'hüzühü sinetün ve lâ nevm
lehu mâ fis'semâvâti ve mâ fil'ard(s.141).

Yazar, romanda Şark'ı temsil eden Vafi Bey'e bu duaları söyletirirken; romanın başkahramanı Ferit'e de Fransızca şiir söyletmiştir:

On a retrouvé
 Quai? Léternité
 C'est la mer allée
 Avec le soleil(s.129).

Romanda yöresel ağız özelliklerine yer verilmemesine rağmen Ferit'le aynı pansiyonda kalan Fatma'nın konuşmalarında az da olsa halk dilinde bulunan ifadelere rastlanmaktadır.

“Aha”, “vallah”, “aha öyle”, “uh”, “bilen mi”, “huv”, “geven”, “gardaş”, “karı”, “cendek”, “Uh baba çıhsın.”, “Uh kölen olam.”, “şavkımızdan”, “Sen bilün.”, “Ben ne bilem.”, “çığırmak”, “Fıdım sık dişi.”, “Uh anam.”, “Göksünden aha böyle kan fişkırır.”, “Daracaza”, “dırakson”, “tohtor”, “ürya”, “ciblah” romanda yer alan halk diline ait sözcüklerdir.

4.3.1.10.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Gözünde küçültmek, yükten kurtulmak, araya girmek, dal budak sarmak, gölgede bırakmak, palamarı çözülmek, kulak vermek, kendini dışarı atmak, yüreği pır pır etmek, yüreği çarpmak, razı olmak(2), yüreği dönmek, yüreği oynamak, yüreği durmak, ağzı kilitlenmek, kulağına üflenmek, fırsat kollamak, harama uçkur çözmek, gözünün önüne gelmek, yaş dökmek, rüyaya dalmak, yerinden fırlamak, yüzünü gözünü sürmek, sözü söz, Kuran çarpsın, gözü uyku tutmamak, hatırına gelmek, peşine düşmek, akli ermemek, hafif tertip kırıştırmak, içi gitmek, işi pişirmek, elden gitmek, odaya atmak (s. 41-56).

4.3.1.10.2. İkillemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Fırlayış fırladı, sağa sola, pır pır, ağlaya ağlaya, çağrışa çağrışa, pıt pıt, hekim hekim, tık tık, tecil mecil (s. 41-56).

4.3.1.10.3. Tamlamalar

Ferit'ten alamadıkları izah-her şey-yüksek ses-kendi sesi-bir kişinin ayak sesleri-ürkek kadınlar-hemen doğrulup ayağa kalkan Ferit-bir gece lambası-Ferit'in yanı-serseri çocuklardan biri-karyolanın başucundaki dolabın üstü-bu sefer-kendi sesi-küçük lamba-bu oda-evvelki sene-bu oda-bu oda-ayak sesleri-iki saat-onun hali-güzel Türkçe-onun asıl adı-onun hayatı, tabiatları-sizin altınız-bir şey-biraz evvel kuştüyüne ve somyaya kavuşan vücudundaki rahatlığın hatırası-tavandaki ışık-gece lambası-Vafi Bey'in rutubetli odasında, somyası olmadığı için kamburlaşan şiltede lumbago ağrılarında tutulan beli-bu kuştüyü yatak-şefkat kadar tatlı bir yumuşaklık-ana kucağına gömülen bir çocuğun rahatlık ve güvenlik duygusu-yastığın lavanta çiçeği kokan tertemiz keten örtüsünün serinliği-sıcak yüz-bir iki saatlik prens uykusu-sarı fenerler-bir yere toplanmış adamlar-bir kuyu-Zehra'nın gözlerinden gelen sesli cümleler-bir çarşamba sabahının mandallarından kopmuş bir yaprak-ayak sesleri-ayak sesleri-çıtırdılar arasında topuk yere bastığı zaman çok uzaklarda bir davula hafifçe vuran tokmağın çıkardığı yuvarlak ve dolgun ses-Ferit'in başının hizası-araştırma yapan polisler-yukarı kata çıkan camekanın kapısı—ayak sesleri (s. 218-219).

4.3.1.10.4 Cümle Türleri

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 33)

Bir kelime konuşmadan, caddeye kadar beraber yürüdüler. Sokağın köşesinde, ihtiyar elindeki kutuyu yere bırakarak ayrılmak sabırsızlığı gösteren Ferid'e küçük yüzünü kaldırdı:

- Kaderim var içinde de ağır geliyor. Yaş yetmiş üç.

- Fakat gülümsüyordu. Büyük zelzeleden iki sene sonra, Nazif Paşa merhumun nazırlığı zamanında, 1312, evet 1312, maliyenin Düyun-ı Umumîye muhasebesindedir. Dört kalem: Müstekrezat-ı muvakkate ve havalât, defter-i kebir, Varidatı muhassasa ve Düyun-ı muntazama, Süfera ve Hesab-ı cari.

- Birader merhum, defter-i kebirde, ben varidatı muhassasada idim. Fakat onda hesab-ı zihni fevkalâde idi, bir hassa-i mahsusa, bir mevhibe-i ilâhiye idi. Meşrutiyetten sonra Rıfat Bey, yok estağfurullah, Faik Nüzhet Bey onu bir kaç defa taltif etti. 2000 kuruş maaşla düyünü muntazamaya mümeyyiz tayin olundu. O tarihte Mısır vergisine temin edilen dört nevi istikraz: 71, 73, 75, 77 karşılığı 750 bin lira. Kıbrıs fazla-i varidatından da munzam 250 bin lira. Hattâ bunlardan bir tanesinin amortisman ve faizini tesviye mümkün olamadı da İngiltere hükümeti bu parayı hapsetti, vermedi bize. Yüzde bir buçuktan kendi bankasında faiz işletti. Mâni olmayayım. Maruzatım başka idi. Uzattım. Yani arz etmek isterim ki Adalet Hanım'ın -onun asıl adı Adalet'tir, beynelavam Edalet derler, Edaletten de eda kaldı. Eda Hanım'ın söyledikleri tamamıyla hilafı hakikattir. Biraderi bendeniz âşık-ı nizam ve intizam idi. Asıl bu kadın, nasıl arz edeyim, dalgın, pasaklı, sinirli, kavgacı; birader merhum da bendeniz gibi sessizdi efendim, bu kadın onun başına terlik, sürahi kapağı, çerçeve, eline ne geçerse atardı.

- Bütün o dalgınlık hikâyeleri yalan mı?

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 33)

İsim Cümlesi	7	Fiil Cümlesi	11
Basit Zamanlar	16	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	11	Geniş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	1		
Geniş Zaman	3		
İstek Kipi	1		

Yüklem Yerine Göre

(s. 33)

Toplam Cümle	22
Kurallı Cümle	17
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	4

Anlamına Göre

(s. 33)

Toplam Cümle	18
Olumlu Cümle	15
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	1

Yapılarına Göre

(s. 33)

Toplam Cümle	18
Basit Cümle	11
Birleşik Cümle	3
Sıralı Cümle	2
Bağlı Cümle	2

(s. 107)

Bavulundan Zweig'in Nietzsche için yazdığı kitabın Türkçe tercümesini alarak yatağa uzandı. Fakat ilk satırları okurken, bitişikte yemek yiyen Babuşların, belki de hep o seksen dört fazla gazete satışının keyfiyle içeride rahata muhtaç birinin bulunduğunu unutarak çıkardıkları iştah gürültüsü, Babuş'un İngiliz taktiği hakkında mütalâaları ve Tahir Bey'in arada bir «men cerrebel mücerreb, hallet bihin nedame» gibi hâdiseleri yalnız kendisinin anlayacağı bir dille yorumlaması, Ferid'in dikkatini kitaptan çok ötelere doğru zıplatıyordu. Zaten bu dikkat, onun ben'i üzerine sabahtan beri dikilmekten yorgun düştüğü için, dışarı fırlamaya ve mesafe içinde avare dolaşıp dilediği yere konmaya can atıyordu.

Ferit kitabı kapadı ve onu serbest bıraktı. Fakat bu serseri dikkat mekân içinde daha çabuk yoruldu. Yerini uykuya bırakmak ister gibi kaçıyordu. Ferit kalktı ve ışığı söndürüp yattı. Biraz sonra uyudu.

Yüzünde gıdıklanmaya benzer bir acayip hisle uyandı. Burnunun ve ağzının üstünde el gibi sıcak ve yayvan bir madde vardı. Hemen iki elini birden uzattı ve biriyle, boşlukta bir bilek yakaladı, ince bir kadın bileği. Boş kalan eli, bu sefer çıplak bir kalçaya rastlamıştı. Arzu ve korku arasında şaşırıldı. Çıplağı belinden yakalamak, ışığı açıp onu tanımak, sonra onu yatağına almak arzusu ile bir vehme daha fazla gerçek vasfi veren hareketlerin, on bir yıldır onu ürküten neticelerinden yıldırı, şaşırıldı ve avucundaki bileği bıraktı; sadece yataktan kalkıp ışığı yakmaya karar verdi. O kadar korkmuştu ki bu kararını geç tatbik etti. Elektriği yaktığı zaman, dışarı henüz çıkan mahlûkun kapı aralığında ancak bir ayağını ve havaya kalkmış çıplak topuğunu görebildi.

Birdenbire bu ayak ona Selma'nınmış gibi geldi. Yürüdü. Yatarken kapayıp kapamadığını iyice hatırlayamadığı kapı aralığı. Karanlık sofada etrafını dinledi.

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 107)

İsim Cümlesi	1	Fiil Cümlesi	19
Basit Zamanlar	17	Birleşik Zamanlar	3
Görülen Geçmiş Zaman	17	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	3

Yüklemin Yerine Göre

(s. 107)

Toplam Cümle	21
Kurallı Cümle	20
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	1

Anlamına Göre

(s. 107)

Toplam Cümle	20
Olumlu Cümle	20
Olumsuz Cümle	-
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 107)

Toplam Cümle	20
Basit Cümle	7
Birleşik Cümle	9
Sıralı Cümle	-
Bağlı Cümle	4

(s. 221)

Yürüdü. Yukarı kata çıkan camekânın kapısı kendi kendine açıldı. Bu sefer ses, merdivenin üstünden, tekrarladı: “Gel!”

Ferit basamakları ağır ağır çıktı. Bir camlı kapı daha ve kapalı, içerisi karanlık. Bekledi. Bekledi. Sol tarafta mandalina dilimi kadar küçük bir ışık belirdi. Yaklaştı. Boşlukta duran küçük bir el şamdanında bir mum alevi halini aldı. Koridor aydınlanıyor. Bomboş. Alev havada yürüdü. Kapının önüne geldi, durdu. Topuz gıcırdadı. Kanat yavaş yavaş açılıyordu. Ses tekrarladı: “Gel!”

Girdi. Şamdan önde, onun göğsü hizasında, ağır ağır, koridorun sol tarafında ilerliyordu. Yürüdü. Bomboş bir oda. Pancurlar kapalı. Köşede, iki pencere arasında alçak ve ufarak bir koltuk. Mumun alevi ona yaklaştı. Bütün dikkatiyle bakıyordu. Siyah maroken kaplı, arkası yarım daire biçiminde, kolları geniş ve yassı, hiç bir stili olmayan koltuk bomboştu. Mum birdenbire söndü. Gözlerini koltuktan ayıramıyordu. Odada çıt yoktu.

Nereden geldiğini anlamadığı ve boşa çıkmayacağından emin olduğu bir bekleme arzusuyla gözlerini koltuk istikametinden ayırmadı. Odayı dolduran havanın terkinde veya kesafetinde bir takım gizli istihaleler sezdi ve daha büyük anlayışlar vadeden garip bir ruh hali içindeydi. Koltuktan yarım metre kadar yukarıda, yumurta biçiminde, soluk ve titretilmiş bir ışık peydah oldu. Süratle büyüyor ve salkım gibi üst tarafı geniş ve alt tarafı gittikçe daralan bir şekil alıyordu. Bir kadın yüzü belirdi. Sofadaki fotoğrafa benziyordu. Biçiminde de fark olmayan elbisesinin rengi beyazdı, üzerine kuvvetli bir ışık huzmesi vurmuş sedef gibi parlayan yüzde iri gözler Ferid'e dikilmişti. Kenar çizgilerinin titretilmesi gittikçe kaybolarak billûrlaşan baş hafifçe arkaya doğru meylenmişti. Küçük burun belli belirsizdi ve ufacık ağzın etrafında, bakışların içe işleyen tatlı dikkatini tamamlayan bir gülümseme vardı.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 221)

İsim Cümlesi	5	Fiil Cümlesi	30
Basit Zamanlar	26	Birleşik Zamanlar	9
Görülen Geçmiş Zaman	23	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	1	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	7
Emir Kipi	2		

Yüklem Yerine Göre

(s. 221)

Toplam Cümle	41
Kurallı Cümle	35
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	6

Anlamına Göre

(s. 221)

Toplam Cümle	35
Olumlu Cümle	33
Olumsuz Cümle	2
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 221)

Toplam Cümle	35
Basit Cümle	24
Birleşik Cümle	8
Sıralı Cümle	2
Bağlı Cümle	1

4.3.1.11. Yalnızız

Yalnızız romanının genelinde yazar, sade ve anlaşılır bir dil kullanmıştır. Romanda Osmanlıca kelimeler ve tamlamalar kullanılmış olmasına rağmen kullanılan bu kelime ve tamlamalar Türkçeye mal olduğundan romanın dili okuyucuya ağır gelmemektedir.

Romanın başkahramanı Samim'in Tevfik Fikret'in bir şiirini okuduğu bölümde sade ve anlaşılır kelimeler bulunsa da okuyucu tarafından anlaşılması zor olan ifadeler de yer almaktadır:

Sen bak nasıl donup düşüyor nağmeler yere
 Sen bak nasıl benizler uçuk, nazreler melûl,
 Sen bak sitâreler nasıl âmade-i ufûl(s. 283)!

4.3.1.11.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Başına öfke vurmak, gözlerini ayırmamak, gözünün ucuyla göstermek, karşısına alıp konuşmak, zırnık nasibi olmamak, kendini bulmak, lanete uğramak(2), kendini çözmek, gözünün önüne koymak, söz vermek, ihtiyaç duymak, yüzüne bakmamak, her şeyini kaybetmek, kıymetleri tepmek, ıstırap duymak, hak kazanmak, inhisar altına almak, ölçüyü şaşırarak, cevap vermek, hayal kırıklığına uğramak, mazeret ileri sürmek, bataklığa çekmek, mesele yapmak, göz göze gelmek, (...) DAn ileri gelmek, gözden kaçırmak, kanaate varmak, vicdan azabı çekmek, zihnine hücum etmek, dört nala

gitmek, dizgin vurmak, elinde olmamak, başına kan çıkmak, gözkapakları düşmek, zihnini boşaltmak, arkadan bıçaklanmak, kendi derinliklerine inebilmek, hatırına gelmek, Allah vermesin, elde etmek, hisleri köpürmek, çamura batmak, gözlerini dikmek(2), canına okumak, fazla kaçırmak, bende göz var mı (s. 213-232).

4.3.1.11.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Yanıp sönmek, karşı karşıya, ağır ağır(4), az çok, ikide bir, kaldırıp indirmek, kendi kendine(3), kat kat, silip süpürmek(2), kol kol, uyanır uyanmaz, daldırıp çıkarmak, görünüp kaybolmak, geçip geçmediği, sayım suyum, kötü kötü, sevda mevda.

4.3.1.11.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Dudaklarının üstü-iki yan-o alevler-hangi ev-bu ev bizim ev-bembeyaz yüz-bütün korkularını bastıran idrak sıkıntısı-bu kız-bu haller-odanın havasını dolduran, cam gibi şeffaf, kaya gibi ağır,yılan gibi kıvrak, ölüm gibi şekilsiz,boğazı sıkın parmaklar gibi sert, hiçlikten daha hiç fakat her şeyden daha fazla varlığını hissettiren, isimsiz,cisimsiz,kabustan daha beter şeylere benzeyen o ağırlık-Necile'nin bütün korkularını iten bir hayret-her şeyin manasından şüphe ettiren yeni bir ruh hali-bu saat-her şey-Meral'in sesi-yarım saat- yarım saat-bir saat-bir sigara-onun evhamları-o ıslık sesi-o el- o sarsıntı-bu kızın sonu-orta kat-mavi salon-telefonun başı-koridorun kapısı-yatak odaları-telefonun zili-Hasibe'nin sesi-bu gece-ne müthiş anlar-bildiğin krizle-Hantise hikayeleri-İskoçya şatoları-gece yarısı-bu gece- bir şeyler-fena şeyler (s. 336-337).

4.3.1.11.4 Cümle Türleri

Yalnızız romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s. 41)

Samim gülümsedi ve Besim bağırarak tamamladı:

- Simeranya'da var. Bu dünyadaki mektep kaçaklarının hepsi soluğu orada alacaklar. Ben Galatasaray'da kafa patlatmadan evvel ağabeyim orasını keşfetmiş olsaydı, tahsil belasından kurtulurdum.

Samim kaşlarını kaldırdı:

- Hayır, dedi, asıl tahsil orada. Talaş kebabına âşık olmaktan kurtulurdun. Çünkü orada, iki de bir değişen öğretim sisteminden ziyade pilavı ile meşhur bir mektepte okumazdın. Hazım usarelerini iki de bir galeyan ettiren tesirlerden uzak yaşardın ve manevi hüviyetin daha ziyade geliştirdi. Eski dünyamızın bütün yeni terbiyecileri, bu samimi, bu gerçek ve yüksek kültürü bugünkü okulların, veremediğinde müttefiktirler çünkü hepsinde öğretim usulü baskı, zorlama, hayvan yetiştirme ve tıka basa doldurma usulüdür. Senin gibi zeki insanlar bile, talaş kebabına duyulan aşktan daha sahici bir sevgi olmadığına inanmışlardır. Bazıları bunun farkında bile değildir. Sen bildiğin ve itiraf ettiğin için sevimlisin.

Besim yutkundu ve ağzını şapırdatarak cevap verdi:

- Vallahi ağabey, hakkın var. İki de doğru: Ben bir sevimli hayvanım ve bugünkü talaş kebabı da bir harika idi. Mefharet Aydın'ı yoklamak için odadan çıkmak istiyor. Fakat iki kardeş arasındaki bu münakaşaya her zaman rastlamak imkânı olmadığı için ayrılamıyordu. Samim gidip koltuğa oturmuştu. Besim de, avucunu göbeğinin üstünde gezdirerek bir hazım zorluğunu geçirmeğe çalışıyordu. İkisinin de yorgunluk devresine girdiklerini gören Mefharet:

- Durun, dedi, Aydın'a bir bakıp geleyim. Konuşmanız çok enteresan. Ben gelinceye kadar susun.

Ablası çıkınca Besim Samim'e yaklaştı. Uzakta, dizlerinin üstünde bir mecmua açan Selmin'e bir göz attıktan sonra, alçak sesle sordu:

- Laf aramızda, dedi, sen hâlâ platonik aşka inanıyor musun?

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 41)

İsim Cümlesi	8	Fiil Cümlesi	19
Basit Zamanlar	20	Birleşik Zamanlar	7
Görülen Geçmiş Zaman	9	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	2
Şimdiki Zaman	2	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	2
Geniş Zaman	8	Geniş Zamanın Hikâyesi	3
Emir Kipi	1		

Yüklem Yerine Göre

(s. 41)

Toplam Cümle	27
Kurallı Cümle	26
Devrik Cümle	1
Kesik Cümle	-

Anlamına Göre

(s. 41)

Toplam Cümle	27
Olumlu Cümle	23
Olumsuz Cümle	3
Soru Cümlesi	1

Yapılarına Göre

(s. 41)

Toplam Cümle	27
Basit Cümle	8
Birleşik Cümle	7
Sıralı Cümle	7
Bağlı Cümle	5

(s. 210)

Samim hatırladı. Meral daha sonra izahını şöyle tamamlamıştı: “Evde otururken hep şöyle deniz gören, Boğazı gören bir yer düşünmüştüm.” Samim, kızın İstanbul sayfiyelerinden birinde bir ev yaptırmakta hâlâ tereddüt eden babasından şikayetlerini de hatırladı. Şüphesi uzaklaşıyordu. Onun yerine onun kadar ölçüleri yanlış bir emniyet hissi alabilirdi. Kendisini bu hata kutuplarından uzaklaştırmak için, bugün Merali gördüğü andan ayrıldığı ana kadar onun, hatırda kalan bütün sözlerini ve hareketlerini daha sakin bir dikkatin ışığında geçirmek istedi. Sıraya bir türlü hâkim olamıyordu.

Onun kapıdan içeriye girişini hatırlarken, sıra oturuşuna ve ilk bakışına geldiği zaman, zihni süratle “kavga” kelimesinin sertliği ve argo bahsi, hatta Boğaziçi meselesinin üstünden kaydı, geriye ve ileriye gitti, fakat muayyen bir noktaya nişan almış gibi muntazam bir ritimle sallandıktan sonra hediye üstünde durdu. Evvela Meral'in sevincini, sonra hayretini hatırladı. “Feriha'nın rujunun tıpkısı”. Burada, belki şuuraltından gelen bir anlayışla, zihnin tuhaf bir ısrarı vardı. Samimi düşünmeğe davet ediyordu. Fakat ne var bunda? Tıpkısı olamaz mı? Olmasa ne çıkar? Meral aldanmıştır. Cümle nasıldı? “Hayret... Çok güzel... Feriha'nın...”

Samim birdenbire sıçradı ve ayağa kalktı. O zaman nasıl, nasıl dikkat etmemişti buna? Feriha'nın rujunu Meral nerede gördü? Bunlar Fransız Konsoloslğunun Önünde birbirlerine rastlamışlar, beraber yürümüşler ve ayrılmışlar. Cadde ortasında Feriha dudaklarını boyamış olamaz... Rujunu çıkarıp Merale göstermiş de olamaz. O halde bunlar karşı karşıya bir yerde oturmuşlar. Nerede? Boğaziçi'ni gören bir yerde. Feriha'nın oteli Tepebaşı'nda imiş. Oradan Haliç görünür. Boğaziçi'ni gören otel... Otel... Ayaspaşa... Park Otel! Tamam. Feriha'nın orada oturmasına imkân yok. Taksim'de birbirlerine rastlamışlarsa oraya gidip oturmuş olabilirler. Fakat Meral'in Feriha'ya bir tesadüfle mi, önceden uzun bir tereddüdün peşinden verilmiş karar ile mi gittiğinin de ehemmiyeti yok değil.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 210)

İsim Cümlesi	9	Fiil Cümlesi	23
Basit Zamanlar	24	Birleşik Zamanlar	8
Görülen Geçmiş Zaman	7	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	3
Geniş Zaman	15	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	3
Öğrenilen Geçmiş Zaman	2	Geniş Zamanın Hikâyesi	1

Yüklem Yerine Göre

(s. 210)

Toplam Cümle	40
Kurallı Cümle	30
Devrik Cümle	2
Kesik Cümle	8

Anlamına Göre

(s. 210)

Toplam Cümle	32
Olumlu Cümle	21
Olumsuz Cümle	4
Soru Cümlesi	7

Yapılarına Göre

(s. 210)

Toplam Cümle	32
Basit Cümle	17
Birleşik Cümle	12
Sıralı Cümle	-
Bağlı Cümle	3

(s. 347)

Ferhat ona bu sözü söylememiş olamaz ve doğru söylemişse, artık bu söz doğru olmamış olamaz. Ağırlık bundan geliyor. Bütün bir cemiyetin ağırlığı. Affetmiyor insanlar. Sokak kızlarını affedebilirler. Fakat beni affetmiyorlar. Okutmuşlar beni. Zekâma güvenmişler. Onlar affetseler bile ben isyan ediyorum kendime. Ben tahammül etmiyorum. Ben kendimi cezalandırmakta herkesten daha adil ve kuvvetli olmak istiyorum.

Nasıl? Kulağına dışardan değil, içinden bir ses vuruyor gibi. Fakat hiç düşünmediği için hayale benzemiyor. Çok canlı. Yaklaşıp uzaklaşıyor ve yakından tanıdığı halde, bir türlü kime ait olduğunu anlayamadığı bir ses. Bazı yorgun gecelerinde, başı yastığa gömüldüğü zaman, tam uykuya dalacağı sırada, kulağında belirip kaybolan, günün canlı anlarından kalma ses hatıraları gibi net ve kaçak. Fakat şimdiki haliyle ısrarlı. Gidip geliyor. Hah, galiba, evet, belki, dur. İşte, tamam, muhakkak, muhakkak. Renginaz'ın sesi bu. Kayboldu şimdi. Uzaklarda, çok uzaklarda, uğultulara ve çınlayışlara karışıyor. Gitti. Artık büsbütün yok. Şimdi yalnız bir vınlayış.

Ben, rezil. Muhayyile koşuyor. Ferhad'ın karyolasını sarstı. Ağabey! Sil bu damgayı alнімdan. Yarın herkes okuyacak. Sil bu damgayı. Fena oluyorum.

Meral sol ayağını silkeledi. İskarpini sıkıyordu. Çıkardı onu, otekini de. Bir anda beliren Nuri'nin hatırası Ferhad'ın karanlıkta siyah görünen fes rengi yorganının üstünde eridi. Sil diyorum bu damgayı. Sil. Alнімda kalmasın, ağabey? Silemem. Niçin? Ben vurmudım onu. Kim? Cemiyet. Cemiyet mi? Hayır, Ferhat söylemez bu

kelimeyi. Ellerim, ayaklarım buz gibi. Yüzüm ateş. Çünkü erkek o değil mi? Erkeksin sen. Kızlarla istediğini yaparsın. Fakat rezil değilsin. Namus bayrağısın. Şahikalarda sallanan muhterem ağabey, rezil ben'im değil mi?

Ağzının içi yapış yapış. Yutkunurken boğazında bir kuruluk.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 347)

İsim Cümlesi	17	Fiil Cümlesi	33
Basit Zamanlar	49	Birleşik Zamanlar	1
Görülen Geçmiş Zaman	7	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Duyulan Geçmiş Zaman	2		
Şimdiki Zaman	1		
Geniş Zaman	22		
Gelecek Zaman	1		
Emir Kipi	5		

Yüklem Yerine Göre

(s. 347)

Toplam Cümle	59
Kurallı Cümle	36
Devrik Cümle	14
Kesik Cümle	9

Anlamına Göre

(s. 347)

Toplam Cümle	50
Olumlu Cümle	33
Olumsuz Cümle	11
Soru Cümlesi	6

Yapılarına Göre

(s. 347)

Toplam Cümle	50
Basit Cümle	39
Birleşik Cümle	10
Sıralı Cümle	1
Bağlı Cümle	-

4.3.1.12. Biz İnsanlar

Biz İnsanlar romanında, diğer romanlara göre daha sade ve açık bir dil kullanılmıştır. Osmanlıca kelime ve tamlamalar romanda bulunmasına rağmen diğer romanlarda olduğu kadar sık kullanılmamıştır. Ancak eserin bazı bölümlerinde anlaşılması zor kelimelere rastlanmaktadır. Roman kahramanlarından Süleyman'ın, Fuzuli'ye ait bir şiiri söylediği bölümde, dil romanın geneline göre ağırlaşır:

Ne mülk ü mâl bana çarh verse memnunum
 Ne mülk ü mâldan avare kılsa mahzunum
 Eğerçi müflis-i pest ü muhakkar ü dünüm
 Demâdem öyle hayal ederim ki Karunum(s.116).

Romanda az da olsa halk dilinde bulunan ifadelere rastlanmaktadır. Samiye Hanım'ın eski kayıkçısı Mustafa, Orhan'la yaptığı konuşmadı konuşma dilinde bulunan şu kelimeleri kullanır: “gözü çıkası”, “karı”, “bakkal çakkal”, “Allah hakkıyçün”, “aha”, “sankim”.

4.3.1.12.1. Deyimler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan incelemede şu deyimlerin kullanıldığı tespit edilmiştir:

Gözleri dolmak, kendi başına buyruk olmak, iş işten geçmek, alkış kopmak, ümitsizliğe düşmek, uykusu kaçmak, aklına gelmek, yüzünü buruşturmak, bir ayağı çukurda olmak, göz önüne getirmek, kalp kırmak, gözlerini dikmek, baş üstüne, gözü ilişmek, telaşa düşmek, gözlerinin önünden geçmek, kuvvetten düşmek, bozguna uğramak, gözlerini ayıramamak, başı dönmek, boğazı düğümlenmek, gözleri parlamak, geçmiş olsun, dehşete düşmek, soğuşun kırılması, açık söylemek(2), haklı bulmak, körü körüne inanmak (s. 83-102).

4.3.1.12.2. İkilemeler

Eserin seçilen belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonucunda kullanılan ikilemeler şu şekilde tespit edilmiştir:

Teker teker, üçer beşer, parça parça, baştan başa, tekrar tekrar, kolay kolay, el ele, yavaş yavaş, sık sık(2), yer yer, kendi kendine, zik zak, gelir gelmez, baştan sona (s. 83-102).

4.3.1.12.3. Tamlamalar

Eserin belirli sayfa aralıklarında yapılan inceleme sonunda tespit edilen isim ve sıfat tamlamaları şunlardır:

Bu fikir-aralarına çöken sessizlik-yalının ikinci katına çıkan merdiveninortasındaki sahanlık-küçük bir koridor-binaya sonradan ilave edilen bölük-kırık çizgilerle dolan yüzü-beş dakika-koridorun dibi-sol taraf-bir oda-birkaç dakika-Vedia'nın girdiği oda-bir ses-yatağın içi-eşiğin önü-göz ucu-beyaz renkli bir demir karyolanın yorganı altı-vücudu hiç kımıldamadan hıçkıran kızın manzarası-yastığı kabaran bir saç yığınının sarsıntıları-hiçbir değişiklik-ayak sesleri-Vedia'nın hıçkırıkları-birkaç adım-bütün buruşuklarını yıkamış gibi yüzünü dolduran kırık çizgilerin hepsi-yatağın kenarı-oturmak istediğini hissettiren bir hareket-bu arzuya cevap verecek bir tarz-yatağın kenarı-kızın gözkapakları-yorganı kabartan omuzların yüzü-Vedia'nın teninden yükselen ılık hava-hafif ve tatlı bir koku-genç kız-Vedia'nın iki baş arasındaki bu mesafeye alışması-gözkapaklarının çırpınması-bir derece-genç kızın yüzündeki sarı tüylerin ince ve seyrek parıltıları-dudaklarının kırmızısı içindeki hafif ve muntazam oymaları-gözbebeklerinin yaldızlı yeşil böcekleri-renkli kabarık yuvarlaklar-yeni perspektif içi-yeni bir Vedia yüzü-uzaktan görülmeyen teferruatın yakından bakınca meydana çıkan mana yığınları-yorganın üstü-kızın omuzları üstü-yastığın köşesi-kızın yüzündeki nefret-bir an-Orhan'ın hayreti-kızın yüzü-bu tebessüm-yanı başındaki pencere-bahçedeki tek katlı taş binanın damı-bahçe kapısına kadar giden sesler (s. 274-275).

4.3.1.12.4 Cümle Türleri

Biz İnsanlar romanında cümlenin kullanım şeklini tespit etmek amacıyla kitabın farklı bölümlerinden örnek olarak seçilen üç sayfa üzerinde yapılan cümle incelemesi ile şu sonuçlara ulaşılmıştır:

(s.34)

Acelesi olduğu halde adımlar atıyordu. Kpıya yaklaşınca durdu. Kaşlarını çattı.

Hizmetçi ışıktan çekinerek:

- Buyurunuz, diye tekrarladı.

Orhan'ı alt katta, merdiven başında, küçük, dar ve uzun bir odaya aldı. Perdeler inikti. Karanlık ve soğuk bir hava içinde yüze hafif bir lavanta çiçeği kokusu vuruyordu. Orhan, kapının hizasında önüne gelen bir karartının sandalye olduğunu fark etmek için biraz eğilmeye mecbur olmuştu. Hizmetçi kapıyı açtı.

Burası, bir tek penceresinin önünde beyaz örtülü iki eski koltuğu, bir Amerikan yazıhanesi ve üstü kapalı bir pirinç mangalıyla büyük evlerin maksatsız ve rastgele döşenmiş, lüzumsuz odalarından birine benziyordu. Koltuklardan birinin üstüne kuru lavanta çiçekleri yığılmıştı. Orhan oturmadı. Sağ tarafına gelen yarı aralık ikinci bir kapıdan, biraz evvel dışarıda birinci kat penceresinden gördüğü yemek salonunun masası göze çarpıyordu. Hizmetçi odadan çıktı ve kapıyı kapadı.

Yazıhanenin kapağı da örtülüydü ve üst tarafında yaldızlı büyük bir çerçeve içinde duvara bir fotoğraf asılmıştı: Ayakta, bir eli cebinde ve bir eli saat kösteğinin üstünde, kırkını geçkin, tıknazca, bıyıklarının ucu sivriltilmiş ve saçlarını ortadan ayrılmış ablak yüzlü bir adam resmi. Çerçevenin üstüne takılı, kenarı sırma işlemeli geniş bir çevrenin ucu açılarak sarkmış, resmin bir gözünü kapatıyordu.

Orhan bu fotoğrafa, hizmetçinin “öleli hanidir...” diye bahsettiği insan olup olmadığını düşünerek bakarken merdiven tarafının kapısı açıldı ve içeriye genç bir kız girdi. Acele iki adım atmıştı fakat Orhan'ı görünce şaşırarak durdu.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 34)

İsim Cümlesi	1	Fiil Cümlesi	17
Basit Zamanlar	10	Birleşik Zamanlar	8
Görülen Geçmiş Zaman	9	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	3
Şimdiki Zaman		Şimdiki Zamanın Hikâyesi	5

Yüklemine Yerine Göre

(s. 34)

Toplam Cümle	19
Kurallı Cümle	18
Devrik Cümle	-
Kesik Cümle	1

Anlamına Göre

(s. 34)

Toplam Cümle	18
Olumlu Cümle	17
Olumsuz Cümle	1
Soru Cümlesi	-

Yapılarına Göre

(s. 34)

Toplam Cümle	18
Basit Cümle	7
Birleşik Cümle	6
Sıralı Cümle	1
Bağlı Cümle	4

(s. 189)

Vapurda oturdukları zaman Bahri, Samiye Hanım'ın yemek davetini izah etti:

- Efendim, dedi, hep aynı mesele. Ablam sizden Mustafa'yı bir kere gidip görmenizi rica edecek. Açıkçası bu adamın kininden korkuyor. Çok söyledik amma olmadı. Sinirli kadın. Mustafa'dan her şey umuyor. Mümkündür de.

Orhan, o ânının hisleri arasında yalnız hayretini belli ederek:

- Ben nereden akıllarına geldim, diye sordu.

- Bu da İclal'in işidir. Bakınız, anlatayım. Hizmetçi İclal yok mu, o Mustafa'yı sever. Ciddi bir aşkla sever. Fakat bunu Samiye ablam bilmez, hâlâ bilmez. Bugüne kadar ben de bilmiyordun. İclal herkesten gizli, haftada bir kere hapishaneye gidiyor. Mustafa'ya para, yiyecek filan götürüyormuş. Kendisi bana itiraf etti. Ablam bilmiyor ve bilmemelidir. Bir iki defa gittiğini biliyor galiba fakat böyle muntazam gidip de öteberi götürdüğünü, ona sevdalı filan olduğunu bilmiyor. İclal bana anlattı. Mustafa'nın sahiden niyeti bozukmuş. İclal'i de dinlemiyormuş. Hapishaneden çıkınca intikam almağa karar vermiş güya. Belki de kuru bir tehdittir amma Samiye ablam

korkuyor. İclal, ablama demiş ki: “Mustafa’ya söz gelecek bir adam varsa o da buraya gelen muallimdir!” Neden, desenize... Çünkü Mustafa’nın oğlu babasını hapiste her ziyaret edişinde ona sizden pek hararetle, pek muhabbetle bahsediyormuş. Öyle ki Mustafa İclal’e: “Hapisten çıkarsam bu adamın ellerine sarılacağım, ayaklarına kapanıp dua edeceğim.” demiş. Samiye’ye ne kadar kızgınlsa size o kadar muhabbeti var. Tabii ablam İclal’in Mustafa ile görüşmelerinin bütün teferruatını bilmiyor amma bu kadarını biliyor. Daha doğrusu nasıl anlatayım. Mustafa’nın kalbinde size olan muhabbetini biraz kendisine aktarma ederek onun kinini yumuşatmak istiyor.

Yüklemin Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 189)

İsim Cümlesi	5	Fiil Cümlesi	26
Basit Zamanlar	25	Birleşik Zamanlar	6
Görülen Geçmiş Zaman	6	Geniş Zamanın Rivayeti	1
Duyulan Geçmiş Zaman	2	Şimdiki Zamanın Rivayeti	3
Şimdiki Zaman	7	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Geniş Zaman	7	Gerekliklik Kipinin Geniş Zamanı	1
Gelecek Zaman	1		
İstek Kipi	2		

Yüklemin Yerine Göre

(s. 189)

Toplam Cümle	33
Kurallı Cümle	29
Devrik Cümle	2
Kesik Cümle	2

Anlamına Göre

(s. 189)

Toplam Cümle	31
Olumlu Cümle	23
Olumsuz Cümle	7
Soru Cümlesi	1

Yapılarına Göre

(s. 189)

Toplam Cümle	31
Basit Cümle	13
Birleşik Cümle	10
Sıralı Cümle	3
Bağlı Cümle	5

(s. 377)

Necati'nin sormasına bırakmadan, Orhan dedi ki:

- Ömrümün en ehemmiyetli anlarını yaşıyorum. Düşün. Vedia'nın yarına çıkacağı şüpheli. Çok şüpheli! Ben kalbimin etrafında ölümün gezindiğini hissediyorum. Yere yıkılıp kalıvereceğim gibi. Senden ayrıldıktan sonra bugün doktor Vedia'yı muayene etti. "Bu geceyi geçirebilirse iyi" dedi. Benim tekrar merdivende gözlerim karardı. Müdüriyet odasına aldılar beni. Nabzıma, kalbime baktılar, ilaç içirdiler. İstirahat etmek için Vedia'nın odasındaki şezlonga uzandım. Defterler... Hani "Defterlerim" diyordu ya onlar... Dolaptan aldım... Okumağa başladım. Bütün Vedia... Anladın mı? Yazmış, hepsini yazmış... Yedi defter... Hepsini okumak, bir anda okumak istiyorum. Mümkün mü? Çıldırıyorum meraktan... Fakat nerede nasıl? Vakit yok, imkan yok... Neler... Yaşanmış günlerin bütün teferruatı... Vedia'nın Rüştü hakkında, benim hakkımda bütün fikirleri... Üç senedir kendi kendime sorduğum, beni meraktan boğan suallerin teker teker cevapları... Düşün ne heyecan içindeyim. Şimdi onları okuyordum. Asistan girdi içeri. Vedia'ya şöyle bir baktı, muayeneye lüzum olmadığını söyledi. Çünkü, diyor. Çok dalgın... Şuuru azaldıkça tehlike artarmış. Düşün! Bir taraftan ölüm... Bir taraftan hayat... Onunla bütün hayatımız... Hatıralar... Kalbim çarpıyor şimdi. Tam o Rüştü muamasını öğrenmek üzereydim. Hâlâ meçhul kaldı. Bütün defterleri okumak lazım. Nefesim kesiliyor. Lazım. Çarpıntım fazla. Telaş etme. Çok seviyormuşum onu... Şimdi anlıyorum... O da beni...

Orhan'ın yüzü çok sararmıştı. Necati onun bir elini tuttu.

- Konuşma! Biraz dur! Yoruluyorsun!

Dedi ve etrafına baktı. Orhan'ın koluna girerek kanepeye doğru götürüp:

- Oturalım, dedi, konuşma, biraz nefes al.

Yüklem Türüne ve Zamanına Göre Cümleler

(s. 377)

İsim Cümlesi	10	Fiil Cümlesi	34
Basit Zamanlar	42	Birleşik Zamanlar	2
Görülen Geçmiş Zaman	16	Duyulan Geçmiş Zamanın Hikâyesi	1
Duyulan Geçmiş Zaman	2	Şimdiki Zamanın Hikâyesi	1
Şimdiki Zaman	10		
Geniş Zaman	9		
Emir Kipi	5		

Yüklem Yerine Göre

(s. 377)

Toplam Cümle	59
Kurallı Cümle	38
Devrik Cümle	6
Kesik Cümle	15

Anlamına Göre

(s. 377)

Toplam Cümle	44
Olumlu Cümle	39
Olumsuz Cümle	3
Soru Cümlesi	2

Yapılarına Göre

(s. 377)

Toplam Cümle	44
Basit Cümle	25
Birleşik Cümle	13
Sıralı Cümle	5
Bağlı Cümle	1

Peyami Safa'nın romanlarında cümle kullanımı ile ilgili olarak yapılan incelemede on iki romanın her birinden üçer sayfa, toplamda otuz altı sayfa alınmış ve bu sayfalar üzerinde yapılan cümle incelemesi ile cümleler anlamlarına, yapılarına, yüklemelerine göre değerlendirilip elde edilen sonuçlar her roman için ayrı ayrı tablolarda gösterilmiştir. Aşağıdaki tabloda ise yazarın romanlarından incelenen bölümler bir bütün halinde gösterilmiştir:

PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARINDA KULLANDIĞI CÜMLELER

ROMANLAR	Sayılan Cümle	İsim Cümlesi	Fiil Cümlesi	Kuralı Cümle	Devrik Cümle	Basit Cümle	Birleşik Cümle	Sıralı Cümle	Bağlı Cümle	Olumlu Cümle	Olumsuz Cümle	Soru Cümlesi
SÖZDE KIZLAR	74	14	60	71	3	30	20	13	11	61	7	6
ŞİMŞEK	73	17	56	68	5	34	20	14	5	60	6	7
MAHŞER	63	16	47	60	3	31	17	12	3	46	7	10
BİR AKŞAMDI	80	30	50	76	4	50	14	6	10	52	11	17
CANAN	68	10	58	66	2	29	19	17	3	50	8	10
DOKUZUNCU HARİCİYE KOĞUŞU	44	6	38	42	2	13	14	8	9	38	5	1
ATTİLA	60	6	54	58	2	21	24	3	12	53	1	6
FATİH-HARBİYE	51	13	38	51	-	14	21	8	8	45	6	-
BİR TEREDDÜDÜN ROMANI	73	16	57	72	1	35	23	5	10	54	5	14
MATMAZEL NORALİYA'NIN KOLTUĞU	73	13	60	72	1	42	20	4	7	68	4	1
YALNIZIZ	109	34	75	92	17	64	29	8	8	77	18	14
BİZ İNSANLAR	93	16	77	85	8	45	29	9	10	79	11	3
TOPLAM	861	191	670	813	48	408	250	107	97	683	89	89
YÜZDE		%22.2	%77.8	%94.4	%5.6	%47.4	%29	%12.4	%11.2	%79.4	%10.3	%10.3

Peyami Safa'nın romanlarından seçilen üçer sayfalık bölümlerde cümlelerde kullanılan kipler her roman için ayrı ayrı hazırlanan tablolar yoluyla gösterilmiştir. Burada ise yazarın romanlarından incelenen bölümler bir bütün halinde tablolaştırılmıştır:

PEYAMİ SAFA'NIN ROMANLARINDA KULLANILAN CÜMLELERİN KİPLERİ

ROMANLAR	Sözde Kızlar	Şimşek	Mahşer	Bir Akşamdı	Canan	Dokuzuncu Hariciye Koğuşu	Attilâ	Fatih-Harbiye	Bir Tereddüdün Romanı	Matmazel Noraliya'nın Koltuğu	Yalnızız	Biz İnsanlar	Toplam	Yüzde
Sayılan Cümle	74	73	63	80	68	44	60	51	73	73	109	93	861	
Görülen Geçmiş Zaman	32	17	19	6	23	14	35	19	25	51	23	31	295	%34.4
Duyulan Geçmiş Zaman											4	4	8	%1
Şimdiki Zaman	5	7	1	7	12	13	1	9	11	2	3	17	99	%10.3
Geniş Zaman	19	28	27	40	12	9	4	10	17	3	45	16	230	%26.9
Gelecek Zaman	2	1		6	2	1			2		1	1	16	%2
İstek Kipi	1	3	2		1	1						2	10	%1.3
Gereklilik Kipi			1		1				2				4	%0.5
Emir Kipi	4	2	3	10			1		2	2	6	5	35	%4.1
Görülen Geçmiş Zam. Hikâyesi		1											1	%0.12
Duyulan Geçmiş Zam. Hikâyesi	4	4	1		12	1	2	6	5	2	5	4	46	%5.4
Şimdiki Zam. Hikâyesi	5	8	5	1	6	5	6	7	8	10	6	7	74	%8.8
Geniş Zam. Hikâyesi		1			2		11			2	4		20	%2.35
Gereklilik Kipinin Hikâyesi									1				1	%0.12
Şimdiki Zam. Rivayeti												3	3	%0.38
Geniş Zam. Rivayeti												1	1	%0.12
Gelecek Zam. Rivayeti		1											1	%0.12
Duyulan Geç. Zam. Geniş Zamanı			1	2									3	%0.38
Gelecek Zam. Geniş Zamanı				4									4	%0.5
Gereklilik Kipinin Geniş Zamanı												1	1	%0.12

4.3.2. Peyami Safa'nın Romanlarında Türkçe Kelimelerin Kullanım Oranı

Peyami Safa'nın romanlarında Türkçe kelime kullanma oranını tespit etmek amacıyla yazarın bütün romanlarının 50. sayfasından ilk 100 kelime ve toplamda 1200 kelime alınarak bu kelimelerin Türkçe ve yabancı kökenli olmalarına göre yapılan yüzdeler hesaplanarak aşağıdaki sonuçlara ulaşılmıştır. Romandan alınan kelimeler belirtilirken Türkçe kökenli kelimeler yay ayrıç içinde (T) şeklinde gösterilmiş; diğer dillere ait kelimeler hangi dile ait ise yine yay ayrıç içinde belirtilmiştir.

Kökenlerine göre sayımı yapılan kelimeler şunlardır:

Sözde Kızlar: yemek(T), fazla(A), şarap(A), içir-(T), heyecan(A), taarruz(A), mahirane(A), idare(A), et-(T), yüz(T), doksan(T), muvaffakiyet(A), fakat(A), bir(T), felaket(A), var(T), ne(T), gibi(T), oda(T), yat-(T), yan(T), hiçbir(T), şey(A), yapıl-, iki(T), genç(T), sus-(T), düşün-(T), gibi(T), söyle-(T), devam(A), et-(T), mamafih(A), bir(T), çare(F), yok(T), değil(T), sen(T), yardım(F), lazım(A), şimdi(T), kandır-(T), gece(T), yarı(T), bir(T), bahçe(F), gezinti(T), çağır-(T), âlâ(A), sen(T), onu(T), bahçe(F), oyala-(T), ben(T), rahat(A), yalnız(T), kal-(T), bak-(T), gel-(T), sana(T), karşı(T), zaaf(A), var(T), muhakkak(A), gel-(T), bu(T), nevi(A), kız(T), herkes(F), âşık(A), mâlum(A), aksi(A), iddia(A), et-(T), ile(T), bahçe(F), sol(T), kameriye(İt), otur-(T), hiç(F), konuş-(T), gökyüzü(T), birer(T), ehram(A), gibi(T), sivril-(T), çam(T), ağaç(T), taş(T), kadar(A), hareket(A), katı(T), siyah(F), gölge(T), bak(T), bu(T), iki(T), kız(T), için(T), kalabalık(A).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 65'i Türkçeye ait; % 35'i diğer dillere ait kelimelerdir. Diğer dillere ait kelimelerden fazla, şarap, heyecan, taarruz, mahirane, idare, muvaffakiyet, fakat, şey, felaket, devam, mamafih, lazım, âlâ, zaaf, rahat, muhakkak, nevi, âşık, mâlum, aksi, iddia, ehram, kadar, kalabalık kelimeleri Arapça kökenli; siyah, bahçe, hiç, herkes, bahçe, bahçe, yardım, çare kelimeleri Farsça kökenli; kameriye kelimesi İtalyanca kökenli kelimelerdir.

Şimşek: haber(A), ver-(T), tehdit(A), bu(T), müthiş(A), öldür-(T), de-(T), hakikat(A), hem(F), ağız(T), öğren(T), katiyen(A), dayan-(T), ve(A), kuvvet(A), yok(T), hastalan-(F), öl-(T), bura(T), ölüm(T), pek(T), olağan(T), san-(T), kendi(T), mutlak(A), tekrar(A), et(T), gönül(T), razı(A), ol-(T), hayır (ret anlamında)(A), peki(T),

ne(T), sual(A), uyku(T), kaçır-(T), iki(T), erkek(T), mücadele(A), birbiri(T), heyecan(A), zeka(A), bir(T), ayar(A), bul(T), aciz(A), ona(T), yardım(F), et-(T), mağlup(A), ol-(T), fakat(A), galip(A), gel-(T), zaten(A), gelebil-(T), gelebil-(T), acaba(A), kalp(A), kuvvet(A), var(T), daha(T), irade(A), adam(A), kalp(A), irade(A), çarpış-(T), bir(T), kadın(T), hangi(T), meclup(A), bu(T), bil-(T), ve(A), öğren-(T), iste-(T), bu(T), tecrübe(A), ihtiyaç(A), bilerek(T), bilmeyerek(T), iki(T), erkek(T), mücadele(A), sevk(A), et-(T), bunun(T), için(T), bu(T), ev(T), çık-(T), iste-(T), buradan(T), canlı(F), ve(A), gizli(T), bir(T), hayat(A), var(T), ayrı(T), bir(T), ev(T).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 60'ı Türkçe'ye ait; % 40'ı diğer dillere ait kelimelerdir. Haber, tehdit, müthiş, hakikat, kuvvet, ve, katiyen, mutlak, tekrar, sual, hayır, razı, mücadele, heyecan, zeka, ayar, zaten, galip, fakat, mağlup, aciz, acaba, kalp, kuvvet, irade, adam, ve, meclup, irade, kalp, tecrübe, ihtiyaç, bilmeyerek, sevk, mücadele, ve, hayat, ayrı kelimeleri Arapça kökenli; hastalan, hem, canlı, yardım kelimeleri Farsça kökenli kelimelerdir.

Mahşer: bil-(T), yalnızlık(T), o(T), kadar(A), özle-(T), bu(T), apartman(Fr), hayat(A), ben(T), bitir-(T), vallahi(A), eski(T), Türk(T), takdir(A), et-(T), büyük(T), konak(T), o(T), geniş(T), rahat(A), sofa(A), oda(T), ne(T), iyi(T), yaşa-(T), ol-(T), böyle(T), dört(T), duvar(F), ara(T), sıkış-(T), ne(T), zevk(A), var(T), bil-(T), sus-(T), bu(T), taze(F), ve(A), titrekt(T), ses(T), devam(A), iste-(T), fakat(A), ikisi(T), birden(T), baş(T), arka(T), çevir(T), oda(T), kapı(T), açıl-(T), duy-(T), içeri(T), gir-(T), insan(A), kendi(T), göster-(T), tercih(A), et-(T), balkon(Fr), dip(T), çekil-(T), ve(A), yarı(T), kanat(T), açık(T), pencere(F), oda(T), iç(T), gözetle-(T), oda(T), evvela(A), hanım(T), arka(T), mebus(A), bey(T), gir-(T), kadın(T), titrekt(T), ve(A), telaşlı(A), bir(T), ses(T), mebus(A), oda(T), kapı(T), işaret(A), et-(T), yavru(T), şu(T), kapa-(T), ve(A), kilitle(A), bey(T), hanım(T), yüz(T), hayret(A), bak-(T), fakat(A).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 72'si Türkçeye ait; % 28'i diğer dillere ait kelimelerdir. Kadar, hayat, takdir, vallahi, rahat, sofa, ve, zevk, , devam, fakat, tercih, insan, ve, mebus, evvela, ve, telaşlı, mebus, işaret, hayret, kilitle, ve, fakat kelimeleri Arapça kökenli; duvar, pencere, taze kelimeleri Farsça kökenli; apartman, balkon Fransızca kökenli kelimelerdir.

Bir Akşamdı: ne(T), uzak(T), çok(T), uzak(T), hanım(T), bey(T), çağır-(T), göz(T), ön(T), git-(T), hâlâ(A), git-(T), geç-(T), git-(T), müthiş(A), ne(T), renk(F), o(T), bil-(T), koku(T), burun(T), müthiş(A), ben(T), bir(T), büyük(T), fenalık(A), et-(T), uyut-(T), bit-(T), bil-(T), vücut(A), ezik(T), ezik(T), ezik(T), ses(T), duy-(T), hava(A), iç(T), gizli(T), gizli(T), haykır-(T), böcek(T), müthiş(A), o(T), kan(T), ağız(T), kenar(F), sız-(T), ve(A), bütün(T), yastık(T), hâlâ(A), gör-(T), geç-(T), sen(T), oda(T), bu(T), ses(T), duyul-(T), bu(T), uyut-(T), ben(T), uyut-(T), ama(A), hayır (ret anlamında)(A), göz(T), kapa-(T), artık(T), imkân(A), yok(T), bu(T), kork-(T), geç-(T), böyle(T), ağız(T), kapalı(T), konuş-(T), hiç(F), ses(T), çık-(T), fakat(A), birbiri(T), duy-(T), ne(T), tuhaf(A), değil(T), ne(T), kan(T), ne(T), kan(T), gör-(T), hâlâ(A), hem(F), hem(F), aman(A), hem(F), göz(T), kana-(T), müthiş(A), ben(T).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 77'si Türkçeye ait ; % 23'ü diğer dillere ait kelimelerdir. Hâlâ, müthiş, , müthiş, fenalık, vücut, hava, müthiş, ve, hâlâ, ama, hayır, imkân, fakat, duy, tuhaf, hâlâ, aman, müthiş kelimeleri Arapça kökenli; renk, hem, hem, hem, hiç, kenar kelimeleri Farsça kökenli kelimelerdir.

Canan: Hiç(F), gör-(T), yine(T), ehemmiyet(A), ver-(T), öksürük(T), kalp(A), çarpıntı(T), bık-(T), fakat(A), söz(T), dinle-(T), ne(T), fena(A), şey(A), atıl-(T), al-(T), bir(T), tane(F), daha(T), koca(T), beğen-(T), hanım(T), peki(T), öyle(T), geç-(T), gün(T), neden(T), hak(A), ver-(T), o(T), karı(T), dinle-(T), fes(F), kap-(T), gibi(T), yalı(Rum), çık-(T), ol-(T), sana(T), şimdi(T), aynı(A), şey(A), yap-(T), gör-(T), akıllan-(A), sen(T), sus(T), hep(T), aksi(A), söyle-(T), ben(T), bir(T), tut-(T), kalk-(T), sen(T), konuşul(T), misafir(A), bonsuar(Fr), de-(T), bile(T), unut-(T), elini(T), uzat-(T), koltuk(T), alt(T), yakala-(T), gürbüz(F), kol(T), iç(T), boş(T), sepet(F), tut-(T), gibi(T), iki(T), üç(T), defa(A), hava(A), kaldır-(T), hanım(T), içeri(T), gir-(T), zaten(A), ayak(T), dur-(T), ile(T), dil(T), alış-(T), için(T), ol-(T), şöyle(T), söyle-(T), safâ(A), gel-(T), otur-(T), efendi(Rum), ayak(T), dur-(T), çocuk(T), rahatsız(A).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 77'si Türkçeye ait ; % 23'ü diğer dillere ait kelimelerdir. Ehemmiyet, kalp, şey, fena, fakat, hak, aynı, şey, akıllan, aksi, misafir, defa, hava, zaten, safâ, rahatsız kelimeleri Arapça kökenli; hiç, tane, gürbüz, sepet kelimeleri Farsça kökenli; yalı, efendi Rumca kökenli; bonsuar Fransızca kökenli kelimelerdir.

Dokuzuncu Hariciye Koşusu: Ör-(T), altında(T), kalan(T), hakikat(A), bir(T), ince(T), inilti(T), bir(T), hafif(A), rüzgâr(F), dalga(T), herhangi(T), küçük(T), işaret(A), mevcudiyet(A), bildir-(T), burada(T), de-(T), bana(T), yalan(T), söyle-(T), hem(T), ne(T), çabuk(F), yaratıl(T), ne(T), mükemmel(A), ne(T), güzel(T), yalan(T), anne(T), aynalı(A), dolap(A), iç(T), çıplak(T), yalan(T), besli(T), bir(T), muhayyile(A), hakikat(A), unsur(A), ne(T), çabuk(F), tertip(A), et-(T), ve(A), malzeme(A), hakikat(A), ol-(T), hakiki(A), toprak(T), alçı(T), su(T), yoğrul-(T), bu(T), abide(A), en(T), kuvvet(A), göz(T), nasıl(T), aldat-(T), ne(T), sanat(A), ne(T), sanat(A), bak-(T), sen(T), ne(T), vesveseli(A), adam(A), düşün-(T), düşün-(T), anla-(T), sen(T), gizli(T), hiçbir(T), şey(A), konuş-(T), anne(T), soyun-(T), sen(T), oda(T), içeri(T), gir-(T), aynalı(A), dolap(A), iç(T), saklan-(T), ben(T), sana(T), işaret(A), et-(T), gör-(T), şimdi(T), anla-(T), işte(T), şimdi(T), anla-(T), küçük(T), aşifte(F).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 71'i Türkçe kökenli; % 29'u yabancı kökenli kelimedir. Hakikat, hafif, işaret, mevcudiyet, mükemmel, aynalı, dolap, muhayyile, hakikat, unsur, tertip, ve, malzeme, hakikat, hakiki, abide, kuvvet, sanat, vesveseli, adam, şey, aynalı, dolap, işaret Arapça kökenli; rüzgar, çabuk, çabuk, aşifte Farsça kökenli kelimelerdir.

Attilâ: Bu(T), neşide(A), bütün(T), davetli(A), hezeyan(A), derece(A), coştur-(F), sevk(A), et-(T), baş(T), yüksel-(T), düş-(T), göz(T), parla-(T), sön-(T), vücut(A), kalk-(T), otur-(T), ve(A), her(F), çehre(F), başlıbaşına(T), seyredil-(T), garip(A), ve(A), ehemmiyetli(A), bir(T), manzara(A), al-(T), birçok(T), davetli(A), göz(T), yaş(T), gel-(T), genç(T), arzu(F), ile(T), mazi(A), hasret(A), ağla-(T), gör-(T), sonra(T), kambur(Yun), ve(A), cüce(F), orta(T), çık-(T), birtakım(T), maskara(A), davetli(A), güldür-(T), bütün(T), bu(T), cümbüş(F), iç(T), son(T), derece(A), ağır(T), ve(A), hareket(A), dur-(T), ağız(T), çık-(T), hiçbir(T), kelime(A), hiçbir(T), tavır(A), çehre(F), hiçbir(T), kımıldan-(T), yok(T), muamma(A), şahsiyet(A), bir(T), taraf(A), ifşa(A), et-(T), yalnız(T), o(T), sıra(Yun), en(T), küçük(T), oğul(T), içeri(T), gir-(T), ve(A), baba(T), yaklaş-(T), o(T), zaman(A), bakış(T), bir(T), şefkat(A), parıltı(T), görün-(T), iki(T), parmak(T), çocuk(T), yanak(T), tut-(T).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 62'si Türkçeye ait; % 38'i diğer dillere ait kelimelerdir. Neşide, davetli, hezeyan, derece, vücut, sevk, ve, garip, ve, ehemmiyetli, manzara, davetli, mazi, hasret, ve, maskara, davetli, derece, ve, hareket,

kelime, tavır, muamma, şahsiyet, taraf, ifşa, ve, zaman, şefkat kelimeleri Arapça kökenli; coştur, çehre, her, arzu, , cüce, cümbüş, çehre Farsça kökenli; sıra, kambur Yunanca kökenli kelimelerdir.

Fatih-Harbiye: Gün(T), say-(T), balo(İt), altı(T), gün(T), var(T), ve(A), hemen(F), yatak(T), atla-(T), iç(T), gel-(T), bu(T), mana(A), hamle(A), hedef(A), yok(T), ne(T), yapabil-(T), hiçbir(T), iş(T), başla-(T), evvela(A), baba(T), hazırla(A), lazım(A), gece(T), münakaşa(A), hatırla-(A), ve(A), baba(T), itiraz(A), et-(T), pişman(F), ol-(T), ayrıl-(T), zaman(A), beri(T), geç-(T), bu(T), üç(T), gün(T), iç(T), baba(T), ne(T), derece(A), kadar(A), kazanabil-(T), hesap(A), et-(T), hiç(F), kazan-(T), kadar(A), bir(T), kumarbaz(A), gibi(T), dün(T), gece(T), münakaşa(A), ver-(T), bu(T), derhal(F), tashih(A), et-(T), düşün-(T), ve(A), bu(T), sonra(T), baba(T), ne(T), kadar(A), tenkit(A), uğra-(T), uğra-(T), itiraz(A), et-(T), karar(A), ver-(T), yemek(T), oda(T), in(T), vakit(A), bey(T), ora(T), bul-(T), yan(T), koş-(T), el(T), öp-(T), ve(A), sabah(A), şerifler(A), hayrol-(T), baba(T), de-(T), bey(T), neşeli(A), ve(A), yüz(T), ihtiyar(A).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 64'ü Türkçeye ait; % 36'sı diğer dillere ait kelimelerdir. Ve, mana, hamle, hedef, evvela, hazırla, lazım, münakaşa, hatırla, ve, itiraz, zaman, derece, kadar, hesap, kadar, kumarbaz, münakaşa, tashih, ve, kadar, tenkit, itiraz, karar, vakit, bey, sabah, şerifler, neşeli, ve, ihtiyar Arapça kökenli; hemen, pişman, hiç, derhal Farsça kökenli; balo İtalyanca kökenli kelimelerdir.

Bir Tereddüdün Romanı: Evet(T), de-(T), şüphesiz(A), fakat(A), konuş-(T), biraz(T), siz(T), böyle(T), ani(A), bir(T), karar(A), sevk(A), et-(T), ne(T), ben(T), pek(T), az(T), tanın-(T), değil(T), bir(T), insan(A), tamam(A), tanı-(T), için(T), bazen(A), asır(A), bile(T), yetiş-(T), kâfi(A), derece(A), tanı-(T), için(T), bazen(A), bir(T), an(A), bile(T), yetiş-(T), bana(T), lazım(A), ol-(T), kadar(A), siz(T), tanı-(T), kork-(T), son(T), zaman(A), yalnız(T), kal-(T), ihtiyaç(A), bu(T), ani(A), karar(A), ver-(T), çünkü(F), büyük(T), bir(T), felaket(A), siz(T), yalnız(T), bırak-(T), söyle-(T), bana(T), bu(T), karar(A), hayat(A), en(T), büyük(T), hadise(A), elbette(A), bir(T), tesir(A), var(T), ben(T), herkes(F), kadar(A), yalnız(T), ürk-(T), fakat(A), evlen-(T), insan(A), bu(T), kurtar-(T), bazen(A), kalabalık(A), orta(T), tek(T), baş(T), kal-(T), vakit(A), fazla(A), yalnız(T), değil(T), öyle(T), zaman(A), kendi(T), bile(T), baş başa(T), kal-(T), ve(A), bu(T).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 64'ü Türkçeye ait; % 36'sı diğer dillere ait kelimelerdir. Şüphesiz, fakat, ani, karar, sevk, insan, tamam, bazen, asır, kâfi, derece, bazen, an, lazım, kadar, zaman, ihtiyaç, ani, karar, felaket, karar, hayat, hadise, elbette, tesir, kadar, fakat, insan, bazen, kalabalık, vakit, zaman, ve Arapça kökenli; herkes, çünkü Farsça kökenli kelimelerdir.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu: Pencere(F), kedi(T), kaç-(T), siz(T), öyle(T), gel-(T), de-(T), bey(T), sen(T), söyle-(T), ne(T), ol-(T), kasketli(FR), değil(T), o(T), yine(T), gel-(T), değil(T), belki(A), o(T), gez-(T), bura(T), niçin(T), yan(T), gel-(T), söyle-(T), niçin(T), gel-(T), dalgın(T), mırıldan-(T), gel-(T), bir(T), gün(T), gel-(T), değil(T), gez-(T), o(T), bura(T), niçin(T), gel-(T), hep(F), rüya(A), gir-(T), çıplak(T), soyun-(T), nerede(T), soyun-(T), rüya(A), gel-(T), ben(T), sar-(T), uyanık(T), gel-(T), diye(T), her(F), gün(T), kokulu(T), sabun(A), yıkan-(T), hem(F), doktor(FR), gece(T), uyku(T), ayak(T), birdenbire(T), tep-(T), uyan-(T), göz(T), uyku(T), tut-(T), bir(T), daha(T), neden(T), sonra(T), söyle-(T), ayıp(A), şu(T), bir(T), gıdıklan-(T), ol-(T), sonra(T), bir(T), titre-(T), al-(T), ben(T), neden(T), sen(T), unut-(T), yine(T), fakat(A), başka(T), biriyle(T), evlen-(T), erkek(T), lazım(A), sana(T), bu(T), yemek(T), içmek(T), gibi(T).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 87'si Türkçeye ait; % 13'ü diğer dillere ait kelimelerdir. Kedi, belki, rüya, rüya, sabun, ayıp, fakat, lazım Arapça kökenli; pencere, hep, her, hem Farsça kökenli; kasketli, doktor Fransızca kökenli kelimelerdir.

Yalnızız: Bir(T), hayal(A), doldurabil-(T), bütün(T), felaket(A), toptan(T), sezgi(T), iç(T), o(T), gecik-(T), tabi(A), gösterebil-(T), mazeret(A), hiçbir(T), korkunç(T), realite(FR), izah(A), et-(T), gel-(T), başka(T), şifa(A), yok(T), gel-(T), yeryüzü(T), hiçbir(T), güzel(T), canlı(A), ve(A), enteresan(FR), şey(A), ben(T), oyala-(T), düşün-(T), ver-(T), bir(T), ümitsizlik(F), dehşet(A), iç(T), yer(T), otur-(T), göz(T), buzlu(T), cam(F), yarı(T), karanlık(T), zemin(F), oyna-(T), kader(A), parıltı(T), dik-(T), nihayet(A), işte(T), o(T), onun(T), gölge(T), hiç(F), aldan-(T), cam(F), üst(T), büyü-(T), başla-(T), o(T), muhakkak(A), fakat(A), göz(T), ver-(T), tam(A), emniyet(A), kavuş-(T), için(T), kanat(T), hiçbir(T), hareket(A), kaçır-(T), evvela(A), küçük(T), bir(T), aralık(T), onun(T), el(T), bilek(T), ve(A), mavi(A), rob(FR), kol(T), mıhlan-(F),

vücut(A), ben(T), görüş(T), saha(A), dahil(A), mekan(A), iç(T), bütünleş-(T), hadise(A), iç(T), azamet(A), ona(T), sezdir-(T), gurur(A).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 64'ü Türkçeye ait; % 36'sı diğer dillere ait kelimelerdir. Hayal, felaket, tabi, mazeret, izah, şifa, ve, şey, dehşet, zemin, kader, nihayet, muhakkak, fakat, tam, emniyet, hareket, evvela, ve, mavi, vücut, saha, dâhil, mekan, hadise, azamet, gurur Arapça kökenli; canlı, ümitsizlik, cam, cam, hiç, mihlanmak Farsça kökenli; realite, enteresan, rob Fransızca kökenli kelimelerdir.

Biz İnsanlar: Çocuk(T), yıkan-(T), sonra(T), ona(T), yüz(T), kurula-(T), için(T), kendi(T), mendil(A), ver-(T), mecbur(A), ol-(T), çünkü(F), bura(T), havlu(T), denil-(T), şey(A), eser(A), yok(T), ve(A), anne(T), taraf(A), Türk(T), mektep(A), yapı-(T), tariz(A), hatırla-(A), kendi(T), al-(T), çocuk(T), tekrar(A), sırt(T), sıvazla-(T), haydi(T), yemek(T), ye-(T), ye-(T), kuvvetlen-(A), bak-(T), ne(T), kadar(A), zayıf(A), de-(T), çocuk(T), hâlâ(A), omuz(T), yukarı(T), kalk-(T), ve(A), boyun(T), kısıl-(T), burun(T), çek-(T), ve(A), ayak(T), sürt-(T), ön(T), yürü-(T), başla-(T), belli(T), ona(T), başka(T), bir(T), taraf(A), veril-(T), ve(A), ince(T), bacak(T), çok(T), bol(T), çok(T), uzun(T), gel-(T), pantolon(FR), paça(F), yer(T), süpür-(T), o(T), gece(T), yatak(T), birdenbire(T), göz(T), aç-(T), onu(T), uyandır-(T), şey(A), gürültü(T), ve(A), kâbus(A), gibi(T), dışarı(T), veya(A), içeri(T), gel-(T), dik(T), bir(T), tesir(A), değil(T), ne(T), yürek(T).

Romanın 50. sayfasından alınan bu kelimelerin % 74'ü Türkçeye ait; % 26'sı diğer dillere ait kelimelerdir. Mendil, mecbur, şey, eser, ve, taraf, mektep, tariz, hatırla, tekrar, kuvvetlen, kadar, zayıf, hâlâ, ve, ve, taraf, ve, şey, ve, kâbus, veya, tesir Arapça kökenli; çünkü, paça Farsça kökenli; pantolon Fransızca kökenli kelimelerdir.

Yapılan bu istatistik sonucunda % 69.75 Türkçe kökenli kelime kullanıldığı, % 30.25 yabancı kökenli kelime kullanıldığı görülmüş ve bu yüzdeler hesaplamada sonunda belirgin bir fark ile Türkçe kelime kullanımına eserlerde ağırlık verildiği tespit edilmiştir. Bu durum aşağıda şu şekilde tablolştırılmıştır:

ROMANLARDA TÜRKÇE VE YABANCI KELİME KULLANIM ORANLARI

Romanlar	Türkçe	Arapça	Farsça	Fransızca	İtalyanca	Rumca	Yunanca
Sözde Kızlar	65	26	8	0	1	0	0
Şimşek	60	36	4	0	0	0	0
Mahşer	72	23	3	2	0	0	0
Bir Akşamdı	77	17	6	0	0	0	0
Canan	76	16	4	1	0	2	0
Dokuzuncu Hariciye Koğuşu	71	25	4	0	0	0	0
Attilâ	62	29	7	0	0	0	2
Fatih-Harbiye	64	31	4	0	1	0	0
Bir Tereddüdün Romanı	65	34	2	0	0	0	0
Matmazel Noraliya'nın Koltuğu	86	7	4	2	0	0	0
Yalnızız	65	27	6	3	0	0	0
Biz İnsanlar	74	23	2	1	0	0	0
Toplam	837	294	54	9	2	2	2
Yüzde	%	%	%	%	%	%	%
	69.75	24.5	4.5	0.75	0,16	0,16	0,16

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Edebiyatın birçok alanında eserler veren Peyami Safa, en yetkin eserlerini roman dalında vermiştir. Toplumun hemen her kesimine hitap eden Peyami Safa, romanlarında sosyal meselelere sıkça değinmiş bununla birlikte bireyin psiko-sosyal dramını da yansıtmıştır.

Yazar, her büyük sanatçı gibi dilin gücüne inanmış ve dili ustaca kullanmıştır. Safa, dil ögesini kullanarak kişilerin psiko-sosyal durumlarını ve kuşaklar arasındaki çatışmayı ustalıkla yansıtmıştır.

Peyami Safa'nın eserleri daha çok yetişkinlere hitap eder ancak romanlarda verilen eğitsel iletiler her yaş grubuna uygun ortak değerlerdir. Yazarın eserleri konu ve anlatım yönüyle incelendiğinde lise düzeyinde bulunan yaş grubu için uygun eserler olduğu görülür.

Safa, bireye ve topluma vermeyi amaçladığı değerleri, eserlerinde açık bir şekilde ya da sezdirme yoluyla verir. Yazarın incelenen on iki romanında 324 tane değer tespit edilmiştir.

İnsanın kendi nefsinin isteklerini önleme çabası olarak tanımlayabileceğimiz nefis mücadelesini Safa, romanlarının hemen hepsinde işlemiştir. Yazarın idealler dünyası Simeranya'yı anlattığı romanı Yalnızız'da nefisle mücadele edilmesi gerektiğini okuyucuya doğrudan iletilerle öğütlemeye çalışmıştır. Yazar, Şimşek ve Bir Akşamdı romanlarında kahramanların yaşantıları üzerinden nefisle mücadele edilmesi gerektiğini sıkça işlemiştir. Nefisle mücadeleyi yazar, Sözde Kızlar, Canan, Attila, Fatih-Harbiye, Bir Tereddüdün Romanı, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanlarında okuyucuya bir değer olarak vermiştir.

Bireyin gelişim sürecini olumlu bir şekilde devam ettirmesi sağlıklı ve dayanıklı bir bünyeye sahip olmasından geçer. Sağlıklı ve dayanıklı olma yönündeki eğitim değeri, yazarın eserlerinde yer alan roman kahramanlarının sahip oldukları veya olmadıkları bir özellik olarak verilir. Yazar romanlarında bu değeri verirken sağlıklı ve dayanıklı kahramanlar üzerinden değil hassas, narin ve dayanıksız kahramanlar üzerinden vermiştir. Şimşek'te Müfid, Mahşer'de Nihad, Bir Akşamdı'da Meliha'nın babası, Canan'da Şemseddin, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu'nda küçük kahraman,

Yalnızız'da Aydın, Biz İnsanlar'da Vedia, bünyeleri zayıf olan ve sürekli hastalanan kahramanlar olarak okuyucunun karşısına çıkar. Yazar bu kahramanlar üzerinden okuyucuya sağlığa dikkat edilmesinin önemini telkin etmiştir.

Azla yetinebilme, elindeki ile yetinebilme durumu olarak tanımlanan kanaatkârlık, Peyami Safa'nın birçok romanında kahramanların bir özelliği olarak karşımıza çıkar. Safa, bazı romanlarında kanaatkâr olan kahramanların üzerinden okuyucuya mesaj verirken bazı romanlarında ise kanaatkâr olmayıp aşırı lükse kaçan ve sonunda pişman olan kahramanlar üzerinden mesaj vermiştir.

Toplumsal bir varlık olan insanların bir arada yaşamasının temeli olan sevgi ve acıma duyguları Peyami Safa'nın romanlarında sıkça telkin edilen değerlerden biridir. Safa'nın eserlerinde kart karakterler genellikle acımasız insanlar olarak verilirken norm karakterler ise sevgi dolu insanlar olarak sunulmuştur. Sözde Kızlar romanında Mebrure, merhameti temsil eden bir kahramanken Behiç yeni doğmuş bebeğini diri diri toprağa gömecek kadar vicdansızdır.

Doğru ve dürüst olma durumu, doğru olana yakışır davranış, dürüstlük, adalet şeklinde tanımlanan doğruluk Safa'nın romanlarında yüceltilen bir değerdir. Safa, romanlarında doğruluğu okuyucuya telkin ederken hem doğruluktan yana olan kahramanların güzel tarafını hem de doğruluktan yana olmayan kahramanların yanlış taraflarını ortaya koymuştur. Romanlarda doğruluktan yana olan Samim ve Orhan olumlu birer karakter olarak okuyucuyu verilirken; doğruluktan yana olmayan Sacid'in babası Mahmut Paşa ve Mahir olumsuz birer karakter olarak okuyucuya verilir.

Başkalarına karşı saygılı ve incelikle davranma olarak tanımlanan nezaket, Safa'nın bazı romanlarında telkin edilen bir değerden bir tanesidir. Romanların çoğunda işlenen bir değer olan nezaket yazarın idealize ettiği kahramanların ortak özelliği olarak karşımıza çıkar.

En önemli değerlerden biri olan sabır, Safa'nın ilk dönem romanlarında sıkça yer almıştır. Sözde Kızlar romanında babasını arayan Mebrure, Şimşek romanında eşi tarafından aldatılan Müfid, Mahşer romanında maddi sıkıntıyla boğuşan Muazzez, Bir Akşamdı romanında nefsinin isteklerine karşı gelmekte zorlanan Meliha, Canan romanında kocası tarafından terk edilen Bedia, sabır değerini temsil eden

kahramanlardır. Yazar bu büyük değere olgunluk eserlerinde de yer vermiş ve sabrın insanı her zaman kazançlı kılacağını vurgulamıştır.

Bireyi başarıya ulaştırmada en önemli tutumlardan biri olan kararlılık, Safa'nın romanlarında sıkça yer almıştır. Özellikle kararsızlığın asrın bir hastalığı olarak işlendiği Bir Tereddüdün Romanı adlı eserde yazar, tereddüdün bir zekâ belirtisi olduğunu düşünmesine rağmen bireyin uygulama esnasında tereddütten kesinlikle kaçınması gerektiğini vurgulamıştır.

Kişinin sevdiği kişiler veya benimsediği fikirler uğruna kendi çıkarlarından vazgeçmesi şeklinde tanımlanan fedakârlık Safa'nın birçok romanında işlenmiş bir değer olmakla birlikte en fazla Mahşer romanında işlenmiştir. Yazar, Mahşer romanında Muazzez'in, eşi Nihad'la evliliklerinin devamını sağlamak için yaptığı fedakârlıkları işlemiş ve bu olay üzerinden okuyucuya telkinde bulunmuştur.

Toplumdaki bireyler arasında kaynaşmayı ve beraberliği sağlayan yardımseverlik, Safa'nın romanlarında işlediği değerlerden biridir. Safa, bu değeri en fazla Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserinde işlemiştir. Bu romanda din ayrımı gözetmeksizin herkese yardım etmeye çalışan Matmazel Noraliya, okuyucunun yardımseverlik değerini edinmesinde belirgin bir temsil olarak yer alır.

İhtiyat, herhangi bir konuda ileriye düşünerek ölçülü davranma, sakınma anlamına gelmektedir. Safa, romanlarında bireyin olaylara ve kişilere ihtiyatla, tedbirle yaklaşmadığı taktirde pişman olacağını vurgulamıştır. Bu değer en fazla Canan adlı romanda işlenmiştir.

Eski dönmelerinden beri insanların önem verdiği değerlerden olan güzel giyinmek ve bakımlı olmak, Safa'nın birçok romanında yer almıştır. Güzel giyinme ve bakımlı olmayı medeniyetin bir göstergesi kabul eden Safa, insanların güzel giyindiklerinde ve bakımlı olduklarında kendilerini iyi hissedeceklerini vurgulamıştır.

Yazar, aşırı kıskançlıktan kaçınma değerini Attila romanında Kraliçe Kerka, çalışkanlık değerini Mahşer romanında Nihad, insanları kınamaktan kaçınmak değerini Canan romanında Perihan üzerinden okuyucu vermeye çalışmıştır.

Safa, kibirlenmekten kaçınılması gerektiğini Mahşer, Canan, Biz İnsanlar romanlarında, kötü sanıştan uzak durmanın önemini Şimşek, Mahşer, Bir Akşamdı ve Yalnızız romanlarında işlemiştir. Toplumsal yozlaşmanın en uç noktalara ulaştığı anların anlatıldığı Mahşer romanında Nihad ve Muazzez, güzel günlerin geleceği ümidiyle yaşamıştır. Yazar bu kahramanlar üzerinden ümitli olmak değerini okuyuculara telkin etmiştir.

Attila romanında Hun halkı Attila'ya vefa örneği sergileyip ölümü üzerine günlerce yas tutarken, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserde Ada halkı yardımcılarından, merhametinden ve insanlara olan sevgisinden dolayı Matmazel Noraliya'ya büyük bir vefa göstermiş ve onu hiç unutmamışlardır. Sözde Kızlar romanında Mebrure, Şimşek romanında Ali zeki ve kavrayışlı olma özellikleri ile okuyucunun karşısına çıkar. Canan adlı romanda sorumluluklarını yerine getirmeyip gününü gün etmek isteyen Lami'ye Abdullah Efendi sorumluluklarını hatırlatmıştır.

Safa'nın eserlerinde bireysel eğitim değerlerinin yanında toplumsal telkinler de büyük yer tutar. Yirminci yüzyılın başından itibaren ülkemizde resmi, gayri resmi çevrelere ve şahıslara ahlaki çöküntünün bir veba gibi yayıldığını ve toplumun ciddi bir şekilde öz değerlerinden uzaklaştığını düşünen Safa, bu konuya romanlarında sıkça yer vermiştir. Sözde Kızlar romanında Behiç toplumsal değerleri hiçe sayarken, Mebrure bu değerlere sıkı sıkıya bağlıdır. Safa'nın çoğu romanında, bu örnekte olduğu toplumsal değerlere sahip çıkanlar ile toplumsal değerleri çiğnemeye çalışanlar arasında bir mücadele vardır.

Toplumun temel taşı olan aile, yazarın birçok romanında yüceltilen bir değerdir. Safa, romanlarında aile sevgisi ve ailenin önemi ile ilgili telkinleri okuyucuya iletirken olumlu örneklerden çok, olumsuz örnekleri kullanmıştır.

Safa'nın romanlarında sıkça işlediği değerlerden biri de toplumun ayakta durmasını sağlayan ahlak değeridir. Romanlarda ahlak kurallarına uymayıp yanlış davranışlar içerisine giren kahramanların genellikle kart karakterler oldukları gözlenmekte, bu kişilerin ahlakî kuralları çiğneyerek hem kendilerini hem de yakınlarını zor duruma soktukları anlatılmaktadır.

Arkadaş çevresi bireyin kimliğinin oluşumunda en önemli etkenlerden biridir. Sözde Kızlar romanında Mebrure, Nadir ve Fahri gibi güzel özellikleri olan arkadaşlarıyla sürekli bir arada olduğu için Nazmiye Hanım ve çocuklarının düşmüş olduğu yanlışlar sarmalından uzak durabilmiştir. Yalnızız romanında ise Meral, arkadaş kurbanı olmuş ve yanlış yolu tercih etmiştir.

Safa, Batılılaşmanın ülkemizde görüş ve anlayıştan çok giyim, kuşam, lüks bir yaşam arzusu şeklinde kendini göstermesini romanlarında işlemiş ve bu durumun yanlışlığını kahramanlar üzerinden okuyucuya sezdirmeye çalışmıştır. Mahşer romanında Seniha Hanım ve Mahir Bey, Fatih-Harbiye romanında Macit, Biz İnsanlar romanında Samiye Hanım Batılılaşmayı yanlış anlamış ve sadece şekilde Batılılaşmışlardır.

İyi bir eğitim sisteminde bulunması gereken özellikleri Safa, Yalnızız romanında yer alan idealler dünyası Simeranya'da anlatmıştır. Yazar Simeranya'yı anlattığı bölümlerde özellikle ideal eğitim sisteminin nasıl olması gerektiği üzerinde durmuştur. Bu bölümlerde eğitimde zorlamanın olmayacağı üzerinde durulmuş, öğretmenin öğretici değil öğrenmeye kılavuzluk eden bir rehber olduğu anlatılmıştır. Eğitimde müfredatın değil, öğrencilerin ilgi ve yeteneklerinin öncelikli olması gerektiği Simeranya'daki eğitim sisteminin bir özelliğidir.

Türk kültürünün önemli özelliklerinden biri olan misafirperverlik; Safa'nın Attila, Canan, Sözde Kızlar ve Biz İnsanlar romanlarında işlenmiştir. Batı Hunlarının anlatıldığı Attila romanında misafirperverlik, geçmişten beri Türk milletinin sahip olduğu bir değer olarak karşımıza çıkar.

Matmazel Noraliya'nın Koltuğu romanında yazar, bireyin ancak kendi "ben"i ile olan mücadelesini kazanmasıyla özgürlüğe kavuşabileceğini roman kahramanlarından Yahya Aziz üzerinden okuyucuya anlatmıştır. Adaletli olmak ise Attila romanında Hun Devleti'nin imparatoru Attila üzerinden verilen bir değerdir.

Safa'nın eserlerinden özellikle Biz İnsanlar adlı romanda vatan ve millet sevgisi okuyucuya aşılana bir değerdir. Yazarın Sözde Kızlar ve Yalnızız romanında bu değer işlenmiştir. Bu romanlarda yazar, vatan ve millet sevgisini norm karakterler üzerinden okuyucuya sezdirir.

Safa, toplumdaki ahlak buhranının en önemli sebebini; dini ve manevi terbiye almadan yetişen nesiller olarak görmektedir (Safa, 2013:32). Safa, Canan adlı romanında dinî değerleri Bedia'nın babası Abdullah Bey üzerinden verirken; Matmazel Noraliya'nın Koltuğu adlı eserde bu değerleri Matmazel Noraliya ve Yahya Aziz üzerinden vermiştir.

Roman, geniş halk kitlelerine ulaşması bakımından topluma değerlerin aşılmasında özel bir yere sahiptir. Safa, romanlarında toplumu doğrudan eğitime kaygısı taşımamışsa bile kahramanların romanlarda aldıkları rol üzerinden okuyucunun doğruyu bulmasını amaçlamıştır. Millî ve manevî değerlere bağlı olan yazar, bu değerlerin yanında romanlarında bireysel ve sosyal telkinleri bir arada okuyucusuna vermeyi başarmıştır.

Safa, romanlarında Türkçeyi hassas bir şekilde kullanmış ancak yabancı sözcüklere de yer vermiştir. Yazarın yabancı sözcükleri kullanması, Türkçeyi yetersiz görmesinden dolayı değil, kahramanların kimliklerini okuyucuya daha iyi yansıtmak amacıyla. Yazar, eserlerinde kahramanların sahip olduğu kişiliğe ve ait olduğu kültüre bağlı kalarak onları konuşturmuş, bunu daha belirgin kılmak için Türkçe kelimelerin yanında Osmanlıca ve Fransızca kelimeleri de kullanmıştır. Romanlarında Feriha, Meral, Vildan, Macit gibi Batı hayranı kahramanları konuştururken Fransızca kelimelere ağırlık veren Peyami Safa; Faiz Bey, Vafî Bey, Abdullah Bey gibi Şarklı tipleri konuştururken de Osmanlıca kelimelere ağırlık vermiştir. Safa'nın romanlarında bu karakterlerin dışında Samim, Kerim Bey, Nadir, Ali, Şinasi, Orhan gibi aydın kimseler de bulunmaktadır. Bu kahramanlar, konuşmalarında ölçülü davranarak Türkçe kelimelerin yanında hem Batı dillerine ait kelimeleri hem de Osmanlıcaya ait kelimeleri bir arada kullanmıştır.

Safa, romanlarında yerel ağızlara pek yer vermemiştir. Biz İnsanlar romanında İclal ve Mustafa'nın konuşmalarında az da olsa yerel ağızlara rastlanmaktadır. Safa'nın Biz İnsanlar romanında yerel ağızları kullanmasının amacı Batı taraftarı insanlar tarafından küçümsenen Türk halkını belirgin kılmak ve üstün tutmaktır.

Safa'nın romanlarında Türkçe kelime kullanma oranını tespit etmek amacıyla yazarın bütün romanlarının 50. Sayfalarından ilk 100 kelime ve toplamda 1200 kelime alınarak bu kelimelerin Türkçe ve yabancı kökenli olmalarına göre yüzdeler hesaplanmıştır.

yapılmıştır. Yapılan çalışma sonucunda romanların incelenen bölümlerinde % 69.75 oranında Türkçe kökenli kelime kullanıldığı, % 30.25 oranında da yabancı kökenli kelime kullanıldığı görülmüştür. Tespit edilen Türkçe kelimelerin kullanım oranı olan %69.75, sanatçının romanlarını yazdığı dönem göz önüne alındığında oldukça iyi bir rakam olduğu görülmektedir. Yazarın romanlarında tespit edilen yabancı sözcükler ise genel itibariyle Türkçeye yerleşmiş sözcüklerdir. Romanlarda Arapça Farsça kelimelerin oranı % 29 dur. Bu oran hemen hemen her romanda birbirine yakındır. Ancak bu kelimeleri eserlerin yazıldığı dönemdeki insanlar anlayabildiği gibi günümüzdeki okuyucu kitlesi de çok rahat anlayabilmektedir. Romanlarda Batı dillerine ait kelimelerin kullanım oranı % 1.2'dir. Yalnızız ve Mahşer romanlarında diğer romanlara nazaran daha fazla Batı dillerine ait sözcük kullanılmıştır. Bunun en önemli sebebi yazarın her iki romanda da bulunan Batı hayranı kesimin kimliklerini daha belirgin hale getirmek istemesidir. Romanlarda Batı dillerinden Fransızcanın yanında İtalyanca, Yunanca ve Rumca kelimelere de rastlanmışsa da bu kelimelerin tamamı Türkçeye yerleşmiş kelimelerdir.

Safa'nın romanlarında ikilemeler, deyimler ve tamlamalar sıklıkla bulunur. Dilin zenginlikleri arasında sayılan ikileme ve deyimlerin romanlarda sıkça kullanılması anlatımın daha etkileyici ve canlı olmasını sağlamıştır.

İkilemeler cümlenin anlamını pekiştirmek ve anlatımı zenginleştirmek için kullanılır. Romanlarda ikilemelerin kullanım sıklığını tespit etmek amacıyla romanların belli sayfaları incelenmiş ve sayfa başına kaç tane ikilemenin kullanıldığı ile alakalı şu sonuçlara ulaşılmıştır: Sözde Kızlar'da 0.75, Şimşek'te 1, Mahşer'de 1.56, Bir Akşamı'da 0.33, Canan'da 1.71, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu'nda 0.75, Attila'da 1, Fatih-Harbiye'de 1.1, Bir Tereddüdün Romanı'nda 1.16, Matmazel Noraliya'nın Koltuğu'nda 0.56, Yalnızız'da 1.2, Biz İnsanlar'da 0.75.

Sanatçının romanlarda deyimler de sıklıkla kullanılmıştır. Yazar eserlerinde deyimleri sıkça kullanarak anlatıma akıcılık ve canlılık katmıştır. Romanlarda deyimlerin hangi sıklıkta kullanıldığını tespit etmek amacıyla romanların belli sayfaları incelenmiş ve sayfa başına kaç tane deyim kullanıldığı ile ilgili şu sonuçlara ulaşılmıştır: Sözde Kızlar'da 4.08, Şimşek'te 3.06, Mahşer'de 1.62, Bir Akşamı'da 1.75, Canan'da 3.57, Dokuzuncu Hariciye Koşuşu'nda 3.37, Attila'da 2, Fatih-

Harbiye’de 3.1, Bir Tereddüdün Romanı’nda 3.33, Matmazel Noraliya’nın Koltuğu’nda 2.18, Yalnızız’da 2.35, Biz İnsanlar’da 1.45.

Peyami Safa’nın romanlarında belirtili, belirtisiz, zincirleme isim tamlamaları ve sıfat tamlamaları özellikle betimleme yapılan bölümlerde sıkça kullanılır. Yazarın romanlarında Türkçe tamlamaların yanında Arapça ve Farsça tamlamalara yer verdiği de görülür. Bu tamlamaların kullanıldığı bölümlerde eserin dili ağırlaşsa da romanın anlatımında okuyucu açısından bir kopukluk yaşanmaz.

Yazarın romanlarında cümle kullanımı ile ilgili olarak yapılan incelemede on iki romanın her birinden üçer sayfa ve toplamda otuz altı sayfa alınmış ve bu sayfalar üzerinde yapılan cümle incelemesi ile cümleler anlamlarına, yapılarına, yüklemine ve kullanılan kiplere göre değerlendirilip elde edilen sonuçlar her roman için ayrı ayrı tablolarda gösterilmiştir.

Romanlar incelendiğinde fill cümlesi kullanım oranı 77.8 iken isim cümlesi kullanım oranı 22.2’dir. Fill cümlesi kullanım oranının fazla olmasının sebebi roman türünün hareket, karmaşa içeren bir tür olmasındandır.

Safa’nın, romanlarda, kurallı ve devrik cümle seçimindeki oran %94.4 kurallı cümle; %5.6 devrik cümle şeklindedir. Ağırlıklı olarak kurallı cümle kullanan yazarın aşağı yukarı bütün romanlarında bu oran korunmuş ancak Yalnızız romanının devrik cümle sayısının fazla olduğu görülmüştür. Bu durumun ortaya çıkmasında yazarın eserde yer yer şiirsel bir üslup kullanması ve karakterler arasındaki doğal diyaloglara yer vermesi etkili olmuştur. Yazarın genellikle Türkçenin doğal cümle kuruluşu olan kurallı cümleyi ağırlıklı olarak kullandığı tespit edilmiştir.

Yazar, romanlarında yapı bakımından %47.4 oranla basit cümle; %29 oranla birleşik cümle; %12.4 oranla sıralı cümle; 11.8 oranla bağlı cümleye yer vermiştir. Romanlarda sıralı ve bağlı cümleler az sayılamayacak oranda yer almıştır. Sanatçının romanlarında kullandığı birleşik, sıralı ve bağlı cümleler anlatımın akıcılığını kısıtlamamış, aksine anlatıma akıcılık ve etkileycilik katmıştır.

Anlam bakımından % 79.4 oranında olumlu cümle kullanan yazar, % 10.3 oranında olumsuz cümle, % 10.3 oranında soru cümlesi kullanmıştır. Romanlar incelendiğinde Mahşer, Bir Akşamdı, Canan, Bir Tereddüdün Romanı, Yalnızız ve Biz

İnsanlar adlı eserlerde olumsuz ve soru cümlelerinin kullanım oranının diğer romanlara göre fazla olduğu tespit edilmiştir.

Yazarın cümlelerde kullanmış olduğu kipleri tespit etmek amacıyla her romanından üçer sayfalık bölümler alınmış ve cümlelerde kullanılan kipler her roman için ayrı ayrı hazırlanan tablolar yoluyla gösterilmiştir. Yapılan inceleme neticesinde yazarın %34.4 oranında görülen geçmiş zamana, %26.9 oranında geniş zamana, %10.3 oranında şimdiki zamana yer verdiği; cümlelerdeki yüklemelerin %80.5'inin basit çekimli %19.5'inin birleşik çekimli olduğu görülmüştür. Romanlarda görülen geçmiş zaman ve geniş zamanın çokça kullanılması roman türünün bir özelliğidir.

Romanlarda tespit edilen eğitim değerlerinin ve eserlerde Türkçenin kullanımı ile ilgili çalışmaların neticesinde, Safa'nın romanlarının okuyucuyu olumlu yönde davranış değişikliğine götürmesi ve topluma Türkçenin zenginliğini ve işlerliğini göstermesi açısından yararlı eserler olduğu belirlenmiştir.

Cumhuriyet döneminin önemli romancıları arasında yer alan Peyami Safa'nın romanları, çocuk eğitimi açısından değerlendirildiğinde lise eğitimine devam eden öğrenciler için tavsiye edilebilecek kaynaklar arasında gösterilebilir. Safa'nın romanlarında bireysel ve sosyal değerlerin, okuyucuya sezdirerek sunulması, okuyucunun olumlu yönde davranış değişikliğini gerçekleştirmesi aşamasında okuyucuya yardımcı olmaktadır. Bireyin hayata farklı pencerelerden bakabilmesini ve daha geniş düşünebilmesini sağlayan bu eserler, bireylerin kimlik kazanma aşamasında olumlu yönde etkiler bırakabilecek niteliklere sahiptir.

Peyami Safa'nın romanlarının içerdiği eğitim değerleri ve sahip olduğu Türkçenin zenginlikleri göz önüne alındığında romanların ortaokul son sınıf ve lise öğrencileri için tavsiye edilebilecek eserler arasında yer alabileceği söylenebilir.

6. KAYNAKÇA

6.1. İncelenen Romanlar

Safa, P. (2013). *Attila*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2002). *Bir Akşamdı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2007). *Bir Tereddüdün Romanı*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (1999). *Biz İnsanlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (1996). *Canan*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (1999). *Dokuzuncu Hariciye Koğuşu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (1999). *Fatih-Harbiye*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (1996). *Mahşer*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2008). *Matmazel Noraliya'nın Koltuğu*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (1995). *Sözde Kızlar*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (1999). *Şimşek*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2007). *Yalnızız*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

6.2. Yararlanılan Kaynaklar

Akarasu, B. (1962). *Max Scheler'de Kişilik Problemi*. İstanbul: İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları.

Akbaş, O. (2004). *Türk Millî Eğitim Sisteminin Duyuşsal Amaçlarının İlköğretim II.Kademedeki Gerçekleşme Derecesinin Değerlendirilmesi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Gazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Eğitim Programları ve Öğretim Bilim Dalı, Ankara.

Akın, K. (2009). *Sevinç Çokum'un Romanlarında Eğitim Değerleri ve Türkçe*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya.

Akkaya, S. (2013). *Mevlana'nın Mensur Eserlerinde Değerler Eğitimi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Malatya.

Aktaş, Ş. (2005). *Roman Sanatı ve Roman İncelemesine Giriş*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Alaylıoğlu, R., ve Oğuzkan F. (1976). *Ansiklopedik Eğitim Sözlüğü*. İstanbul: İnkılap ve Aka Basımevi.

Alkan, C. (1983). *Eğitim Felsefesi*. Bursa: Uludağ Üniversitesi Basımevi.

Argunşah, H. (1990). *Türk Edebiyatında Tarihî Roman (Türk Tarihiyle İlgili)*. İstanbul: Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü.

Arslan, Z. Ş., ve Yaşar F. (2007). *Yükselen "Değer" Kavramı Üzerine Eleştirel Bir Yaklaşım*. Dem Dergi, Yıl.1, S.1 8-11.

Atabek, E. (1999). *Hayatımız ve Değerlerimiz*. İstanbul: Cumhuriyet Kitapları.

Aydın, M. (2003). *Gençliğin Değer Algısı: Konya Örneği*. Değerler Eğitimi Dergisi, C.1 S.3 121-144.

Ayvazoğlu, B. (2000). *Doğu Batı Arasında Peyami Safa*. İstanbul: Ufuk Yayınları.

Ayvazoğlu, B. (2008). *Peyami*. İstanbul: Kapı Yayınları.

Bıçer, S. (2014). *Değerler Eğitimi Açısından Mehmet Akif Ersoy'a Ait Safahat Adlı Eserin İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Uşak Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Uşak.

Bolay, S. H. (2007). *Değerlerimiz ve Günlük Hayat*. Dem Dergi, S.1 s.12-19.

Bürün, V. (1978). *Peyami Safa ile 25 Yıl*. İstanbul: Yağmur Yayınları.

Büyükdüvenci, S. (1987). *Eğitim Felsefesi "Yazılar"*. Ankara: Yargıçoğlu Matbaası.

Büyükdüvenci, S. (1990). *Demokrasi, Eğitim ve Türkiye*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.23 S. 1 s.583-597.

Çetişli, İ. (2006). *Edebiyat Eğitimi"nde "Edebî Metin" in Yeri ve Anlamı*. Millî Eğitim, S.169, s. 74-83.

Çiftlikçi, R. (2000). *Türk Romanında Tip ve Karakter Problemi*. Yedi İklim, Haziran s.42-52.

Demir, F. (2006). *Muzaffer İzgü'nün Öykülerinde Çocuk ve Eğitim Teması*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Çanakkale 18 Mart Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Çanakkale.

Dilmaç. B. (1999). *İlköğretim Öğrencilerine İnsani Değerler Eğitimi Verilmesi ve Ahlaki Olgunluk Ölçeği İle Eğitimin Sınanması*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul: Marmara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

Erdem, A. R. (2003). *Üniversite Kültüründe Önemli Bir Unsur: Değerler*. Değerler Eğitimi Dergisi, C.1, no. 4, s.56.

Eren, H. (1999). *Türk Dilinin Etimolojik Sözlüğü*. Ankara: Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara.

Erol, E. E. (2014). *Tarık Buğra'nın Hikayelerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Van.

Foulquié P. (1994). *Pedagoji Sözlüğü*. (Çev. Cenap Karakaya) İstanbul: Sosyal Yayınlar.

Gökçe, B. (2008). Gülten Dayıoğlu'nun Öykülerinde Değer Eğitimi ve Öykülerinin Türkçeye Katkısı, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilimdalı, Malatya.

Göze, E. (1987). *Peyami Safa*. İstanbul: Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Göze, E., ve Timurtaş F. K. (1976) *Peyami Safa'dan Seçmeler*. İstanbul: Yağmur Yayınları, 1976.

Gülendam, R. (2006). *Eğitim ve Öğretim Anlayışıyla Peyami Safa*. Ankara: Akçağ Yayınları.

Gülensoy, T. (2011). *Türkiye Türkçesindeki Türkçe Sözcüklerin Köken Bilgisi Sözlüğü*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Gültekin, M. (1990). *Eğitim ve Gelecek Zaman*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi C.23, S. 2, s: 775-781.

Güneş, Z. (2005). *Tarihsel Bir Roman: Attilâ*. Türkbilig, S. 9 s.67-102.

Güney, S. (2013). *Davranış Bilimleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım

Güngör, E. (2000). *Değerler Psikolojisi Üzerine Araştırmalar*. İstanbul: Ötüken Yayıncılık.

Gür, M. (2012). *Tarihle Popülerliğin Birleştiği Çizgide Bir Peyami Safa Romanı: Attilâ*. Nevşehir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, C. 1, s.53-69.

Güzel, A. (2006). *Edebiyat Eğitiminde Amaçlar ve Bu Amaçlara Yönelik Yöntem Teknik ve Örnek Uygulamalar*. Milli Eğitim Dergisi, C.169, s.85-106.

Hökelekli, H. (2007). *Eğitim ve Edeb İlişkisi Üzerine Kavramsal Bir Değerlendirme*. Dem Dergi, S.4 s.30-34.

İnal, K. (1991). *Durkheim'in Eğitim Anlayışı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, C.24, S. 2 s. 511-518.

Kabaklı, A. (2008). *Türk Edebiyatı I*. İstanbul: Türk Edebiyatı Vakfı Yayınları.

Kaplan, M. (2005). *Nesillerin Ruhü*. İstanbul: Dergah Yayınları.

Karasar, Niyazi (2006), *Bilimsel Araştırma Yöntemi*. Ankara: Nobel Yayıncılık.

Kavcar, C. (1999). *Edebiyat ve Eğitim*. Ankara: Engin Yayınevi.

Kavcar, C. (1988). *II. Dönem Meşrutiyet Devrinde Edebiyat ve Eğitim*. Malatya: İnönü Üniversitesi Yayınevi.

Kılıç, A. İ. (2009). *Yüz Temel Eserde Dini ve Ahlaki Değerler*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Ondokuz Mayıs Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Anabilim Dalı Din Eğitimi Bilim Dalı.

Kılınc, A. ve Akyol, Ş. (2009). “İlköğretim 6. Sınıf Türkçe Ders Kitaplarında Sevgi Temasının Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi”, I. Uluslararası Eğitim Araştırmaları Kongresi, <http://www.eab.org.tr/eab/2009/pdf/303.pdf> (03.04.2015)

Kösoğlu, N. (2002). *Peyami Safa*. Ankara: Alternatif Yayınları.

Kuçuradi, İ. (1998). *İnsan ve Değerleri*. Ankara: Türkiye Felsefe Kurumu.

Memiş, Y. S. (2013). *Âşık Eşref Taşlıova'dan Derlenen Halk Hikayelerinde Değerler Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Ortaöğretim Sosyal Alanlar Öğretmenliği Anabilim Dalı Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bilim Dalı, Antalya.

Maboçoğlu, M. (1995). *B. Russell'in Eğitim Felsefesinin Bir Analizi*. Yayınlanmamış Doktora tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir.

Milli Eğitim Bakanlığı (2004). *Türk Millî Eğitiminin Amaçları*. Tebligler Dergisi, C.67, S.2563, s.720-740.

Milli Eğitim Bakanlığı (2010). *18. Millî Eğitim Şurası Kararları*. Tebliğler Dergisi, Aralık Ek-2010. S. 2639, s.1823-1837.

Milli Eğitim Bakanlığı (1973). *Millî Eğitim Temel Kanunu*. http://mevzuat.meb.gov.tr/html/temkanun_0/temelkanun_0.html (02.05.2015 tarihinde erişilmiştir).

Narlı, M., ve Kaya B. U. (2012) *Peyami Safa'nın Romanlarında Mutsuzluğun Kaynakları*. Erdem Dergisi S.62 s.133-156.

Necatigil, B. (2006) *Düzyazılar I*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Oğuzkan, F. (1993) *Eğitim Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Emel Matbaacılık.

Özbaş, E. (2002). *Peyami Safa (Hayatı-Sanatı-Eserleri-Eserlerinden Seçmeler)*. İstanbul: Hikmet Neşriyat.

Özensel, E. (2003). *Sosyolojik Bir Olgu Olarak Değer*. Değerler Eğitimi Dergisi, C.3 s.217-219.

Saban, A. (2004) *Öğrenme Öğretme Süreci Yeni Teori ve Yaklaşımlar*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

Safa, P. (30.05.1956). *Bir Hatıra ve Bir Düşünce*. Milliyet Gazetesi.

Safa, P. (2012). *Eğitim Gençlik Üniversite*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Safa, P. (2013). *Din İnkılap İrtica*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Salar, R. (2011). *Reşat Nuri Güntekin'in Romanlarının Eğitim Değerleri Açısından İncelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Malatya.

Sarı, E. (2005) *Öğretmen Adaylarının Değer Tercihleri: Giresun Eğitim Fakültesi Örneği*. Değerler Eğitimi Dergisi C.3, S. 10 s.73-88.

Selek, M. (2014). *Osman Yalçın'ın Hayvan Hikayelerinde Değerler Eğitimi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü İlköğretim Anabilim Dalı Sınıf Öğretmenliği Bilim Dalı, Burdur.

Serdaroğlu, V. (2007). *Edep Der Edebiyat*. Dem Dergi, S.4, s.24-29. http://www.dem.org.tr/dem_dergi/4/dem4mak5.pdf adresinden 03.05.2015 tarihinde indirilmiştir.

Stevick, P. (1988). *Roman Teorisi*. (Çev.: Sevim Kantarcıoğlu). Ankara: Gazi Üniversitesi Yayınları.

Tekin M. (1999). *Romancı Yönüyle Peyami Safa*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tekin, M. (2003). *Peyami Safa İle Söyleşiler*. Ankara: Çizgi Kitapevi Yayınları.

Tekin, M. (2004). *Roman Sanatı 1*. İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Tosun, İ, ve Koç A. (2012). *Fatih-Harbiye Romanına Edebiyat Sosyolojisi Açısından Bir Bakış*. Tunceli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, C.1, S.1 s.39-74.

Türk Dil Kurumu (TDK), (2005) . *Türkçe Sözlük*. Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları.

Uludağ, Z. (2005). *Savater'e Göre Eğitim ve Özgürlük*. Değerler Eğitimi Dergisi, S.10, 89-110.

Ülken, H. Z. (2005) *Türkiye'de Çağdaş Düşünce Tarihi*. İstanbul: Ülken Yayınları.

Varış, F. (1991). *Eğitim Bilimine Giriş*. Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Yalvaç, M. (2000). *Aile Sosyolojisi- İlkel Toplumdan Modern Topluma Aile*. Malatya: Evin Ofset Matbaacılık.

Yavuzer, H. (2003). *Çocuk Psikolojisi*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

Yayla, A. (2005). *Kant'ın Ahlak Eğitimi Anlayışı*. Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi C.38, S.1 s.73-86.

Yazıcı, K. (2007). *Değerler Eğitimine Genel Bir Bakış*. TÜBAR, S.19. s.499-522.

Yılmaz, E. (2012). *TZiya Gökalg'ın Şiirlerinin Değerler Eğitimi Açısından İncelenmesi*.
Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Karadeniz Teknik Üniversitesi Eğitim Bilimleri
Enstitüsü Türkçe Eğitimi Anabilim Dalı, Türkçe Eğitimi Bilim Dalı, Trabzon.